Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Ambrosiastri (Hilarii) tractatus in epistolas Pauli ad Galatas, Ephesos, Philippenses, Thessalonicenses, Collocenses, Titum, Timotheum, Philemonem - Cod. Aug. perg. 97

Ambrosiaster

[Reichenau ?], [9. Jahrh.]

urn:nbn:de:bsz:31-65662

Visual Library

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Aug. XCVII

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

[Aug. XCVII]

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

GALATE SUNT GRECI HI UERBUM UE
RITATIS PRIMUM A POSTOLO ACCEPERUNT. Post discessũ
eius temptati sunt a falsis apostolis: ut in legem & in circumci
sionem reuerterentur. Hos reuocat apls ad fidem ueritatis
scribens eis ab epheso. Argumentum. Omnis credens in xpm
& obseruans legem factorum male intellegit xpm. Sicut
& simachiani qui ex pharisęis originē trahunt: qui seruata omni
lege xpianos se dicunt. more fotini. xpm non dm̄ & hominē. Sed
hominem tantummodo definirent. Si enim intellegerent xpm
nihil de lege factorum sperarent. Id est. de neumeniis: sabbato.
circumcisione. & discretione escarum. Quia quidm̄ & dm̄ in legis
colit: sup legē est. nec potē iudicari a lege. qui cū legis latore con
cordat. Denique non illorum causa lex data ē quid m̄ colebant. sed
eorũ qui male credebant & agebant ad contemptũ creatoris. Un
de dicit ad timotheũ. Nec enim iusto lex posita est. sed iniustis & ma
le uersantib. Et moses sic inquit timentes facietis filios israhel.
Unde & galatę uel hi qui eos subuertebant. adhuc erroris nebulā con
tectum cor habentes. non cernunt sensum esaiae pphetae inter cetera
dicentis. Uerbum enim consumans & breuians in equitate. Quia uerbũ
breuiatum faciet dns sup terrã. Si ergo haec dicta intellegerent &
a lege recederent. scientes a pdicatione iohannis baptiste legē iam
cessare. ut sola fides sufficeret ad salutem. adbreuiata ex lege. In
lege enim & de dō patre & xpō filio ei & de spũ scō continetur. pre
distinatum in tempore. qd manifestatũ est in pdicatione. Nã signa
culi causa circũcidebant filii isrl. Ut ex inde apparerent filii ēē
abrahe. Itaq ta carnē rite cessare debet circumcisio. qui a signũ habent
credentes nostris cuctae. Quo dinoscunt filii esse abrahe. sed se
cundum fidem. Abrahae enim pmissũ ē. quem ens uinceret mortē.
Denique adhuc expectabat abraham. quem in spũ sentiens natum ga
uisus est. sciens se in breui introduci in caelos. Unde dicit dns iudeis.

G.H. HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

Abraham cupiuit uidere diem meum & uidit & gauisus e(st). Tempore
ergo quo simul adhuc erant filii isr(ahe)l in heremo ante quam uenirent
gentium non sunt circumcisi. At ubi autem commisceri habebant gen
tibus tunc a ih(es)u naue circumcisi sunt de petra quae significat xp(istu)m.
Quia petra inquit erat xp(istu)s. Ut designaret per xp(istu)m futuram circumcisione(m)
cordis. Sicut dixerat moyses & hieremias p(ro)pheta. Circumcidite uos d(e)o
& circumcidite p(re)putiu(m) cordis u(est)ri. ut amputata caligine remissione ac
cepta peccatoru(m) digni fierent uidere gloria(m) d(e)i. quam sub lege positi
uidere nequiuerant causa peccati. Ut ergo & xp(istu)m d(omi)n(u)m signaret & n(on) se
ab homine ea didicisse quae docebat adsereret. Ita incipit.

TRACTATUS IN EPISTOLAM AD GALATAS

PAULUS APOSTOLUS NON AB HOMINIBUS NEQUE PER HOMINE(M).
Sed per ih(esu)m xp(istu)m & d(eu)m patre(m) qui suscitauit eu(m) a mortuis. Apos
tolum se non ab hominib(us) electum & missum ad p(rae)dicandu(m) testat(ur) sicut
erant qui electi ab apostolis mittebant(ur) ad eccl(esi)as roborandas. Neq(ue) sic(ut) alii
qui a iudaeis mittebant(ur) ad destruendas eccl(esi)as quos pseudo apostolos
uocat. Sed a filio d(e)i missum se. Que(m) in hac causa idcirco hominem negare
uidet(ur) quia p(rae)cepta quasi d(eu)s dedit non quasi homo. & que(m) elegit diuino iu
dicio elegit. P(ro) q(uo) idoneu(m) & firmu(m) se p(rae)dicatore(m) significat. Quia multo
utiq(ue) meliore(m) que(m) d(eu)s elegit quam q(uem) homo. Neq(ue) inquit p(er) homine(m) sicut ar
bitrabant(ur) q(ui) hos cogebant circu(m)cidi. Sed p(er) ih(esu)m xp(istu)m. Id e(st) p(er) eu(m) qui d(eu)s & ho
mo e(st). Quod statim aperit cu(m) dicit. & d(eu)m patrem q(ui) suscitauit eu(m) a mor
tuis. Hoc dicto duas hereses damnauit & manichei & fotini. Quia mani
cheus xp(istu)m homine(m) negat & non negat crucifixu(m). Et fotinus xp(istu)m d(eu)m e(ss)e
n(on) concedit. & tam ipsu(m) se hoc e(st) corp(us) suu(m) excitasse a mortuis negare n(on) aud&.
Ut manicheus cu(m) n(on) fectu(m) non negat. stulte eu(m) homine(m) non fateri uideatur.
Et fotinus impietate quada(m) d(eu)m negare que(m) se ipsum a mortuis excitasse
fatetur. Legit enim dixisse d(omi)n(u)m soluite te(m)plum hoc & ego trib(us) dieb(us)
excitabo illud. Hoc aute(m) dicebat de te(m)plo corporis sui. Igit(ur) ipse excitans
se a mortuis corp(us) suu(m) significat se a mortuis excitasse. Et nihil hominus

que

tam a patre suo dicitur excitatus. Propterea quod omnis uirtus filii de patre est.
ut gesta filii facta sint patris ex quo sunt omnia. **Et qui mecum sunt fratres**
ecclesiis galatiae. Postquam auctoritatem suam commendauit adhuc auget et cau
sam ut ceteros qui secum erant omnes commotos aduersus eos ostenderet.
Quamuis sufficeret auctoritas eius nec posset refutari tamen ut grauet
factum illorum quo a prima fide destiterant multos secum accensos ad er
rorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intellegere
errare se si se a multis uideat reprehendi. **Gratia uobis et pax a deo patre nostro**
et domino iesu christo. Utriusque professio tam patris quam filii genus hominum
subleuatum ostendit. Nec minorem filium significat cum eum dominum nostrum
uocat. Neque patrem maiorem quia eum dominum nostrum appellat. Quia non
erit uerus deus pater nisi et dominus sit. Neque uerus dominus filius nisi et deus sit.
Si ergo una gratia patris et filii erga nos est quidem inquit ut de filio minus
sentientes legem illi sequuntur ut partim christo partim legi seruiatis. Cum le
gerint dominum dicentem quia dominus est filius hominis etiam sabbati. Ut per hoc
uideant quanta contumelia ab eis domino inrogetur quando comparant fa
mulae. **Qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris.** Apostolus hic ostendit nihil pro
desse legem quando christum dicit obtulisse se ut pro nobis pateretur ut nos iustifi
caret quos lex reos tenebat. Ut eruti a lege per fidem christi iam non peccatores
essemus sed iustificati secunda natiuitate filii dei appellati. Cum enim in condi
tione diaboli genus hominum generaretur saluator obtulit se uolens diabolo
ut inludens cum potestate iniustitiae suae. Accipere enim uoluit quem detinere
non potuit. Auferret ei quae malo iure tenebat obnoxia. Spoliatis itaque
inferis tropheum animarum pertulit ad patrem ex quo sunt omnia. Quod
lex utique facere non potuit quamquam pro futuro data sit nobis
tamen peccantibus conuersa est ut fieret inimica et coepit occidere non
uiuificare. Christus autem donans delicta non solum iustificauit nos
sed et sibi sociauit. Ut filii dei uocemur facti per fidem. Quantus ergo
error est post gratiam reuerti sub lege hoc est accepta libertate uelle ser
uire. ut ereptus gladio inmemor beneficii denuo se uendat lanistae.

Accusator est enim emptoris qui relicto eo rursum ad priorem dimitte
dit. Ut eriperet nos de p̄senti saeculo maligno. Hoc dicit. quia ideo mor
ti concessit se dn̄s. ut nos ab errore s̄cli liberaret. id est. ut ab intelle
gentia huius saeculi. quod curriculis senescente aetate diuergit in fi
nē alieni facti. futuri saeculi quod occasum nescit. participes simus
in sensu unius dī. Presentis enim s̄cli haec ē malignitas. qui an̄ reddit
congruā reuerentiā creatori dō. instauratori xp̄o. Dum multos
sibi deos confingit error humanus. aut dū xp̄o a credentibus debita
honorificentia non reseruatur. Secundū uoluntatē dī & patris cui glo
ria in saecula saeculorum am̄. Ut firmū sit & plenum auctoritate qd
dicit. quia xp̄s nos liberauit. addit quia istud cū patris fecerit uolun
tate. Miror quod tam cito transferimini ab eo q̄ uocauit uos in gratiā
xp̄i in aliud euangelium. Euangeliū. bonū nuntiū est. Ac p hoc. et lex
uetus euangeliū est excepta lege factorū. Sed hoc potius in quo qd pro
missum ē. solutum ē. p qd peccatores ad indulgentiā conuocantur.
Mirari ergo se ideo dicit. quia de optimo & maximo beneficio. decidentes
mancipauerunt se legi factorum. ut perderent qd fuerant consecuti.
Ut de accepta libertate reuerent in seruitutē cito euersi. cū difficile sit ut pau
latim aliquis de malo transeat ad bonum. Hi aut̄ de bono facile tra
ducti sunt ad opera carnis. quae sunt grauia. Raro enim contingit
ut quis de letitia ad exitium confugiat. Ac p hoc. admiratur hebetudi
nē illorū. qui in securitate positi. laborī se subiciebant inani. Tale est
si nauta insanus stans in portu. de tempestate securus. laxet nauem
in altum. ut perturbetur diuersis p̄cellis. Ita & hi p stultitiā subiecer̄. sed do
lores paterentur pudoris defecti. & iugum seruitutis legis susciperent.
Nulla huius rei spe p̄dicata. In aliud ergo euangeliū uocati fuerant. quā
qd hi p̄dicabant. qui eos subuerterant. Non tam̄ aliquid ab eo quod apos
toli adnuntiabant. quod hi pseudo ap̄ti aliud eē adserebant. ad in uidiā
ap̄ti. qui eos instruxerat. Et ut galatas planc fallaciā circumuenirent.
necesse erat ut euangeliū ap̄ti aliud eē dicerent. quia quod ratio salua

toris docebat. Hoc aūt esse uerum quod ab eis cum legis ueteris concor
dia p̄dicabatur. Hi sunt qui questiones fecerint paulo & barnabae de hac
re sic continetur in actib: apostolorū. Hi sti enī docebant ex gentib: creden
tes quia nisi circumciderentur more moysi & iudaizarent saluos ē non pos
sint. *Nisi aliqui sunt qui conturbant uos & uolunt conuertere euan*
gelium xpi. Apte autē. quia hoc agebant ut euerterent euangeliū xpi.
inmutantes traditiones. ut sub nomine xpi eēnt iudei. Id est conuer
tere euangelium xpi in legem. *Sed & si nos aut angelus de caelo euan*
gelizet uobis p̄ter quā quod euangelizauimus anathema sit. Sic pre
diximus. & nunc iterū dico. si quis uobis euangelizauerit p̄ter quā quod
accepistis anathema sit. Nemo miretur aptm qui seritatem morū
mansuetabat. sic eē commotum. Pro galatarū enim salute indignatur
aduersus inimicos disciplinae xpianę. Indignatio enim haec ostendit
non leue peccatum eē. p̄ acceptam fidem conuerti ad legē. Nā tam fir
mum & uerū euangelium quod eis p̄dicauerat adserit ut etiam se ipsos.
Id est apostolos si inmutati forte aliter p̄dicarent. non audiri decet
Quorum utiq: fama quod eēnt apli xpi. pagrauerat omnē locū. aut si
forte diabolus angelum dī se fingens. ut facile possit audiri de cae
lis appareret. contra haec p̄dicans sciretur eē contrarius & abhominatio
haberetur. Si ergo aptos xpi. quorum tam p̄clara opinio insignis
& p dignus erat faciendis. & angelus de caelo. quē possit spiritalis ratio
cōmendare. Aliter docentes quā ab apto paulo docuerant anathemati
zari p̄cepit. Quanto magis quos nullum testimonium ad se ducen
dum pot ē cōmendari. Ideo aūt iterat contestationem. ut confirmet
eos in prima traditione. Iterata enim lex sollicitiores reddit negle
gentes. *Modo enim hominib: psuadeo aut dō.* Hoc ē numquid homi
nib: satis facio. suadendo uobis reuesti ad gratiā xpi. aut dō. Non ho
minibus utiq: sed dō. Ut p sitan factionem reuertantur ad dnm quē spre
uerant. Denique statim subiecit. *Aut quero hominibus placere. Si*
adhuc hominib: placerē seruus xpi non essem. Significat igitur hos

a quibus fuerant euersi non d(e)o sed hominibus placere. In galatarum sub
uersione. Sicut & semet ipsum iam dudum quando ecclesiā ut patrū
traditionē uindicaret persequebatur ut enim laudari a iudaeis possent
secundum uoluntatem eorum legem seruandam dicebant. Nā si uerū
euangelium xp(ist)i p(rae)dicarent inimicos eos facerent. Hic aūt ap(osto)l(u)s paulus
qui omni deuotione d(e)o placeri docebat non timebat homines offendere
dummodo di g(lo)r(i)am cōmendaret. Omīa enī presentia p(ost)ponens futuris se
commēndabat spebus ut xp(ist)i idoneus seruus. Idonei autem serui ēē n(on) poss(unt)
qui sub nomine dn̄i p(ro)prius lucris student. Sed forte contra aliquis dicat.
Ergo qui legem p(rae)dicabant quā d(eu)s dicitur dedisse hominib(us) seruiebant.
Quomodo ergo idonea lex ēē dicit(ur) cuius p(rae)dicatio secundum hominum uo
luntates narratur temperata. ante aduentum dn̄i lex iuxta di uolunta
tem p(rae)dicabatur. tempus enim ei debebatur ut seruaret(ur). At ubi aūt uenit
dn̄s p(ro)missus in lege cessare oportuit legē. Iuxta p(rae)dictā sententiam p(ro)phetarū
Unde dicit dn̄s. Lex & p(ro)phetae usq(ue) ad iohannē. Nec enim dignum erat ut
p(rae)sente dn̄o legis auctoritas seruaret(ur). Ideoq(ue) si quis de cetero legem ser
uandam putat iam non dn̄i uoluntati obtemperat sed repugnat. Simi
libus enim suis satis facit. Notum enim uobis facio euangelium quod
predicatum ē a me. quia non ē secundum hominem. Neque enī ego
ab homine accepi illud. aut didici sed p(er) reuelationē ihū xp(ist)i.
Nunc principia epistolae aperit. Ipsum enim sensum uult manifestare
quia non ea quae docebat ab homine didicerat. ut forte dubitaretur
de his quae docebat. Neque secundum humanum iudicium aptata erat
eius p(rae)dicatio. ut indigna diuina auctoritate uideretur. Sed a di filio
dicit se didicisse p(er) reuelationem. cū iam p(ost) resurrectionē esset in caelis.
sicut p(rae)memorauit. & ea quae di dicit conuenire uoluntati maiestatique ei
a quo se didicisse testatur. Spiritalia enim sunt quae seruata meritum
conlocant apud d(eu)m. Illa enim carnalia sunt que tempore suo seruata
nec meritum nec inmeritum p(rae)stiterunt apud d(eu)m. Non seruata autem
offendunt quia qui non fecerat legem sub maledicto erat. & qui fecerat

In hoc c(on)t(ra)ri(um) bede dicenti
q(uod) lex suo t(em)p(o)r(e) custodita:
h(abe)t solu(m) bona p(rae)sentia [illegible]
et[illegible] conferebat.

non iustificabatur apud dm̄. Quia iustus ex fide uiuit. Illa enim ut
honeri essent seruanda mandata sunt non dignitati. Audistis enim
conuersationem meam aliquando in iudaismo. quia supra modum
psequebar ecclesiā dī. & expugnabā eam. Et pficiebam in iudaismo
sup multos coetaneos in genere meo. abundantius emulator existens
paternarum mearum traditionum. Propositum suum quo prius
iuxta carnem uigebat. repugnans ecclesiae breuiter memorat. sed ut
famulus xp̄i esset hunc se reliquisse. Magis enim se deuotum. quam
illos in uindicanda lege fuisse designat. Non tamen ppter hominum
fauorem. sed h̄ putans utile apud dm̄. Per ignorantiam enim cū huma
nitati placeret dō se seruire putabat. liberam habens conscientiam. Ne
sciebat enim iam tempus adserende legis non eē. doctrinam secutus pa
trum uideris aut terrore. aut in maliuolentia constitutorum.ˢ omni
industria. & feruore mentis. Id agebat. ut ceteris coequalibus sibi emu
latione legis prestantior uideretur. Sic insaniens contra disciplinā
xp̄i. ut nulli hominum parceret fidei foedera adsecuto. Sed cum
reuelatione dī laborem hunc inanem eē didicisset. & magis contra
riū destitisse ab eo. & se fidei gratiae subdidisse ut pfecti ei esset apud
dm̄. Si ergo hic qui ob titā. & qui dignitate doctoris fultus erat
apud iudaeos. eruditus a gamalielo uiro prudentissimo. Locum
habens cum optimis uita hominibus. reliquid legē. quanto magis
hi qui extra legē erant. legi se subicere non debuerant. & sibi hic gau
det exisse se de subiugo seruitutis. quidē ut hi libertatem suā obliga
uerint uinculis legis. Cum autē placuit ei qui me segregauit de
utero matris meae. & uocauit p gratiā suā. reuelare filium suum
in me. ut euangelizarem eum gentibus. continuo non adquieui
carni & sanguini. Cum in lege haberet fiduciam. inscius iā temp.
legis seruande non eē. & omni auiditate contenderet. putans dī
se uoluntate hoc agere ut resisteret euangelio xp̄i. Uidens dn̄s emu
lationem eius bonam. sed scientiā ei de esse. placuit uocare illum

ad suam gratiam· sciens iam idoneum hunc esse· ad praedicandum euange
lium filii eius gentibus· quia sumpte minima tamen uelox et fidus erat au
dacia conscientiae· non adulatione cuiusquam· quanto magis in praedi
cando dono dei futurus esset constantior spe promissi praemii. Praescientia
ergo dei· segregatus est de utero matris suae· Id est· ante quam nas
ceretur· uel statim natum· sciuit deus futurum hominem· sicut dicit ad
hieremiam prophetam· priusquam te formarem in utero noui te· Et cetera·
Ita et apostolum paulum sciens quid esset futurus praeuenit eum· ut ante
quam uesteretur uocaret eum· quia erat necessarius· Denique statim
suscepit dispensationem doni dei· omni postposita cura carnali· nec enim
consilium cuiusquam petiit· aut ad aliquem retulit quid esset acturus·
Sed protinus praedicauit christum quia hic esset filius dei· Nam sicut futuri mali
frequenter ante sunt boni· Ita et solent futuri boni prius esse mali
Neque enim ueni hierosolimam ad antecessores meos apostolos· sed
abii in arabiam· et iterum regressus sum damascum· Non fuisse dicit
necessitatem electum se a deo pergendi ad antecessores suos apostolos· ut aliquid
forte disceret ab eis· quia deus ei reuelauit per filium quomodo doceret·
Hoc ideo loquitur· ut ostendat non aliud tenendum esse· quam quod docet·
nec hominibus credi· sed deo· a quo se didicisse testatur· Ac per hoc eos
qui illos in legem induxerant esse falsos doctores· quia non a deo traditum
erat quod docebant· A damasco ergo in arabiam profectus est ad praedican
dum· ubi nullus erat apostolorum· ut ipse illic fundaret ecclesias· ne
subripientibus pseudo apostolis iudaismus seminaretur· Et inde iterum regres
sus est damascum ut uisitaret quibus rudis praedicauerat euangelium gratiae
dei· Deinde post annos tres ascendi hierosolimam uidere petrum et mansi
apud illum diebus quindecim· Dignum fuit ut cuperet uidere petrum
quia primus erat inter apostolos· cui delegauerat saluator curam eccle
siarum· Non utique ut aliquid ab eo disceret· qui iam ab auctore didi
cerat a quo et ipse petrus fuerat instructus· sed propter affectum
apostolatus· et ut sciret petrus hanc illi datam licentiam quam et ipse acce

perat. Ueniens ergo ad eum hospitio receptus ē. & apud eum mansit
diebus quindecim. quasi unanimus coaptus. Haec ideo manifestat.
ut ostendat concordiam se cum ap̄tis habuisse. nec in aliquo dissensisse
Sicut susurrabant de eo pseudo ap̄ti. ut eū apud ecclesias gentium defor
marent. & sua mala simplicioribus insererent. dicentes eā conuenire
cum doctrina apostolorū maiorum **Alium autē apostolorū uidi nemi
nem. nisi iacobum fratrem dn̄i.** Iacobum uidit hierosolima. quia ibi erat
constitutus ab ap̄tis ep̄s. qui & ipse prius fuerat incredulus sicut dicit
euangelista. quia nec fr̄s ei inquit adhuc credebant in eū. Hic iacob
filius fuit ioseph. Pat̄ ei etiā dn̄i pater nuncupatus est. Sic enim dicit
maria ad ih̄m. In luce euangelio. Quid fecisti nobis fili. & enim ego
& pater tuus mesti & tristes quaerebamus te. Et in euangelio ioh.
dicit philippus ad nathanabel. quē scripsit moyses in lege & p̄phete.
Inuenimus ih̄m a nazareth filium ioseph. Hoc ergo modo dictus est
dn̄s frater iacobi & ceterorum. quo & filius nuncupabatur ioseph.
Quidam enim ducti insania. hos ueros dn̄i fratres. de maria natos.
impia adsertione contendunt. cū ioseph non uerum ei patrem dicant
appellatū. Si enim hi ueri erunt fr̄s ei. & ioseph erit uerus pater.
Quia qui dix̄ patrem ei ioseph. idē dix̄. & fr̄s ei iacobum & ceteros.
Quae autem scribo uobis. ecce coram dō quia non mentior. Quod ad cō
mendationē ei p̄tinet locuturus. testem dm̄ dat quia ita se haben.
que dicturus est. Ne forte uideret̄ cōpositum. cū p̄sone ei n̄ conueniat
aliquid fingere. Sed cū se cōmendat hos uult p̄ficere. Cōmendatio
enī his ist̄is p̄ficit. ut sciant ea quae ab hoc dicuntur eē uerissima.
**Deinde ueni in regionē syriae & ciliciae. erā autem ignotus facie ecclesiis
iudeae. solummodo audiebant qui p̄sequebatur nos aliquando.
nunc adnuntiat fidem quā aliquando expugnabat & in me magni
ficabant dm̄.** Hoc dicit quia cū iudaismū defenderet c̄tra fidem.
sic & hi a quibus galatę fuerant euersi. a dō electus est & doctus
dissimulare audacissimo. & nouā legē p̄dicare. Ita ut gauderent.

Iste cū ieronimo n̄ cōuenit. q̄ beatū ioseph in uirginitate p̄mansisse scribit. hic aū iacobū filiū alphei fuisse dicit.

In eo · ex iudaeis credentes · quos pridem ꝑsequebatur · dō agentes gra
tias · qui de ꝑsecutore fecit defensorē · Ut ꝑinde scirent galatae cir
cum uentosse · ut sub nomine xpī iudaeos se ꝓfiterentur · circumci
dentes carnē p̄putii sui · cum xpī lex aliud impleret quā iudaismus ·
Illic enim circumcisio carnis ē · hic cordis · Illic sub elementis seruitū
neomeniis & sabbato · Hic soli dō in spū · quia corde creditur · Illic
conditio est causa peccati · hic libertas ex remissione peccatorum ·
multa itaq: distantia est · Deinde ꝑ annos quattuordecim iterū
ascendi hierosolimam cum barnaba adsumpto & tito · Ascendi autē
secdm reuelationem · & exposui illis euangelium · quod p̄dico gentib: ·
Secreto autem his qui aliquid uidebātur · ne forte in uacuum currerē
aut cucurrissem · Quō multo temp̄ fama eius crescebat apud omnes
iudaeos facie autem non uidebatur · Perambulabat enim fūdare
& roborare ecclesias solita constantia inter gentes · A iudaeis autem
causa legis mala illi fiebat opinio · quasi discordaret a p̄dicatione
ceterorum apostolorum · Et hinc fiebat multis scrupulus · Ita ut &
gentes possint ꝑturbari · ne in aliud ducerentur ab eo quā tradebant
+1 apti · qui cum dnō fuerant · Nam ipsa occasione subuersi sunt galathe
a iudaeis dicentib: quia aliud traderet paulus quā petrus · Hinc
factum est · ut admonitus reuelatione dnī ascenderet hierosolimā
cum testib: p̄dicationis suae · id est barnaba & tito · Unum ex iudeo
& alterum ex gentili · ut si quod de eo haberent scandalum horū testimo
tolleretur · Aperiens illis sensum p̄dicationis suae · Cum aptis ue
ro secreto contulit · ut scirent non illū discordare a regula euange
lica · Hoc ē ne illi putarent in uacuum currere aut cucurrisse · Sic
aestimabant aliquanti ex iudeis credentib: · Nec enim aliquid ab eis
discere poterat · quia a dō fuerat instructus · Sed ꝓpter concordiam
& pacem dī · [hoc] non factum ē · ut tolleretur scrupulus aut suspiciosa
tribus aut eo aptis eius · & ut gentibus ꝑficeret cognoscentibus quia
concordabat euangeliū [ei] cum aptis · Praeterea cū legē dedissent ·

non molestari eos qui ex gentibus credebant. sed ut ab his tantum obser
uarent. id est. a sanguine & fornicatione & idolatria. Nunc dicant
sophiste grecorum. qui sibi peritiam uindicant. naturaliter subtili
tate ingenii se uigere. quae tradita sint gentibus obseruanda. que
ignorabant. an quae sciebant. Sed quomodo fieri potest ut aliquis
ea discat. quae nouit. Ergo haec inlicita eẽ ostensa sunt gentibus
quae putabant licere. Ac per hoc non utique ab homicidio prohibiti sunt.
cum iubentur a sanguine obseruare. Sed hoc acceperunt quod noe
a dõ didicerat. ut obseruarent a sanguine edendo cum carne. Nã
quomodo fieri poterat. ut romanis legibus imbuti. quorum tanta
auctoritas inseruandis mandatis est. ut nescirent homicidium non
eẽ faciendum. quippe cum & adulteros. & homicidas. & falsos testes.
& fures. & maleficos. & ceterorum malorũ admissores. puniant le
ges romanae. Denique tria haec mandata ab apostolis & senioribus data
repperiuntur. quae ignorant leges romanę. ut obseruent se ab ido
latria & sanguine sicut noe. & a fornicatione. Quae sophiste gre
corum non intellegentes. scientes tamen a sanguine abstinendum.
adulterarunt scripturam. quartum mandatum addentes & a suf
focato obseruandum. quod puto nunc dĩ nutu intellecturi sunt.
quia iam supra dictum erat quod addiderunt. Sed neque titus qui mecũ
erat. Hoc ẽ illo ipso tempore quo fui hierosolimis inquit titus qui me
cum erat conpulsus non est circumcidi. Cum utique inter apostolos
& eos qui ex iudaeis crediderant essemus. nemo illũ de his titum cõ
pulit. cum titus ab apostolis qui uidebantur aliquid eẽ. non est
conpulsus circumcidi. sed susceptus est incircumcisus. Propter autẽ
subintroductos falsos fratres. qui subintrauerunt explorare liberta
tem nostram. quam habemus in xpõ ihũ. ut nos in seruitutem subi
cerent ad horam cessimus subiectioni. ut ueritas euangelii ꝑmaneat
apud uos. Iterum qui grecus erat sicut galatae negat circumcisũ.
quo dicto hos arguit qui paterentur se circumcidi. cum eẽnt greci
circumcidi. Et subintellegitur; quid ... ẽ ut uos circumcidamini.

Ne forte opponeretur ei· quia ipse circumciderat timotheum· Nunc
causas exponit· cur fecerit quod faciendum negabat dicens· Pro͞pter
subintroductos autem fr͞s falsos· qui subintroierunt explorare
libertatem n͞ram· quā habemus in xp͞o ih͞u· ut nos inseruitutem subi
cerent· ad horam cessimus subiectioni· ut ueritas euangelii apud
uos p͞maneat· Greci & contra dicunt nec ad horam cessimus· & a
iunt hoc conuenire causae· quia qui fieri p͞hibebat· non oportebat
inquiunt dicere se fecisse· ne p͞baret ee͞ faciendum· sed apostolus
uir diuinus· sciens posse hoc opponi· ipse illud p͞ponit· ut p͞ueniat
calumniosos· & reddit causas· quibus conpulsus est facere quod
nolebat· Propter subintroductos aut͞ inquit falsos fr͞s· subintro
ductos dicit· quia cum dolo introierunt· ostendentes se fr͞s cū eent͞
inimici· Qui subintrauer͞· hoc ē cum humilitate intrauer͞ fingen
tes amicitiam· explorare libertatē n͞ram· quā habemus in xp͞o ih͞u
ut nos inseruitutē subicerent· Explorare est· sic intrare ut aliud
fingat· & aliud quaerat· Quo possent accusare libertatem n͞ram·
quā habem͞ in xp͞o ih͞u· Libertas in xp͞o ih͞u haec ē· non subici legi·
Ut nos inseruitutem subicerent hoc ē· ad hoc intrauerunt cū dolo
& fallatia· ut n͞ram libertatē seruituti subicerent· cogentes nos
subici legi circumcisionis· Ad horā cessimus subiectioni· hoc est
ad horā nos subiecimus seruituti ut humiliantes nos legi· ut circū
ciso timotheo· cessaret dolus· & scandalū iudaeorū· Parati enim
erant sicut dat͞ intellegi· cōmouere illi tumultum & seditionem·
fuit & causa quomodo haberent aditum calumniae faciendae·
Timotheus enim erat matre quidem iudea· patre aut͞ greco· Unde
factum est ut secundum legem circumcisus infans non esset· Uo
lens aut͞ apostolus eum adsumere· ut ordinaret illū ep͞m sicut fecit·
quia testimoniū ei inquit bonū prebebant om͞s loci illius· Insidias
passus est iudeorū· explorabant enim si filium iudeae incircum
cisum susciperet· Parantes seditionē quasi de grecis contra dic

bant non eē circumcidendum. sicut & epistola ab apostolis de hac re
fuerat data. uel filios suos circūcidi non uetarent. quia nihil de
his in epistola eadem significauerant apl̄i. Ex cuius auctoritate
plus se uidebant credentes iudaei. quia non prohibebat iudaeos fili
os suos circumcidere ipsa epistola. Tunc inquit accipiens circum
cidit eum ppter iudaeos qui erant in locis illis. De gentib: autem
scandalū non habebant. unde titus non ē compulsus circūcidi.
Ad horā ergo cessit. ut ueritas euangelii pmaneat apud gentes. cū
n̄ se subiciunt circumcisioni. Apud iudaeos autē non erat ueritas
euangelii. quia credentes circumcidebant filios suos. In xp̄o enim
ihū neq; p̄putium neq; circumcisio aliquid ualet. sed fides p dilectio
nem operans. Nam non solum historia. sed & litterae hoc indicant
quia cessit. Nam supradicit titum cū eēt graecus. non eē compulsum
circūcidi. & subiecit dicens. pp̄ subintroductos autē falsos fr̄s. quid
iam sonat. nisi quia cessit ad horam pp̄t subintroductos falsos fr̄s.
Si quo minus. quomodo uerba aut sensus sequitur. titum cesse negat
compulsum circumcidi. pp̄t subintroductos autē falsos fr̄s. quid sonat.
nisi quia cessit.+ non uoluntate non cessit. nam cessurum se significa sicu…
uit si hoc eē. sed pp̄t subintroductos falsos fr̄s non cessit. Si ergo ce
dendum non fuit. quare falsi fr̄s dicunt̄. quorum beneficio non
fecit quod faciendum non erat. Itaq; si hoc eē. beneficium praestiter̄
aplō. quia horū causae non cessit. quod cedere habebat. Cur igit̄
exploratores dicti sunt. si hoc illū facere uolebant quod facturus
erat. sed ppter istos non fecit. Si autē non erat facturus. sine dubio
ppter istos fecit. Aliud enim non ē. litterae enim hoc indicant quia
cessit. & istoria factum exclamat. Quomodo enim ad horam nega
ret se cessisse. cum pbetur ppter iudaeos timotheū circūcidisse.
quod est ad horam cessisse. & secundum legem purificatū in templū
ascendisse. Ille enī posset dicere nec ad horā se cessisse qui nūquam
inueniret̄ cessisse. Aut enī cessurus pp̄t falsos fr̄s n̄ cessit. aut non

\+ sicut autē ppter subindoctos falsos fr̄s non cessit

cessurus propter falsos fratres cessit. Unum ergo e duobus accipite. Fal
sis fratribus tamen dicunt quia credentes iudaizabant. Ab his autem qui ex
istimabantur aliquid esse quales aliquando fuerint nihil mea interest.
deus personam hominis non accipit. Hoc significat quia apostoli prius sim
plices homines erant et imperiti nullius dignitatis in lege. sed hoc
non obesse. Quis enim accuset eum quem deus excusat. quia non quaeritur
quis quid fuerit sed quid sit. Preterita enim nec condempnant
nec iudicant. Se tamen vult intellegi quia et peritus erat in lege.
et clarus vita. Ac per hoc et in dispensatione evangelii perspicuus admi
nister. Mihi enim qui existimabantur aliquid esse nihil contulerunt. Nihil
se dicit ab apostolis adsecutum sed a deo. quia qui imperitis sensum
tribuit disciplinae christianae. Ipse et mihi inquit cum essem legis
peritus dignatus est impertire sensum rationis huiusmodi. Quo
modo ergo fieri poterat ut hic ab his disceret quem peritum
inveniens peritiorem fecit gratia christi. Sed contra cum vidis
sent quod creditum est mihi evangelium praeputii sicut petro circum
cisionis. qui enim operatus est petro in apostolatum circumcisionis opera
tus est et in me ad gentes. Petrum solum nominat et sibi comparat
quia primatum ipse accepit ad fundendam ecclesiam. Se quoque pa
ri modo electum ut primatum habeat in fundandis gentium ecclesiis.
Ita tamen ut et petrus gentibus praedicaret si causa fuisset. et paulus
iudaeis. Nam uterque invenitur utrumque fecisse. Sed tamen plena
auctoritas petro in iudaismi praedicatione data dinoscitur. Et pau
li perfecta auctoritas in praedicatione gentium invenitur. Unde et
magistrum se gentium vocat in fide et veritate. Unusquisque enim pu
ribus suis et dispensationem sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui
longe a deo erant ad fidem attrahere et suadere quam proximos.
Et scientes gratiam dei quae data est mihi petrus et iacobus et iohannes
qui videbantur esse columnae dextras dederunt mihi et barnabae socie
tatis ut nos ad gentes ipsi vero in circumcisionem. Tantum ut in

opum memores essemus pauperū· quod & sollicite curaui hoc ip
sum facere· Ab apostolis qui clariores inter ceteros erant· quos
& infirmitatis causa columnas appellat· quiq; cū dn̄o semper
in secretis fuerant gloriam ei digni in monte respicere· Ab his
itaq; probatū (dicit) donum quod accepit a dō· Ut dignus eēt habere
primatum in predicatione gentium· sicut & habebat petrus in
p̄dicatione circūcisionis· Et sicut petro dat socios uiros egregios
inter apostolos· Ita & sibi iungit barnabam qui diuino iudicio
ei adiunctus ē· Gratiam tam̄ primatus sibi soli uindicat conces
sam a dō· sicut & soli petro concessa est inter apostolos· Ita ut
apostoli circūcisionis dextras porrigerent apostolis gentium
ad concordiā societatis demonstrandā· ut utriq; scientes ꝑfectio
nis spm̄ in dispensationē euangelii se a dn̄o consecutos· In nullo
se inuicem egere ostenderent· Hoc solū tamen inter se conue
nisse· ut q̄d non ex p̄cepto uel dono dn̄i fuerant instructi quia fa
cile erat hoc ex lege agnoscere· hos quib; p̄dicabant pauperum
memores eē iuberent· ut misericordiā ꝑ quā a dō redempti sunt co
lerent· Idcirco igitur haec quae inter se & apostolos sc̄a sunt ma
nifestat· Ut sciant galatae quia quod habeo acceperant· hoc ue
rum est & ꝓbatū· Cum autē uenisset petrus antiochiā in faciem illi
restiti quia rep̄hensibilis erat· Post concordiā societatis & hono
rificentiā primatus quā sibi inuicem ꝑ digratiā detulerunt·
nunc interueniente causa neglegentiae uel erroris dissidere
inter se uident apli· non in p̄pria causa sed in sollicitudine eccl̄e·
In faciem illi inquit restiti· quid est hoc· nisi in p̄senti ei contradixi·
Et qua causa subiunxit dicens· quia rep̄hensibilis erat· Rep̄hen
sibilis utiq; ab euangelica ueritate· Cui hoc factum aduersabat̄·
Nā quis eorū auderet petro primo apto cui claues regni caelorū
dn̄s dedit resistere· nisi alius talis qui fiducia electionis suae sciens
se n̄ inparē constanti inꝓbaret q̄d ille sine c̄silio fecerat·

Prius enim quam uenissent a iacobo cum gentibus edebat. cum autem uenissent
subtrahebat & segregabat se. timens eos qui erant ex circumcisione.
Simulauerunt cum illo & ceteri iudaei. Ita ut & barnabas consen
tiret simulationi eorum. Hi omnes iudei qui consenserunt simu
lationi petri & barnabae. bone fidei fuerunt. Sed propter scanda
lum illorum qui uenerant a iacobo. erant enim aemulatores
legis qui & legem et xpm aequo iure uenerarentur. Quod
contra fidei disciplinam est. presentibus eis non communicabant gen
tibus. Timebant enim impetum aduersus eorum qui emulabantur
legem. quod si solum fuisset non erat reprehensibile. sed in quo erratum
in subiectis ostendit. Nam & ipse utique cessit animositati & audacie
iudaeorum. Timens ne per hoc quod factum est subriperet scandalum
quod difficile sedaretur. Quia & secundum legem purificauit se
coactus. & timotheum circumcidit inuitus. Sed cum uidissem quia
non recta uia incedunt ad ueritatem euangelii. dixi petro coram omnibus
Ideo in solum petrum inuehitur. ut in eo qui primus est discerent ceteri.
Si tu cum sis iudaeus gentiliter uiuis. quomodo gentes cogis iudaizare.
Nunc aperit causam reprehensionis. Non enim aliquid fuisset erroris.
si presentibus iudaeis dissimulasset a gentilibus. timens scandalum.
Sed hic tota causa reprehensionis est. quia aduenientibus iudaeis a ia
cobo. non solum segregabat se ab eis cum quibus gentiliter uixerat.
sed & compellebat eos iudaizare causa timoris illorum. Ut quid horum
uerum esset ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi
iudaeum uixisse. post autem audientes ab eo quia iudaeorum instar sequen
dum esset. hesitabant utique quid esset uerum. Si enim in hoc uerum erat ut iu
daizarent. ipsum preuaricatorem tenebant quia gentiliter uixerat.
Si autem illud melius erat & uerum ut simpliciter uiuerent. euersio erat
gentilium peius ignauiam. quibus adempto bono res laboriosa &
inefficax tradebatur. Apostolus autem paulus quando ad horam
cessit non hoc & suasit. sed rem se superfluam & inanem facere

clamitauit propter furorem iudeorū. Cui quidem rei non suc
cubuisset. nisi causa interfuisset qua audacia iudeorū pluri
mum se iactaret. Erat autem timotheus filius mulieris iudeę
patre autem greco. Unde factum ē ut infans secundum legē
minime circūcideretur. Insidiabantur ergo explorantes.
sicū qui iudaeus natura erat incircūcisum adsumeret. quod
inlicitū putabant generi iudeorū. Occasionē quaerentes
qua eū euersorem tenerent legis. hac causa ad horam cessit
furori eorum. Nos natura iudei. & non ex gentibus peccatores.
scientes aūt quia non iustificatur homo ex operibus legis. ni
si p fidem ihū xpi. & nos in xpm ihm credidimus ut iustifice
mur ex fide xpi. & non ex operibus legis. Manifesta ratio
ne circumuentos eos ostendit. ut seruarent legem in qua
nemo iustificatur apud dm. Quippe cū hi ipsi qui natura
iudei sunt uolentes iustificari. relicta lege confugiant
ad fidem xpi. Quō ex operib: legis. non iustificabit omnis caro.
Nullum hominum iustificatum dicit ex operibus legis. qui
cūque enim iusti sunt. ex fide iustificati sunt. sicut abra
hā. & isaac. & iacob. & ceteri sci. Si aūt querentes iustificari
in xpō. inuenimur & ipsi peccatores. ergo xps peccati minister
est. absit. Quomodo xps peccati pot ē minister ēē. qui do
nat peccata. Ideo absit inquid. Sed si iustificari uolentes
uolentes p fidem xpi legi seruimus. sub peccato nos ēē p fite
mur. quia si fides extrahet hominē a lege ut iustus sit. er
go si damus nos legi peccatores inuenimur. quia sub lege est.
sub maledicto sunt. Si enim quae destruxi haec iterū re adi
fico. p uaricatorem me constituo. Absolutū est. quia accedens
ad xpm relinquit legem. De seruo fit liber. Quod si iterū
redeat ad legem. ipse sui accusator existit. quia factum su
um condemnat. Ego enim p legē legi mortuus sū. ut dō uiuā.

Hoc dicit· quia per legem fidei mortuus est legi moysi· moritur enim
legi qui liberatur ab ea & uiuit xpo· Xpo confixus sum cruci·
Hic configitur cruci xpi qui emulus uestigiorum eius· nullam mun
di concupiscentia capitur· ut deo uiuens mundo mortuus uideatur· Qui
enim non agit quae mundi sunt uel erroris· mortuus mundo est·
Uiuo autem iam non ego· sed uiuit in me xps· Non est ambiguum
meo qui per fidem liberatur a morte· xpo uiuere· Morte enim digno
dum donat peccata ipse uiuit in illo· Ipsius enim presidio ereptus
morti· Quod uero nunc uiuo in carne· in fide uiuo filii di qui dilexit
me· & tradidit se pro me· Non sum ingratus gratiae di· Quoniam fu
tura uita promissa est xpianis· Ideoque qui nunc in hac uita auxilio
di munitus uiuit· in fide uitae promissae uiuit· Hic enim imaginem
illius contemplatur· quasi pignus habens uitae futurae· quae
pretium di xpi amore nobis quesitae· Hic ergo non est ingratus
xpo qui in fide eius perdurat· Sciens nullius se habere beneficium
nisi huius· & ad contumeliam eius proficere si alterum ei compareret
cuius auxilium habere non potuit· Si enim per legem iustitia er
go xps gratis mortuus est· Nihil tam aptum· quia si per legem potuis
set homo iustificari· xpm non oportuerat mori· Sed quia lex dare
remissionem peccatorum non poterat· neque secundam mortem detrium
phans spoliare captiuis quos tenebat causa peccati· Idcirco xps
mortuus est· ut ea prestaret que lex non potuerat· Ac per hoc non
gratis mortuus est· Mors enim ei iustificatio peccatorum est· O in
sensati galatae· quis uos fascinauit· Irascentis cum miraculo uer
ba sunt· quia sic fuerant deprauati· ut nec se agnoscerent circum
uentos· Premio usus est· Omnis enim qui fascinatur de bono
transit ad malum· Sic & hi de libertate & securitate ad seruitium
& sollicitudinem transiere· Ante quorum oculos xps ihs proscriptus est·
& in uobis crucifixus est· Manifestum est quia stultorum oculis
xps proscriptus uidetur· Id est spoliatus uel condemnatus· Pruden

tuũ uero oculis & sensib: non solũ non condemnatus· sed ipse mor
tem crucis sua dãnasse uidet· Passio enĩ dñi uita nr̃ae ẽ & destruc
tio mortis· Sed quia hi indigne coeperunt sentire translati ad legẽ·
Idcirco ĩ oclib: eorũ xp̃m condemnatũ uideri conqueritur· Ideoq: &
subiecit· In uobis crucifixus· hoc est sensu urõ crucifixus est
quasi homo· In quo enim spes plena non ẽ· homo ẽ· Ideo hi n̄ pu
tabant plenã salutẽ ee̅ in xp̃o· Quia legẽ illi aequabant· In his uero
qui congrue intellegunt xp̃m· uiuit in eis xp̃s· In fotino crucifixus·
Hic enim uere mortuus ẽ· In quo xp̃s dicitur crucifixus· quia istud
loco accusationis obicitur· **Hoc solum uolo discere a uobis· ex ope
rib: legis sp̃m accepistis· an ex auditu fidei· sic sine intellectu estis·**
Adhuc cũ stomacho loquitur· Dolet enĩ ualde super errore eorum
quia fabricam suã qua eos p euangelium edificauerat uidebat
ee̅ destructam· Non sic de corinthiis motus ẽ· Quia quãuis car
nales eos appellet· non tamen usq: adeo fuerant mente capti·
ut circumcidi se paterentur· Ideo & hi stulti et sine intellectu
ee̅ dicunt· quia nec dolori carnis suae consulere ualuerunt· usq:
ad hoc enim solet quis induci quod delectat· ut dolorẽ n̄ prestet
Interrogantis ergo uerba sunt· Et quid interrogat· ex parte con
firmantis· cũ dicit· Hoc solum uolo discere a uobis ex operibus legis
sp̃m accepistis· an ex auditu fidei· hoc ab eis quaeritur· In quo & glo
riabantur· & negare non poterant· quia sp̃m scm̃ p fidem acce
rant non p legẽ· ut resipiscentes agnoscerent quia donũ dĩ in quo
gloriabantur· non ex opere legis acceperant· sed credentes in xp̃m·
Ut uel sic grati xp̃o legẽ quã sibi in nullo pdesse didicerant relinque
rent· Hoc ẽ ppont quod illo in tempore negari non poterat· sp̃m
dĩ ineẽ credentib:· Ad rudimenta enim fidei commendanda· donum
hoc dĩ manifestabatur hominib:· Sicut inter ipsa initia factũ est
in apostolis & ceteris discipulis· Necnon & in illis duodecim quos
quia in adultero baptismate sub nomine baptismi iohannis fue

rant non tincti sed sordidati· paulus apostolus in trinitatis nomi
ne baptizari p(rae)cepit· Quibus impositis manib(us) decidit in eos sp(iritu)s s(an)c(tu)s·
& diuersarū linguarū ministrabat eloquia cum interp(re)tatione
earū· ut nullus auderet negare sp(iritu)m s(an)c(tu)m in esse eis· Quā obrē sine
intellectu galatas eē appellat· qui huius rei ignari & consen degra
dantes se carnis curę subiecer(unt)· Incipientes sp(irit)u· nunc carne consū
mamini· Hoc dicit· quia cum de inferiorib(us) ad summa fidei ascen
sissit· hi contra de summis ima dilapsi sunt· Per fidem enim
spiritales effecti· conuersi ad legem p(er)diderant gratiā sp(iritu)s quā
fuerant consecuti· Consummatio enim p(er)ditionē significat· Id est
finem· Tanta passi estis sine causa· si tamen sine causa· Multa eos
passos p(ro) fide significat ab infidelib(us)· Tunc enī qui credebant· ce
teri i(n) obp(ro)brio erant· siue domesticis siue extraneis· Nam digito
significabantur· quasi rei maiestatis· Unde similiter galatae
multi passi sunt· Insa mores exp(er)ti· Cuius rei meritū p(er)diderant·
mittentes se sub legē· Sed quia adiecit si tamen sine causa· os
tendit sperare se posse illos reformari· Qui ergo p(rae)bet uobis sp(iritu)m
& operatur uirtutes in uobis· ex operib(us) legis· an ex auditu fidei·
Idem sensus est· Cui addit uirtutis insignia quae testimoniū
p(rae)bent fidei· quod sit spes fida & rationabilis· Legē autē nulla
uirtus comitatur quae adtrahat ad eius spem· Quia quae uiden
tur non sperantur· sed sunt temporalia sicut lex factorum
quā supra ostendimus· Sicut scriptum est· Credidit abrahā
d(e)o & estimatum est ei ad iustitiam· Ostendit exemplū abrahae
qui pater fidei est iustitiā non ex operibus legis imputari· sed
p(er) fidē· Credens enī iustificat(us) est· Ac per hoc stulte & impude
legi eos se subiecisse· quae non ad iustificatione data est· Cognos
cite ergo· quia qui ex fide sunt· hi sunt filii abrahe· Uerū est quia
credentes filii sunt abrahe· Quia si abrahā ex fide iustificatus est
primus· quotquot p(ost) hunc credunt· filii eius sunt· Sic excudens

siue ex gentibus. Prouidens autem scriptura. quia ex fide iusti
ficat gentes deus. pronuntiauit abrahe quia benedicentur in te
omnes gentes. Hoc dicit. quia forma est abraham omnium creden
tium. ut ibi benedicti in eo sint qui credunt. Sequentes enim fi
dem eius. participes fiunt benedictionis eiusdem. Ergo qui ex
fide sunt. benedicentur cum fideli abraham. Quotquot enim
ex operibus legis sunt. sub maledicto sunt. Manifestum est
quia fideles cum fidele benedicentur. quomodo infideles
cum infidelibus punientur. Nam qui sub lege agunt. sub maledicto
sunt. Quia transgressores legis sunt peccatores. Scriptum
quippe est. Maledictus omnis. qui non permanserit in omnibus
que scripta sunt in libro legis. ut faciat ea. Hoc scriptum est
in deuteronomio. Quia si quid legis preterisset aliquis male
dictus haberetur. Et tanta mandata sunt. ut impossibile sit
seruari ea. Unde et petrus apostolus in actibus apostolorum ait.
Quid imponitis iugum fratribus. quod neque patres nostri neque nos
potuimus portare. Neglegenti enim et superbo populo haec
data erant. ut per omnem conuersationem legem haberent.
Quod autem in lege nemo iustificatur apud deum manifestum est.
quia iustus ex fide uiuit. Ac per hoc recedendum a lege docet.
ne iustitia per fidem quesita deperiat. Lex autem non est ex fide
sed qui fecerit ea uiuet in eis. Non est ex fide lex. Quia nihil
mandat credendum. omnia enim in ei manifesta sunt. ut seruans
legem uiuat. si quominus necesse est plectatur. Quia quod sci
uit uitandum admisit. Potest opponi e diuerso. et dici. Si in
lege nemo iustificatur. quid est ut male dicatur qui aliquid prete
rit legis. Uerum est quia nemo per legem iustificatur. sed apud deum.
Iustificatur autem apud mundum. ut securus sit in uita presenti. Si autem
apud deum iustificari uult. ut illi ad meritum proficiat in die iudicen
di sequatur fidem. Alioquin hic securus reus erit in futurum.

Prodest ergo lex, sed quae in tabulis scripta est. Nā cetera sic iudaei
ut onerati essent data sunt. Xp̄s nos redemit de maledicto legis, fac
tus p nobis maledictum. Quō nemo poterat implere legē, rei erant
omnes maledicto legis, ut uindicaret in eos. Xp̄s aūt homo natus
oblatus a patre p nobis, redemit nos a diabolo. Morti enim uo
lentem offerens illum plus quam maledicto legis erant obnoxii.
Maledictum illū fecit hoc modo. Sicut in lege hostia p peccatis ob
lata, peccata nuncupabat̄. Propterea p maledictis oblat̄, factus ē
maledictū. Nam & a iudeis factus est maledictum, dū quasi pecca
tor occiditur. Ideo non dx̄, factus p nobis maledictus, sed maledic
tum. Is enim qui ppter peccatū pprium morti offerebat̄ male
dictus fiebat in sua eni causa moriebatur. Et si pprius aspicias,
uidebis xp̄m maledictum eorū factum a quib; occisus ē. Crux eni
saluatoris peccatū & maledictum est iudeorum. Quia scriptū ē
Maledictus omnis qui pendit in ligno. Hoc moses dx̄ in deutero
nomio de reis mortis, ut sufficeret suspensis in ligno illic esse
usq; ad uesperā & deponi ad sepulturā. Quia maledictus omnis
inquit qui pendit in ligno, ut reo mortis sufficeret hoc. Quia sus
pensus moriebatur in ligno. Ne diutius sicē suspensus in aures ha
beret obprobriū mors ei quā deberet, & fieret macula generi eius,
si iā plus mors ei publicaret̄. Ac p hoc saluator innocens suspen
sus in ligno non ē maledictus, sed maledictum illorū a quibus
suspensus ē. Quantū tamen ad iudeos ptinet, quasi peccatorem
illū occidendū pilato offerentes maledictū illum fecerunt, ut
quasi reus occideretur, cum eēt innocens. Quia dignus morte
maledictus ē iuxta legē. Uidentes enī multos adgregari doctrine
eius, zelati sunt dicentes, Ecce totus mundus abiit p illū. Ac p hoc
p nobis occisus dicitur, & duplici genere p nobis. Cū enī putant illū
occidi debere ne doceret, nihil pfecerunt. Quia & doctrina eius
creuit, & mortem euacuauit in passione sua. Descendens enim

ad inferos genus hominum liberauit. Qua causa & occidi se per
misit sciens pro nobis eē contra diabolū. Ut in gentibus benedictio
abrahe fieret in xp̄o ihū ut benedictionē sp̄s accipiamus p fidē.
Hoc dicit quia ex ꝑuaricatis iudeis & maledictis cum sibi de iustitia
legis blandirentur occiso saluatore quasi sabbati uiolatore eā
promissionis benedictio abrahae transitum fecit ad gentes p
fidē xp̄i ihū. Unde dicit dn̄s iudaeis. Tolletur a uobis regnum
& dabitur genti facienti fructū eorū. Frs secdm hominem dico.
Hoc dicit quia exemplo humane cause commendare uult rationē
diuine promissionis. Tamen hominis testamentū confirmatum
auctoritate nemo irritum facit aut super ordinat. Uerū est quia
testamentum defuncti iure factum non potē scindi. Abrahae dic
te sunt pmissiones & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in
multis sed quasi de uno & semini tuo quod est xp̄s. Hoc est qd
scriptum ē in genesi ad abraham & in semine tuo benedicentur
omīs gentes terre. Quod utiq; in xp̄o impleri uidemus in cuius no
mine omnes gentes benedicuntur p fidem. Ideo non in multis sed
in uno firmata pmissioē qui est xp̄s. Hac disputatione sua apos
tolus quasi reos falsati testamenti designat. Qui credentes in xp̄m
de lege aliquid sperant ut non solum salus pmissa in xp̄o sed &
in lege sit. Ideo pbat promissionem benedictionis in solo xp̄o factā.
Hoc autē dico testamentū confirmatum a dō in xp̄o que p quadringen
tos & xxx annos facta ē lex non infirmata deuacuandā pmissionē.
Irritamentū in solo xp̄o firmatam benedictionis pmissionē docet ut le
gem post quadringentos & triginta annos datam ostendat.
Constituta enim pmissione postea data est lex que non utique in
firmaret pmissionē sed quod futura & quando uentura eēt signi
ficaret. Si enim ex lege hereditas iā non ex pmissione abrahae autē
p promissionē donauit dn̄s. Duas causas contrarias sibi defendunt
iudei. Nullo enim pacto nulla ratione suaderi potest iudaeis

abrahae promissionem euacuatam per legem. Et recte. Sed aliud
aduersum improuida presumptione defendunt. putantes iusti
ficationem sine operibus legis peruenire non posse. cum sciant
abrahā qui forma eis re uera est. sine operib; legis per solam fidem ius
tificatum. Sed emulatione quadam cecati non intellegunt neq;
considerant. quasi per legem iustificatio excluditur promissio. Et si
exclusa fuerit promissio. sine dubio frustrabitur fides abrahae
quod nec audire quidem se patiuntur iudei. Scientes quia promis
sio ex fide ē abrahae. Quae promissio ex fide iustificat non per legē.
Sicut abraham iustificatus ex fide est. Hi ergo heredes sunt promis
sionis abrahę qui illi succedunt suscipientes fidem. In qua bene
dictus & iustificatus ē abraham. Testimonium ergo promissionis
abrahę testamentum appellat. ut post mortem eius in heredes eent
in promissione filii eius facti per fidem. Que causa cucurrit usq; ad
xp̄m abrahae repromissum. ut post mortē xp̄i credentes heredes eent
fidei abrahę per testamentum sanguinis xp̄i. Donum enī quod pro
missum est abrahę filiis ei in xp̄o solutum est. Quamuis & ipse
abraham consecutus est donum hoc. illic ubi inuentus est. Quid
ergo lex factorum posita est. donec ueniret semen cui promissum est.
Lex factorum id est moysi posita ē in medio intercepta promissionē.
& semen cui facta promissio ē. Hoc est inter abrahā & saluatorem.
Ideo longe data post factā promissionem. ut ipsa distinctione aliud
lex & aliud promissio uideretur. Ut populum dī a gentib; segre
gatum erudiret. Et subdi timore. ut dignus fieret ad excipiendā
promissionem que ē xp̄s. Lex tamen factorum ideo dicitur. quia
docet quae dō iubente corporaliter fiant. de sacrificiis. de pri
mogenitis. de decimis. & ceteris talibus. Disposita per angelos in
manu mediatoris. Angelos dicit dī nuntios. Id est moysen filiū
naue. & ceteros prophas. usq; ad iohannē baptistā. de quo dicit dns.
Ecce mitto angelum meū ante faciem tuā. Per hos ergo lex

dispositâ ē a dō. In manu. id est. potestate saluatoris. At ordinata
Ipse est enim mediator. & reconciliator dī & hominū. ut saluet
quos uult. ex his qui legem p supramemoratos angelos acceper.
Ipse enī ait. Sicut enim pater suscitat mortuos. & uiuificat. sic
& filius quos uult uiuificat. Mediator autem unius non est.
Sine dubio mediator. hoc est arbiter. non est unius. sed duorū.
Cum enim duo populi inuicē aduersum se dimicarent semp dissi
dentes & inimici diuersitate doctrine. saluator horū arbi
ter uenit. Amputans utriq; populo per quod discordabat. ut
possent esse pacifici. Abstulit ergo gentibus numerū deorū
& famulatū elementorū. quod scandalū erat ebreis. Abstulit
& iudeis opera legis. id est neomenias. circūcisionē. & curā sab
bati. & discretiones escarū. & cetera quae abhominabantur
gentiles. & sic facti sunt pacifici. qui prius fuerant inimici.
Si ergo haec ita se habent. quid est ut galatae hebetudine mentis
arbitrium istum corrumpant. conuersi ad iudaismum. Iu
dicium enim saluatoris irritum ducunt. quando post factam
pacem quasi penitentes de ea subiciunt se illis que prius paci
fuerant inimica. Iuxta sensum ergo galatarum xp̄s arbiter
non est. Quia inducti in legem. de duob; populis unum fecer.
Et unius utriq; populi arbiter nemo est. Hunc eundem sensum
ad ephesios prosequitur dicens. Ipse est pax nostra qui fecit
utraq; unum & medium parietem maceriȩ soluens inimiciam.
in carne sua. legem mandatorum in decretis euacuans. ut duos
condet in se in uno nouo himine faciens pacem. Si in uno nouo
homine fecit pacem. ambobus utriq; abstulit per quod disside
bant. Et hoc eis statuit data sua lege p quod essent pacifici.
Hoc galatȩ irruperunt conuersi ad iudaismum. Dēs aūt unus est.
Hoc dicit. ne xp̄m in predicando dm̄ quē arbitrum dicit. Unī dō
preiudicare putaretur contra legem & pphetas. Arbitrum

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

ergo hunc p(er) adsumptionem carnis intellegi docet. Sicut dicit ad
timotheum. Arbiter d(e)i & hominum homo xp(istu)s ih(esu)s. Iuxta autem
quod d(icitu)r e(st). a patre hunc non separari. sed unum e(ss)e cum patre. Siue
enim pater siue filius. d(eu)s unus e(st). D(eu)s enim naturae nomen est
& potestatis. quam in patre & filio indiuiduam manere ipsa
nominum ratio docet. Lex igitur aduersus p(ro)missa. absit.
Absit utiq(ue). quia non est lex inimica p(ro)missionis. Quippe cum confir
met eam. Nam primus moyses dicit. Prophetam uobis excitauit
d(eu)s de fratribus uestris. Hoc dictum de xp(ist)o. petrus apostolus
p(ro)bat in actis apostolorum. Si enim data esset lex quae possit ius
tificare. uere ex lege e(ss)et iustitia. Iustitiam hanc dicit quae apud
d(eu)m inputatur iustitia id est fidei. quia & lex habuit iustitiam.
Sia d p(rae)sens non quae iustificaret apud d(eu)m. Remittere enim pec
cata non potuit ut de peccatoribus faceret iustos. Sed ad hoc
data est ut terrori e(ss)et prouocans homines ad bonam uitam.
inreuerentes puniens. Ideoq(ue) non est data lex quae possit iusti
ficare. sed condemnare. Sed conclusit scriptura om(n)ia sub pecca
to. ut promissio ex fide ih(es)u xp(ist)i daretur credentib(us). Hunc sensum
& ad romanos posuit dicens. Conclusit d(eu)s om(n)ia sub peccato. ut om
nium misereatur. hoc dicit quod supra memorauit. Quia lex ad hoc
data est ut peccatores reos se scirent apud d(eu)m. Manifestatis
enim peccatis suis conclusi sunt ut se excusare non possint. Sed
quaerere misericordiam. ut ueniens qui p(ro)missus est abrahae fidem
solam ab eis posceret quam habuit abraham. Ut & malorum suorum
ueniam & iustificationem mererentur. Hoc enim manifesta
uerat d(eu)s p(er) esaiam prophetam dicens. Ueniet ex sion qui eripiat.
auertat impietatem iacob. & hoc illis a me testamentum cum
abstulero peccata eorum. Prius enim quam ueniret fides. sub lege cus
todiebamur. conclusi in eandem fidem quae incipiebat reuelari.
Hoc est quod dicit. quia ante quam ueniret saluator sub legis

ra habet. Veniente xpo qui quasi de minorib: facti maiores. Liberati de potestate pedagogi

custodia agebamus ne peccaremus. ut in uenienti promissioni
digni essemus. Haec enim ipsa lex totus prestabat nos. ut ueni- at̃ tutos
enti xpo offerret nos. id est iudeos. Itaq: lex pedagogus nr
fuit in xpo ihu. ut ex fide iustificaremur. Idem sensus est.
quia sub custodia legis eramus donec ueniret xps. qui nos cre-
dentes iustificaret. Veniente autẽ fide iam non sub pedagogo
sumus. Omnes enim filii di estis per fidem quae est in xpo ihu.
Sub pedagogo qui agit potestatis suae non est. Paruulus
enim & lubricus ad peccandum sub pedagogi. per ablutio-
nem peccatorum facti sumus filii di. cum essemus serui pec-
cati. Quotquot enim in xpo baptizati estis. xpm induistis.
Hoc dicit. quia credentes cum mutantur. xpm induunt. quan-
do hoc appellantur quod credunt. Non est iudaeus neque
grecus. non est seruus neque liber. non est masculus neque
femina. omnes enim uos unum estis in xpo ihu. Nullam
distantiam dicit credentium. ut nulli preiudicetur quid
fuerit ante quã crederet. Omnibus his enim unum decre-
tum est donum. Apud dnm enim nulla discretio personarum ẽ
nisi morum & uitae. ut homines unius fidei meritis distinguan-
tur. non personis. Si igitur uos omnes unum estis in xpo ihu. er-
go abrahae semen estis. secundum promissionem heredes.
Semen abrahae sunt omnes credentes. Quia abraham pater ẽ
omnium credentium. Et si filii sunt necessario & promissio-
nis eius heredes. ut consequantur per fidem quod promissum
abrahae. ut participes simus iustificationis eius in regno caelo-
rum. Dico autem quod quãdiu heres paruulus est nihil dif-
fert a seruo. cum sit dns omnium. sed sub tutorib: & acto-
ribus est usq: ad prefinitum tempus a patre. Verum est
quia iis patres ordinauerunt. & usq: quã etatem subiectus
debeat ee adultus. statuerunt ita. ut quamdiu paruulus.

libertate sua uti non possit neque dominari quasi heres. Sed
similis prope seruis in condicione ē curatorū uel actorum.
Hoc exemplo exprobrat eos qui sub lege fuerunt paruulos fuis
se circa meritum nec libertatem habuisse. Quia in condicione
legis erant subiecti causa peccati. Ita & nos cum essemus paru
li sub elementis huius mundi eramus subiecti. In elementis
neomenias significat & sabbatum. Neomenie enim dies
sunt lunares quos obseruant iudei. Sabbatum uero dies re
quietionis. Antequam ueniret ergo promissio id est do
num gratiae dī & purificans iustificaret credentes quasi
inpfecti & paruuli per legem dī subiecti eramus conseruis
quasi pedagogis. Libertas enim nrā obnoxia erat causa pec
cati. Nihil tamen de elementis sperabant iudei sicut & paga
ni. Sed creatorem dn̄i uenerabantur in creatura. At ubi plen
tudo temporis misit dś filium suum factum ex muliere factū
sub lege. ut eos qui sub lege erant redimeret ut filiorum adop
tionem reciperemus. Plenitudo temporis est completum
tempus quod prefinitum fuerat a dō patre. quando mitte
ret filium suum ut ex uirgine factus quasi homo nasceretur
subiciens se legi usq; ad tempus baptismi. ut formam daret
quomodo peccatores abluti & a iugo legis erepti dignatio
ne dī filii eī adoptarentur. sicut p̄miserat redempti sangui
ne filii eius. Saluatorem autem necesse erat fieri sub lege
quasi filium abrahae iuxta carnem. ut circumcisus appa
reret is esse qui p̄missus abrahae uenerat gentes iustifica
re per fidem. Signum habens eius cui promissus fuerat.
Ideo ultra neminem oportuit circumcidi. Quia tā ... duxer
rit signum quo adusq; ueniret qui p̄missus fuerat instau
rare fidem. In qua iustificatus est abraham in p̄putio. Ut
credentibus n̄ opus sit circumcisio. Abraham autem ideo

16

+ non erat plenum hoc est quod dicit ad romanos ipse sps

circumcisus est. quia filium se credidit habiturum in quo
omnes gentes benedicerentur. Ideo tamdiu cucurrit signū
donec ueniret qui erat promissus. Si autem hoc crederetur
quod credidit abraham. non fuisset circumcisio ne forte
opponeretur quia si abraham credidit & circumcisus est.
quare circumciduntur credentes. Quō autem estis filii dī
misit dś spm̄ filii sui in corda nr̄a clamantem abba pater.
Ab his coepit quibus & scribit dicens. Quō autem estis filii dī.
& subiungit iudaeos cum ait misit dś spm̄ filii sui in corda nr̄a.
Quando autem gentes dicit filios dī credentes in xpm̄ quae pri
us fuerant inimicę. dubium non erat iudęos credentes dici fi
lios dī. Quos constat iam pridem hoc nomine nuncupatos.
nomen enim olim acceperant uelud in imaginem. ut postea
confirmaretur per xpm̄. quia ipse spū testimonium reddit
spūi nostro. quod sumus filii dī. Ut enim probaremur ad
optati esse a dō in filios. spm̄ suum dedit nobis qui signum
patris ostendat in filios. ut quia non hoc nos auderemus dice
re abba. quod est pater. Denique iudaeis hoc iam dudum
non est concessum dicere. Itaq; non est seruus sed filius. Non ē
seruus. quia sublatus de potestate legis. socius factus est be
nedictionis proprii filii dī. Si autē filius & heres p dm̄. Dubi
um non est. quia ideo quis adoptat sibi filium ut heredem illū
relinquat. Sed hereditas ex morte alicuius prouenit. Quid
est ergo ut mortales heredes eius dicantur qui semper uiuit
sed scriptura more nostro loquitur. ut intellegere possimus.
Ut enim ostendat daturum patrem filiis de bonis. haec quę da
turus est hereditatem appellat. Sed tunc quidem ignorantes dm̄
his qui non sunt dii seruiebatis. Quō prius p ignorantiam pecca
bant seruientes idolis. facile illis ignotum significat. Sicut
dicit in genesi abimelech ad dm̄. Dnē inquit gentē ignorante

h In infirmitate & in indignitate nr̄a suggerat ut audeamus dicere

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

per des. Nunc autem cognoscentes dm̄ immo cogniti a dō. Quo
modo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa; quib;
denuo seruire uultis. Graue illorum admissum notat. Quia
post cognitionem dī ea quae paganorum sunt sequi ceperant.
Et amplius addit. quia non isti cognouerunt dm̄. sed magis cog
niti a dō sunt. Cum enim hi non quererent dm̄. aduocauit eos
ad suam gratiā. Et hi ingrati a dō conuerti ceperant ad ea que
tunc colebant quando ignorabant dm̄. Ut uenerarentur infir
ma & egena elementa. & non tota mente xp̄m in quo omnis
inhabitat diuinitas. Infirma & egena dicit elementa. quam
pfecta sint. Ad regendum enim mundum. inuicem egent sui.
In xp̄o enim perfecta salus ē. Dies obseruatis. & menses. & tempo
ra. & annos. Que elementa dixerit. nunc declarauit. diem sol
facit. Menses cursus lunae. Tempora uero sunt. uer. estas. au
tumnus. hiemps. Quattuor haec completo numero proprio
faciunt annum. Dies ergo obseruant qui dicunt. ut puta crastino
pficiscendum non ē. Post crastino non debet aliquid inchoari.
& sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses qui cursus
lunae pscrutantur. Dicentes. ut puta septima luna instrumenta
confici non debent. Nona iterum luna. ut puta emptum seruū
domum duci non oportet. Per haec facilius solent aduersa puen
re. tempora sic obseruant cum dicunt. Hodie ueris initium est.
festiuitas ē. Post cras uulcanalia sunt. Et alia iterum aiunt.
Posterum ē. domum egredi non licet. Annos sic colunt cum dicunt.
kalendis ianuariis nouus ē annus. Quasi non cottidie anni imple
antur. sed ut anni illius memoriā recolant. bifrontis hac supsti
tione utuntur. Que longe debet ēē a seruis dī. Si enim dš ex toto
corde diligatur. ipso ppitio nulla debet ēē formido. neq; suspicio
harū rerū. Prospere enim potest cedere. quicquid simpliciter
sub dī deuotione fit. Timeo uos ne frustra laborauerim in uobis.

Duplici genere subuersi fuerant galatae · ut p̄ dī gratiā non solum
ad legem conuerterentur · sed & ad errores pristinos · Inducti enī
uel reuersi in legem · facile declinarunt ad obseruantiā dierum
& mensium · Sabbati enim obseruatio & neomeniorum · ad trax
erunt illos ad haec · Ideoq; timeo inquit uos · ne sine causa laboraue
rim in uobis · Sic enim uidebat eos in peius pficere · ut possent etiā
a xp̄o penitus recedere · Estote sicut ego quia & ego sicut uos · Hoc
dicit ut dent operam corrigendi · Se quia non est impossibile
ut sint sicut ipse quia & ipse hoc erat · Id est homo quod & illi ·
& cum fuisset in errore psequens eclam · correptus conuersus est ·
Fratres obsecro uos nihil mihi nocuistis · Nunc mitius agit cū eis
& bona eorum incipit memorare · ut p̄ magnas correptiones bo
na opera sua audientes recrearentur · Et data opera reforma
rentur · ne obiurgationib; diutius pressi asperiores fierent exa
cerbati · nihil tamen sibi nocuisse illos dicit · Ipsis enī oberat de
lictum illorum · Apostolus enim impleuerat officium dispen
sationis sibi credite · ut omni cum diligentia predicaret eis
sicut dn̄s ad pphetam hezechiel · tu inquid p̄dica · si te audierint
lucraberis eos · Si quo minus · tu saluabis animam tuam · Scitis
quia p infirmitatē carnis euangelizaui uobis iā pridem · & tēptatio
nē urām in carne mea non spreuistis neque respuistis · In me
moriā reuocat illis tēpus · quando primū p̄dicauit illis euan
geliū dī · Ipso enī tēpore Iniuriis agebatur apostolus · & cedib;
infirmabat̄ · Infirmus enim uidetur qui humiliatur · & non re
sistit ppī euangeliū dī · Et in hoc laudat constantiā eorum · quia
non sunt abstracti a fide · Iniurię enī apostoli · Temptatio erat
galatarum · In qua firmi inuenti sunt · non dubitantes de fide ·
Possent enī scandalū passi dicere · Quae ē uirtus aut spes in hac
fide · Quando minister eius sic humiliat̄ · Sed quia iam an
nimum futuris spebus infecerant · presentes exitus p xp̄i nomine ·

non pessimescebant. Certi fidem nostram non in terris sed
in caelis habere dignitatem. Et pro his tribulationibus magna
rependi premia roborem illis incutit. Quia post haec laudabilia
circumuenti fuerant ut uituperabiles uiderentur. Sed sicut
angelum dī excepistis me. sicut xpm ihm. Hoc magis laudat
meis: quia pressuris non deformatus est apud eos sed commen
datus. Scientibus probis qui credunt patullum exitia. Sicut
ergo angelum dī exceperunt apostolum: credentes dī donum
ee quod pdicat. Sic ei deferentes: quasi auctori dno ihu xpo.
Quae ergo erat beatitudo uestra. Beatos hos fuisse dicit apud
ceteras ecclesias: per id quod apostoli muriis non frangeban
tur. sed crescebant in fide. Testis enim sum uobis quia si fieri
potuisset: oculos uros eruissetis & dedissetis mihi. Uotum eo
rū erga religionem tam plenum ostendit fuisse. ut non solū
bene ab eis susceptus sit. sed & fortes in fide inuenti sint.
quod ad laudē magis pficit. Omīa pene sua illi obtulerunt
pfli ganda. hinc plus dolet quia tanta caritas subuersa
fuerat p praua doctrina Ergo inimicus uobis factus sum uerū
dicens uobis. Hoc dicit. quia non potest fieri ut inimicus ego
in quid uobis sim. quorum tanta sentio obsequia. Sed quia
ar gui se nemo uult errantem. idcirco inimicus uobis
ui deor. iuste uos rephendens. Emulantur uos non bene
sed excludere uos uolunt. ut eos emulemini. Inuidia iudeorū
subuersos eos significat. Uidentes enim sic illos pficere in
euangelio. & tantam habere caritatē in apostolo. id egerunt
quatenus illos deciperent. Erant enim legis causa apostolo
inimici. Ut manente nomine saluatoris facerent eos iudeos:
gaudentes in euersione eorū. Non enī patiebantur. ut gratiā
sibi pmissam audirent incircūcisis gentib: datam. Ideo imita
tores suos illos uoluerunt fieri. ut more eorū circūciderentur

Emulamini autem meliora dona. bonū emulamini semper. &
non solum cum p̄sens sum apud uos. Meliora dona spiritalia
sunt. quae imitati habebunt effectum apud dm̄. Haec spi
ritalia & bona sunt que uult ut semper imitentur. non ad
tempus sicut pridem aut se p̄sente tantum. Post autem ali
ud conuertantur. Sed uult illos de cetero p̄seuerare in bono.
Filioli mei quos iterum parturio. donec xp̄s formetur in uobis.
Primum fidem illos genuerat in baptismo. Sed quia uelud p̄
abortum nati deformes & infirmes inuenti sunt. nunc cum
dolore consilio reformat eos in xp̄o. Concipientes enim fidē
& sensum fidei minime aduertentes. formatum xp̄m in ani
mis suis negantur habere. Si enim intellexissent gratiam
dī in xp̄o. post fidem in iudaismo deducti non essent. Vellē aūt
p̄sens ee̅ nunc apud uos. & mutare uocem meā. quia confundor
in uobis. Presens uult arguere illos. ut mutet uocem suam
de laude in uituperationem eorum. ut duplici genere confun
dantur. Et de errore suo & rubore apostoli. quem patiebatur
apud eos quibus illos praetulerat. Dicite mihi qui sub lege
uultis esse. legem non legistis. Scriptum est enim. quia abra
ham duos filios habuit. unum ex ancilla. & unum de libera.
Hoc in genesi habetur. quia cum sarra generare n̄ posset. erat
enī sterilis. Agar ancillam suā obtulit uiro suo abrahe in
concubinā. Ut quod generaret adoptaret sibi. Sic factū ē
ut de agar nasceretur ismahel. Post autē nutu dī p̄missus
abrahe filius de sarra uxore ei que erat sterilis. haec peperit
abrahae isaac. Tunc coepit abraham duos habere filios. Unū
de ancilla. & unum de libera. Sed quid est qui de ancilla. secun
dū carnē natus est. Qui autē ex libera per repromissionē que sunt per
allegoriam dicta. Ismahel qui ex ancilla agar natus ē. se
cundū carnē natus ē. Quia iuxta consuetudinē natus est.

Isaac uero non secundum consuetudinem sed secundum pruden
tiam diuinae uirtute natus est. Quippe cum sara & anus ess& & ste
rilis. In typum enim xpi natus est isaac. Ideo haec p allegoriā
asserit dicta ut aliud ex alio significent p psone ismahel & isaac.
Ismahel enim iudaeorum significat natiuitatem. Uel eorum
qui se in peccatis sunt. Isaac uero xpianorum. qui in libertate
nascuntur. Liber enim fit. qui accipit remissionē peccatorum.
Haec enim sunt duo testamenta. Moyses accipiens sanguinem
uituli in cratera aspersit populum dicens. Hic est sanguis tes
tamenti. quod disposuit dns ad uos. Hoc est quod dicit. Unum
quidem a monte sina. In seruitutem generans quod ē agar.
Lex enim in monte sina data ē. quam moyses recitans populo.
librum hunc testamenti appellauit. & tunc aspersit populū
sanguine sicut dixi. Haec lex reos tenuit peccatores. & cepe-
rē esse serui peccati facti filii agar. quasi ancillę. Sina autem mons
est in arabia. qui coniungitur huic. quę nunc est hierusalem
seruiens cum filiis suis. Causam agar significare dicit hierusa
lem terrenā id est sinagogā. quae in seruitutē generat. quia
sub peccato sunt. Illa autē quę sursum ē hierusalē. libera est.
quę est mater nrā. Haec quam matrē nostram dicit. regula est
misterii dominici. p quā renascimur in libertatem. Sicut &
ipsa libera ē. Ideo & caelestis dicitur. quia caelū sedes eius est.
Et quos generat. ibi erunt cū ea. Sicut dicit dns. pater quos de
disti mihi uolo ut ubi ego fuero. & hi sint. dentes renascuntur
p eam. Sic & enim de dno dictum ē. Quia quod factum ē. in illo
uita erat. Sicut enim pater habet uitam. ita dedit & filio uitam
& uita erat lux hominū. Haec uita & lux. mater est fidelium
In esaia hoc habetur quod subiectum est. Scriptum ē enim. Le
tare sterilis quę non paris. erumpe & exclama quę non parturis.
quia multi filii desertę magis quam eius quę habet uirum.

mecum. haec ē uita quia immortalitate donantur quieti

Hanc terrenam hierusalem uirum habere dicit quia secundum car
nem generat. Illam autem caelestem hierusalem quam dicit matrem
nostram sterilem appellat. Quia non parit secundum carnem
nec dolores patitur hoc est non parturit. Generat autem sine
passione spiritaliter exclamans in laetitiam. Quia deserta a
liquando a quo nisi ab adam. Qui deserta uita secutus est mortem.
nunc plures filios habet quam haec quae habet uirum. Id est quae
carnaliter generat. Multo enim plures sunt christiani iudeis. Sicut
dicit in apocalipsi. Et uidi turbam multam quam dinumerare ne
mo poterat ex omni tribu et gente. Vos autem fratres secundum
isaac promissionis filii estis. Hoc est non carnis filios esse sed dei.
Quia isaac in tipum natus est filii dei et uult eos sub intellegere.
quia facti filii dei conuersi sunt ut essent filii carnis. Si uero re at resipiscant
sipicant sunt filii dei. Sed quomodo tunc qui secundum carnem
natus fuerat persequebatur eum qui secundum spiritum ita et nunc
Non solum ismahel secundum carnem natus est sed et esau. Quia
et ipse in populi iudaici tipum natus est. De quo in malachia prophe
ta scriptum est. Iacob dilexi esau uero odio habui. Hic persequebatur
iacob qui in populi christiani figura natus est. Vocatus israhel hoc est ho
mo uidens deum. Similiter et iudei per inuidiam persequi significantur
christianos. Unde data opera galatas euerterant carnalia studia.
Sed quid dicit scriptura. eice ancillam et filium eius. non enim heres erit
filius ancillae cum filio meo isaac. Haec uerba sarrae sunt quae tipum
habet hierusalem caelestis de promissione generans isaac. ut iec
to filio ancillae. Id est iudeo populo incredulitatis causa abiecto
Serui enim peccati sunt quibus data remissio peccatorum non est
nec est heres sed filius liberae illius hierusalem supernae qui est po
pulus nouus regni caelorum. Itaque non sumus ancillae filii
sed liberae qua libertate nos christus liberauit. Fuimus igitur
ancillae filii quando peccatis eramus obnoxii. Sed accepta remissione

peccatorum· a xpo liberati sumus· Stare ergo & nolite iterum
seruitutis iugo contineri· Standum enim monet in accepta gra
tia ne redeuntes ad uetera amittant donum libertatis· quod fu
erant consecuti· Ecce ego paulus dico quia si circumcidamini
xps uobis nihil proderit· Nunc aperte ueritatis & auctoritatis
suae uim non tacet· dicens· Ecce ego paulus dico uobis· id est
magister gentium· cuius opus estis in xpo· Palam uobis dico·
quia nihil uobis proderit xps· si circumcidamini· Ipse enim dns ait·
Lex & prophetae· usque ad iohannem· Ex quo regnum caelorum praedicatur·
Ante quam ergo noua inciperet predicatio· oportuit circumcidi·
nunc autem lege fidei succedente· ea sequenda sunt· quae nudis
ueritas iubet· Quia uetus & nouum admisceri non debet· auc
toritate dni praedicantis· Ait enim· nemo additamentum panni
rudis assuit uestimento ueteri· Tollit enim fortitudinem eius
a uestimento· & maior fit scissura· Ac per hoc· non solum nihil
proderit fideli· addita circumcisio· sed & oberit· Maius enim
malum est· ex libero seruum fieri· quam nasci· Testor autem
omni homini circumcidenti se· quia debitor est uniuersae le
gis faciendae· Possunt aliqui legem aliquatenus seruare & non
circumcidi· Multi romanorum in iudea seruabant legem
incircumcisi· Unde dicit paulus apostolus ad agrippam regem
iudeae· Scio rex agrippa credis prophetis· scio quia credis·
Et centurio cuius seruus erat moriturus· qui mittens ad ihm·
rogabat ut ueniret· & sanaret seruum eius; Cui testimonium
perhibentes iudei· dicebant ad ihm· Dignus est ut praestes ei·
diligit enim gentem nostram· & sinagogam ipse aedificauit nobis·
Nemo tamen circumcisus non totam legem seruat· Debitor est
enim quia circumcisis data est lex· hoc ideo dixit· quia tam
habere se esse ostendebant· ut indigni essent omnia onera legis por
tare· Euacuati estis a xpo· Quibus nihil prodest xps· euacuati

a xp̄o. Erant enim gratia eius pleni. qui recedente euacuati sunt.
His enim loquitur. qui post acceptum donum gratiae circumci
di se uoluerunt. Qui in lege iustificamini a gratia excidistis.
Iustitia lex ē. si seruentur quae data sunt. Ideoq; qui in his ius
tificari se uult. post fidem amittit gratiam. Quia ad hoc
uenit donum dī ut cessantib: oneribus legis. iustificaret cre
dentes apud dm̄. Nos enim spū & fide spem iustitiae experta
mus. In xp̄o enim ihū neque circumcisio aliquid ualet, neque p̄pu
tium. sed fides que per caritatem operatur. Aptum est quod
dicit. quia spes iustificationis in fide est p spm̄. non opera le
gis. In fide enim spiritaliter dō seruitur. deuotione men
tis. & puritate cordis. Unde dicit dn̄s ad samaritanam. Ds
sps ē. & adorantes eum in spū & ueritate adorare oportet.
A p hoc. neq; p̄putiū ualet quicquā neq; circumcisio. Sed sola
fide opus est in caritate ad iustificationem. Fides enim cari
tate fraterna debet muniri. ut perfectio sit credenti. Deniq;
saluator. quod primum mandatum eēt. Interroganti scribe
respondit dicens. Diliges dn̄m dm̄ tuū ex toto corde tuo &
ex tota anima tua. & p̄ximum tuum. tamquam te ipsum.
In his inquid duobus. tota lex pendet & prophetae. In perfec mandatis
ta sunt itaq; cetera. quando in his duobus mandatis. perfec
tio continetur. Currebatis bene. quis uos inpediuit ueritati
non oboedire. Exercitiū illorum. in opere fidei bonum fuis
se testatur. Sed nequitia malorum hominum detentos. nec
cursum suum efficatia perseuerante consummarent. Un
de resipiscant hortatur. de cetero ut nulli eorum credentes.
Qui ut opera legis seruanda suaderent. euangelice ueritati
non eos oboedire sinebant. Suasio uestra non est a dō. qui uocat uos.
Uerum ē quia humano consilio hoc agebant iudaei. ut mitte
rent eos sub iugo legis. non dī iudicio qui uocabat eos p apos

tolum suum ad gratiam. *Modicum fermentū totam massā corrum*
pit. Hoc dicit: quia licet quippiam legis admiscentes fidei
uiolant fidem; ne habeat fructum. aut sit acceptabilis. Hoc ideo
adiecit ne forte incolomē se putarent habere gratiā fidei. si pauca
legis obseruarent. *Ego confido in uobis in dn̄o quia nihil aliud sentietis.*
Hac spe se dicit fidere debis. quia non sponte. sed circumuenti erroris
uiam intrauerant. Ideo ostenso uero itinere facile eos posse reuehi
confidit. *Qui autem conturbat uos. portabit iudiciū quicūq; fuerit.*
Quomodo qui errantem conuerti facit. remunerandus est. dicente
iacobo apostolo in epistola sua. qui conuerti fecerit peccatorem.
saluabit animam eius. & operiet multitudinem peccatorum suo
rum. Ita & qui rectam incedentem uiam. iter bideuium cogit flec
tere. damnationem consequitur. quicumq; fuerit. Hoc ppter
hos subiecit. qui sibi meritum defenderent. eo quod filii essent
abrahae. iuxta carnem. Deniq; exaltantes se. dicunt ad ihm
nos filii abrahae sumus. *Ego autem fratres si circumcisionē pdico.*
quid adhuc psecutionem patior. Apertum ē quod dicit. Ideo
enim quasi inimicus a iudeis habebatur. & non desinebant a p
secutione eius. quia circumcisionē iam stare docebat. Deniq;
iudaeis compellentibus. & sepe innumeras falsas accusationes
contra eum deferentibus. obliquum iudicem uidens coactus ap
pellauit cesarem. *Ergo euacuatum est scandalum crucis.* Scanda
lum erat iudeis predicatio crucis. quia sabbatum & circumcisi
onem euacuabat. Si autem admitteret circumcisionem non
esset scandalum. & pacifici essent nobis iudeaei. Nam dicebant
de saluatore. Non est hic homo a dō. qui sabbatum non custodit.
Utinam & abscidantur hi qui uos subuertunt. Tale est hoc quale
& illud ad corinthios prima. Qui non inquit amat dnm ihm
sit anathema. Ex ipso grege morbido sunt & hii quos sociat
sententiae eorum. ut abscidantur misericordia di. Qui gala

cessare

tas di gratia excuerunt. Et non solum spiritaliter. sed & carnalit̄
hos male dicit. quia circumcidi galatas cogebant. ipsi abscide
rentur. ut multiplicaretur. his dolor corporis. Uos autem
in libertatem uocati estis fratres. In libertatem uocati sunt.
quia cum peccatis essent obnoxii di gratiam accipientes. remis
sa delictorum. liberati sunt. Tantum ne libertatem. in occasionē
carnis detis. Hoc dicit. ne acceptam libertatem occasio carnis
adimat. Ad hoc enim circumcidi eos uolebant ut in conditionē
legis intrarent. Ideo monet ne dent. occasionem. consentiendo eis.
Sed per dilectionem spi. seruite uobis inuicem. Non per affectū
carnis caritatem habendam. sed p spm exhortatur. ut inuicē
sibi subiecti sint. Uniuersa enim lex in uobis. uno uerbo implet̄.
diliges proximum tuum sicut te ipsum. Hoc scriptum est in
leuitico. quod supradictum est. quia perfectio salutis. per
dilectionem operatur. Quia qui non diligit fratrem. non di
ligit dm̄ dicit iohannes apostolus. Quod si mordetis inuicem.
& comeditis. uidete ne ab inuicem consummamini. Manifes
tum est quia dissensio fratrum. inimica est dilectionis. Ideo
monet. ut pacifici sint proficientes in bono. contentiones enī
generant iurgium. Cuius fructus est uite consummatio.
Dico autem spū ambulate. & concupiscentiā carnis non pficietis.
Postquam a lege factorum eos phibuit in qua sunt precepta
carnalia. nunc ut a uitiis carnis se abstineant precepit. hic
enim spū ambulat qui fugit peccata. Nam caro concupiscit
aduersus spm. sps uero aduersus carnem. Haec enim inuicem
sibi aduersantur. ut non ea que uultis faciatis. Duas leges
pponit. sicut facit & in epistola ad romanos. Que inuicem
aduerse sunt. Unam di. alteram peccati. Que ideo in carne
significat̄. quia uisibilibus oblectatur cupido peccatorum.
Ut his sibi aduersantibus medius homo non ea que uult agat.

Diuina enim lex premit & fugat legem peccati. Consulens ho
mini ut uigorem naturae suae custodiat. ne capiatur in le
cebris. Ille contra insidiis agens. lacessit hominem blandi
tiis. ut spernat preceptum legis diuinae. Cum ergo consen
serit homo legi di. contradicit lex peccati. Suadens homini
ne faciat quod imperat lex diuina. E diuerso autem lex di re
uocat hominem. ne faciat. quod suggerit lex peccati. Quod qui
dem homo non uidet esse absurdum. Scit enim naturae suae
congruere. si faciat quod imperat lex di. Denuq; gaudet quan
do haec agit. Cum autem ea operatur. quae suggerit lex pec
cati. uidet se turpem. & horret post factum. Ideoq; legis sps
precepta seruanda sunt. & carnalia fugienda. Ipsa enim con
scientia se accusat. si ei consentiat. Sciens horrori esse quae sug
gesserit lex peccati. Quod si spu ducimini. non estis sub lege.
Non est obscurum. Quia qui ducem habet spm scm. non errat.
Lex enim errantibus dominatur. Sicut alio dicit. iusto lex non est
posita. Manifesta autem sunt opera carnis. quae sunt. adulterium. for
nicatio. Inpuritas. obscenitas. Idolatria. ueneficia. Inimicitiae.
contemptiones. ire. simultates. dissensiones. hereses. Inuidie.
ebrietates. commessationes. & quae sunt his similia. que praedico
uobis. sicut & praedixi quod hii qui talia agunt regnum di here
ditate non consequentur. Haec omnia. & his similia legis
peccati membra sunt. quae apostolus opera carnis appellat.
Quia errores isti. ex mundo sunt. ex quo et caro. Omnia namq;
peccata. de foris oriuntur. Ex parte carnis. non ex parte sps.
Ideo non absurde opera carnis dicuntur. Fructus uero sps est.
caritas. gaudium. pax. longanimitas. benignitas. spes. fides.
Lenitas. continentia. castitas. bonitas. & aduersum huiusmo
di. non est lex. Qui autem xpi sunt. carnem suam crucifixe
runt cum uitiis & concupiscentiis. Non dixit opera sps cari

tas· sed fructus sps· Lex enim spi· haec quae supra memorauit
fructificat· ut ex his hereditas regni caelorum quaeratur·
Qui enim xpo deuoti sunt· Hos dicit cristos· id est· unctos· Hi
carnem· id est mundum crucifigunt· Quando haec· ex quib:
errores oriuntur· contempnant· Hunc sensum & iohannes
apostolus secutus ait· Nolite diligere mundum hunc· neq:
ea que in hoc mundo sunt· Si quis diligit mundum· non est
caritas patris in illo· Quia omne quod in hoc mundo est con
cupiscentia oculorum· Qui ergo mundum & quod in mundo ÷
non concupiscit hic carnem crucifigit· Neque enim corpori
humano· haec uitia adscribenda sunt· id est· idolatria· uene
ficia· heresses· Inuidia· Inimicitiae· ire· Sed haec talia· ideo
carnalia dicuntur· quia ex parte mundi sunt sicut supra me
morauit· Interea non amplius· quam decem res posuit· quas
fructus spi significauit· Ut in his omnia conplexus uideat·
Secundum tabulas testamenti di· In quibus non amplius· quā
decem uerba mandatorum tradita sunt· Si spu uiuimus· spu
& ambulemus· Non simus inanem gloriā sectantes· Inuicem p
uocantes· inuicem inuidentes· Hoc dicit· quia si bene & hones
te uiuimus· bonos debemus habere & mores· hoc est enim
spu uiuere· Incontaminatam uitam habere· Et sic spu ambulam
si paci studeamus· haec enim parit caritatem· Inanis autē
gloria est uelle uincere· ubi premium non est· Ut quis stu
dium habeat contentionis & emulationis· Sciens quia haec
generant & lites· Seruum autem inquit dni· non oportet
litigare· bone enim uitae fructus aridos facit· perdens spē
promissam caste conuersationes· Bona enim· & casta uita·
moribus ornanda est· & beniuolentia locupletanda· Frs
& si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto· uos qui spirita
les estis instruite huiusmodi in spu mansuetudinis· conside

rans te ipsum. ne & tu tempteris. inuicem onera uestra portate.
Nunc hos adloquitur. qui firmiores erant ne inflatione bone uitę.
eum qui forte a peccato circumuentus fuisset spernendum pu
tarent. & abiciendum. Ideoq; consulendum his. Cum mansu
etudine enim prouocandi sunt. ad reformandos se. Qui si actus
quasi ex auctoritate fuerint correpti. non se patiuntur argui.
Sed & defendere incipient se. ne turpes uideantur. & incipient
peiores fieri. Tolle enim hominem a contentione. & audacia.
& habebis eum subiectum. Humilitas enim. & iam superbos
solet inclinare. Et ut cum tota animi lenitate fieret. adiecit.
Ne & tu tempteris. Ut uel hac causa non sperneret peccatorem
Sciens et se posse peccare. Et sic implebitis legem xpi. Lex enim xpi
omnes saluos uult. Ac per hoc. qui fratri peccanti consulit.
ut redeat ad propositum implet uoluntatem xpi. Si enim quis
uidetur sibi ēē aliquid cum nihil sit. se ipsum seducit. Opus
enim suum probet unusquisque. & tunc in semet ipso tantum
gloriam habebit. & non in altero. Uerum est. nec latet quem
quam. quia si actus nostros. & mentem consideremus. ut nul
lis nos ante ponimus. Nec facile quemquā iudicamus. Qui enim
extollitur. quasi aliquid sit. errat. Nescit enim quia de hu
militate crescitur. Uerba enim et gesta saluatoris. ante o
culos non habet. Qui cum sit dns omnium dns. humiliauit
se. ut nobis formam daret. quid sequi deberemus. si crescere
uelimus. Et si nos erigeremus. Inclinaremur. quod facit in
peritia cordis inflati. ut apud homines commendatior uidea
tur. Spernens enim. & despiciens peccatores. iustum se uideri
contendit. Sicut & phariseus ille. quem dns denotat. Num
quid non uere hic imperitus ē. qui p̄sentis gloriae cupidus ē.
Numquid non uere de futuris desperans. mercedem iustitiae
In p̄senti uult consequi; Quare. quia non ē iustus in opere.

sed per fallaciam fingit iustitiam. Qui enim uult iustus ee alterũ
sibi p̄ponit. ut uere iustus sit. Unusquisq; enim plus mala sua
nouit quam alterius. Unusquisq; enim suam sarcinã portabit.
Ad postremũ hoc uult Innotescere sup̃bis. quia non coinquinatur
quis alieno peccato. dũmodo dissentiat. ut nemo uereat̃. se iungere
peccatori. aut accedentẽ ad se. suscipere. ut eum lucret̃. Communi
cet aũt is qui catetizatur. Hoc ẽ. qui uerbũ audiens ẽ. Et qui
se catezizat. In omnib; bonis. Hoc dic̃ ut doctoribus audientes
communicent in omnib; bonis; Si aũt alit̃ agant quã docent.
in his. non illis communicandũ. sed dissentiendum. ut magis lex tibi
dux sit. quã homo; Si enĩ ob erit. non tibi. quia quae docuerit
obseruas. Nolite errare. ds̃ non deridetur. Nemini dubium
est. dõ hi postura fieri non posse. Sed hoc ab eo unum quemq;
consequi. quod meretur; Quod enim quis seminauerit. hoc et
met&; Qui enim seminauerit in carne sua. ex carne & met&. cor
ruptionem; Hic carnalia uitia. quae in corp; admitti solent. signi
ficat; Ut qui carnẽ suã corruperit. sciat se corruptele futurũ
obnoxiũ. Corrumpit aũt corpus. qui inconcessa p̄sumit.
Qui uero seminauerit in spũ. de spũ. met& et uitam aeternam.
Homo xp̃ianus. spũ constat & carne. Homo enĩ ad conparationem sc̃i
spũs. caro est. Cum ergo spũi dat assensum. cohibens se ab his
quae contraria sunt. spiritaliter seminat ut possit metere
uitam aeternam. testimonium enim spũs accepit. & inmorta
litatem loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit dehonestans
corpus suum. non ad aeternitatem sed ad corruptionem nota
bit. Ita & qui in intaminatum se custodit. uitam aeternam con
sequitur. Haec enim aeterna uita est. uiuere sine poena.
Habere & gloriam. nam si hic ad presens qui in sollicitudine est
negat se uiuere. quanto magis. ubi alienus a dõ ignem tor
torem patietur. Bonum enim facientes. non defatigemur.

Tempore enim suo metemus infatigabiles. Hoc dicit. quia qui
fortis est ad seminandum. fortis erit & ad metendum. Id est.
sic recipiet. quomodo facit. Ideo propter nos. ad bene facien
dum esse hortatur. Nec fastidium pati debere. securos quia
pro paruis. magna recipiemus. Et p terrenis. aeterna tem
pore quo p̄misit d̄s. Ergo dum tempus habemus. operemur
bonum ad omnes. Gentiles tempus habent. operandi malū.
Homines enim sine dō. quomodo possint operari bonum. Xpi
ani autem facti. tempus habent operandi bonum. ad omnes
homines. Ut post acceptam fidem. bonum opus p̄ficiat mer
cedi promisse. Tempus enim idcirco conceditur uitae. ut ion
iuste uersemur exemplum dantes gentilibus Maxime autē
ad domesticos fidei. Uerum est. quia faciliores. & propensio
res in bono circa fr̄s ēē debemus. quia inuicem sumus membra.
Huic ergo rei inseruiendum. quae prodest non circumcisioni
Uidete qualibus litteris scripsi uobis mea manu. Auctoritatem
dat epistolę suae. Cum enim dicit. ego scripsi mea manu.
oboediri uult litteris his. Ubi enim olographa manus est. fal
sum dici non potest. Ne forte circumuenti. excusarent de e
pistola. quasi aut falsata esset. aut non esset apostoli. nolentes
se reprehendi. Quicumque uolunt placere in carne. hi cogunt
uos circumcidi. ne crucis xpi persecutionem patiantur. In car
ne placere hominibus placere significat. Ut enim iudaeis p̄p̄i
tiis aut inoffensis uiuerent. quos pseudo apostolos dicit. Sic xp̄m
predicabant. ut & legem seruandam docerent. Quod aposto
lus numquam metuit. sed constanter quod uerum est non tacuit.
& sibi. et his pudens. quos docebat. Denique ego inquid non
solum ligari. sed & mori paratus sum in hierosolima p nomine
dn̄i nostri ihū xpi. Neque enim hi ipsi qui circumcisi sunt. legem
custodiunt. sed uolunt uos circumcidi. ut in uestra carne glorientur.

Tale est hoc quale & illud dictum ad apostolum petrum. Si tu
cum sis iudeus gentiliter uiuis. quomodo compellis gentes iuda
izare. Ita & hi cum ipsi legem non custodirent. conuersantes
iniuste. circumcisionem zelabantur. ut per inde iudices
& amatores legis uiderentur. cum constet hunc legem defen
dere & custodire. Qui iustitias eius exsequitur. & mandatū
quod ad uitam pertinens datum est. non preter mittit. Ta
lis ergo galatarum excusatio erat. haec dicit. ut uel sic mel
legant. quia inludebantur. uelud stulti & hebetes de quorū
doloribus gloriarentur. Mihi uero absit gloriari. nisi in cru
ce dn̄i nostri ih̄u xp̄i per quem mihi mundus crucifixus est. &
ego mundo. Quomodo pseudo apostoli tribulationes pro
nomine xp̄i. quasi nihil profuturas. per hypocrisin redime
bant. erubescentes in his. Ita & apostolus gloriabatur de his.
sciens magnam probis fore mercedem. quemadmodum &
co apostoli eius. sicut scriptum est in actibus apostolorum.
Tunc inquid caesi exierunt apostoli de concilio. Gaudentes quia
digni habiti sunt pro nomine xp̄i contumeliam pati. Cuius
ergo omnis spes in xp̄o est. hic gloriatur in cruce eius. Huic
& mundus crucifixus est. certus amorem crucis xp̄i uitam eē.
Mundi uero amorem parere mortem. Inuicem ergo sibi mortui
sunt. Et mundus apostolo. & apostolus mundo. Dum nihil
concupiscat apostolus mundi. & dum nihil habet mundus sui.
quod agnoscat in apostolo. Sicut & dn̄s ait. Ecce inquid prin
ceps mundi uenit. & in me inuenit nihil. Neque enim circum
cisio quicquam est. neque preputium. sed noua creatura. &
quot quot hanc regulam secuntur. pax super illos. & misericordia sup
israhel dī. Noua creatura est. regeneratio nrā. haec est. que
dat perfectum permanentibus. Super istos enim est pax dī.
qui enim cum deo pacificus est. Nullius inimicitiam metuit.

I utus enim est. protectione & misericordia di. quae promissa ē.
& manet super isrt di. non super isrt hominis. Iudei enim nō
credentes. israhelite sunt secundum carnem. Duas ergo par
tes significauit. super quas manet pax. & misericordia di.
iudaeorum credentium. & gentilium fidelium. Decetero ne
mo mihi molestus sit. Molestias sibi noluit decetero fieri. ut
iterum forte cogeretur scribere. sed iam correctiones illos uult
fieri. ut amputatis erroribus post tanta tedia pausam haberet.
Si autem duriores se prestarent. & inflexibiles in conuertendo.
cessarent ab eo. ut illis operas suas. & efficaciam inpenderet.
de quibus mercedem. aut lucrum speraret. Ego enim stigma
ta dnī ihū xpī. In corpore meo porto. Hoc dicit iratus. quia
passiones quas credentium causa patiebatur. Inefficaces in his
uidebat. quō constantia. & fide doctrinae suae. p xpō. plagas
& uincula pati non timuit. Sed passus est amore credentium
cicatrices plagarum habere se in corpore. quo non minus fide
liter eis predicaret. Sicut & pseudo apostoli qui galatas de
ceperant. Neminem itaq; uult sibi molestum eē. qui huic rei
deuotus non est. Ita enim stigmata. id est cicatrices plagarū.
testimonia sunt credentium. eorum qui patiuntur. quod digni
sint futura promissione. Gratia dnī nostri ihū xpī. cum spū
uestro fratres. Non legis gratiam dicit. sed dnī ihū xpi esse cū
spū illorū. quos spiritales fratres appellat. Neque enim pe
nitus. omnes fuerant euersi. Ad Ephesios.
Ephesios non apostolus fundauit in fide sed confirmauit. mul
ta mala p his passus. a perfidis. Sicut dicit. Si enim secundū
hominem ad bestias pugnaui ephesi. quid mihi pdest si mor
tui non resurgent. & qm pugnam suam non sine effectu p
fectionis illorum puidet. gaudens in eis ad meliora scriptis hor
tatur de urbis rome custodia. Quia ueniens ab hierosolimis.

incustodia sub fide uxsorem intellegitur deguisse manens extra
castra in conductu suo··

PAULUS APOSTOLUS XPI IHU PER UOLUNTATĒ DI· SCIS OM-
nibus qui sunt ephesi & fidelib: in xpō ihū· solito morē scribit··
Apostolū enī se eē xpi ihū dī uoluntate testatur·, Scis & fidelib:
in xpō ihū qui sunt ephesi·· Non solum fidelibus scribit·, Sed et
scis·, Et tunc uere fideles sunt·, Si fuerint sci in xpō ihū·, Bona
enī uita tunc pdest accreditur scā· si sub nomine xpi habeatur·, Alio
quin· contaminatio erit· quia ad iniuriā pficit creatoris· Gratia
uobis & pax a dō patre nostro & dño ihū xpō·, Gratiam dī dicit
cum scis eē & fidelib:· quē patrē nrm appellat· quia ab ipso sunt
omīa· & condita et restaurata·, Xpm autē dnm nrm quia redemit
nos offerens se pro nobis·, Benedictus ds̄ & pater dñi nostri ihū xpi·
qui benedixit nos in omni benedictione spiritali· Id est non mun
dana· sed caelesti benedictione·, Neq: corruptibili· sed aeterna
quia gloria xpianorū· non in terra sed in caelo est·, Et est in xpō·
Omne enī donū gratiae dī in xpō ē·, Ut si quis sine xpō benedici se
a dō putet· errare se sciat·, Aliter tamen benedicit ds̄· & aliter
homines·, Unū quidē benedictionis nomen ē· sed p merito psone
debet intellegi·, Nā & facere dicitur ds̄· & homines faciunt··
Sed ds̄ nutu solo inpassibiliter facit· homines enim manu conatu
labore sudore· efficiunt·, Ds̄ ergo benedicitur· cum laudib·
dignis extollitur··, Homines autem sic benedicit ds̄· ut donum
gratiae suae eis impertiat· non secundum merita eorū· sed se
cundum miām suā·, Et non dixit qui nos benedix̄ in benedictio
ne spiritali· sed in omni ut ostenderet pfectā benedictionem
dari caelestium credentib: in xpm· ut pleni sint gloria caelesti
supra potestates subiecti caelorū·, Quia ubi ego inquit ero· illic
erit & minister ms̄·, Sic̄ elegit nos in ipso ante mundi constitutionē
ut essemus sci & inmaculati coram ipso in caritate·, Prescius ds̄ om.

nuum scit · qui credituri essent in xp̄m · Sicut dicit ad romanos ·
Quos presciit & uocauit nos · non solum ex iudeis sed etiam ex gen
tilibus · Quos ergo dīs uocare dicitur · perseuerant in fide ·
Hi sunt quos elegit ante mundum in xp̄o · ut sint incontamina
ti coram dō in caritate · Hoc est ut amor dī scām illis facit con
uersationem · Nemo enim melius alicui optemperat · quam
qui ex caritate obsequitur · Predistinans nos in adoptionem
filiorum per ihm̄ xp̄m in ipsum · Hoc dicit decreuisse dm̄
ut credentes in xp̄m adoptarentur in filios dō · ut apud ipso
rum sit xp̄s uerus filius dī · Secundum placitum uolunta
tis · In laudem claritatis suae · Tale placitum dicit dm̄ ha
buisse · ut ad laudem claritatis eius proficeret gratia data
hominibus · ut salus nostra gloria dī sit · Qua gratificauit
nos in dilecto filio · Dīs nobis gratiam dedit · propter quod
credidimus in filium eius xp̄m · Diligens enim unigenitū
suum · amatoribus eius diuina dona largitur · In quo habe
mus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem pecca
torum · Duplicem gratiam flagitat · quia & redemit nos
sanguine suo & peccata nobis non inputauit · Id est · rede
mit & manu misit · Secundum diuitias gratiae suae quę
abundauit in nobis in omni sapientia & prudentia · Addit
ad gratiam · quia post supra memorata beneficia donum
accedit sapientiae & prudentiae spiritalium rerum ·
Notum uobis faciat mysterium uoluntatis suae · iuxta placitū
suum quod proposuit in eo · & dispensationem adimpletionis
temporum · restaurans omnia in xp̄o qui in caelis sunt & quę
in terra · Hoc placuit dō cuius consilium retractari non potest
ut in xp̄o ostenderet mysterium uoluntatis suae · tempore
quo reuelari illum uoluit in agnitionem creature · Uoluntas
autem eius haec fuit · ut tunc ppitius fieret omnibus quim

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

errore erant· siue in caelis siue in terris· quando xp̄m ma
nifestauit hoc donum esse credentium ne illis inputaren
tur peccata· suscipientib: fidem xp̄i· Omnis ergo creatura
in caelis & in terris· dum discit agnitionem xp̄i· Restau
ratur ad id quod est condita· Cum enim ad unius dī fidem
inbuitur cognito mysterio saluatoris· ab errore quem
ceperat restauratur· pro certo habens creatorem suum
unum esse & dm̄ & dnm̄· Hinc est unde iohannes in apoca
lypsi dicit· Uidi michael & angelos eius in caelo pugnare cū
dracone & cum exercitu eius· haec repugnantia partim
de errore eius· partim de usurpate tirannidis presumptione;
In quo sortiti sunt predistinati secundum propositum dī· qui
uniuersa creauit· secundum consilium uoluntatis suae· ut
simus In laudem gloriae eius nos qui ante sperauimus in xp̄o
H oc est quod dicit· quia dispensatio predicationis his decreta
a dō· qui ex iudaeis crediderunt in xp̄m· Unde nullus ex gen
tibus ad apostolatum electus est· Dignum enim erat ex his eligi
predicatores· qui ante sperauerunt salutem· quae illis promis
sa erat in xp̄o· In quo & uos cum audissetis uerbum ueritatis euan
gelii salutis uestrae credentes signati estis spū promissionis scō qui
est pignus hereditatis nostrę· In redemptionem adquisitio
nis in laudem gloriae ipsius· Laus gloriae dī est· cum multi
adquiruntur ad fidem· sicut gl̄a medici est si multos curet·
I deoq; ad gloriam dī pertinet quia gentes uocauit· ut salutis suę
medelam consequerentur per fidem promissam iudaeis· signū
habentes redemptionis atque hereditatis futurę spm̄ scm̄
datum post baptismum· Redempti enī heredes designati sunt
si in regeneratione perdurent ut fides prima ueniam· scā uero
conuersatio perdurans cum fide· coronam meretur· Propterea
audita fide urā in dnō ihū & dilectione in omnes scōs· Non cesso gra

tias agendo pro uobis commemorationem uestri facere in oratio
nibus meis. Quo iuxta decretum di quo statuit gentes principes
fieri promissionis iudaeorum. audito ephesii uerbo di susceperunt
fidem xpi. diligentes omnes scos sicut mandauit dns. hac cau
sa do gratias agit pro conuersatione & caritate eorum. qui dig
natus est gentes concorporare iudaeis. Ut ds dni nostri ihu
xpi pater claritatis det uobis spm sapientiae & reuelationis
inagnitione. inluminatos habere oculos cordis uestri.
ad hoc ut sciatis quae est spes uocationis eius. quae diuitie
hereditatis glorie eius in scis. Manifestum est. quia ideo
se orare dicit pro eis. ut fidei suae spem cognoscant in remu
neratione caelesti. Quia cum plene scierint qui fructus est
credentium. propensiores fient circa excolendam religio
nem. Iam enim in huiusmodi uidetur profectus fore. qui
si ante quam sciant promissionis gloriam tam deuoti sunt
propensiores fient necessario cum eo cognouerint. Clarita
tis tam patrem uocat dm. & xpi dm. cum uerus pater xpi
ds. & ds creaturę. Sed & ipse dns eadem dicit. Uado ad
patrem meum. & patrem uestrum. dm meum. & dm uestrum.
Totius ergo claritatis pater est. Quia ab ipso est omnis cla
ritas & potestas. & dignitas. Est & pater xpi. sed aliter.
quia hic uerus filius eius. & ds omnium. sed non ita xpi ds est.
Sic enim ds xpi est. quia ds de do xps est. Ceterorum autem ds est
causa terroris. Sicut ipse dicit in malachia propheta. Si ds ego
sum. ubi est timor meus. Et quae est excelsa magnitudo ei
in uos qui creditis. secundum operationem potentiae forti
tudinis eius quam operatus est in xpo. suscitans illum a mor
tuis. & collocauit ad dexteram sibi in caelestibus super
omne principatum & potestatem & uirtutem & domina
tionem. & omne nomen quod nominatur non solum in

ut participes

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

hoc saeculo sed in futuro. Exemplum salutis credentium & gloriae. In resurrectione saluatoris consistere profitetur. ut ex ea cognoscant fideles quid eis promissum est. Simili enim modo extollentur supra caelos futuri cum xpo. Sic ipse dicit. Pater uolo ut ubi ego fuero & hi mecum sint. & uideant gloriam meam. Hoc propter incarnationem filii di etiam homo factus super omnes caelos esse dicatur. & super cunctam creaturam sedens ad dexteram di habens nomen di per naturam non per adoptionem. Ut cognoscant illum esse filium di quem illum crucifixerunt. Honorem enim quem illi dedit per generationem tunc manifestatus est. cum natus homo passus est. & uicta morte resurrexit. ascendens unde descenderat super omnes caelos.

Unde dictum est quia ueritas de terra est. Quia enim omne iudicium pater filio dedit. idcirco ad dexteram di sedere dicitur quasi iudex. Denique ipse dicit ad discipulos. Usque modo nihil petistis in nomine meo. Petite & ego faciam. Unde ait iudeis. Amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram uirtutis. Et uenientem cum nubibus caeli. Ex eo enim quo innotuit. adiri coepit. & postulari quasi iudex. Et omnia subiecit sub pedibus eius. & ipsum dedit super omnem ecclesiam quae est corpus & plenitudo eius. quia omnia in omnibus adimplentur. Patrem dicit filio omnem creaturam subiecisse. Ut quia omnia per ipsum fecit. ipse omnium caput sit & dns. Tunc illi omnia subiecit quando illum ante omnia genuit. Ut per ipsum fierent quae non erant. Omnem ecclesiam dicens summatim totum conprehendit quod in caelo est & terra. Ut in nouum hominem membra eius.

efficiantur · dum confitentur hunc esse perquam facti
adō sunt · Subiciuntur enim illi quasi capiti mem
bra exquo trahunt originem · ut omnia inomnibus
adimpleantur · Cum enim regressi fuerint adcon
fessionem unius dī flectentes genu xp̄o · adimpletur
inomnibus ut sit omnia · quia abipso sunt · Ac perhoc
ipse ineis est · quia uirtute eius subsistunt · Receden
tes enim adō · euacuare illum uidentur · Unde alio
loco dicit · Uterescant omnia inincrementum dī ·

Et uos cum essetis mortui delictis · & peccatis uestris ·
Inquibus aliquando ambulastis ·

Secundum saeculum huius mundi mortuos dicit · qui
errores saeculi sequuntur · Quicquid enim abunius
dī professione recedit · mortuum habetur · quia non
manet inradice · exqua trahit originem ·

Secundum principem potestatis aeris huius spiritum
qui nunc operatur infiliis diffidentiae ·

Principem potestatis · idest diabolum significat seculi
intellegentiam corrupisse · ut abuno dō recederet ·
multorum deorum opinionem suscipiens · Ut socios
illos suae conspirationis efficeret · dum ineadem im
pietate inueniuntur · negantes unum dm̄ · Prin
cipem ergo hunc erroris · Ideo aeris dicit spm̄ · ut os
tendat quia hanc partem sibi usurpauit adexercendā
dominationem · Alius est enim aer · & alius princeps
Sed quia inmundo uel inaere dominatur · spm̄ aeris ap
pellatur · Inquibus & nos aliquando conuersati su
mus indesideriis carnis nostrae facientes uoluntates
carnis & consiliorum eius · & eramus natura filii
irae sicut & ceteri ·

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Perfidiam significat· dum desideria carnis memorat·,
Uoluptas enim carnis est· uisibilibus oblectari· ut
elementa quae ds̄ gubernacula mundi instituit·,
Deos appellet· cum hoc nomen uni dō debeatur· ex quo
sunt omnia·, Ut sicut nullum participem habet ex
his in uirtute· Ita nullum habeat consortem in nomi
ne·, Xpō autem idcirco hoc nomen non negatur·
quia sicut communis eis natura est·, Ita erit & nomen·,
Hoc tamen inter patrem & filium inter est· quia pater
a nullo hoc accepit· filius autem per generationem·
omnia patris accepit· ut in uirtute & substantia & no
mine nihil distet filius a patre· Unde dicit·, Omnia
quae habet pater mea sunt· & mea patris, Non ergo
indignum neque contrarium est si & xp̄s ds̄ dicatur·
sed de dō patre· ut unius dī auctoritas conseruetur·,
Nam siquis aliud putat significare cum uoluntatem car
nis flagitat· Sciat apostolum mundam uitam habu
isse· quia secundum iustitiam legis conuersatus est·
sine querela· Sed quia persecutus est fidem xp̄i id
circo conuersati inquit sumus in desideriis carnis nos
trae·, Omne enim peccatum caro dicitur· maxima
perfidia· quae est totius sceleris mater·, Nulli ope
ra bona & castitas proderit· si sit perfidus· perfidia enī
haec omnia maculat·, Hinc est quod subdidit·, Eramus natura filii irę· sicut & ceteri·, Naturę enim cum ma
la uoluptas subponitur· fit natura irę· Id est· quę ultio
ni subicienda sit· Inmutata non substantia· sed mala uo
luntate·, Hoc enim deputatur naturę· quod sequitur·,
Unde ait in esaia· Semen pessimum·, Et quare sit semen pes
simum· subiecit·, Reliquistis enim dnm̄ ait· & ad iracundiā

prouocastis · scm̄ israhel · Ut natura quae deserit dm̄ · pessi
mum semen dicatur · Degenerare est enim ab auctore re
cedere · Et cum malum exemplum ceteris prebet · malum
est semen · fructus enim pessimos facit · si uero redeat ad
auctorem · bona enim natura · secundum apostolum · qui
inmutatus dum agnoscit · creatorem suum · uas electionis
appellatur · Ds autem qui diues est in misericordia ·
propter multam caritatem misertus est nostri ·
Hae uere diuitiae sunt misericordiarum · ut non querentibus
ultro misericordiam prestaretur · Sicut dicit esaias ·
Palam factus sum non querentibus me · Hoc enim est abunda
re misericordiam · ut & non postulantibus tribuatur ·
Haec tamen caritas di est erga nos · ut quia fecit nos · nolit
perire nos · Diligit enim opus suum · Ideo enim fecit
ut amaret quod fecit · Nemo enim laborem suum odio
habet · Et cum mortui essemus · conuiuificauit nos
in xp̄o · A do alienati mortui eramus · gratia autem sua
reuocauit nos · hoc est · uiuificauit nos in xp̄o · Quia enī
per ipsum nos fecit · iterum per ipsum nos reformauit in ip
so · Id est ut eius membra simus · Ipse est autem capud nos
trum · Ipsum enim habemus do prestante auctorem uitae
nostrae · Sicut dicit petrus apostolus · Auctorem uero
uitae interfecistis · cuius gratia estis salui facti · Huic do
no addit & gentes · significans saluatos nos gratia xpi ·
Et simul suscitauit & simul sedere collocauit in caelestib ·
Hoc dicit quod supra memoraui · illic futuros scos etiā ex genti
~~bus~~ ubi et xps est capud eorum · Ut ostenderet in sae
culis superuenientibus superabundantes diuitias
gratiae suae in bonitate super nos in xp̄o ·
Significat quia in futuro saeculo inmortale di donum

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

apparebit inremuneratione fidelium. quod oculus non
uidit nec aures audiuit. nec incor hominis ascendit.
que preparauit ds diligentibus eum. Haec sunt super
habundantes diuitiae ut tantum detur credentibus. quan
tum inuestigare non potest mens. Gratia enim salui
facti estis perfidem. Gratia fidei data est. ut creden
tes saluentur. Et hoc non ex uobis di enim donum
est. Non ex operibus. ut nequis glorietur.
Ipsius enim sumus figmentum creati inxpō inopera
bona quae preparauit ds ut inillis ambulemus.
Uerum est quia omnis gratiarum actio salutis nos
trae addm̄ referenda est. qui misericordiam suam
nobis prestat. Ut errantes reuocet aduitam non
quaerentes uerum iter. Ideoque non est gloriandū
nobis innobis ipsis. sed indō qui nos regenerauit na
tiuitate caelesti perfidem xpi. adhoc ut bonis operi
bus exercitati. quae ds nobis iam renatis decreuit.
promissa mereamur accipere.
Memoria retinentes. uos qui aliquando eratis gen
tes incarne. qui dicimini preputium. abea quae
dicitur circumcisio incarne manu facta. quō eratis
illo intempore sine xpō. Alienati aconuersatione
isrl & hospites testamentorum. & promissionis eo
rum spem non habentes. & sine dō inmundo.
Commonet gentes. ut reminiscentes quid fuerunt.
Erant enim carnales & sine spe. nullam promissionis
communionem habentes iudaeorum inxpō. Iudeis
enim promissus erat xps non gentibus. ut propensius
gratias agant dō per xpm̄ qui misericordia sua fecit illos
participes spiritalium. cum essent carnales. Ideo tamen

circumcisio ait in carne manu facta · ut significaret aliã
non manu factam spiritalem · Nunc autem in xpo uos
qui aliquando longe eratis facti estis prope in sangui
ne xpi · Adhuc donum & gratiam di commendat · cui
nos semper uelut obnoxios nos gratias uult referre · Ideir
co enim sanguine xpi proximos do factos memorat · ut
quantum affectum circa nos habeat ds ostenderet · qui
pro nobis filium suum mori permisit · Ut & nos in fide
eius durantes omnibus exitiis pro illo nobis inlatis non
cedamus · scientes plus illum de nobis mereri · quamq;
cumque ab inimicis possunt inferri · Ille enim cum sit
dns & nullus egeat · optulit se pro nobis · ut non illi sed
nobis proficeret · Nos enim etiam si non nobis proficeret
forte cogeremur mori ipso dno serui · Quanto magis
cum non solum illius · sed et nostra mors nobis prestet
effectum · Ipse est enim pax nostra · qui fecit utrumq;
unum & medium parietem soluens inimicitias in car
ne sua · Pacem fecit inter circumcisionem & preputiũ
passio saluatoris · Inimicitia enim quę uelud paries
media erat · & diuidebat circumcisionem a preputio ·
& preputium a circumcisione · hanc soluit saluator dan
dans legem ut neque iudeus presumens de circumcisi
one · reprobaret gentilem · neque gentilis fidus de pre
putio idest de paganitate · abominaret iudaeum ·
Sed ut ambo innouati · unius di fidem sequerentur in
xpo · Omnia enim quae docuit saluator · tunc fir
mauit · Cum surrexit · Parietem tamen qui medius
erat diuidens inter legem factorum · & gentilitatem ·
maceriam siue sepem significauit · Idest non parie
tem stabilem neque robustum · Quia neque gen

tilitas firma res erat quasi ab homine inuenta·
neque circumcisio & neomoeniae escarum & sacri
ficiorum uel sabbatorum stabilis & fixa obseruatio·,
Sic enim data sunt·' ut cessarent adueniente xpo·,
Quamuis enim ds haec dederit·' sed ad tempus·,
Fidei autem firma· & sine successore est predicatio··
Legem mandatorum· in decretis euacuans ut du
os conderet in se·' In uno nouo homine faci
ens pacem·, Hoc est·' quod supra summatim me
moraui· quia legem quae data erat Iudaeis in cir
cumcisione & in neomoeniis·' & in escis·' & in sacri
ficiis & in sabbato· euacuauit· hoc est cessare iam ius
sit· quia oneri erant· & sic fecit pacem·, Unde pe
trus apostolus dicit in actus apostolorum·, Quid
imponitis iugum supra ceruicem fratrum·' quod neq;
patres nostri·· neque nos potuimus portare·,
Ut exhiberet & reconciliaret ambos in uno corpore
dō per crucem·, Sublata inimicitia morte sua xps
prius populos inter se reconciauit· deinde dō patri
pacificos fecit· Ut homines naturę unius qui ad
uersi facti fuerant per errorem·' membra efficeren
tur· unius corporis noui cuius caput xps est·,
Inter ficiens inimicitiam in semet ipso·, Et ueniens
euangelizauit pacem uobis qui longe·' & pacem his
qui iuxta·, Quia per ipsum habemus accessum utriq;
In uno spū ad patrem·, Idem sensus est·· Interfecit enī
inimicitiam in se· dum pro omnibus tam iudaeis quam
gentilibus mortuus est·, Omnibus enim profecit mors
saluatoris·, Resurgens enim a mortuis damnata morte
Quae tenebat omnes·' ostendit quam spem haberent

credentes in eum. Hinc mandauit predicationem quia
omnes conuocarentur ad dm̄ patrem in unitate sp̄s sc̄i sublata
discordia. ut siue iudei qui prope ideo dicuntur. quia
ipsorum patribus facta promissio est. siue gentiles qui
ideo longe dicuntur. quia di legem non receperunt da
tam per moysen. sublato preterito ritu susceperunt
fidem xp̄i per quam efficerentur unum.

*Ergo iam non estis hospites & incole. sed estis ciues scor̄u
& domestici di.* Ammonet illos ut memores sint benefi
ciorum di. Quia cum longe essent a cognitione & timore di.
misericordia eius adiuncti sunt ut fierent participes eor̄u
qui prope dm̄ erant. ciues facti sunt filiorum di.

Sicut enim quaecumque gens romanorum pacem se qui
desiderauit. oblatis donis suscepta est ut essent
ciues romani. quem admodum et tarso cilicenses.
unde apostolus ciuem romanum se dicit. Ita &
quicumq; se fidei xp̄iane sociauerit. fit ciuis scor̄u
& domesticus di. *Super aedificati supra funda
mentum apostolorum & prophetarum.*

Hoc est supra nouum & uetus testamentum collocati. quod
enim apostoli predicauerunt. prophetae futurum
dixerunt. Quamuis dicat ad corinthios. ds
inquit primum posuit in ecclesia apostolos secundu
prophetas. sed hi alii prophetę sunt. Illo enim loco
de ordinatione ecclesiae disputat. hic uero de fundamen
to ecclesiae. Prophetę enim disposuerunt. nam a
postoli fundamenta iecerunt. Unde dicit dn̄s ad pe
trum. Super istam petram aedificabo eclam meā. hoc
in hac catholicę fidei confessione statuo fideles ad uitam.
Nam & dauid disposuit domū di & significauit locū ubi fieret.

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

a lomone uero fundauit eā · Ipso angulari lapide xp̄o ih̄u · In quo
omnis structura compacta crescit in templum scm̄ in dn̄o · In quo
et uos coedificamini habitaculū dī in sp̄u · Hic sensus ē · Unde dn̄s
ait · Sup istam petrā aedificabo ecclām meā · Duos enim
populos in se suscepit saluator et fecit unū in dn̄o · sicut et
lapis angularis duos parietes continet in unitate domus fir
matos · Fideles enim sup edificia sunt templi dī in sp̄u · con
uersantes · ut possint heredes fieri caelestis habitationis ·
Huius rei gratia ego paulus uinctus xp̄i pro uobis fratribus ·
Quō dispositione clemtiae quae fuerit ante mundū erga salutē
gentium ostendit · nunc se legatione huius doni fungi · dip
uisione xp̄o mittente declarat · Dn̄s enim p̄ resurrectionē
suā apostolos suos uice sua misit p̄dicare · hunc dirigens
ad conuersionē gentiū · Sic enī dix ad eū · Uade · ego lon
ge ad gentes mittā te · Dominico ergo uerbo usus est cum dic ·
uobis qui longe · et pacem his qui iuxta · Si tamen audistis dis
pensationē gratiae quae data ē nobis in uobis · Uult eos scire
qua dī iudicio a xp̄o missus est p̄dicare gentibus mysteriū gra
tiae dī · Secundū reuelationē notū mihi factum ē mysteriū · Sic
ante scripsi · In modico prout potestis intellegere prudentiā meā
in mysterio xp̄i · Ostensam sibi significat reuelationē myste
rii dī · De quo prius breuiter se memorat scripsisse · hoc est ·
temperate · prout poterant capere prudentiā apostoli in sacra
mento xp̄i · Quod aliis saeculis n̄ fuit notum filiis hominū
sicut nunc reuelatū ē scīs eī et p̄phetis sp̄u esse gentes coheredes
& concorporatos & participes p̄missionis eī in xp̄o ·
Hoc asserit ostensum a dō tempore xp̄i quod latebat quia gen
tes participes futurae eēnt gratiae p̄missae in lege · Quod os
tensū dic p̄dicatoribus scīs & p̄phetis · Id est · apostolis & legis
explanatorib · non p̄phetis ueterib · Quamuis enī antte

rentur prius ad legē gentiles · sed circumcidi iubebantur · Et pphetae
scierunt gentes participes futuras doni dī · Nam et hoc significauer
multis in locis · Sed hoc latuit quia sine circūcisione & sabbatis &
neomeniis & ceteris talibus gratiae dī futurae essent participes ·
ut absq; lege susciperent fidem xpī · & saluarentur · Hoc est
qd dic spū ēē · gentes coheredes et concorporatos · & participes
pmissionis eius in xpo · Qui enī spū dm̄ colit · opere legis opus
non hab& · Per euangeliū ei factus sū minister secdm donū gratię
dī quae data est mihi · secdm operationē uirtutis ei · Per pdi
cationē ministerii sui cognitum adserit donū qd disposuit ds
gentib; iuxta uirtutis suae operationē · Operatio enī uirtutis
ei est · quia xpm suscitauī a mortuis · deuicta morte in qua
om̄s saluauit · Dispensatio tam̄ euangelii ei haec est qua
agnita est uoluntas dī / quia gentes sine oper& legis saluare
decreuit · Mihi minimo omnium scōrū data ē · haec gratia ·
Humiliauit se eius e minimum dic · sciens humilitatem pfectum ha
bere · Nam tantam gratiam sibi datā dic ut donum hoc quod
ante ignotum fuit p̄teritis saeculis sibi asserat concessum · ut hoc ma
nifestar& gentibus · Unde enim min̄us scōrū omnium uideri potest qui
antequā baptizaretur uas electionis appellatus ē · Ut in nationib;
euangelizem inestimabiles diuitias · Electum se probat ad pdicandi
donū dī induitus incomphensibilib; xpī quas gentib; tam desperatis
largiri dignatur · ut sine oper& legis saluarentur p fidem · Et manifestū ·
quia nemo egregium & maximū munus p indignā mittat psonam ·
Ostendens ergo quantū a dō mereatur · humiliat tam̄ se · ut meritū
eius crescat · Et inluminē quae est dispensatio mysterii abscondi
ti a saeculis in dō qui uniuersa creauit · Missum se dic duplici modo
docere gentes mysteriū quod fuit in dō ex quo sunt om̄a · Ut per
eū discant hac intellegant xpm semp in dō & apud dm̄ · & quia sine
circumcisione & ceteris legis mandatis disposuit saluare gentes ·

ħ lege sed in solo xpo sperantes; Manifestato enim

Indignum enim inuenti sunt iudaei. tantū actalem habere doctorē. Sic enim
iudaei credebant in xpm. Ut legem tam seruarent. quod odibile est a
pud dm. Deniq; dicunt apostoli ad coapostolum suum paulum.
Uides frē quot milia sunt in iudaea credentium. et omnes isti emulatores sunt
legis. Unde factum ē. ut uas electionis ad gentes docendas missus est.
ut uel ipsi fidei suae spem plenam haberent. nihil desiderantes extra xpi.
tale donum datum est. quod pfectae salutis haberet effectum. Sicut enim
in magna nota maxima dantur apho forita. Ita et magnifico ma
nifestato mysterio. gaudii et laetitiae causa. tam egregio mune
re donati sunt homines. quod illis satis sit ad copiā salutarem.
Ut nota fiat principib; et potestatib; in caelestib; p ecclesiā multifor
mis sapientia dī. Tamen de hoc bene sensit dr. ut non solū gentib;
hunc magistrum daret. uerū etiā ut p eum ueritas xpi innotescat
spiritib; in caelestib;. qui sunt principes et potestates. Potestates
Ideo quia potentiores sīt inter ceteros spīs. Principes autem
eo quod principentur potestatibus. Ut agnoscentes peccatam
quae multifariae aduitā adtracta ē in xpo unius dī manere mys
terium. desinant ab errore. Idem enī agitur. ut pdicatio eccle
siastica etiā his prosit. ut deserant adsensum tyrannidis dia
boli quas e aduersus dī unius fidem impia psumptione armauit.
Qui sensus in psalmo uicesimo tertio pscriptus ē. ubi drs uniuersita
tis dns demonstrat. dicente dī spū p dauid. Dnī est terra et
plenitudo ei. orbis terrarū et uniuersi qui habitant in eo.
Et in subiectis. Tollite portas principis uri. et eleuamini portę
aeternales. Et introibit rex gloriae. Quis est iste rex glorię.
Dns uirtutum ipse est rex gloriae. Dicitur ergo his principi
bus qui in errore sīt in caelestib;. siue ministris eius in terris.
ut auferant portas principis sui. id est diaboli de mentib; suis
p quas multorū deorū asserendorū error intrauit. Sunt enī
temporales. quo omnis fallacia tēpore clauditur. Iter impiorum

impiorum peribit · Ut autem aeternas portas eleuent ortante iustitia ammo
nentur · quia ueritas in sempiterna saecula pseuerat · Unde ait in psal
mo centesimo uicesimo tertio · Haec porta dn̄i · iusti intrabunt per
eā · Manifestum ē quia iusti p fidem intrant in caelos in regnū di
qd numquam corrūpi · danihel ppheta testatur dicens inter cetera
Exsurg& regnum aliud incorruptibile · Impii autē p incredulitatem
intrat in infernū tartareum · Hic ergo rex gloriae xps ē ·
qui deuicta morte resurgens appar& dns̄ ēē · & rex gloriae ·
Uirtute enī potestatis suae qua subegit inferos manifestatur quia
ipse ē filius dī qui unus dī regnum in caelis & in terris esse ad con
demnationē tyrannidis diaboli pdicauit · Secundū ppositū
saeculorum In xpo ihū dn̄o nr̄o In quo habem̄ libertatē in confi
dentiā p fidem ipsius · Manifestū dic̄ xpm saeculo quo ppositu
it ds̄ ostendere mysteriū suū pro salute humana · ut cognitio myste
rii di mortalib; confferr& salutem · Ut quasi dedicatio regni xpi
hanc gratiam credentib; p apophoritis largiretur · Lic& enim in
fectum sit · nouitatē uidet ignoranti creaturae · Propt̄ quod
peto ne deficiatis in tribulationibus meis · quae sunt in gloria
ur̄a · Manifestata spe quae est in mysterio xpi · commonet ne scan
dalū patiantur pp̄ter tribulationes quae eis a p fidis inrogantur ·
Ad gloriā enī ptin& illoꝝ · si in tribulatione magistri non fuerint scan
dalizati discipuli · Hac spe firmati · quia fideliū pressuris futuri sae
culi gloria erigentur · Haec enim fidelium pbatio est · si fide sua
spem aduertant · Huius rei gratia flecto genua mea ad patrē
dn̄i nr̄i ihu xpi · ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nomi
natur · Ut d& uobis sc̄dm diuitias maiestatis suae uirtutē con
firmari in spū suo · Hoc flexis genibus p̄carī se dic̄ · ut qui adignatus ē aduocare gentes ad cognoscendū mysteriū uoluntatis eius
hoc etiā donet quia diues est · ut uirtute eius firment̄ in spū · Hoc est
ut non illos pturbent carnalia extra inlata a p fidis · sed sint sta

biles: expectantes in futuro huius rei mercedē · In interiore homi
ne habitare xp̄m p fidem in cordib: ur̄is ; In eo petit eos magis
firmari: ut non ambigant: sed magis credant xp̄m habitare in se
quem n̄ uident his oculis: ut sp̄s datur hoc est p di donū infundat
ut certi sint de xp̄o q d uiuit et filius di est · et habitat p fidem in cor
dibus nr̄is: Ut cum fidem ei habemus in cordib: nr̄is ipsū habere
uideamur · Quod eo p ficit: ut securi simus de auxilio eius quia
non deserit nos · sed semper adest p pter fidem suā quam uidet
in nobis · Quippe cum ideo sp̄s eius qui et di patris est detur nobis.
ut uice eius tutos prestet nos sic et adsentiamus ut occulta reuelet.
Perque utiq: ipsum in nobis habitare ambigere non debemus;
Est enim hic alius paraclitus · Inter quos personarū distantia est · n̄
naturae · quia et de eo eius accipit · et a dō procedit · In quibus enim
naturae unitas est · inuicem sui sunt · Unde dic dn̄s · Omnia pa
tris mea sunt et mea omnia patris · Ut in caritate radicati et
fundati: possitis cō p hendere cum omnib: scis quae sit la
titudo · et longitudo · et sublimitas: et profundum ·
Hoc prestare dic habitantem sp̄m uel xp̄m in nobis · ut fundati simus
In caritate di de inuicti beneficiis eius · et possimus cū scis qui sunt a
postoli et prophetae: Inmensum et inaestimabilē cognoscere
dm̄ · omnia excedentem maiestate uirtutis suae · Cum enim
dic: Latitudo: et longitudo · et altitudo · et p fundum · Hoc
utiq: significat · ut sicut in spera tanta longitudo est quanta lati
tudo · et tanta altitudo quantum et p fundum · Ita et in dō om̄a
aequalia sint immensitate infinitatis · Spera enim definito modo
concluditur · Ds̄ autem n̄ solum om̄a implet: sed et excedit;
Nec enim clauditur · sed om̄a intra se habet · ut solus ineffabilis et in
finitus habeatur · Et gratiae huic insufficienter aguntur · qui
cū tantus sit · Dignatus est p xp̄m hominem uisitare peccatis
et morti subiectum · Cognoscere quoq: supeminentem scien

tiae caritatē xpi · Post dī patris infinitam et incomphensibilē cognitio
nem et inenarrabilem clemtiā · xpi quoq: agnoscere nos uult caritatē quia
supeminentis est scientiae · Et sub intellegitur humanae : ut sup scientiā
hominū habeatur dilectio xpi · Quis enim potest colligere mysterii huius
caritatis rationem : ut & ds hominis causa homo nasceret · Deinde moreret
p hominibus · pro seruis dns · pro creatura creator · pro inpiis pius · Prop
quid ita dilexit nos · Aut quod nrm haberet · qui nullius indiget · Nam
quid nō caritas haec sup scientiam hominum est · Aut quis hominum hanc
poterit caritatem alicui exhibere · quamquam in parsit · ac p hoc supem
net · humana comenta · Hoc ergo uult nos scire quia sensus nr adse
qui nō potest · nec pspicere pfunditatem · beneficiorū xpi erga nos · ut
pinde semper supplices et deuoti · Et qui debitis nulla ratione satisfa
cere possumus · uel in fide eius usq: ad mortē pseueremus · Ille enim p
magnificentia maiestatis suae · ea gessit p nobis quae sibi digna sunt · ut
& nos in quantum ei possumus famulemur · Ut impleamini in omnē
plenitudinē dī · Quia fides neq: in solo patre integra est · neq in solo
filio pfecta · Ideo adiecit · ut impleamini ait in omnem plenitudinem dī ·
ut confessione et gratiarum actione sic patri · ita & filio honorificentia
reseruetur · et omīa quae a dō patre sunt p filiū facta & restaurata cre
dantur · Ut sit plena pfectio diuinitatis in pfessione credentium · nihil
enim deerit xpiano quando dm patrē p omnia inmensum ēē cognoscit
caritatē quoq: xpi ineffabilem · & supra eminentē scientiae humanae
pfitetur · Ei autē qui potest sup omnia facere abundantius quā
petimus aut intellegimus secundū uirtutē quae operatur in
nobis · Ipsi gloria in xpō ihū et in ecclesia & in omnia saecu
la saeculorum amen · Ad patris psonam haec refert · ut quia meli
us scit quae utilia et quae non petenda sunt · & quando danda & qua
lia & quanta opus sint · ipse gubernet pudentia & uirtute sua sibi
credentes · Cui deo gloria in xpō ihū quia p ipsum omīa prestat no
bis · & quia honor patris in filio ē · & in ecclesia · Id est in populo quē

sibi adoptare dignatus est. In claritate enī filiorū: gloria patris ē. dicente
dn̄o. Sic luceat lumen ur̄m coram hominib: ut uideant opera ur̄a bona.
et magnificent patrem ur̄m qui in caelis ē. In saecula saeculorum amen. Id ē:
in a&num ueritas. Obsecro itaq; uos ego uinctus in dn̄o. ut digne
ambul&is uocationi qua uocati estis. Hortatur eos. ut recte inceden
tes in praeceptis dn̄i: ad pmissam gloriā possint uenire. Sic enī peri
tus medicus obsecrat infirmos. ut bene se agentes. possint salutarem
recipere ualitudinem: Ita et magister gentium hortatur ut fidei suę
digna opera facientes. possint pcipere quae pmissa sunt sc̄is. sciens gloriç
suae ēē huius rei pfectum. Cum omni humilitate animi et modes
tia: cum magnanimitate sufferentes inuicē in caritate. solliciti
seruantes unitatem sp̄s in uinculo pacis. Nunc dissensionem phib&.
caritati autē studendum mon&. ne sp̄m unitatis et pacis amittant.
& p hoc. ut inuicē se sufferant cum patientia. Modestia enī pfectū
parit. quia cū se inuicem tolerant cum lenitate animi monentes cor
riguntur ad effectum. & pax in eis manebit p quam filii dī merito
uocabuntur. quia dixit dn̄s. Beati pacifici. quō filii dī uocabuntur.
erturbatio enim et inquietudo contentionē fac. quae solet etiam
ea quae mala nouit uelle defendere ne cedere uideatur. Hinc
oritur discordia. quae corrumpit pacis foedera. Unum corpus.
et unus sp̄s. ita ut uocati estis in una spe uocationis uestrae. Propt
pacē & concordiā haec subiecit. ut quia unū corpus ē. ecclesiae unum
sapiat populus quia unum est quod creditur. Unus dn̄s. una fides.
unū baptisma. Unus ds̄ et pat omniū qui super omīs est et p omnes
& in omnibus nobis. Adhuc unitatē cōmendat. ut quia unitas est
ad quā uocamur. in nullo dissentiamus. sicut enī unus est dn̄s. id est xp̄s.
Sicut et ipse ait in euangelio. Quia magister ur̄ unus ē xp̄s. Una fi
des. unū baptisma. Unus ds̄ et pater omniū qui sup omnia est. & p omīs
et in omnib. credentibus. unus debet esse. & animi populi. Quia haec
quae numerat unitatis sunt. Concordant enī in omnib. patrē tam dn̄m:

Quia nulli deb& quod est · sup omnia ēē dix · et p omnes · Ideo p omnes · quia
ex eo omš · Et necesse est super haec omā sit quae ex eo sunt et in omnib;
nobis ; Id est fidelibus · In nobis est enī p confessionem quia cum fatemur ·
et quia spm̄ suum dedit nobis p quem sine dubio in nobis est · in pagani
non est · quia pater xpi ēē · negatur ab illis · Unicuiq; autem nrm̄ da
tae ē gratia secundū mensuram donationis xpi dn̄i nr̄i · Nunc ne
quia diuersa in hominibus dona sunt putarentur officere unitati · hoc
purgat non esse contrarium quia in donis officiorum diuersitas ē non
naturae · Unicuiq; autem tantū dari dic̄ gratiae · quantū donare dig
natus fuerit dn̄s : Non tamē sine aequalitatis mensura · quia unicuiq;
pro uiribus tribu& ut tantum hauriat quantū sitit · Propt quod dic̄ ·
Ascendit in altum captiuam dux captiuitatē · dedit dona hominib;
Hoc scriptum est in psalmo lxvii mo · Donatamē haec post triumphos
cepit largiri : uincens est enim mortem exaltatus in cruce sicut ipse dixe
rat · Ait enim · Cum exaltatus fuero a terra · omnia traham ad me ·
expoliauit inferos cum captiuos quos ex p̄uaricatione adae · diu ppri
is captos peccatis in conditione tenebat · Abstulit (non) consentes sibi de
resurrectione mortuorum · quos in dn̄i passione euangelista refert
surrexisse · Et ascendens inde caelis induxit · (ex quib;) aliquanti resurgentes
in corporib; multis apparuerunt ad testimonium euictae mortis
ut qui forte xpi resurrectionē credituri non essent · Ex horum resur
rectione quos mortuos scirent rei fierent · hos enim uiderunt quos
agnoscerent dudum uixisse quamuis captiui inuiti & alieni ducan
tur · saluator tamē & suos duxit & uoluntarios apparentia enim sua
dum lacessit desiderantes liberari cepisse illos dicitur · Quod autē
descendit · quid est · nisi &iam descendit in inferiora terrae ·
Uerum est · quia Ideo descendit ut ascender& · non sicut homines
qui ad hoc descenderunt ut illic remanerent · ex sententia enim
tenebantur apud inferos quae sententia saluatorē tenere non po
terat · quia uicit peccatum · Triumphato ergo diabolo : descendit

In cor terrae ut ostensio eius p̄dicatio & mortuorum · ut quot quot cupidi ei
essent liberarentur. Nec poterat non ascendere quia adhoc descende
rat ut uim potestatis suae calcata morte cū captiuis quorū causa passꝰ ē p
misit resurgere. Qui descendit · ipse est · qui ascendit super omnes cae
los ut impleret omnia · Hoc est quod dic dn̄s · Nemo ascendit in cae
lum nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelo ·
Quod quidem et in psalmo continetur · Ait enim · A sum
mo caelo egressio eius · & regressus eius usq: ad summum eius ·
Hic ergo descendens e caelis in terra · homo natus ē · post
mortuos descendit ad inferos ex quibus tertio die resur
gens ante omnes mortales · Ascendit sup cunctos caelos · ut lu
sa morte · ostenderet creaturae · Et ipse dedit quosdam quidē H
apostolos · quosdam autem pphetas · alios uero euangelistas ·
quosdam uero pastores et magistros ad consummationē scōꝝ
In opus ministerii · Apostoli epi sunt · prophetae uero expla
natores sunt scripturarum · Quamuis inter ipsa primordia fu
erint pphetae sicut agabus · et quattuor uirgines pphetantes ·
sicut contin& in actis apostolorum · Sed ppt rudimenta fidei
cōmendanda · nunc autē interptes pphetae dicuntur ·
Euangelistae diaconi sunt sicut fuit philippus quamquā n̄ sint
sacerdotes · euangelizare tam̄ possunt sine cathedra quemadmo
dum et stephanus et philippus memoratus · pastores possunt ēē
lectores qui lectionib: saginent populum audientē · quia non
in pane tantum uiuit homo · sed in omni uerbo · Magistri ue
ro exorcistae sunt quia in ecclesia ipsi compescunt & uerberant
inquietos · siue hi qui lectionibus inbuendi · Infantes solebant im
buere sic mos iudaeorum est · quorū traditio ad nos transitum
fecit · quae p neglegentiā obsolebit · Inter istos potest epm plus
esse intellegitur · Quippter reseratum occultum scripturarum
sensum propheta dicitur · praesertim quia futurae spei uerba

uerba depromit · quo ordo nunc potest ee presbiterii · Nam in epo omis ordines sunt · quia primus sacerdos est · hoc est · princeps sacerdotum & ppheta · & euangelista & cetera adimplenda officia ecclesiae in ministerio fidelium · tamen postquã omnibus locis ecclesiae sint constitutae & officia ordinata · aliter conposita res est quam coeperat : Primũ enim omis docebant & omis baptizabant quibuscumq; dieb; uel temporibus fuisset occasio · Nec enim philippus tempus quaesiuit aut diem quo eunuchum baptizar& neq; ieiunium interposuit · neq; paulus & silas tempus distulerunt quo optionẽ carceris baptizarent cum omnibus eius; neq; petrus clericos habuit aut diem quaesiuit quando cornelium cũ omni domo eius baptizauit · nec ipse se cl iussit fr̄ibus · qui cũ illo ierant ad cornelium ab ioppe · Adhuc enim p̄ter septem diaconos nullus fuerat ordinatus · ut ẽrgo cresceret plebs et multiplicarentur · omnib; inter initia concessum est · et euangelizare et baptizare et scripturas in ecclesia explanare ·

At ubi autem omñ loca circumplexa est ecclesia conuenticula cõstituta sũt et rectores · et cetera officia ecclesiis sunt ordinata · ut nullus de clero auder& qui ordinatus ñ ess& ep̄sumere officiũ quod sciret non sibi creditũ uel concessum · & coepit alio ordine & puidentia gubernari ecclesia · quia si omnes eadem possent inrationabile ẽẽ& : & uulgaris res et uilissima uideretur ·

Hinc ergo ẽ unde nunc neq; diaconi in populo p̄dicant neq; clerici uel laici baptizant neq; quocumq; die credentes tinguntur nisi aegri · Ideo non p omnia conueniunt scripta apostoli ordinationi quae nunc in ecclesia est · quia haec inter ipsa primordia sũt scripta · Nam & timotheum prb̄m a se creatum epm uocat · quia primi prb̄i epi appellabantur · ut recedente eo sequens ei succeder& · Deniq; apud aegyptũ prb̄i consignant si praesens non sit ep̄s · Sed quia coeperunt sequentes prb̄i indigni inueniri

ad primatus tenendos: inmutata est ratio p(ro)spicientes consilio: ut non ordo
sed meritum crearet ep(iscopu)m. Multorum sacerdotu(m) iudicio constitutum:
ne ul indignus temere usurparet et esset multis scandalu(m). In lege nasce
bantur sacerdotes ex genere aaron leuitae. Nunc enim om(ne)s ex genere
sacerdotali sunt. Dicente petro apostolo. Quia uos estis inquit gens electu(m)
regale et sacerdotale. Ideoq(ue) ex populo potest fieri sacerdos.
In aedificatione corporis xp(ist)i. Ecclesiae ordinationem ad conpagi
natione(m) humani generis in p(ro)fessionis unitate dic(it) composita(m) ut diuer
si dignitate in xp(ist)o om(ne)s sint unum caput habentes xp(istu)m. hoc est auc
torem uitae. Donec occurramus om(ne)s in unitate(m) fidei et agnitione(m)
fili dei. Tamdiu dic(it) manere ordinatione(m). quamdiu cuncti destinati
ad uita(m) unius sint fidei in cognitionem xp(ist)i. In uirum p(er)fectum in m(en)
suram aetatis plenitudinis xp(ist)i. Ita elaborandum hortatur ut p(er)fectio
fidei adp(re)hendatur. Cuius haec ratio e(st): ut xp(istu)m p(er)fectum et plenitud(ine)m
fides teneat: ne mensura humana metiatur sed in plenitudine diui
nitatis quasi p(er)fectus d(eu)s habeatur. Nec enim p(er)fectum dicens uirum
temporali aetate et mensura significat. Sed per hoc dictu(m) perfectos
nos uult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis fili dei.
Ut ultra non simus paruuli. neq(ue) fluctuantes et circumferamur
omni uento doctrinae in nequitia hominu(m). in astutia ad reme
medium erroris. Fundatos et stabiles esse nos uult in disciplina
fidei catholicae. qua(m) petrus apostolus reuelante d(e)o p(ro)fessus est.
ne euentilari nos oberrantes p(er) diuersaru(m) heresium pestilentiosas
adseuerationes nequitia humana inuentas ut p(er) has fallentis inimici
sub ueri nomine error possit adferri. hoc enim remedium est falsi
tatis ut sub praetextu ueritatis inducat errore(m). et non solum sub ue
ri nomine. sed et ne sicut ante acceptam fidem sensu humiles uaga
bamur p(er) diuersos errores fideles facti discurreremus. Fragiles
et dubii de spe p(ro)missa commonet quia iam xp(ist)iani facti funda
ti esse debent. quia ambiguitas in fide uita non est; co(m)mendatus enim

uirtute pdigiorum · Ueritatem autẽ facientes in caritate augeam'
in ipsum om̃a qui est caput xp̃s · Hanc dicit ẽẽ ueritatẽ · ut ad
amorẽ xp̃i respicientes quo dilexit nos · Et tradidit se p nobis
om̃a subiciamus ei : scientes quia omniũ auctorẽ uitae ut qua
si capiti membra subdantur · Et si alii errore uel maliuolentia
non fatentur omnia caput habere xp̃m · Quia ab ipso facta sunt
uoluntate patris · Nos tam̃ qui catholicae fidei adheremus :
hoc omni deuotione & cura agere debemus ut huic fidei non
damnum sed lucrum adferamus psistentes in hac adseueratio
ne ut cõprimañ prauementis conloquia aduersus ueritatẽ
armata · Ex quo totum corpus conpactum et conexum p omnẽ
iuncturã subministrationis in mensurã uniuscuiusq · partis
incrementum corporis facit ad aedificationẽ sui in caritate ·
Qua ratione xp̃m caput ẽẽ omnium dixerit · docet ipse eñ inquit
omne corpus ∴ id est omnis chorus archangelorum · et potesta
rum principiũ & potestatũ subsistit · Quamuis enim singula
haec numeros proprios habeant · et sint legiones ut ipse dñs
dixit · Quia ab uno tam̃ p unum simul om̃a unũ corpus appel
lat · Sicut enĩ membra cũ sint unius corporis · diuersa tam̃
st̃ actu et dignitate ; Ita et creatura conditaẽ · a dõ p xp̃m ·
ut cherubim et seraphim potentesque subiẽ dĩ sunt · Et
angelis quos ipse dñs scõs appellat quasi quaedam conca
tenatio sit usq · ad firmamñtum ordinata descendens · ut to
tũ & iunctum sit · Et meritis tam̃ discernatur · Meritis di
co non solum officiorũ sed & naturarum · Nec enim quia iunc
ta dicit omnia unius erunt naturae · Sed quod in corpore
membra faciunt discreto officiis · non natura · Ita et in his om
nibus non membra sed naturę ipse faciant distinctiones : Hoc
ergo qd laborat · ut in unũ sensũ redigatur creatura · & in sensu
sit corpus · Dñ omniũ una pfessio est · ut concord & in caritate

creatoris ad suum p̄fectum· Reędificat enim se in templum
dn̄i· destructa enim fuerat dementia & furore diaboli·
Hoc ergo dico & testor in dn̄o· ut non ambuletis sicut & gentes
ambulant in uanitatē mentis suae· Obscurati intellectu
alienati a fide dī per ignorantiā quae est in ipsis· Manifes
tato creatore & ratione ostensa quam sequi debeat creatu
ra in fidelis fui· Dumtaxat contestatur illos in dn̄o· ut non
alit̄ incedant uel sentiant quā docent· Ne similes gentili
b; inueniantur· qui nec fidem recipiunt nec conuersationē
quā mandat lex· Obscurum habentes sensum ne contemplen
tur diuini nominis ueritatem· Uana enī sectantes quę ē
idolatria· Infrenantes a diabolo· Ne unius dī iter ince
dant· ut sotios illos suae p̄ditionis efficiat· Propter igno
rantiā quae est in illis· & duritiā cordis illorū· qui desperan
tes sem & ipsos· tradiderunt inpudicitiis· in operationē in
munditiae omīs & auaritiae· Gentiles futurae resurrectionis
desperatione cecitatē cordis habere significat· Quasi enim
ultra non futuri uitam suam contaminant turpissima opera
tione nolentes se subicere legi fidei quia p̄hibet uoluptatē
p̄pter spem uitae futurę· Quam hi id circo ridendam cen
sent· ut iure dehonestare se & aliena adpetere audacu
piditate uideantur· Quasi p̄ hanc transpunctionē nul
la sit uita· Uos autē non ita didicistis xp̄m· si tamē illum au
distis et in illo edocti estis· sicut est ueritas in ih̄m· Manifes
tum est xp̄ianos ñ desperatione post mortem hanc dicidi cisse· sed
spem ad utrūq· fidelib; enim uita· p̄fidis uero p̄mittitur mors
quę ē· paena ęterna· ut siue mors siue uita in xp̄o discatur·
quia qui eū sequitur p̄ eum resurg& ad uitam· Qui uero discer
nit se ab eo p̄ eum mancipabitur gehennae· Ipso enim iudicante
damnabitur· Et quō sunt quidam in ecclesia qui sub nomine

xpi consecuntur xpi ueritatem. Ideoq; sicut & est inquit ueritas
in ihu. Ut si ita docti sunt ut est ueritas in ihu. Tunc xpm didicis
se & illum audisse. & in illo docti ee. uideant. Xps enim de se
docet quid sit & quantus credendus sit. & quae spes in eo sit. et
quales debeant ee. credentes. Qui eni didicit xpm. scit illum
a mortuis resurrexisse. Ut forma e& fidelib; Ideo magna spes
pr&ista morte amantib; dm. Ut exponatis secdm priorem con
uersatione ueterem hominem qui corrumpitur secdm desideria
erroris. Qui xpm audiuit hoc didicit ut & recedere & a conuersa
tione pristina. quae ueterem hominem nuncupat ppt pr&eritum
ignorantiae tempus. homo itaq; unus atq; idem est. Qui si pris
tina uitia sequitur. uetus dicitur. Si autem in nouitate ambu
lat uitae alienus a saeculari errore. Qui est sine tactu siuem
sensu. rudis dicitur. Non utiq; substantia carnis aut animae.
sed intellectu & conuersatione uitae. Corruptus tam uetus
homo dr. ppt adulterum sensum et turpem uitam.
Renouamini autem sensu mentis urae. ut indu amini nouum hominem.
qui secdm dm creatus e. In ueritate. & iustitia. Iustum & uerum e.
rectam uiam sequi. Hic autem rectam uiam sequitur. qui deuotus
creatori suo. In uoluntate ei ambulat. quam gentilitas nescit.
Innouatus enim spu mentis. nouum hominem dicitur indutus quod est
xps. Xpm enim induit. qui p fidem renatus in xpo emulus est
uitae quam tradidit xps. ut iuxta dm creatus uideatur; In eo
enim quis creatus est in quo sapit. Et ideo quia ueritas et iustitia
di a gentilib; ignoratur. Cum enim credentes dm agnoscunt
creatorem seruantes mandata eius & iustitia & ueritate creant.
Propter quod deposito mendatio loquimini ueritatem unusquisq;
cum pximo suo quoniam sum inuicem membra. Quia in ueritate et ius
titia creati sum renati in baptismate. Idcirco ut in eo manea
mus mendatium deponere iubemur ad suscepta ueritate. nec dolo

aliquid cū fratre agere · Ut quia unius corporis membra sumus causis
nr̄is · In ueritate inuicem faueamus · Irascimini & nolite pecca
re · Quo irasci quis non potest ꝓhiberi · quippe cum ira motus sit
naturalis conceptus ex causis qui sol& ad ꝑfectum ꝑtinere delinquen
tis · Idcirco irascendum dic̄ · sed cōmonet ne per irā peccetur ·
olemus enī modū egredi dum irascimur & inuenimur ipsi peccare
qui peccantes arguimus · dum plus irascimur & amplius oneramus
peccantē quā meretur · hoc ergo doc& ut ipsa ira cū moderatione
sit · neq; nimium quis iustū se ꝓbeat delinquenti · quia solent qui
dam sic peccare uitantes plagis adficiendi uideant quantas non
possunt ferre · & qui poterat forte corrigi · tollitur de uita non si
ne peccato irascentis · hinc est unde salomon · Noli inquit ius
tus ēē multū · quia est qui perit in suo iusto · Sed imitatores dī
esse debemus · qui tēperatā habet iustitiam · Cum enī iustū e&
plecti iniquos patientia sua suffert eos ut aliqui ex eis corrigant
nos ipsos seruos suos peccantes patitur nec cito aliquē ꝑimit ·
ol non occidat super iracundiā urā · neq; locū detis diabolo ·
ram transire uult · nec retineri in pectore ut die orta cum die de
cidat quia si in animo manserit dat occasionē diabolo gloriandi ·
Necesse est enī iratus animus male cogitet quod cupit diabolus · in
uenit enī mentē paratā ad malum cui se inserens effectu suo de
cipit hominē factum aduitam · Quia hominis cogitare est · dia
boli implere · Qui furabatur iam non fur& · Magis autē la
bor& operando manib; suis quod bonū ē · Ut habeat unde
tribuat necessitatē patienti · Ut noui hominis conuersatio ma
neat · hortatur ne rursum ad p̄terita uitia et peccata redeatur ·
& nihil ꝓderit nouum dici · quando uetus homo malis operibus
adꝓbatur · Non solū ergo xp̄ianus aliena non tollere iubet̄ ·
sed & de labore suo penuriā patientibus subministrare · Ut bo
nis operib; dedititus rependat quae prius abstulerat et de cetero

thesauriz&et sibi in futurum. Quae enim necessitat furto ueniam potest
habere non gloriā. Quid enī magnū aut cuius meriti est ab alie
nis temperare? Ad meritum enī pficit cū quis de pprio tribuerit
egenis. Omnis sermo malus de ore uro non pcedat. sed si quis bo
nus ad aedificationē fidei. ut d& gratiā audientibus. In his sermo
omīa bona debent uideri. nec ex aliqua parte puritas ei debet ma
culari. Quid enī pdest mundā uitam habere et os sordidum
cū dicit dns. quod unusquisq: uerbis suis. aut iustificabitur. aut
condemnabitur. Nec credibile potest uideri bene uiuere eū
qui male loquatur. Male enim loqui ad multa trahitur uitia.
Potest enim male loqui qui turpiter fatur. et qui bonis detrahit.
et qui cum dolo fabulatur. Et qui mentitur. haec horrorem pre
stant. Bone enī & sobrie fabule dant gratiam et exemplum
audientib:. ut honorificent dm̄ in uerbis ei' aedificati in fide xpi.
Et nolite contristare spm̄ scm̄ di in quo signati estis in diem redempti
onis. Cum bene agimus. gaudet in nobis sps scs datus nobis.
Uidens monita sua pficere utilitatib: nris. sicut dictum ē a dno.
Ita gaudium erit in caelo in uno peccatore poenitentiā agente.
Gaudet ergo sps scs in salute nra. non sibi qui non indig& laetitia.
Ita e contrario si oboedientes ei non fuerimus contristatur. quia
n̄ habet pfectum in nobis. Uult enim nos ptinere ad uitam
nitam sic contristatur ut patiatur quippe cum inpassibilis sit.
Sed cū eū contristatū dic̄. nri causa hoc significat. quia deserit
nos eo quod leserimus eū. contemnendo monita eius. Contris
tatio itaq: eius indignitas nra est. quae filios nos di phibet ap
pellari. Ipse ē. enī sps scs. Qui significat filios di manens in no
bis. Omnis amaritudo et ira et indignatio & clamor et blasphe
mia auferatur a uob. cum omni malitia. Omīa haec quae ptinē pos
sit prestare. animis amouenda memorat. Per ira enī fit indig
natio. p indignationē clamor. Quasi uox insipientis. quae

aliena est ad ꝓseruo· Per clamorem subripit blasphemia quae n̄ po
test non mala esse· Haec amaram prestat uitā· trahens ad mor
tem· Ideoq; ab his omnib; cauendum· timor enī dī temperare
deb& et modum inponere accidentibus causis· Sed quia possīt
aliqui pressā in animo ira & clamore retinere malitiā ad retri
butionē nancta occasione· Idcirco subiecit· Haec auferri
cū omni malitia· Quia n̄ solum blasphemare malitia est·
uerum etiā fingere pacem in facie· et in animo meditari dis
cordiam· Estote autem inuicem benigni· misericordes·
donantes uobis sicut & ds̄ in xp̄o donauit uobis· Exemplo dī
patris benignos & misericordes inuicē fieri exortatur· Sicut
& dn̄s· Estote inquit misericordes· ut similes sitis patris uri
qui in caelis ē· Si enim dn̄s ꝓ filiis suis seruorū misertus ē·
quanto magis serui ipsi inuicem sui debeant misereri et do
nare· Si alter in alterū peccet· Haec p̄cepta eius sunt
qui miseratus est· Qui si in his contemptus fuerit· sine du
bio reuocabit sententiā ꝑ quā misericordiā dederat·
Ita euenit ut sic ait dn̄s in euangelio de eo qui a dn̄o acci
piens misericordiā· In conseruū suū impius dep̄hensus est·
Estote imitatores dī sicut filii carissimi· Hoc est quod supra
dix· quia dī patris imitatores eē iubemur· Hac exortati
one ut ^si^ sibi obaudierimus filii dī & carissimi habeamur·
Hic enim carissimus patris est filius qui bonorū ei imitator est·
Et ambulate in dilectione sic & xp̄s dilexit uos· Et tradidit se
m&ipsum pro uobis hostiam et oblationē dō in odorem suaui
tatis· Sicut dī patris imitatores nos eē uult in benignitate
& misericordia· Ita & xp̄i filii eius in dilectione ut sicut ille
dilexit nos tradens se ꝓ nobis· Ita & nos inuicē ꝓ nobis etiā
animas ponere debeamus· Quod etiā iohannes apostolus
dix· Exemplo dn̄i ꝓ fratribus animas ponendas· Si ergo

xpi mors in odore suauitatis est d̄o mortem ei libenter accepit. Quod
si uerū est. non peccauerunt qui illū secdm di uoluntatem crucifixerunt;
Sed non ita est: quia xp̄s d̄o se dicitur obtulisse dū occidi se passus est
in di patris sui uoluntate ꝑdurans. quia qui iuste occiditur dia
bolo se offert. uoluntatē eius fac̄ ut occidi mereatur. Ita et xp̄s d̄o
di uoluntati adherens diabolo displicuit. Et ideo illo occidit
quia d̄o se optulit iustitiam exsequendo. In oblatione enim iustitia
signatur et ueritas. Hanc enī respicit d̄s & hoc est eius sacrificiū
acceptatum. Itaq; in meritus qui occiditur placet d̄o. non quia
occiditur. Sed quia usq; ad mortē iustitiā conseruauit. Susce
pit enī hanc mortē d̄s xp̄m ad uitā. Unde & odor suauitatis ap
pellatur d̄o. Ad romanos tamē dic̄: quia d̄s illum tradidit pro nobis
omnib;. Nunc quaerendum est quomodo d̄s illum tradidit. aut
quomodo se ipse obtulit d̄o. Nam hoc quantum ad uerba ꝑtinet in
detur contrarium. D̄s illū tradidisse dr̄: dum illū occidi ꝑmisit.
Sic dic̄ dn̄s ad pilatū. Non haberes aduersum me potestatem ni
si datū tibi esset desup; Data ē enim se duolenti potestas. hoc est.
ꝑmissum ē illi facere quod uoluit. Et hoc est tradere. dum enī
dissimulat. tradit. Si enim noluisset ꝑmittere. non fuisset occi
sus. Permisit ergo occidi eū. sed ab his qui eū uolebant non coac
ti sed sponte occidere. Non ergo inmunes a poena sunt. quia hoc
eis ꝑmissum ē quod uolebant. Damnatio enī in eo competit.
quia uoluerunt. Q̄d ideo tamē ꝑmisit d̄s. quia sic istud aduersū
diabolū futurū promultis. Dignū enī fuit. ut quod inimicus
in prescius futurorū contra se quasi pro se facere putabat ꝑ
mitteret ut rei ut in ꝑscientiā suā sibi inputans. factis sui paeni
tentia torqueret. Q̄d aū xp̄s ipse se obtulit aut d̄s illū tra
didit. unum ē. quia amborū una uoluntas est. Fornicatio
autē & omnis inmunditia. aut auaritia. nec nominetur int
uos sic decet scōs. Manifesta sunt quae dic̄ quā tam grauis res

sit · auaritia · A qua dissimulamus · quando fornicationi et inmun
ditię cōparatur · Et sic a nobis uidetur quasi quaedā culpa nul
lius momenti cum sit graue peccatū · Sc̄i ergo ēē · n̄ possunt in
quibus aliquid horum quae p̄ib& fuerit repertum · Aut tur
pitudo · aut stultiloquiū · aut scurrilitas · quae ad rem n̄ p̄tin& ·
sed magis gratiarū actio · Quo̅quidē̅m solent aliquid turpe age
re · aut stultiloquiis iocū mouere quasi n̄ sit peccatū · hoc p̄hib& ·
quia dī serui semp̄ sobrii et modesti deben̄ uideri · Per stultiloquia
enī peccat̄ · Unde salomon stultus inquit p̄ risum agit mala ·
Et dn̄s in euangelio dic̄ · Quia omne uerbū ociosum quod locuti fu
erint homines reddent de eo rationē in die iudicii · Nec inulta
possun̄ discerni quę idcirco dicuntur ut ad alicuius p̄tineant
contumeliā · Ideo ad rem salutarē non p̄tinent haec · Quare
haec agenda & loquenda mon& quę ad utilitatē proficiant
nr̄am et dī laudē in cuius lege meditandū est die ac nocte · Sic
scriptum ē in primo psalmo · Ex conuersatione enī et moribus
dī serui etiam tacentes intellegendi sunt · Ut quantum distat
uerum a falso · tantum dist& dī serui a serui s diaboli · Hoc enī sci
tote q̄d omis fornicator · aut inmundus · aut auarus · quod ē
idolatria · non habet hereditatē in regno dī et xp̄i · Qua causa
amouenda sint haec ostendit · quia qui talis fuerit partem in
regno caelorū n̄ habebit q̄d est patris & filii · ut auaritiā tam rē
periculosam esse doceret · Idolatriā hanc nuncupat quia nullū
peccatū maius est · Uideam̄ ergo · cur auaritia idolatria dicatur ·
Idolatria dī honorificentiā usurpat · & uindicat creaturę cū no
mine ditatis quod soli conditori competit participem illi asserunt ei
facturā · Auaritia autē idcirco huic exequatū ē · quia similiter ea quę
dī sunt sibi usurpat & recondit auarus · Ut quę usib: omniū cōmunit̄
ē cessit · auaritia deneg& · quando idcirco haec congregat apud se · ne
alii utantur · Quaeres fac̄ · ut caro uenundent ne pauperes uiuant · at cara

Si enim minime recorderentur · abundantia omniū rerū faceret ubita
tē · Denique apud ueteres quia auaritia n̄ erat nec caritas · Recte ergo
idolatriae cōparata ē · quia multos laedet · creatori similit̄ inimica ·
Uult enim dš ac iubet de his quae creauit subueniri pauperib; · auari
ꝛtia ēt radic̄ · Uide an sine diabolo possit ēē · *Nemo uos seducat in*
anibus uerbis · Propterea enim uenit ira dī in filios diffidentiae ·
Nolite ergo effici participes eorū · Inanes sermones uani sunt · ua
nitas aū idolorū cultura ē · quae utique non ex dō initiū habet · s;
de errore · Decet ergo ne horum uerbis adsensus p̄beatur · per
strepunt enim semp & seductione quadam fallatiae contra fidē
consuetudinē antiquitatis obtundunt rationē p̄sentiū non
spē futurorū adserendā iudicantes · Ideo uenit sup hos uindic
ta de caelis · ut sciant uerū ēē quod credere noluerunt · a qua
uanitate dī seruos longe doc& debere ēē discretos · nec par
ticipes fiant poene illorum · *Fuistis aliquando tenebre · nunc*
autē lux in dn̄o · Tenebre ignorantia sunt · quia nemo uid& in te
nebris · Ignorantia uero gentilitas ē · siue p̄fidia · a qua di gratia
ad fidē tracti sunt · Facti lux id est ueritas · quia in luce manifestan
tur · quae sunt · Denique pagani in tenebris · mystica sua cele
brantes in speleo uelatis oculis inludunt · ex his xp̄iani facti · ag
nita ueritate filii lucis dicuntur · quia dš lux est · cuius fidem ue
ritate susceperunt · Ut filii lucis ambulate · *Nam fructus lu*
cis in omni bonitate & iustitia & ueritate est · Hoc dic · ut sic
conuersentur · ut non inmerito filii lucis dicantur · Opera enim
lucis palā sine timore fiunt · tenebrarū autē opera in occulto
quia inlicita sunt · Omne enim peccatū palā fieri tim& · *Probate quid*
sit [qd] *plac& dō ·* Ex magnificentia scitatis & bonitatis · p̄pendi
potest quib; dš operib; delectetur · Ipse enim dixit · Scie stote
sic & ego scš sum dn̄s dš ur̄ · Et dn̄s · Estote ait misericordes
sic & pat ur̄ · Haec placent dō · In scitate enim · purificatio ·

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

In misericordia uero · plena et p(er)fecta · iustitia est · Et nolite co(m)mu
nicare operibus infructuosis tenebrarum · Monet ne malorũ
actibus p(er) consensũ polluamur · qui sunt infructuosi erga bonũ et quaestuo
si ad malũ · Magis autẽ et obiurgate quae in occulto ab eis fiunt ·
turpe est &ia iam dicere · Non solũ alienos uult eos ẽẽ a malis actib(us) ·
sed & arguere mala facta eorũ qui in occulto turpiter operant(ur) · Tunc enim
p(ro)bant(ur) peccata si arguantur · ut admittent filios lucis · a quibus cum iuste
arguuntur contradicere n(on) poterunt · sed magis eos reuerebuntur ·
Omnia autẽ cum obiurgantur · manifestantur · Uerũ quia tunc
uidentur peccata cũ obiurgantur · quia qui peccat quãdiu n(on) corripitur ·
minime sibi uid& peccare · Omne enim q(uo)d manifestatur lux ẽ · in mani
festo ambiguitas non ẽ · Nec excusari potest q(uo)d palã delictũ est · Sic enim
aparente sole dies ẽẽ negari iam n(on) potest · Ita & manifestato peccato · ob
iurgatio falsa uideri · Exurge de mortuis · et continget xp̃m · Dormi
tione hanc · stupore mentis significat · quae alienat a uero · Alienatio
uero haec · spes mortis est · Ex qua re surgere co(m)mon& · ut resipiscens
agnoscat ueritatẽ quae est xp̃s · Perfidi ergo & uitiosi demersi in caenũ
sub desperatione uitae · ut resurgant siue emergant · admonentur · &
habeant partem cũ xp̃o · ut d& tenebris transeant ad lucẽ & a morte ad uitã ·
Uidete ergo quomodo caute ambuletis · non q(ua)si insipientes sed ut
sapientes redimentes tempus quo(niam) dies mali sunt · Quos superius
p(er)fidiã & uitiositae ad i(n)seruis arguenda mandau(it) · Nunc ut prudent(er)
eã ipsa arguant p(ro)p(ter) scandalũ subiecit · ut inter p(er)fidos cũ prudentia con
seruandum sit · maxime tẽpore quo p(er)fidi regnant praesumentes de
rege p(ro)fano · ut si uiderit xp̃ianus inquietũ et timendum · contradictorẽ
dissimul& abeo · nec cũ quidẽ incit& ad blasphemiã & tempestatẽ mo
uendã · Illic aũ uerba faciat ubi datur facultas · Quomodo enĩ inter
potentes p(er)fidos · interrogatus quid sit · tacere n(on) deb& · nec negare
q(uo)d est · ita & si metus ẽ · inter eos · Disputare dissimulandũ · quip
pe cũ deterrimũ sit seminare supra spinas · Hoc est enĩ prudentis scire ·

quemadmodum unicuique respondeat. Etenim quiquamuis perfidus sit. non ta-
men penitus intractabilis est. Ut nec audire separatur uerba fidei. Isto-
rum in quos sic feruet zelus perfidiae. ut non tantum non cum illo. sed nec presente
illo tractetur de fide. perstrepente enim illo & blasphemante multis
fit scandalum. Unde paulus et barnabas cum aduersum se blaspheman-
tes audirent. excutientes uestimenta sua recesserunt ab eis.
Ideo nolite effici inprudentes. sed intellegentes quae est uolun-
tas domini. Omnibus pacis studendum mon&. & uas electionis. si potest
inquit fieri quod ex uobis est. cum omnibus pacem hab&e. Et ad timo-
theum. seruum autem domini non oport& litigare. sed mansuetum esse ad omnes. haec
est uoluntas domini. ut quae agenda sunt a seruis eius. cum modestia agan-
tur. Perturbatio enim & strepitus siue contentio cum animositate inimi-
citiam generat. Haec ergo propter superiora subdidit. In quibus autem
dei seruos corripere delicta hominum & impietates peccatorum. Ut
quia per hoc sol& oriri dissensio & rixa. cum temperantia & mansu-
etudine arguant peccatores. ne ad iracundiam prouocati insiliant
ad litem. Ideoque prudenter istud curandum mon&. ut sit perfectus.
Et nolite inebriari uino. in quo est omnis luxuria. Sobrii pos-
sunt habere fiduciam arguendi. Bona enim conuersatio. terrorem
incutit delinquenti. nec poterit qui arguitur aspere ferre.
quia reprehenditur quando scit optimam conuersationem monen-
tis esse. Nam ubi ebrietas. & luxuria est. luxuria uero prouocat
turpitudinem. Quamobrem sobrios esse conuenit. ut bone con-
uersationis iura seruentur. Sed implemini spiritu loquentes uo-
bis in psalmis & hymnis & canticis cantantes & psallentes in cordibus
uestris deo. Rationabile uitam diligit spiritus sanctus. quia si bene uixerimus
implebimur eo ut memorat ad confitendum. & extollendum dominum do-
num diuerso uocis canore ut laus in deum omni lingua canatur. In
quo enim est spiritus semper spiritalia meditatur. ut non in labiis tan-
tum sit. sed de corde prorumpat. propter quod et dictum domini per prophetam;

Ait enim: Plebs haec labiis me honorat; cor autem illorũ longe est a me.
Gratias agentes semp̃ p̃ omnibus in nomine dñi ihu xp̃i patri & dõ. sub
iecti inuicem in timore xp̃i. Dõ gratias in omnibus donis eius agere iube
mur. qui etiam adoptare nos dignatus est. p̃ xp̃m filiũ p̃priũ; p̃ quem cog
nouimus eum & didicimus in sp̃u dñi. quia d̃s sp̃s est adorandum alter alteri
se subiciens p̃p̃t timorem xp̃i qui humilitatẽ exequendam mandauit.
Mulieres uiris suis subditae sint sic dño. quõ uir caput est mulieris. sic
& xp̃s caput est ecclesiae. Ipse saluator corporis sed ecclesia sub
iecta est xp̃o. Ita & mulieres uiris suis in omnibus. Mulieres subdi
te ẽẽ uiris naturali lege iubentur. quia mulieris auctor uir est. Unde sic
dño inquit. Ita uiris subditae ẽẽ debent. Hinc sara dñm uocabat abrahã.
Sicut enim caput ecc̃lae xp̃s est. Ita & uir mulieris. A xp̃o enim ecclesia sũp
sit initium. Unde subiecta est illi. Ita & a uiro mulier. ut sit subdita. In eo
tam distat; quia mulier consubstantia uiro est. ecclesia autẽ In nomi
ne potest. (In) non natura participari xp̃o. Uiri diligite uxores suas. sic
et xp̃s dilexit ecclesiã. & semet ipsum tradidit p̃ illa. ut eam scificar&
mundans lauacro aquae in uerbo ut exhiber& ipse sibi gloriosã
ecclesiam. non habentem maculã. aut rugã. aut aliquid huiusmodi.
ut sit scã et inmaculata. Ita & uiri debent diligere uxores suas.
Mulieres humiles ẽẽ iubentur. & reuerentiã habere uirorũ. Uiri uero.
ita diligere mulieres suas ammonentur. ut & sciã animas suas p̃ illis ponant.
causa dilectionis zelum habentes circa adfectũ earum. & disciplinam
ut religiose & scẽ sint. Suum corpus diligit. qui uxorem suam dili
git. Naturali ratione mulier. portio corporis uiri est. Ac p̃ hoc uir
in muliere seipsum diligit. quomodo si fornic&ur. in seipsum peccat.
quia duo in carne una sunt. Non ergo persone substantiã diuidunt.
ut per p̃sonas numerus fiat naturae. sed sunt in unitate naturae.
Nemo enim umquam carnẽ suam odit. sed nutrit & fou& eã sic xp̃s
ecclesiam. Exemplo saluatoris uiros uxores suas diligere
hortatur. Sic xp̃s opus suum nutrit & fou&. Ita & uir

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

mulierem quia caro eius est · Quo membra sumus corporis eius de carne ipsius & de ossibus eius · Hoc spiritaliter intellegendum est.
Ideo enim dixit ēē nos membra ei· quia caput est ipse totius ecclesiae · Ut quia p ipsum ēē coepim᷑ caput nr̄m dicatur · quasi ex quo omne corpus subsistat · Ut membra ei omīs spiritalis creatura sit. sitam in nomine eius genu flectat · Propter hoc relinquet homo patrem & matrē · & adherebit uxori suae · & erunt duo in carne una · Ad unitatē cōmendandā · unitatis dedit exemplum.
Ut sic uir et mulier unū sunt p naturā · Ita & xp̄s & eccl̄a · unum intellegant̄ ēē p fidem · Mysterium hoc magnū ē · Ego autē dico in xp̄o et in ecclesia · Mysteriū sacramentū grande in unitate uiri ac feminę ēē significat · nec hoc p̄dit · sed aliam causā quae non discordat a memorato mysterio flagitat · quam scit ad p̄fectū humani generis p̄tinēre · hoc est ecclesiae & saluatoris · ut sicut relictis parentibus homo uxori suae adheret · Ita et relicto omni errore eccl̄a adhereat · & subiciatur capiti suo qd est xp̄s · Uerumtam̄ · & uos singuli unusquisq; suā uxorē ut se diligat · mulier autē ut timeat uirū ·
Quō una natura in uiro et femina est · Idcirco uir quasi seipsum ita mulierē diligere cōmonetur · mulier autē quia p̄sona inferior est conditionis causa non naturae · uiro subiecta · Timere autem eū iubetur · Filii obaudite parentib; uris · hoc enim iustum est. honorare patrē tuū & matrem · Lex datur filiis · ut quia parentibus auctoribus constant · obeodiant eis · Iustum est enim ut reuerentiā exhibeant eis · p quos sunt · Quod est mandatū primū promissionis ut bene sit tibi · & sis longeuus sup terrā · Promissio haec in exodo continetur · ut honorifici sint parentes & bene essent · & prouectioris fierent aetatis · Quomodo tamen hoc primū mandatū dix̄ · cum constet primū mandatū · Ita contineri · non sint tibi alii dii p̄terme : Deinde non facies tibi ullam similitudinem quae est in caelo sursum · & in terra deorsū · Tertiū non

sumes nomen dn̄i di tui in uanum · Quartū obser uabis inquit sab
bata mea · Quintū aūt honora patrem & matrē · Et cetera · Sed quia
prima quattuor mandata ad dm̄ ptinent · haec in prima tabula
contineri sub intellegunt ur · cetera ad hominē · ut honor & paren
tes · non occidat · non fornic&ur · non furetur · non falsum testimo
niū dicat · neq; quicquā pximi sui ccupiscat · Haec sex mandata in
secunda tabula uidentur scripta · Quorū primum est · honora
patrē & matrē · Hac causa ergo dix · quod est mandatū primum
in pmissione · ut discerner& inter mandata quae ad dm̄ & inter
ea quae ad hominē pertinent · Et patres nolite ad iracundiam
puocare filios urōs · sed educate illos in disciplina & correptio
ne dn̄i · Ut lex posset seruari qua cautum est · ut filii honorificent
parentes · parentib; quoq; alia lex ab apostolo datur · ut sic in bu
ant filios ne mandata legis condemnant · Quia si in timore dn̄i
fuerint enutriti poterunt obseruare quae pceptasunt · Nam si
ad irā puocant filios · nec ipsi modum legis custodiunt · Cogere
enī eos uidentur · ut puaricatores inueniantur · Initia enim nemo
agnoscit quid sit utile · Idcirco temperantiā parentum exemplo
debent addiscere · ut quae utilia sunt sectentur · Meminisse enī
debent patres quia & ipsi fuerunt filii · & noluerunt utiq; exacer
bari a patribus · Filii quoq; cognoscere debent qđ futuri sunt pa
tres · & nolunt inhonorari ab eis · Idcirco utriq; exhibeant inuicē ·
quod exquirunt ad inuicē : Serui oboedite dominis carnalib;
cum timore & tremore · in simplicitate cordis urī sic xpō ·
Quō omniū sublimior & sola potens ē religio nr̄a · & quae credentib;
caelorum regna pollic&ur · Ne hac igitur causa superbia nasceret&
hominib; : omīs debita conditionum · uel officiorū psentium iuben
tur exsoluere · Ut magis incitent pfidorum animos ad culturā dī
quam uident & iustam & humilē · Uidentes autē dn̄i meliores se
seruos · & in reddendis obsequiis fideliter pfecisse · Serui quoq;

dum cernunt · mansuetudinē dominorū omni auiditate concupiscunt fi-
dem · Cuius tam placidis retinaculis gubernat · humana officia · Nam
& qui in conditione est si habeat famulum · non uult contēpni ab eo · Ideoq;
nec ipse deb& contempnere dominū suū · & sicut uult agere secum domi-
num suum · Ita & ipse agere deb& cum seruo suo · & sic poterit placere
dō · Non ad oculum seruientes quasi hominib: placentes · facientes uo-
luntatē dī ex animo · cum benignitate seruientes dn̄o et non hominib:
scientes quod unusquisq; quodcūq; fecerit bonū hoc consequ&ur a dn̄o ·
siue seruus siue liber · Propt̄ timorem dī iusta & fidelia uult hominib:
exhiberi seruitia · dō enī seruit · Cuius uita in obsequiis domini car-
nalis custodit · quem sibi p iustis actibus in die iudicii uicem redde-
re · & ceteris omnibus audit testari · Quae res potest pficere etiam
ad salutem dominorū · uidentes enī quod difficile est seruos p digni-
tiā factos fideles ministros · poterunt dī gloriā conlaudare ·
Et uos dn̄i eadem facite ad illos dimittentes minas · scientes q̄d et uir
et ipsorū dn̄s est in caelis & psonarū non est acceptio apud dm̄ ·
Non ignorantes utiq; carnales dn̄i dn̄m omniū dn̄m ēē cōmunem · Talia
exigant seruitia · qualia a se exigi non ferant egre · In qua enī quis
mensura mensurauerit remetietur illi · Dn̄s enim iustus iudex cau-
sas discernit non psonas · De cetero confortamini in dn̄o · et in poten-
tia uirtutis eius · Post omnia merita & hortamenta et disciplinę or-
dinē · traditum religiose · & dispositionē mysterii manifestum ·
robustos illos uult ēē · In fide fiducia potestatis dī · Ut scientes fir-
mam esse spē promissionis · propti sint circa obsequia dī · Erigentes
gubernaculu contra fluctus excitatos inpudentia inimici · Tem-
pestatem enī di seruus cōmou& · sed ipse naufragiū fac̄ · Induimini
uos armis dī ut possitis stare aduersus nationes · Arma dī fides est
stabilis · p quam sola semp uictus ē · satanas · Quoniam non est uobis con-
luctatio aduersus carnem & sanguinē · sed aduersus principat̄
& potestates huius mundi · tenebrarū harum rectores · aduersus

spiritalia nequitia in caelestibus · Certus apostolus quia ex tua quae ap
fidis di famulis inrogantur · & auctore diabolo ministrantur · cuius
altitudo grandis et hominib: inpossibilis est · Monet aduersus haec
di arma sumenda · cuius solius uirtute superantur et destruuntur
omnia machinamenta eius · Ipse est enim cuius satellites sunt quos te
nebrarum harum dic rectores · sps nequissimos · qui degunt in caelestib:
in firmamto mundi · hi sunt erroris duces · tenebrarũ rectores · hoc est
ignorantiae · & pfidiae ppositi · Rectores enim tenebrarũ · in puersũ
intellegendi sunt gubernare · quasi incredulitatis magistri · Ideo ac
cipite uniuersitatem armorum · ut possitis resistere malo · & in omni
bus pfecti stare · Succincti lumbos uros in ueritate · & induti lorica
fidei & calciati pedes in ppparatione euangelii pacis · Sup his omnibus
adsumentes scutum fidei · in quo poteritis omñ tela maligni ignita
extinguere · & galeam salutis et gladiũ sps · qui est uerbum dĩ ·
Non contra atrocissimos hostes · & omni tergiuersatione callidos bel
lum gerimus · Idcirco omni cautela & sollicitudine uigilare debemꝰ ·
ut quacumq: temptauerint munitos nos & praeparatos inueniant ·
ecesse ẽ enim ut & xrs adiuuet quos uiderit in pcibus uigilare · & de ar
mis eius expectare uictoriã · In huiusmodi ergo bello · sobriamente
opus est · & pura conscientia · quia non contra carnalia nequitia · sed
aduersus spiritalia dimicatur · Contra terrigenos enĩ hostes corp:
sagina roboratur · & poculis mens incenditur ut repugnandi sumat
audaciã · Aduersus spiritalia enĩ nequitia · spiritaliter repugnan
dum ÷; & sobri&atis & abstinentiae arma sumenda st · ut in fusis eõ
spũ inmundos & erraticos spiritus deuincamus · Sic itaq· succingemꝰ
lumbos nros in ueritate · si paratis sumꝰ errori resistere · Omis enĩ
qui operari uult succingere se · ut ubla … to inpedimento diligen
tius operetur · Per omnẽ orationẽ … et precẽ orantes in omni tẽ
pore in spũ · & in ipsũ uigilantes in omni pseuerantia · et obsecratione
p omnib · scis & p me · ut detur mihi sermanad aptionem oris mei exerte ·

Notum facere mysteriū pro quo legatione fungor in catena · ut in ipso
exerta libertate utar prout oportet me loqui · Si recte conuersemur ·
spi̅s sc̅s manet in nobis · Et quod postulamus possumus impetrare ·
Hoc est ergo in spū semp orare · munda conscientia · & fide integra pc̄e
ad dn̄m dirigere · In carne enim orat · qui polluta mente pc̄at ·
Iterū peccaturus non de euentu aut subreptione · sed de p̄posito ·
Sed potest n̄ peccari ad morte̅ · si pseueranter oret · ut animus
sedula mente intentus sit semp in di lege̅ · ea meditans die noctuq;
quae amat ds̄ · Hunc et p̄ scīs possunt orare · non est enim indignū
ut p̄ inuice̅ sollicita sint me̅bra · Nec temerariū poterit uideri ·
si pro magistro discipuli idonei interpellent adiuuantes eū · ut post
positis inpedimentis libertate utatur · Ad p̄dicandum sicut tra
ditum ē ab auctore · ne pressus in tribulationū ipsa formidine
acumen doctrinae obtundat amissa seueritate · Duplici igi
tur genere proscorandū ortatur · ut & sensus eius impleatur
spū ad eloquendum plene mysteriū · & facultas illi detur au
daciae in asserendo · quam utiq; p̄cem libenter audit ds̄ ·
Uidet enī legatione̅ suā in apostolo suo despici · unde utiq; indig
natus in causa sua non negauit effectum · Si enim consuetudo
et lex ē legatis hominū non inferre exitia · qua p̄sumptione & auda
tia legatis dī non solum exitia sed & mors inrogatur · Quare eccle
Pro quo legatione fungor in catena · non enim p̄mittebatur libe
re loqui sed in subiectione & necessitate uerba dicti referens · uincu
lis · plagis subiciebatur et mortibus · Et lapidatus est enī · & ad
bestias pugnauit ephesi · Ut autem sciatis & uos ea quae circa me
sunt · quid agam plene · notum faciet uobis tychicus dilectus
frāt & fidelis minister in dn̄o · que̅ misi ad uos in hoc ipsum
ut cognoscat quae circa uos sunt · & consoletur corda urā ·
Per tychicum ephesi discunt · quid agit apostolus · et idem cog
noscat quid agerent ephesii · De apostolo quia diuina etiam

quae agebat dubium non erat. Sed hoc sciendum erat deeo quid
agere(n)t (t) inter pseudo fidos & insidias eorum. De ephesiis uero hoc cog
noscendu(m) si proficerent necne. Ut ergo oboedirent & libent(er)
audirent uerba tychici. hunc co(m)mendat & fratre(m) istu(m) dilec
tissimu(m) uocans et ministru(m) di idoneu(m). Pax fratribus & ca
ritas cum fide a do patre & dno ihu xpo. Pacem que e(st) ianua
dilectionis. optat ee. cum fratrib; & caritate cu(m) fide. Ut
ingressi p pacem possint manere in caritate quae est ex fide. cum
fide. Haec est enim di patris & filii eius dni nri ihu xpi. Gratia om
nibus qui diligunt dnm nrm ihm xpm in incorruptione.
Praescius apostolus multos futuros desperate fidei sensu(m) ha
bentes de dno ihu xpo. cum his a&nam gratia(m) dic(it) mansuram
qui diligunt xpm. Recte de illo & cu(m) di patris uoluntate sen
tientes. Qui enim degenerem hunc dicunt. data illis gratia
auferetur.

Philipenses sunt macedones. hii accepto uerbo ueritatis. perstiter(unt)
in fide. nec receperunt falsos apostolos. hos apostolos con lau
dat scribens eis a roma de carcere. (p epafroditu(m)) ARGUMENTUM.

Philipensib; uerbum fidei apostolus tradidit. Somnio eni(m)
monitus e(st). sicut continetur in actibus apostoloru(m) ut acce
deret ad eos. & aperiret aures eorum. ad recipiendum sermo
ne(m) di. Multis ergo dieb; commoratus apud eos. Instruxit eos
doctrina dni. Et quia p(ost) discessum eius. non sunt translati ad
aliud. sicut & galate. sed p(er)manserunt in fide. non recipien
tes pseudo apostolos. p(er) epistolam laudat eos gaudens in p
posito cordis eoru(m). In horum enim laude. aliorum uitupera
tio contin&ur. Corinthii enim multo tempore audientes
apostolum. recedente eo. ad uersis pseudo apostolis. fu
erant euersi. Unde isti iure laudantur.

INCIPIT. TRACTUS. IN EPISTOLA. AD PHILIPENSES.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

xpi ;

PAULUS ET TIMOTHEUS SERUI IHU

Apostolum se tacet · quia his scribit qui de illo recta sentirent ·
Ideo dignitatem suã supprimit · Erat enim his manifesta · Condi
tionẽ uero fatetur · quia qui xpm̃ confitet̃ dnm̃ · hic liber est ·
et habet salutẽ · Omnibus scis in xpo ihu · Scis scribit · mo
re suo · Sed qui in xpo ihu sci sunt · Id est · qui dm̃ et hominẽ xpm̃
fatent̃ : Fotinus enim xpm̃ dm̃ negat · Et manicheus hominem ·
Ideoq: Inmundi sunt · Non ergo his scribit · qui mendatiis pprius
subprimunt ueritatẽ · Qui sunt philippis · Quibus scribat ·
significat · Cum epis et diaconibus · Hoc ÷ cũ paulo et timo
theo · Qui utiq: epi erant · Simul significauit & diaconos qui mi
nistrabant eis · Ad plebẽ enim scribit · Nam si episcopis scribe
ret · et diaconib: · ad psonas eorũ scriberet · et loci ipsius epo ·
Scribendũ erat · non duobus uel tribus · sic ad titũ · et timotheum ·
Gratia uobis et pax a dõ patre nrõ et dño ihu xpo · Manifestũ ÷
dm̃ patrem ẽẽ · : xpm̃ uero · ihm̃ dnm̃ nrm̃ · Numquid nuid &
plus dns ẽẽ · quam pat̃ · ñ Sed inter homines In mundo · Apud
dm̃ uero patrẽ · & apud xpm̃ dnm̃ · concordia est · Hic enim ideo
plus est dns · quã pater · quia aut et ipsius patris ẽ dns · aut pat̃
filium non suae conditionẽ generat · sed alienẽ · Ds autẽ sic genuit ·
ut In eius potestate sint quos genuit · Ut nati inenti · seruitam ei
sint · Cũ hos tradit pprio filio · reddit illos etiã seruos filio suo ·
ut sit dns eorum · sic dic̃ · Pater quos dedisti mihi · tui erant · & mihi il
los dedisti · Ut Int patrẽ et filiũ · serui sint diuinius · Ego quidẽ
gratias ago dño sup omni memoria urã · semp in omni oratione
mea p omnib· uobis · cum gaudio orationẽ faciens · sup cõmuni
catione urã in euangelio · Primum quidem dño gratias agit · cuius
nutu · prospera omnia cedunt fidelib: in omni oratione sua memor
eorũ cũ exultatione · qd participes facti sint euangelii · sic dic̃ petrus

apostolus inter cetera dicens· Ut sitis inquit consortes divine natu
rae· A prima die usq; nunc· Praevidit enim apostolus devotio
nem illorum· & fidem rectam· ex ipsis principiis· & gavisus est in eis
semp sciens multis exemplo futuros· Confidens in hoc ipsum· qd
qui coepit in vobis opus bonū perficiet usq; ad diem xpi ihu· Sicut
est iustum mihi hoc sentire p omnib; vobis· eo quod habeā vos in cor
de & in vinculis meis· Et in defensione & confirmatione evange
lii· quō mihi omēs participes gaudii estis· Securus de bonitate·
& iustitia dī· & de horum fide non ambigens· confidit quod dī auxi
lio adiuti· pseveraturi sint in fide· usq; ad diem dnī· In quo remu
nerandi sunt psistentes in fide· Nec aliud debuit de his sentire·
quos semp inflexibiles in devotione dī expertus est· tam directum·
& infatigabile cursum eorum videns· ut cogitar& dignos hos
sibi participes gaudii eē· ; Unius enim fidei homines congau
dere oport&· de spe futurae inmortalitatis & gloriae·
estis enim mihi est ds· quemadmodum desidere omēs vos in visce
ribus xpi ihu· Dm testatur· ut affectū comend& iusti· Quē ni
multum de aliquo sentit· ut credibile hoc faciat· testificatur·
et quod & pvocat desiderium illorū erga se· ut desiderati deside
rent· Desiderat ergo omēs hos· non humana cupiditate sed in
amore xpi· Non carnis affectu· sed spū· ut participes hos habe
at· & in sensum mysterii divinitatis· & incarnationis dnī ihu xpi·
t hoc oro· magis magisq; habund& in agnitione & omni sensu
n hoc· ut prob&is· quae sunt utilia· ut sitis sinceri· & inoffensi·
in diem xpi· repleti fructu iustitiae· per xpm ihm· in glo
riam et laudem dī· Do adiutore· ordinem disciplinae xpianae
vult eos imbuere· Ut quia firmi in fide sunt· non sint nescii sa
cramenti credulitatis suae· & scientes discernere utilia· a con
trariis iustitiae operibus· ornent doctrinam dnī· fructum faci
entes inmortalitatis· ad abundantiā omnium bonorum ut glo

·t at mihi·

riosus in his appareat · magister gentium · Scire autem uos
uolo fratres · quod quae ad me adtinent · magis in profectū
euangelii uenerunt · ita ut uincula mea manifesta in xp̄o fac
ta sint · in omni p̄torio · & ceteris omnibus · Et plures ex fra
tribus in dn̄o confidentes uinculis meis coeperint magis au
dere · sine timore uerbum di̅ loqui · Aliquidem & propter
inuidiam & contentionē · Quidam uero p̄pter bonā uolun
tatē xp̄m p̄dicant · Aliquidem ex caritate · scientes q̄d
in defensione euangelii positus sum · Aliqui uero ex conten
tione xp̄m adnuntiant · non simpliciter · Existimantes
quod pressuram suscitent uinculis meis ·

Haec explanatione non indigent · Tamen propter sollicitu
dinem nr̄am · ne qua in dubium ueniant · p ordinem apti
us p̄sequemur · Quō superius participes hos gaudii sui pro
nuntiauit · Ideo quid p̄fecerit praedicatio eius insinuat ·
quasi caris · Ita ut in omnibus innotuerint passiones eius pro
xp̄o · Per hanc humilitatem · gloriosum se indicat · ut habe
ant occasionem gaudendi amatores eius · Quia cum uincu
la in xp̄o manifestantur · dignitas eius crebrescit in omni
p̄torio · & in ceteris omnibus · Id est in omni iudaismo · et
p uniuersas ecclesias gentium · Preest enim iudaismus · quia
ipsis facta promissio est · Sicut dic̄ dn̄s · Quia salus ex iu
deis est · Ideoq; plures ex fratrib; exemplum suum secu
tos · ausos dicit fuisse loqui uerbum di̅ cum fiducia · Constan
tia enim eius · multos animauit · ut non timerent euange
lizare · Comptos exemplo apostoli · quod d̄r ad est ut tue
atur diligentes se · Sed & alios falsos fr̄s non fiducia · neque
dilectione di̅ · sed contentione zeli incitatos · di̅ uerbū p̄dica
re quasi inuidos · Plures ergo ex fratrib; sincera quidem sed
diuersa uoluntate xp̄m adnuntiabant · Alii enim bona ·

uoluntate hoc agebant ad gloriam di soluius. Alii uero cari
tate incitati apostoli certi de tuitione dī. Sic iterum et
contra alia duo genera ponit. quae non sincero animo p̄
dicabant. Quidam enim inuidentes apostolo. contentio
ne hoc agebant. Alii uero astutia simulationis xpm̄ adnun
tiabant. ut possint seditiones excitare apostolo. quasi auc
tore huius secte. qui multos adgregauerit suae conspira
tioni. maior enim inuidia crescebat apostolo quando
ex latere eius multi uidebantur docere. Quid enim
dum tamen omnimodo siue occasione. siue ueritate xp̄s
adnuntietur. & in hoc gaudeo. sed & gaudebo. Scio enim
quod hoc mihi procedit ad salutem. p̄ uram̄ precem̄. & sub
ministrationem sp̄s ihu xp̄i secundum contemplatione̅.
& spem meam. quia in nullo confundar. Sed in omni
exerta fiducia. sicut semp̄ et nunc magnificabitur xp̄s
in corpore meo. Siue p̄ uitam. siue p̄ mortem. Mihi enim
uiuere xp̄s est. & mori lucrum. Primum gaudium est infra
tribus. qui bona uoluntate xpm̄ adnuntiant. Deinde etiam
in eo se dicit gaudere. quod fallacia hominu̅ aduersus eu̅ com
positum erat. et ut ad in inuidiam & pressuram eius xp̄s pre
dicaretur. Hoc enim dic̄ sibi ad uitam p̄ficere. quod illi
parauerant ad mortem. Hanc enim uitam suam dic̄ ee̅.
si xp̄s omnibus predicetur. Et se etiam mori paratum. ut hoc
possit impleri. Sciens magnam sibi pro hoc uoto & effica
tia dari mercedem. Imperita enim malitia aduersum se
semp̄ machinatur. dum nescit. Ad calcianda ergo
horum maliuolentiam. qui tecti fallacia. insidias uitae ei
tendebant. dī p̄sidiis se muniri testatur. His quos utiq; soci
os gaudii sui dic̄ adiuuantibus oratione. Propter comune̅
alacritatem. & sci sp̄s subministrationem. Qui contra uolun

tatem illorum et uias aperiret · Praedicanti dans gratiam et fidu
ciam uerbis eius · ut ortas seditiones compesceret · In nullo ergo
dicit se confundi in doctrina xpi · quia et spes magna pmissionis
est · et quia nihil in ea turpe et inhonestum · & fallax est · sic
apud paganos sed aperta simplicitas · Hinc est unde cum om
ni constantia · non cedit aduersis · ut magnificetur xps in cor
pore eius · Siue occidatur · siue caesus euadat · Ex eo enim
quae et quanta spes in xpo est consideratur · quando non solum
caedi · et ad fligi pro eo · sed et mori paratus est : Uitam enim sui
siue in psenti · siue in futuro xpm ee · dicit · Sicut et euangelista io
hannes testatur dicens · Quod factum est · in ipso est uita · et
uita erat lux hominum · Pro hac uita · mortale corpus tradidit
ut eum recipiat aeternum · Ac per hoc lucrum computat mori
p xpo · Si ergo uiuere in carne · hic mihi fructus operis est · et quid
eligam ignoro · Coartor autem ex his duobus desiderium habens
dissolui · et cum xpo ee · Multo enim melius est · remanere autem
in carne · ualde necessarium propter uos · Et certum hoc habens
scio quia manebo · & pmanebo omnibus uobis in uestrum profectum
et gaudium fide · ut gloria uestra abundet in xpm · p meum aduen
tum iterum ad uos : Manifestum est quod dicit · quia si in car
ne positus · non otiosum est quod uiuit · habet enim fructum ope
ris sui · Quid eligam inquit · nescio · Duabus enim ex causis ar
guetur · Habet enim desiderium excedere · et cum xpo esse ·
Multo melius aestimans · ut iam presens sit apud dnm · ut ex optatis
et pmissis fruatur · In carne uero ut sit · ad hoc necessarium dicit ·
propter instructionem credentium · Et cum dissolui et cum xpo
esse multo magis melius dicat · certum tamen hoc scire se pro
testatur · quia manebit in carne ad profectum fidelium · ut glo
ria eorum abundet in dno proficiens ad laudem apostoli cum
iterum uiderint eum · Incrementum enim faciunt scientiae :

etplenius fundantur in fide. Quantum affectum habuit circa
credentes. Ut hoc quod multo melius esse dicit sibi non eligat.
sed hoc uelit quod expediat multis. Certus etiam dn̄o hoc
placere quod pro multorum salute proficiat. Quis non tertii
caeli cupidus. sperneret omnem curam presentem. quis non pa
radisi superioris desiderio. omnia haec post poneretur. Quis
non uerborũ [...] archanorum memor. humana eloquia
euitaret. Quis non potest tanta exitia eligeret requiem.
sed quia caritatem ante posuit. hoc secutus est. quod pficeret
fratribus. Tantum digne euangelio xp̄i conuersamini.
Dignam conuersationem. uult eos exhibere discipline domini
cae. ne peniteat eum uoluisse remanere in carne.
Ut siue cum ue[...]nero. et uidero uos. siue absens audiam de uo
bis. quod stetis in uno sp̄u. unanimes pariter. cum fide euan
gelii certantes. et non pauescentes in quoquam ab aduersariis.
quae est illis ostensio interi[...]tus. uobis autem in salutem.
Unanimes uult eos esse in fide. et deuotione. contra aduersarios.
et eadem de illis. audiat absens. quae uidet et praesens. Ut in
nullo pauentes minas. aut terrores aduersariorũ custodiant
fidem. Scientes quia eis qui p xp̄o tribulantur. ad salutẽ
proficit. Illis uero qui tribulant. ad perditionem.
Et hoc quia a dō donatum uobis est pro xp̄o. non solum. ut in eũ
credatis. sed ut etiam pro illo patiamini. Id est certamen haben
tes. quale et uidistis in me. et nunc audistis a me. Quamquã
di gratiam extollat in omnibus. ad laudem tamen eorum pro
ficit. quod dixit. quia a dī illis concessit pati pro xp̄o. Non enĩ
concedit. uel donat. nisi amatoribus xp̄i. Ideo dix. pro xp̄o
donatum ē uobis. Ut a patre dō donatum sit diligentibus
xp̄m. Ut ad augmentum meritum suorum patiantur p xp̄o.
sequentes exempla doctoris sui. omni confidentia certent ad

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

triumphandos infideles. Si qua ergo exhortatio in xp̄o. si qd
solatium caritatis. si qua societas sp̄s. si qua e sunt uiscera. & mi
serationes. Implete gaudium meum. ut idem sapiatis. Eandē
caritatem habentes. unanimes unum sentientes. Nihil secundū
irritationes. neq; secundum inanem gloriam. sed in humilita
te mentis. alius alium existimantes superiorem sibi. non que
sua sunt unusquisq; contemplantes. sed quae aliorum
sunt. Hoc dicit. quia si est uera exhortatio spei in xp̄o apud uos.
qua nos inuicem consolamur. Si solatium caritatis commu
nis. si participatio sp̄s sc̄i. per quem iungimur in uno corpore
nouo. si aliqua sunt uiscera. Id est. si in animo u̅r̅o sum. sic
& uos in meo. si miserationes. hoc est. si affectus pietatis in
amore est. Implete gaudium meum. Haec quae
numerat. tunc uera probanda significat. si ista quae sub
ter intendat fuerint seruata. Ut unanimes sint. et
sp̄u humiles. non se inuicē prouocantes. sed in cari
tate gaudentes. ut gaudium plenum sit in eis apostoli.
Sic ergo eos constringit. ut si haec non custodierint. nec in
ceteris probati uideantur. Ut quia in aliis nolunt se in
probatos uideri. ista quoq; seruent ut perfecti sint.
Sine dubio enim erant inter eos. dissentientes. et inquieti.
et qui inanę gloriae studerent contendere. et uincere
uolentes. cum animi atrocitate. ubi premium non ē.
sed ~~rapit~~ parit lites. et rumpit caritatem. Quae enim potest
esse plebs. in qua uasa aurea et argentea tantum sint.
non et lignea et fictilia. sed possunt exercitio boni in
mutata fieri. aurea et argentea. quia non naturę ui
tium ē. sed uoluntatis. Hoc enim sentite in uobis.
quod et in xp̄o ih̄u. Qui cum in forma dī esset. non rapi
nam arbitratus est esse se parem dō. Xp̄s. semper in

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

forma dierat · quia imago est · inuisibilis dī · Sed apostolus
de dī filio · cum incarnatus homo factus est · tractat dicens ·
hoc sentite in uobis · quod et in xp̄o ihū · id est dō et homi
ne · Qui cum in forma dī ess& · Inter homines utique
conuersatus · gestis et operibus apparebat esse dī̄ · For
ma enim dī · nihil differt a dō · Ideo enim forma et ima
go dī appellatus est · ut intellegeretur · non ipse pater ēē
dī̄ · sed hoc esse quod dī̄ est · Hic ergo non rapinam arbi
tratus est esse se parem dō · Sciens enim in forma se dī ēē ·:
non furatus est · ut diceret · Ego et pater unum sumus ·
Et in iohann̄ euangelio · Propterea inquit persequebant̄
iudaei ihm̄ · quia non solum soluebat sabbatum · sed & pa
trem sibi proprium dicebat dm̄ aequalem se faciens dō ·
ure ergo exequauit se dō · Ille enim arbitratur rapinā ·
qui se parem facit ei · a quo inferior est · Sed semetipsum
exinaniuit · formam serui accipiens · In similitudinē factus
hominis · Et habitu inuentus ut homo · Humiliauit sem&ip
sum factus oboediens usq· ad mortem · mortem autē crucis ·
Xp̄s igitur sciens in forma se dī ēē ·: aequalem se ostendit dō ·
Sed ut humilitatis legem docer& · Iudaeis se comp̄hendenti
bus · non solum non repugnauit · sed semetipsū exinaniuit ·
hoc est · potestatē suam ab opere retraxit · ut humiliatus ·
otiosa uirtute infirmari uideretur · Formā serui accipi
ens · dum tenet̄ · & ligatur · et uerberibus agitur · usq· ad
crucem factus oboediens patri · cui se aequalem sciebat ·
Non sibi defendit aequalitatē · sed subiecit se · Hanc pati
entiam · et humilitatē imitari nos doc& · ut non solum coę
qualibus non nos ante ponamus · uerum &iam inclinemus
nos · auctoris nr̄i sicuti exemplum · formam tamen dī non
accepisse dicitur · sed ēē in dī forma · Serui autem formā

accepisse · dum quasi peccator humiliatur · Serui autem
ex peccato fiunt · sicut cham filius noe · qui primus merito ser
ui nomen accepit · Non enim mihi · sicut quibusdam uidetur ·
sic formam serui accepisse · dum homo natus est · Uide enim
quid dicat · Hoc sentite in uobis · quod et in xp̄o ihū · Id est
dō et homine · Ante incarnationē enim · aut xp̄s potest dici
aut ihs · Quia simul ambo nomina · et hominis filium · et
dī filium significant · Nam ante natiuitatem · quid dicit
Inter cetera · Petra autem erat xp̄s · Et non temptemus
xp̄m · sicut quidam temptauerunt · Ubi ergo aut dm̄ · aut
hominem uult significare scriptura · unum e duobus ponit ·
aut ihm̄ · aut xp̄m · Di enim filius homo natus sic in forma
dī erat · Quia cum homo uideretur · opera dī faciebat ·
Ut in gestis rebus · appareret ds̄ esse · qui tantum homo esse pu
tabatur · Opera enim formam significabant · Ut quia ope
ra eius non utique hominis opera sunt · hic qui in opere · uel
forma dī erat · ds̄ intellegeretur · Forma enim dī quid est ·
nisi exemplum · quo ds̄ apparet · dum mortuos excitat ·
surdis reddit auditum · Leprosos mundat · et alia · Quomo
do autem homini similis factus dicitur · si homo tantum erat ·
et quaratione habitu repertus ut homo est · si non esset et ds̄ ·
nisi quia cum antequam se inclinari permitteret · semper
in dī uirtute uisus sit · Postea infirmatus · In habitu hominis
repertus est · Nam in monte utique quasi ds̄ apparuit ·
Et in mari pedibus ambulans · non solus homo · sed et ds̄ uisus
et intellectus est · Denique qui erant in naui · quid dicunt ·
Uere filius dī est hic · Ista ergo uirtute cessante · uelud homo
uisus est · Ideo enim dicit · quasi ut illud significet · quia et dī
est · Infirmitatis enim causa · dm̄ similem dicit factum homi
nibus · quod in subiectis aperit dicens · Humiliauit semet ipsum ·

factus oboediens usque ad mortem · mortem autem crucis · Hinc
est · unde habitu repertus ut homo est · Retinens enim uirtu
tem suam ne appareret in eo · ut homo uisus est · et occisus · qui mo
ri nescit · Propter quod & ds illum exaltauit · & donauit illi
nomen · quod est super omne nomen · Ut in nomine ihu om
ne genu flectatur · caelestium · terrestrium · et infernoru̅ ·
Et omnis lingua confiteatur · quia dns ihs xps in gloria est
di patris · Quid et quantum humilitas mereatur ostendit · ut
magis hanc appeteremus calcata iactantia · Unde dicit salo
mon · Superbis ds resistit · Humilibus uero dat gratiam ·
Quare et dns · Qui se inquit exaltauerit · humiliabitur · Et qui
se humiliauerit · exaltabitur · Haec est ergo humilitas · si sibi
quis · nec quod deberi nouit · defendat · Deniq; phariseus ille ·
uera de se dicens · exaltas se se dictus est · ac per hoc humiliatus e̅ ·;
Xps autem plus fecit · qui cum ds sit · caro factus · hominibus se in
clinauit · Nunc uideamus · quomodo donatum est xpo nom̅ ·
quod est super omne nomen · Quasi eguerit filius di · aut inper
fectus fuerit · Qui enim eget · Inperfectus est · Si enim in for
ma di erat · par et aequalis do̅ · Quomodo donatum est illi ·
Etenim donatum dicit · qui se humiliauit · et quasi homo appa
ruit · exinaniens se · factus oboediens usq; ad mortem · Si ergo
perfectus natus est · quomodo eguit · perfectum di filium na
tum de do̅ patre qui negat · arrianus est · Nam ante passio
nem · aequalem se do̅ patri ostendit · Sicut et supra memorauı ·
Unde constat · hunc natum ee̅ perfectum · In natiuitate eni̅
sua · omnia consecutus uidetur · In plenitudine enim diui
nitatis est natus · ad omnia agenda quae gessit · Ut pri
us donum accepisset · quā gereret · Ad quę agenda · natus e̅ ·;
Videtur ergo donum patris · hoc est et filium · Et nomen eius + .d. ee̅.
super omne nomen sit · hoc est · ee̅ dm̅ · Nom̅ enim di · sed p

naturam· non p solam appellationem· super omne nom est.
Hinc est· ut in nomine ihu· omne genu flectatur caelestium.
et terrestrium et infernorum· Sicut ad romanos significat
inter cetera dicens· Ex quibus xps secundum carnem· qui
est super omnia ds· benedictus in saecula· Quae sint autē
haec omnia in epistola ista aperit dicens· Caelestia· et
terrestria· et inferna· Alia enim nulla sunt· Quibusdam
H b dissentit alcionimo. donatū. tam̄ uidetur· homini datum ēē· nomen· quod est super omne
nomen· quod nullo genere· nulla ratione conuenit· Si enim
xps di filius· idem ipse et homo est· et non poterat ds homo
factus· sed manens ds his egere quae habebat· Aut si secundū
quod homo erat his egebat quae di sunt· Ipse sibi di filius·
ds dedisset quae de erant ei iuxta quod homo erat· Quod qui
dem ad insipientiam dicitur· Et quare pater dicatur dedis
se· Cum ipse qui homo factus erat· nihil de haberet· Aut
non poterat filii diuinitas· corpori suo· et animae prestare
quae deerant· Sed forte quia a dō patre sunt omnia· Ideo
ipse dicitur dedisse· Si ergo a patre omnia· quare non dica
tur cuncta filio suo p generationem dedisse· Et quamuis
aequalem sibi genuerit filium· ordo tamen exigitur· ut in
nomine patris agantur omnia· Hoc pater concessit filio·
ut p crucem· omnia in nomine filii saluentur· Denique
dicit dnr de discipulis ad patrem· Pater quos dedisti mihi
custodiui· Tui enim erant· et mihi eos dedisti· Et ad disci
pulos ait· Usq· modo nihil petistis in nomine meo· peti
te· & accipietis· Hoc ergo natus accepit· ut post crucem ma
nifestaretur· quid a patre dum generaretur· acceperit·
Non enim tunc accepit· cum a creatura coepit sciri· Cognos
citur enim quid p pter haec quae gessit· Antequam gere
ret acceperit· Denique ante crucem dixit· Omnia mihi

tradita sunt a patre meo. Quomodo ergo hoc ad corpus po
test referri. ut di nomen corpori sit donatum. cum constet
xpm hominem ee et dm. Quia nec dignum est ut ds immute
tur in carne. Neq; caro hoc possit effici quod est ds. Sed for
te ut adoptione ds esset. et hic color est. Incipit enim ex par
te ds uerus esse xps. Et ex parte adoptiuus. Aut duo dii. Sed
aliud scriptura significat. Alienum donatum significat.
qui se exinaniuit. qui formam serui accepit. qui in simili
tudine hominis factus est. qui patri oboediuit. Quid mag
num est quod dix apostolus. Sed hoc magnum dic. quia
cum aequalis esset. oboediuit. Et quid laudis est. si in simili
tudinem hominis factus est homo. ut homini similis homo
factus dicatur. Sed nec potest fieri. Nemo enim in si
militudine fit alicuius. nisi alius sit. antequam fiat in si
militudine cuius uult. Per causam enim similis factus est.
non per substantiam. Et qui is est. qui se exinaniuit. homo er
go habebat. Et quomodo accepit. et quid poterit se exi
nanire homo. res infirma. Et in forma di. Numquid ho
mo erat. Sed forte homo in forma filii di erat. At fili
us di. In cuius forma erat. Et si iam homo in forma di.
hoc est filius di erat. Iam ante passionem perfectus erat.
Non ergo post passionem aliquid accepit. Sed uideamus
quid de eo scriptum sit. Propter quod super exaltauit
eum ds. Inquit. Et donauit ei nomen. quod est super
omne nomen. Ut in nomine ihu omne genu flectatur.
caelestium. et terrestrium. et infernorum. Et confi
teatur omnis lingua. quia dns ihs in gloria est di pa
tris. Consideremus nunc dicta. Et sic aduertamus
uim elocutionis. Certe nomen. quod super omne
omne nomen est. di nomen est. sed si per naturam

· non constat! hoc nomen non est super omne nomen · Appella
tiuū enim nomen in solo uocabulo est · non in nobilitate naturę·
Et adoptiuo dō · non flectit genu creatura · sed uero non concre
aturae · Et quomodo fieri potest · ut homo sit in gloria dī pa
tris · Etiam adoptiuus dš sit homo! In gloria dī patris non po
test eē ·; Nam et hoc competit · qui natus est de dō · In gloria
enim dī patris eē: nihil differt a dō est · Ut una gloria sit
patris et filii p communem substantiā et uirtutē · Est enim haec
unitas naturae · Quid rogo contrarium est · si filius donum
a patre accepisse dicatur · cū omīa filii a patre sint · a quo et cunc
ta eē credunt · Substantiam autē dī idcirco naturam dicim̄·
quia natus de illa xpc est · Itaq· dilectissimi mihi · sicut semper
oboedistis non p̄sentia mei tantummodo · sed multo magis
nunc in absentia · cum timore · & tremore · uestrā ipsorum
salutē operamini · Ds est enim qui operatur in uobis · & uel
le · & operarī pro bona uoluntate · Dm̄ bonos conatus adiu
uare testatur · Omnem enī gratiam semper reportat ad dm̄ ·
Ut in suis sit uelle · pficere uero dī · Nam quis uincere principes ac
potestates · rectores tenebrarum harum · spiritalia nequitia
in caelestib: ; nisi solus ds · quos causa inuidiae inimicos habem̄;
Indignantur enim nos dici filios dī · Non ergo nouum est quod or
tatur sed ut more solito · subditi sint euangelio · curam p̄priae
conuersationis habentes · Bona enim conuersatio · salutem
operatur · Omnia facite sine murmurationibus · et hesitatio
nibus · Ut sitis inrep̄hensibiles · & simplices · Sicut filii dī inma
culati in medio nationis praue & puersae · Inter quos lucetis
sicut luminaria in mundo uerbum uitae continentes in glo
riā mihi · In die xpi · Quia non in uacuū cucurri · nec in inritū
laboraui · Sed & si libor sup sacrificiū et ministeriū fidei urē ·
gaudeo · & gratulor omnibus uobis · Id ipsū autē · & uos gaudete

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

& congratulamini mihi. Ut fidei & operum suorum fructus
possint habere. Commonet. Ut omnia quae ad disciplinam
pertinent xpianam. sine hesitationib: faciant. & murmura
tionibus. Quia si neglegenter. & indeuote aliquid agitur.
ad effectum non peruenitur. Quia in reprehensionem cadit.
ed ut omni simplicitate operentur quasi filii di inmaculati.
ut memores pfessionis suae. respondeant. Ut inter diffiden
tes tam clari appareant. uita. conuersatione. moribus.
Quemadmodū sol & luna inter stellas splendore sublimes sunt;
Sicut enim stellae apparente sole obscurantur. Ita & iniusti
et infidi. psentibus fidelibus aut iustis tur pes & deforma
ti uidentur. Ut gloria sit apostoli. In aduentu filii di. Cuius
plantatio tale sedidit fructus. Labor enī & efficatia eius
tunc pbabitur. non esse inanis. Ideoq. et si immolor ait. sup
sacrificium et ministerium fidei urāe gaudeo. Si enim oppres
sus fuerit a pfidis. cur eos congregauerit suae conspirationi.
gratulandum sibi significat. Scit enim effectum habere mor
tē suā. Magn[...]a enī mestitia est. si patiatur quis pro eis.
In quibus nihil [...]pficit. Quamobrem gaudere se in illis. &
eos congratulari sibi debere testatur. Ut inuicem participes
sint gaudii communis et plebs & magister idoneus.
Spero autem in dnō ihū xpō. Thimotheum in breui mittere ad
uos. ut & ego bono animo sim. certior de uobis factus. Neminem
enim habeo tam unanimem. qui sincera in circa uos sollicitudinē
gerat. Nam omīs quae sua sunt quaerunt. non quae xpi ihū.
Probationem autē eius nostis quod ut fide lius cū patre mecū ser
uiuit in euangelio. Hunc ergo spero me missurū confestim.
ut uidero quae sunt circa me. Confido autem in dnō quod & ip
se cito ueniam. Absoluta sunt haec. nec in ī pr&ationem
egen. Post epistolam emissā. thimotheū se missurū signifi

cat · per quem ad fidem agnoscat · quae circa hos agantur ·
Erat enim apostolo unanimus · Quare & circa eos sollicit
or signatur · non sicut quidam · Qui dum sem&ipsos co
mendari uolebant · neglegentes erant de disciplina · & con
uersatione fratrum · Non enim deuoto animo praedicabant ·
Sed propter propria lucra · Et quia timotheus uir erat e
gregius dicit · Quia pbatum hunc habebant qui erat
cum eo · ut filius carissimus deseruiens euangelio xpi ·
Ideo hunc filium dicit quia ab ipso fuerat ordinatus ·
Hunc se pmittere · seque in breui iturum ad eos ·
Necessarium uero arbitratus sum epafroditum fratrem · &
commilitonem meum · uestrum autem apostolum et minis
trum operis mei mittere ad uos · quo quidem desiderabat
omnes uos et inpatienter sollicitus erat · eo quod audieratis
illum infirmatum fuisse · Etenim infirmatus est pro
pe mortem · sed dns misertus e illius · sed & mei · ne tristi
tiam super tristitiam haberem · Omnia haec · ma
nifesta sunt · Ad epafroditum enim significat mis
surum se · cum ista epistola ad eos · Inuicem enim desi
desiderio sui mesti erant infirmitatis eius causa · Et po
pulus · & epafroditus · ut uiso eo · recrearentur de re
cuperata salute eius · Et ille careret sollicitudine · quam
uidendi eos gerebat · Erat enim eorum apostolus ab
apostolo factus · Dum illu ad exhortationem eorum
mittebat ad eos · Et quia uir erat bonus · desiderabatur
a plebe · Quid ergo est · ut presente apostolo qui mor
tuos suscitabat · hic epafroditus infirmaretur usque ad
mortem · Numquid non orauit pro illo apostolus · et
non impetrauit · ut citius sanaretur · Sed signa infide
lium causa fiunt · Nam huic · non ad detrimentum con

igit egritudo · sedadaugmentum · Probationes enim
diuersesunt credentium · Aliusenim per aegritudine .
aliusamissione carorum · aliusperdamnum peccunię ·
alius pertribulationes probatur · Sitnnecessitate sta
bilis inueniatur · Auxilium aduersa parte nonques
rens · utaugmentum faciat meritorum · Nonergocontemp
taest postulatio apostoli · sedme ... liusprouisumei pro
quo petebat · Quidautem illud ... est · utcum deexces
sufratrum · Inalia epistola noncontristaridebere · admo
neat · Inhac autem contristandumse · siexiss& epa frodi
tus decorpore significat · tristitiam se · siexiss& · habiturū
dixerat · super tristitiam quam habebat deinfirmitate
eius · Erat enim necessarius ... ecclesiis · Namadte
salonicenses · uidete autem · ... ait · necontristemini
dedormientibus · sicut etceteri · quinonhabent spem ·
eautem sictristem futurum ... dixerat · de excessu epafro
diti · quia solacium eius · & ... auxilium requirebat · non
tamen utquasipditum lugeret · Sollicitius itaq · misi
eum · utcum illum uideri ... tis iterum gaudeatis · &
egomeliori animosim · Adfectionem habuisse epafro
ditum etplebe philipensium significat · Quemuidentes
iterum inlaetitiā excitarent se · Etapostoli animus · laeta
r&ur · Quiameliori animofit quiadcarossuos mittitre
uisendos · Excipite ergo illum indn̄o cum omni gaudio ·
& eiusmodi inhonore habere · quia propter opusxpi usq ·
admortem accessit ininteritum tradens animamsuam ·
utsuppler& idquod exuobis deerat circameum officium ·
Quamquam indiuidua · ēē · caritas epafroditi &plebis · tam
&iam abapostolo commendatur utcariore illum faciat ·
Maxime propterhos · quiforte tam carinonessent · circaeius

affectum · In omni enim plebe · diuersitas est · Hinc est unde
& proelium eius memorat · quod non dubitauit propter opus
euangelii mori · Hoc est · non est deterritus minis & pressu
ris Infidelium · sed perstetit in exhortatione fidelium · ut
impler& quod deerat plebi in traditione · iuxta dispensa
tionem apostoli · Qui ergo a morte non ret&tabit animã
suam · in interitum hanc tradit · Iuxta uitam presentẽ ·
sicut & dñs ait · Qui enim uoluerit animam suam saluã
facere pd&eam · Perditio haec interitus est · Quia secun
dum mundum qui animam suam tradit pro xpo · amittit eã ·
in futurum tamen conseruabit eam · Reliquum tamen fra
tres mei gaudete In dño · eadem scribere uobis · mihi qui
dem non est pigrum uobis autem necessariũm ·
Ostendit sollicitudinẽ suã quam gerit circa pfectum
illorum · quia inpiger est ad scribendum eis quae necessaria
sunt utilitatibus illorum · Uidete canes · uidete malos
operarios · Uidete concisi onem · Hos designat · qui in
uidentes gentibus · prauitate conloquiorum suorum · euerte
bant galatas · suadentes eis · ut circumciderentur ·
Quos omni genere uitandos · & spernendos doc& · Quasi canes ·
· qui primum oblatrant · dehinc morsu seuo · maleoperantur
in carnem · Nos enim sumus circumcisio · qui spũ dõ seruim̃ ·
& gloriamur in xpo ihũ · & non in carne fiduciã habemus ·
quamquam ego habeam fiduciam & in carne ·
Manifestum est · quia credentes · ipsi circumcidunt corsuum ·
ut amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant dñm
creatorem · Hoc est · spũ dõ seruire · & gloriari in dño ihũ xpo
qui legem spũs dedit · ut carnis gloria exinaniretur · Aposto
lus tamen · etiam hanc fiduciam habebat · ut si uell& gloriarĩ
de carnis circumcisione · Sed sciens uacuam ẽẽ · hanc gloriam

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

repudiauit eam. Si quis uidetur confidere in carnem.
ego magis circumcisionem octaui diei. ex genere isrł tribu
beniamin. hebreus ex hebreis. secundum legē pharisaeus.
ecundum aemulationem persequens ecclesiam. Secundū
iustitiam quae in lege est. conuersatus sine quaerella.
Quae mihi lucra fuerunt arbitratus sum ppter xpm damna.
Quantum ad legis cultura pertinet. & ad iustitiam eius seruan
dam. & ad studium heresis pharisaeorum. & iuxta zelum
traditionis paternae. In psequendo ecclam hic parem non
habuit. In ceteris enim. erant consortes eius. qui similiter
eēnt natura iudaei. Sed quae lucra uidebantur iuxta huma
nā sensum. comparatione xpi inuenta sunt damna. Quare
damna. Nisi quia iam tempus non erat ut seruaretur lex.
nam iaem erant haec omnia. et impedimenta. ne accederetur
ad gratiā. Et quia sunt haec carnalia. ñra uero spiritalia.
deo autē de tribu se dic beniamin. ut genus suum extolleret sup
hos. qui de patriarchis concubinarū iacob filiis ducunt originē.
Aut ppt illos qui erant pseudo. Unde dic. Ego magis circumci
sionē octaui diei. ex genere isrł. Ut ostenderet primū se esse
inter iudaeos. Sed hoc contempnere se ppt spē pmissā a xpo.
Hebrei tamen ppt abrahaā dicti sunt. Inmutata ē enī littera ppt
sonum. ut non uocarent. haebraei. sed hebrei. Ut apud ueteres
cum diceretur medidie. & esset absurdum. Inmutata est littera.
ut diceretur meridie. Si enī origo ex abraham est. ex ipso trahi
debet. & nom non ex heber. qui sexta generatione est sup abrahaā.
Si enim in abraham reformari coepit genus hominum. & ipse est
pater fidei. Ex ipso et nom. e de lingua hebrea. Prima enim lingua
quae erat sine nomine. cum huic redditur. ex eo accepit nom.
Nam nulla causa est. ut ex heber trahat nomen. Abraham tam
chaldeus fuit. non tamen hebrei chaldeam linguam habent.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Verum quidem et omnia arbitror damnum esse propter eminentiam xpi
ihu dni mei. Propter quem omnia damno dixi et arbitror ster
cora ut xpm lucri faciam et inueniar in illo non habens meam ius
titiam quae ex lege est. sed illam quae per fidem xpi quae ex deo est.
iustitiam super fide ad cognoscendum eum et uirtutem resurrectio
nis eius & communicationem passionum eius conformans morti
ipsius si quomodo occurram ad resurrectionem quae est ex mor
tuis. Cum superius de genere abrahe. et de lege. et de iusti
tiis eius et meritis obseruantium loqueretur haec omnia detrimen
tum deputans ad comparationem promissionum saluatoris.
nunc addit. Non solum haec. sed et omnia damnum esse.
propter eminentiam. inquit. scientiae xpi ihu dni mei. Post
legem. et iustitias eius quae rum haec omnia. nisi ut ipsi ui
tae corporis. animaeque anteponatur. agnitio xpi. Sicut
sic dicit. ad colosenses. In quo sunt omnes thesauri sapientiae
et scientiae absconditi. Cunctaque cumque sunt. nullius
momenti deducenda sunt. Ut ad excellentiam sapientiae
et scientiae huius peruenire contingat. Sufficit ergo. immo
exuberat. iustitia. quae ex fide est. non ex lege ad salutem.
quae ex cognitione xpi. gratia di indulta est. Cognitio enim
mysterii incarnationis. & passionis. & resurrectionis eius.
perfectio uitae est. & thesaurus sapientiae. Ubi enim sapien
tia & uita. Quia uita non est. ubi stultitia est. Denique salo
mon stultus. ait. in risu. agit mala. Qui enim intellegit
sui causa. xpm hominem factum & passum & uicta morte
resurrexisse. Contemptis. & spretis. omnibus hunc sequitur.
Cuius presidio. uidet se a morte liberatum. Quaerens causas
ad promerendum eum. ut uel in aliquo. illum eum possit reddere.
Ut adhuc maiora consequi mereatur in resurrectione promis
sa. Non quod iam acceperim. aut iam iustificatus sim. aut

iam perfectus sim. Sequor aūt si cōphendā. In quo & cōphensus sū a xp̄o.
Quo in tota epistola gaudere se in eis testatur. & laudat oboedien
tiam eorum. et fidem. ne forte quasi homines inflatione. eo quod
iam digni essent extollerentur. nunc p̄ sua p̄sonam. Adhuc de
ēē. ad iustificationem implendam apta uoce declarat. ut con
tendant addere in operib; bonis. Si enim hic qui tanta p̄di
tus dignitate est. adhuc deesse sibi ad p̄fectionē confitetur.
Quanto magis hii intellegerent elaborandum sibi ēē. ut iustifi
cationū merita adipiscerentur. Ideo subiecit. Sequor aū
inquit. ut cōphendam. in quo & comp̄hensus sum a xp̄o ;
Dum enī errore aestu mentis fluctuar&. de uia dn̄i diffidens. mi
sericordia dī. quasi fugientem gratiā xp̄i. comp̄hendit eum
in uia. euntem ad conturbandam. ēt ad flugendā ecclesiam :
Ad hoc ut donū dī addiscer&. gratiam refutabat. Et sciret pro
hac etiā mori lucrum ēē. ; Ideoq; non se posse obesse. cre
dentibus. sed sibi. si non creder&. qui rem salutarē pignoran
tiam insequebatur. Ad hoc ergo comp̄hensus est. id est a
p̄scientia dī requisitus inuentus ē. ; Et didicit mysteriū
xp̄i : Ut in omni uita augmentum faciens meritorum :
Comp̄hendat destinatū p̄mium p̄ meritis eum quem didicē
sua causa occisum. Fratres ego non arbitror comp̄hendisse :
unum autē quae quidem retro sunt obliuiscens. ad ea autem quę
ante me sunt extendens me. secundum destinatum sequor ad
palmam supernae uocationis. Hoc est. quod supra dixit. quia
ideo laborare se significat. ut cottidie in melius p̄ficiat.
semp extendens se ad potiora. illa quę retro acta sunt obliuis
cens. meliora sectetetur. Non quia mala sunt. sed quia parua
sunt ad meritum conlocandū. in melius p̄ficiendū. ut ad des
tinatū caeleste p̄mium occurratur. Causa enī tam admira
bilis. & inuisibilis p̄mii non leuiter utiq; certandū ēē. p̄nuntiat ;

Quotquot ergo perfecti sumus hoc sentiamus. Superius perfectos esse negat.
sed iuxta promissum ut adhuc addatur ad meritum. Ad comparationem
autem ceterorum qui res diuinas neglegentius curant. perfecti dicendi
sunt. quia adhibita sollertia perfectionis ambulant iter. Hoc ergo
sentiendum est ut in melius proficiatur. Et si quid aliter sentitis.
id quoque deus uobis reuelauit. Hoc dicit. ut si quid amplius ad cul
turam melioratae conuersationis excogitauerint. dei existiment
donum esse ne per hoc inflarentur. Uerumtamen ad quod peruenimus ut idem sapiamus. et in eo ambulemus. Ne qua hinc
oriretur praesumptio. ut putaretur quod a deo non erat reuelatum.
Ideo subiecit dicens. Ad quod peruenimus. ut idem sapiamus.
Hoc est. non extra regulam disciplinae sapere in conuersatione
fidei. Sed hoc sapere quod commune sit. et modestum in euange
lii ueritate. Imitatores mei estote fratres et considerate eos
qui sic ambulant. sicut habetis formam nostram.
Uult illos esse sollicitos ne prauiorum hominum subtilitate capian
tur. Et notaret unumquemque qualiter conuersetur. et do
ceat ut his iungantur. in quibus sensum magistri sui agnouerint.
Multi enim ambulant. quos saepe dicebam uobis. Nunc uero et flens
dico. Inimicos crucis Christi. Quorum et finis est interitus. quorum
deus uenter. et gloria in confusione illorum. qui terrena sapiunt.
Hos quos significat. ex numero eorum sunt. qui Galatas euerterant.
Cum dolo enim ambulantes. ecclesias subuertebant. sub nomine
Christi iudaismum colendum praedicantes. quasi ubi Christus promisisset.
Quos cum dolore et lacrimis memorat. quia saluti credentium ob
stabant. de cibis edendis. et non edendis. quaestiones mouentes.
quasi sedulus in esca sit. aut uenter deus. Quae iuxta legem mundis
escis delectari putabant. gloriantes in pudendis circumcisis. hoc est
terrena sapere. Qui autem spiritaliter sapit. in fide. in spe. in caritate
gloriatur. Ad locum autem hunc non pertinet. ut quaestus causa. aut

gule dixerit · quorum uenter d̄s est · Nr̄a autem conuersatio in cae
lis est · Unde & saluatorem expectamus dn̄m nr̄m ih̄m xp̄m · qui trans
figurauit corpus humilitatis nr̄ae · conforme corpori gloriae suę · sc̄dm
operationē suā · qua possit & iā subicere sibi omnia · Spiritalia curan
tes · In caelis agere dicuntur · cū ipsi sint adhuc in terris · Quomodo
mali principes et potestates · cum sint adhuc ipsi in firmamento · con
uersatione tam̄ in terris sunt · Xp̄ianorum ergo actus in caelis sunt ·
ubi et spes salutis eorum ē · qui est xp̄s · Quem omīs fidus expectat
ad transfigurationem corporis carnis · ut q̄d ex humo ē · Indutum spi
ritali ueste conforme efficiat in aduentu maiestatis suae corpori glo
riae suae · Iuxta operationē suam · Id est secundū uirtutem suam ·
Qua possit subicere sibi omnia · Hoc est · quia p̄ resurrectionē mortu
orū · & inmutationē in gloria · apparebit uirtus dn̄i manifestata ·
comprimens omīs principes et potestates · ut manifestetur d̄s · et d̄n s om
nium ēē · ; Itaque fr̄s mei carissimi · et desiderantissimi · gaudiū &
corona mea sic state in dn̄o dilectissimi · Commonet ut in eadem
fide p̄seuerēt · gaudiū enim eius constantia illorū ad p̄sens est · &
in futurū corona · Discipulis enim in agone uictoribus · dignus erit
corona magister · Heuodiam rogo · & sinticen dep̄cor · id sapere in
dn̄o · Etiā rogo germane compar · adiuua illas · quae laborauerunt
mecum in euangelio cū clemente · & ceteris qui sunt mihi participes
operum · quorū nomina sunt in libro uitae · Euodiam · sinticen ·
ad prudentiam amplicandam hortat̄ · adiuuantibus · Quos memo
rat · ut sicut in operib; euangelii p̄fecerant · proficerent & in scientia
& sapientia dī · quos omīs merito fidei · In libro uitae haberi pronun
tiat · Gaudete in dn̄o semper · Iterum dico gaudete ·
Laetus apostolus in operib · et fide eorum · ad cumulandā alacritatē
suā · exoptat illos in hoc studio p̄ficientes in dn̄o · semp̄ gaudere ·
Hoc est enī quod dixerat · ut se uera affectione gaudere in illos ostendat ·
Modestia uīa nota sit omnib · hominib · dn̄s p̄pe est · nihil solliciti sitis ;

Sed p omnia oratione & p̄ce · cū gratiarum actione postulationes
u̅r̅ae̅ innotescant apud d̅m̅ · Et pax d̅i̅ quae exsuperat omnem sen
su̅ · custodiat corda u̅r̅a̅ · in x̅p̅o̅ ih̅u̅ · Nunc exemplo eoru̅ alios
uult lucrari · Cum enim modestia eorum manifestata fuerit ·
id est rationabilis conuersatio · lucebunt opera eoru̅ · & de non eri
qui imitentur bonum illorum · ut non solum p priorū uictoriam ·
sed & aliorū meritum consequatur · Ut sicut dictum est · labores
fructuū suorū̆ edant · Quando enim fructus operum ipsorū · ali
os adquirit · opus bonū · labores eorum qui adquisiti sunt · p̄fici
ent eis · quorum exemplo · bona opera imitari coeperunt · D̅n̅s̅
ait · Prope est · nihil solliciti sitis · Hoc est praeparatos · ēē debe
re · & uigilare in oratione · et p̄ce · d̅o̅ gratias agentes · seposita
mundi sollicitudine · Illud sperare & ante oculos habere q̅d̅
d̅n̅s̅ repromisit · Unde & gratias ei agendas doc& · D̅n̅o̅ enim immi
nente · sollicitudo saeculi cessat · Ut quidem in sollicitus sit de
re · cito peritura · At p hoc postulationis u̅r̅ae̅ · notae inquit
fiant apud d̅m̅ · Quae notitia · adsiduitate fit · & uigilantia
orationis · Tunc demum munitionib: pacis suae · quae omne̅ su
perat mente̅ · Ait · custodiat corda u̅r̅a̅ in x̅p̅o̅ ih̅u̅ · Hoc ideo
dix · quia cu̅ d̅o̅ qui hab& pacem · non timet omnem mentem ad
uersam · Tantus eni̅ ē · pace d̅i̅ omnis diligens d̅m̅ in x̅p̅o̅ ih̅u̅ ·
Quis eni̅ non metuat eu̅ qui est d̅i̅ ēē amicum · Reliquu̅ fr̅s̅ quę
cu̅q: s̅t̅ uera · quaecumq · magnifica · quęcu̅q: iusta · quęcu̅q · ama
bilia · quęcumq · laudabilia · Si qua uirtus · si qua laus discipli
nę · Haec cogitate quae & didicistis · & accepistis · & audistis · &
uidistis in me · haec agite · & d̅s̅ pacis erit uobiscu̅ · In conclusione
quae reliqua erant ad imitatione̅ p̄fectionis exponit · Ut ita quis
n̅ solu̅ in uituperatione̅ n̅ cadunt · uerū & ia̅ laude dignas · &
cogitantes · & agentes · sicuti forma̅ apostoli · d̅m̅ pacis habeant secu̅ ·
D̅s̅ n̅r̅ uere pacis d̅s̅ ē · qui non rogatus quasi potens · n̅ timidus · quasi

Infirmus adpacem hortatur · Intantū · ut&peccata inse cōmissa
concedat · cumpossit utiq: terrore manifestate potentiae &in
effabilis magnitudinis suae · &tā multos ñadpacem cogere ·
sedadsubiectionē · Sedhuiusmodi · paxmundi ē · nondī · Cuius
ipsa natura paxest · Gauisussū aū indnō magnifice · quod
tandē aliquando refloruistis adhoc utpme sentiatis · Inquo&sen
tiebatis · occupati enimeratis · Nuncalacritatē suā ppensiorē
factā ostendit · Quia inquonegle gentiores factifuerant · ad
hibita sollertia · opuspristinum iterarunt · Memores facti
apostolisūt · utfructussuos adeū mitterent reponendos inhor
reo caelesti · ubineq: tinea · neq: erugo exterminat · Nonqua
sippt penuriādico · Egoenim cognoui inquib: sufficiens eē;
Scio &abundare · &humiliari inomni · &inomnibus imbutus
sū · Etsaturari · &esurire · &abundare · &penuriāpati · omāpos
summ eo quime confortat · Nonsesin causa inhoceorū opere
gaudere · sedinpfectu eorum ipsorū · seaū omā conteptudō ad
iuuante testatur · utneq depenuria ētristar& · neq deabundan
tia exultar& · Sciens quia &abundantia frequent extollit ·
ettolerata paenuria · diuitias caelestes adquirit · Horumtam
opera inse benigna declarat · Multorumenim necessitatib · psunt ·
Scitis aū &uos philippenses · quia inprincipio euangelii cum pro
fectus sum amacedonia · nullamihi ecclesia cōmunicauerit
inratione dandi &accipiendi · nisi uos soli · Quia &inthessalo
nica · semel &iterum usib: meis misistis · Nonquia munus
quaerā sedrequiro fructum crescentē inrationē urām ·
Haecideirco cōmemorat · utaudientes inmemoria · &laude eē ·
opera sua · ñdubitent illa accepto ferri apuddm · sedmagis
studiū fidei adhibebant · Percepi aū omā &abundo · Reple
tussū · acceptis abepafrodito quae auob missa sunt · odorē
bonę suauitatis · hostiam acceptabilem placentem dō ·

Non otiose commonet debere fieri · et hortatur quod factum p̄ fuerat ·
nisi quia aut neglegentius · aut minus copiose · sicut solitum erat
ab eis fieri factum uidebatur · Ut reminiscentes priorum operum ·
scirent se minus fecisse quam coeperant · Licet enim non inplet factum ·
sed significat · Deuotiores illos ante in opere hoc fuisse · set tamen
gratum ēē · et acceptum ferre dō · quasi sacrificium placendum ·
Denique dn̄s ait · Facite elemosinam · et ecce uobis omnia munda ·
Quam gratum ergo opus est · ut omnem maculā hominis · et sordes emun
det · **Ds̄ autem meus impleat omne desiderium ur̄m secundū**
diuitias suas in gloria in xp̄o ihū · Ideo discreuit dicens · ds̄ ms̄ ·
Ut secundum ea quae prestabit · meritis eius auxilia adessent · et
desideriis eorum in copia magnitudinis bonitatis suae in gloria
xp̄i ihū · Gloria est enim xp̄i ihū · cum diuinitu · xp̄ianorum in
plentur desideria · secundum euangelicam disciplinam ·
Dō autem et patri nostro gloria in saecula saeculorum amen ·
Hic non discreuit · sed generaliter ait · dō et patri nostro · Ds̄ pp
ter timorem · Pater autem · honoris causa · Et quia ab ipso ē
omnis origo · Ipse enim dixit in malachia pph̄eta · Si ds̄ ego
sum · ubi est timor meus · Et si pater ego sum · ubi est honor ms̄ ·
Salutate omnem scm̄ in xp̄o ihū · Hunc salutat in xp̄o ihū ·
qui se scīficat · ut xp̄o dignus habeatur quid ixit · Sci estote ·
quō ego scs sum dn̄s ds̄ uester · **Salutant uos · qui mecum**
sunt fratres · Salutatio fratrum · et solatium inuicem praestat ·
Quasi imagines enim exhibet diuulsorum · **Salutant uos om̄s**
scī · maxime qui de cesaris domo sunt · Hos significat propen
siorem affectum habere circa eos · qui de domo sunt caesaris ·
Istos et potiores supra memoratis ostendit fratribus · quia hos
scōs appellat · **Gratia dn̄i nr̄i ihū xp̄i cum spū ur̄o ·**
Quō de saluatoris persona · questiones oriuntur · hic ut solidita
tem in eo diuinitatis adprobet · tuitionē gratiae eius · spū nr̄o

exoptat.

EXPLICIT TRACTATUS IN EPISTOLAM AD PHILIPENSES.

Thesalonicenses sunt macedones in xpo ihu qui receperunt uerbum ueritatis. & persteterunt in fide. & iam in persecutione ciuium suorum. Praeterea nec receperunt ea quae a falsis apostolis dicebantur. hos conlaudat apostolus. scribens ab athenis.

ARGUMENTUM.

Ut horum. Id est thesalonicensium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa. Istos laudat. eo quod in accepta gratia permanentes. ad perfectum praemii aucti sunt. meliora sectando. ut ad perfectum tenderent. & eorum uirtutibus quaesita dignitas. ceteros prouocaret. Tantae enim fidei pleni erant sps sci. ut spe futurorum & iam ciuium suorum macedonum persecutiones inlatas pro nomine xpi deuoto animo paterentur. Ut horum ergo meritum & suam ex eorum profectu laetitiam literis signet. Ita scribit ad eos.

SES PRIMA.

INCIPIT TRACTATUS EPISTOLA AD TESALONICEN

PAULUS ET SILUANUS ET TIMOTHEUS ECCLESIAE thesalonicensium. In deo patre & in dno ihu xpo. Gratia uobis & pax. Trium quidem episcoporum nomine littere continentur; Sed sensus & uerba solius apostoli sunt. Quia enim communi gaudio exultans in profectu illorum ex consensu ad plebem epistola scribitur. In exultatione dei patris. & dni ihu xpi. pacem & gratiam his exoptans. Gratias agimus semper deo pro omnibus uobis. memoriam uestri facientes in orationibus nostris. sine intermissione. memores operis fidei uestrae. & laborum caritatis. expectationis dni nri ihu xpi coram deo & patre nostro. Quo omnia bona a deo sunt. Idcirco ei primum gratias referunt in profectu illorum. Qui dignatus est non solum donum suum dare hominibus sub peccato constitutis. sed & in filios hos adoptare. simul adiuuans eos ad

om(n)ia exitia toleranda · ut digniores fiant · Quã obrẽ meminisse eorũ d(ebe)m(u)s se-
morationib(us) suis · eo q(uo)d crebrescerent in opere fidei · & c(a)eris ecclesiis · ut inuitati p(ro)-
ficerent opus ceptũ prompti in studio caritatis & patienti(a)e · & spei in aduentũ d(omi)ni
ante d(eu)m · qui dignat(us) ẽ filiũ suũ incarnare p(ro) salute humana · Placuit enĩ d(e)o · suf-
ficiat in xp̃o · Scientes fr(atr)es dilecti a d(e)o electionẽ u(est)ram quia euangeliũ n(ost)r(u)m n(on) fuit
ad uos in uerbo solũ · sed & in uirtute · & in sp(irit)u s(an)c(t)o · & In plenitudine multa · sicut scitis
quales fuerim(us) in uob(is) u(est)ri causa · Humiles se fuisse int(er) eos significant · ut illis forma
darent mansuetudinis · Non q(ui)d defuerint qu(a)e ad fidẽ illos hortarent(ur) magnalia ;
Q uia doctrin(a)e euangelic(a)e robur · uirtus · prestabat signorũ · & p(ro)digiorũ in sp(irit)u s(an)c(t)o
I d(e)i · n(on) in fantasia · sed in ueritate plenitudinis · ut nulli necessitati deesset auxiliũ ·
s(ed) sup(er) abundans gratia uideret(ur) & in doctrina · & in conuersatione · & in egriscan-
dis · ut p(er)fectũ opus sp(iritu)s s(an)c(t)i appareret & in thesalonicensiũ c(o)etus · ut in nullo se mino-
res uidentes iudeo(rum) c(o)etus gauderent in dono d(e)i · qui participes illos facere dignat(us) ẽ
p(ro)missionis abrahae · Et uos imitatores n(ost)ri facti estis · & ipsius d(omi)ni · suscipientes
uerbũ in p(re)ssura multa cũ gaudio sp(iritu)s s(an)c(t)i · Ita ut fueritis uos exemplũ omnibus
credentibus in macedonia & achaia · Cupidi credulitatis p(er)icula & iniurias a ciuib(us)
suis passi tolerarunt · fiducia futuro(rum) · Unde emuli dicunt(ur) ap(osto)lo(rum) & ipsius d(omi)ni · Quia & chr(istu)s
eadẽ a iudeis passus ẽ · Et ap(osto)li sequentes fide chr(ist)i p(er)secutiones passi sunt · gaudentes q(uia) dig-
ni habiti sunt p(ro) nomine d(omi)ni contumelias pati · Scientes plus magna fore p(re)mia rep(ro)missa ·
I doneus enĩ seruus p(ro)bat(ur) · quando p(ro) nomine d(omi)ni sui inimicos sibi offendit · Cuius
rei memores · gauisi sunt spe p(ro)missionis in pressura · Itaq(ue) magna exhortatio ẽ ad
p(ro)fectũ · cũ similes illos factos dic(it) · & xp̃o · & apostolis · ad formã p(re)bendã c(a)eteris
credentib(us) illis in locis · quib(us) fama illo(rum) ambulabat · A uob(is) enĩ diffamat(us) ẽ
sermo d(omi)ni · n(on) solũ · in macedonia & in achaia · sed in omni loco fides u(est)ra qu(a)e ẽ
ad d(eu)m p(ro)cessit · Tale ẽ hoc · quale & illud ad romanos cũ dic(it) · quia fides u(est)ra p(re)-
dicatur in uniuerso mundo · Sed in his amplius · quia non solum fi-
des sed opus fidei illorum peruenit in omnem locum ·
I ta ut non necesse habeamus nos aliquid eloqui · Ipsi enim de no-
bis adnuntiant qualem introitũ habuerim(us) ad uos · & quomodo c(on)uersi
estis ad d(eu)m · ab idolis · ad seruiendũ d(e)o uiuo & uero · Et ad expectandum

filium eius. de caelis. quem suscitauit a mortuis ihm. qui eripuit nos ab ira ueniente. Sic per agrasse dicunt famam introitus sui. & conuersacionis eorum: cum p̄dicacione euangelii. ut non esset necesse ea dicere. Superfluum ē enim ea fari quae nota sint. A domis enim in circuitu peruenerat. Ita ut & adnunciarent ceteris. qua deuocione susceperant apostolos. Et quia ad omnia quae audierant. ab eis fuerant prompciores. relinquentes deos mortuos. expectarent aut xp̄m de caelis. quem humane salutis causa mortuum audierant. & resurrexisse deuicta morte. & cum carne adsumptum in celos ministra nube ad confusionem prudenciū mundi ad consideracione habita mundanorum. carnis natura quia grauis ē putant non posse fieri ut sustollatur in caelos. Hoc effectu sit sp̄s sci. ut erubescant terrigene prudentes. Ipsi enim scitis fr̄s introitum nr̄m ad uos. quia non inanis fuit. sed ante passi. & contumeliis adflicti. sicut scitis In philippis. certa libertate usi sumus in dn̄o nr̄o loquendo ad uos euangelium dī. In magno certamine. Hanc pressuram quam nunc memorat. passus ē In philippis. cum illa propter sp̄m phitone. quem a puella eiecerat. quod in suo loco dictum ē. Cum pressure. non cessit. sed forcior inuentus ē. dum audet p̄dicare. nec loqui timet. spe utiq; promissi p̄mii ut & hii sciunt eēnt In p̄secucionibus. gaudentes. propt futurā mercedem. Signum ergo deuoti & fidelis p̄dicatoris. hoc dicit eē. sub pressura loqui uerbum dī non timere. In ane autem illū significans qui terrore presenti formidine patitur p̄dicandi. Qui enī securus ē deprimissa spe. non cedit. ut coronetur. Nam exhortacio nr̄a. non ex fallacia. neque ex inmundicia. neque in dolo. sed sicut p̄bati sumus a dō. ut crederetur nobis euangelium ita loquimur. Non ut hominibus placentes. sed dō. ei qui probat corda nr̄a. Hoc propter pseudo apostolos dicit. qui dolo.

& fallacia p̄dicabant non missi· ut circumuenirent gentes ad
seruiendum legi factorum·, Iste aūt electum se· & missum p̄di
care multis probat rebus; Quia & in pressuris fortior inuentus ē
& in conuersacione inreprehensibilis· ut nihil esset in hoc· quod
minus dō dignū uideretur, p̄sequentibus signis; Quidā enim questus
causa xp̄m p̄dicabant· fauori hominum seruientes· quia & in ar
guendo remissiores erant· Quippe· cum nec auctoritas eēt· & in
tribulacione infirmi· quia non ex corde· sed in fallacia erat sermo
eorum·, Omīs enim qui aliquid sīne spe agit· orta tribulacione
subcumbit·. Neq; enim umquam in uerbo adulacionis conuersa
ti sumus sicut scitis· neq; in ocasione auariciae· dš testis ē·. Nunc
aperit quod supra significauit· cum dicit· non in ocasione auarici
ae dm̄ dans testem· quia istud ex corde faciebat· non in hipocrisi
quasi contemnens pauca· ut forte plura offererentur·. Unde &
ipsos conuenit scientes· ac p̄bantes· quia nulli fuerat adolatus
Pseudo enim apostoli formam auariciae dari sibi optabant· ut
ipsa occasione dum aduersos apostolos omnia inlata uident· acci
pere possint· ipsi sine inuidia simpliciores homines dep̄dari·
Nec querentes ex hominibus gloriam· neque a uobis neque ab a
liis· cum possimus oneri esse ut xp̄i apostoli· In tantum gra
uat pseudo apostolorum causa· ut se abnuere dicat cum liceret
illi obsequia requirere· ad conprimimendos eos· Quib; nec facul
tas erat nec pudor· Et tamen· honorē sibi poscebant·, Se enim
pocius quā dī doctrinam commendari uolebant·. Apostolus aūt
qui gloriā non ad p̄sens· sed in futuro querebat· sed humilem fa
ciebat· ut dī p̄dicacio exaltaretur·, Sed facti sumus paruuli in me
dio urūm· tamquā si nutrix foueat filios suos· ita desiderantes uos
cupimus inpurire uobis· Non solum euangelium dī· sed eciam ani
mas n̄ras· quia karissimi nobis facti estis·. Tantū affectum habere
se circa illos ostendit· quem quia uerus ē· non uerbis magis·

quam rebus probatum uult uideri; Potest enim inuerbis latere falla
cia· ut his exhortacionibus puocati· omnem sensum suum in dilec
cione haberent apostoli;· Meministis en̄i fr̄s laborem nr̄um· &
fatigacione· nocte ac die operantes· ad hoc ne quem urm̄ gra
uaremus; Hoc e quod dicit· in actis bu apostolorum; Omnia in quid
que mihi· & his qui sunt mecum· fuerunt necessaria laborauerunt
manus iste; Unde & in alia epistola dicit· Qui non laborat· nec man
ducet; Et hoc contra pseudo apostolos· quin ut ociosi manducarent·
pdicatores se fingebant ee̅; Ut ergo exemplū daret quemadmodū
gubernanda sit uita xp̄iana· & simulatores proderet· labori insiste
bat humano; Offuscans pseudo apostolos; Propterea· quia qui labo
ri insistunt· a malis cogitacionibus declinant· occupantes animum
sui· & a periculis prohibentes; Predicauimus uobis euangeliū dī uos
testes estis & dī· quam s̄ce & iuste· & sine querela nobis qui cre
didis· facti sumus sicut scitis quomodo unumquemque urm̄· ut
pat filios obsecrantes uos· & consulentes ad hoc· ut ambulet is digne
dō· qui uocat uos in suū regnū & gloriam· Manifesta sunt hec· co
monet enī illos· quomodo crediderint· se pdicante· & qualem eum
fuerint experti· & que precepta dederit eis· ut digni fierent dō· qui
illos uocauit· de terris in caelos· ut exsuscitet leticiam illorum; Ideoq;
& nos gracias agimus dō· sine intermissione quod cū accepissetis
a nobis uerbum· auditus dī suscepistis non ut uerbum hominum
sed sicut ē uere uerbū dī quod & operatur in uobis qui credidistis·
Dō gracias referunt qui aperuit sensū illorum· ad recipiendū euange
lium suum; Gloria enī pdicancium ē quando audientes facile cre
dunt· Tanta enim deuocione receperunt uerbum ut pbarent se
intellexisse dī ee̅ doctrinam; Vos enī fr̄s imitatores facti ecclesiarū
dī· que sunt in iudea· que sunt in xp̄o ihū quia eadem passi estis
& uos a contribulibus urīs· sicut & ipsi a iudaeis· qui & dn̄m in
terem erunt ihm̄· & pphetas· & nos psecuti sunt· & dō n placuerunt

& hominib: hominibus adversantur. prohibentes nos gentibus loqui ut salventur. ad hoc ut suppleant peccata sua semper sed pervenit ira dei supra eos usque ad finem., De impietate atque crudelitate quorundam dissidentium iudaeorum. Qui non solum suae salutis inimici sunt verum etiam aliorum Prohibentes ne accedant. & salvi fiant. ab initio parricide. vel dno enim communi parcere debuerant. qui conservis & prepositis suis non pepercerunt. ut repleantur peccata eorum; In tantum ne aliquando misericordiam consequi mereantur., Ideo thesalonicenses a civibus suis eadem passos dicit Imitatores pacienciam sanctorum & dni nri ihu xpi: Cuius sceleris auctores Inducet iudaeos. ut & quanta gloria digni sint. qui pro nomine dni paciuntur. & quae ulcio infestis infidis preparata sit dinoscatur., Nos autem fratres. desolati a vobis ad tempus horae facie non corde. habundancius festinavimus faciem vestram videre in multo desiderio. quapropter voluimus venire ad vos. ego quidem paulus & semel. & iterum sed impedivit nos satanas., Non animo sed corpore dumtaxat se dicunt abesse. Caritas enim non dividitur. nec separatur. Sed propter maiorem Instruccionem. eciam faciem eorum cupere se dicunt videre. In rebus enim divinis. deficiunt articuli comprehendere quae possunt dici. nec enim sufficit dies stilo his quae una hora possunt depromi; Ut non dicam quaedam esse mistica religionis nrae. Quae propter carnalem sensum ne scandalum paciantur facile publicari non debeant; Quia non omnibus dicenda sunt omnia; Sed pro unius cuiusque captu. moderanda sunt dicta; Aliter rudibus. & aliter fundatis. Idcirco presencia corporis requiritur. Quia sic perficitur veritas caritatis. Quamvis enim caritas non dividatur. desiderium tamen facit absencia corporis., Denique osculis & amplexu animorum expletur voluntas; Curet. impedimento fuisse adserit satanan qui eciam apostolis manus obvias tendebat ne veritatis racio hominibus panderetur; Accendebat enim perfidorum mentes. ut eos verberibus ac vinculis detinerent. ne loquerentur verbum dei. Dixerunt enim maiores iudaeorum apostolis. Nonne precepi

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

emes denunciauimus uobis· ne loqueremur in nomine ihu· ulli hominu
Sed quia quod non e a do stare non potest· dissoluuntur impedimen
ta satane· Quae e enim nra spes· aut gaudium· aut corona gloriae
nonne uos cora dno nro ihu· in aduentu eius; Vos enim estis gloria
nra· & gaudiu; Manifestum e· quia psectio discipulorum· gaudiu
& corona magistri e; Hi enim sunt qui labores fructuu suorum edu
tisunt· Fructus enim magistri· discipulus e obaudiens· cuius du bona
conuersatio pficit magistro fructus sui edet laborem; Laborem discipu
li in opere bono· coronam dat magistro iudice xpo· Idcirco iam non
tolerantes· optimum duximus· ut athenis soli relinqueremur
Et misimus timotheum fratrem nostrum & participem operis
di in euangelio xpi· ad hoc ut & uos confirm& et deprecetur
pro fide ura· ne quis moueatur in his pressuris· Ipsi enim scitis qui
a ad hoc positi sumus· Na & cum apud uos eramus· pdicauimus
nobis passuros nos pressuram· sicut & factu e & scitis;
Desiderii supra memorati· causas expressit· Idcirco enim psentes
esse apud eos uolebant· ut animos eo ru firmarent· ne quis
ex his scandalum pateretur de pressuris apostolorum; Ut qui
tanta signa facerent· aliquando Infirmarentur· Ita humili
ati· ut uerberibus· & uinculis subicerentur· Ad quam rem ex
cusandam· timotheum missum test atur· Idoneum doctore
qui hostenderet hinc merita crescere xpianis· si pro nomine dni
passi gracias agant· A quo huius rei mercedem expectant; si
mul que pces do funderent· ut stabiles essent; Quam psecutio
nem idcirco se passuros pdicaueta nt· ut p id quod pscien
ciam huius rei habere se prestarentur· posse se effugere· & de
clinare has iniurias ad pbarent; Sed quia spes magna in his e
Ideo inlatas sufferre quidem libenter; Ideo & ego non tolerans
amplius· misi ad hoc· ut cognoscerem fide ura· ne quomodo
adtemtauerit ille temtator & inanis fiat labor nr·

Istud propter quosdam dicit . qui possint seduci astucia satane .
Quia in omni plebe est pars firma . & infirma ; Quorum causa sollicitus
erat . ne amitteret fructum credulitatis illorum ; Et quia diucius passus
non est nescire se quid certius ageretur circa illos . misit timotheum
episcopum a secretis a quo posset certum scire . Modo autem cum uenisset
timotheus ad nos a uobis . & adnunciasset nobis fidem & carita
tem uestram . & quoniam memoriam nostri habetis bonam semper desideran
tes nos uidere . sicut & nos uos ideo consolacionem sumus adep
ti fratres in uobis super omni necessitate . & pressura nostra per uestram
fidem . quia nunc uiuimus . si uos statis in christo . Declarauit cum
alacri sermone scribat ad eos . Ideo enim nuncio ueniente & firmi
tatem deuocionis illorum in fide . & dileccione apostoli declarante
laetus factus de communi concordia scribit ad eos . securum habens
fructum fidei . & bone conuersacionis eorum . Qua enim graciarum
accionem possumus referre deo de uobis super omni gaudio
quo gaudemus propter uos coram deo nostro nocte dieque habundan
tissime orantes ut uideamus faciem uestram . & suppleamus
quae desunt fidei uestrae . Nihil dicit tam dignum quod sufficere
possit ad conpensacionem adquisite salutis gencium ; Et quo per eos
erat se perseuerancia fidei & actu uitae melioris . magis ac magis
cupit eos uidere . ut itaque ad perfeccionem illorum pertinent discant
sacramenta scilicet rerum spiritalium . quae facile publicari
non debent . ut scirent quis & quam mensus est quem iudicem spe
rabant . Aliud est enim fidem accipere . & aliud exposicionem fidei .
Altera enim disputacio est de natura patris . & filii . & alia de per
sonis . Pater ingenitus est ; filius uero genitus ; Quantum ad personas
pertinet . diuersum uidetur . Cum sit indiuidua unitas naturae ;
Unitas enim non in persona est . sed in substancia ; Spiritus autem sanctus non de
genere putatur quia tercius ponitur ; Qui ergo de secunda persona
non ambigit admittit & terciam . Ipse autem deus . & pater noster

& dns nr ihs xps dirigat uiam meam ad uos. Integro ordine iter
suum disposuit. Postulat primum a do patre. quia ab ipso sunt om
nia. Deinde a dno ihu xpo. p quem sunt omnia; Ut uirtus atque
prudencia patris & filii aduentum eius commendet. Et ut accepta
bilis fiat audientibus se. & inpedimenta diaboli soluerentur ad di
rigendum iter eius. Uos autem dns multiplicet. & abundare faciat cari
tate in inuicem & in uos. Et in omnis. sicut & nos in uos ad confirmanda
corda ura. inreprehensa in scimonia coram do & patre nro. in aduen
tu dni nri ihu xpi. cum omnibus scis suis; Ut gaudium suum quod
de eis gaudet. cumulet in omnibus bonis. multiplicari illos exop
tat. ut ueniens ad eos. plus inueniat in eis. quod laude dignum
sit. quia a timotheo audierat. ut inreprehensibiles inueniantur
cum scis. in caritate di patris. & aduentum dni nri ihu xpi. cum
ceperit ante tribunal eius. examinacio singulos adprobare.
Dm uocat propter terrorem maiestatis eius. Patrem uero propter
benignitatem. qua dignatur credentes sibi adoptare in filios
quod in aduentu dni manifestabitur. Quod supe itaque frs
rogamus uos & obsecramus in dno ihu. ut quemadmodum acce
pistis a nobis. qualiter oporteat uos ambulare. & placere do
sicut & ambulatis. ut abundetis magis. Hoc est quod supra dixi.
quia ad cumulandum gaudium suum. crescere illos uult
bonis operib; secundum mandata apostolica; Scitis enim quae p
cepta dedimus uobis p dnm nrum ihm xpm; Nam hec est
uoluntas di scificacio ura. abstinere uos a fornicacione
scire unumquemque urm. suum uas possidere in scimonia
& in honore. non in passione desiderii. sicut & gentes quae
ignorant dm. ut ne quis supgrediatur. neque circum
ueniat in negocio fratrem suum. quoniam uindex est dns de his omnib;
sicut & pdicauimus uobis. & testificati sumus; Quamuis laudet
eos in tota epistola. tamen commonet. ne aliqua subreptione.

ad inlicita deducantur & incurrant uindictam· quā ultricem
malorum didicerant· scientes hoc dō placere· si corpora sua inmaculata
custodiant; Sed & cum fratribus simpliciter agant· ne similes gentib;
inuenti· adopcionis nomine addicentur, Non enī uocauit nos dſ in
inmundicia· sed in scīmonia, Quapropter· qui spnit haec· non ho
minem spnit· sed dm̄· qui dedit spm̄ scm̄ in uos· Ut forcius adstrin
gat a dō a quae docet dī inter ponit psonam dicens· non hominē
spernit qui preterit precepta sed dm̄; Quem ideo dicit spm̄ scm̄ nobis
dedisse· ut scāe uiuamus· quia in corpore subdito peccatis· non habi
tat sps̄ scs̄, De affeccione aūt fraternitatis· non habemus necessita
tem scribendi uobis; Ipsi enī uos a dō docti estis ad hoc· ut uos inui
cē diligatis· nā & facitis illud in omīs fratres· ī uniuersa macedo
nia·, Etiam hoc cum facere illos laudat· commonet tamen ut ꝑ
pensius hoc agant; Quos enim ab ipso dō doctos dicit· promptio
res esse debere in fraterna dileccione significat; Propter multam
enim caritatē· dſ misertus ē nrī· Cuius imitatores effecti· non inme
rito adoptatos nos ostendimus a dō filios· Hortamur aūt uos fratres
habundare· magis & enim quiescere· & ut uīm negocium pagere
& operari manibus uris· sicut uobis pcepimus· ut honeste ambu
letis ad eos qui foris sunt & nullius desiderium sit in uobis; Iterum
eadem hortatur· ut data opera habundent bonis actibus, Utem
significat· & uere hoc esse quod placet dō; frequenter hoc mōnet
Iusticiae enī uia tenendae· ita ad misericordiam inuenimatur·
Ut qui sunt in sine se substancia· manibus laborent· ut ipsa intencione
tollantur a uulgari inquietudine & a praua cogitaone· ut dis
ciplina eorum accā ab infidelibus· laudetur & puocari ad fidem
possint, Nolumus aūt ignorare uos fratres· de hi s qui dor
miunt· ne contristemini· sicut & ceteri· qui spem non habent
Nam si credimus quod ihs mortuus ē & resurrexit· sic & dſ illos
qui dormierunt p ihm adducet cum eo; Manifestum ē racio

quia resurrectio creditur mortuorum futura· non sunt lugendi
qui cum signo crucis exeunt; Lugendi autem uere sunt infideles· qui hinc
transeunt in gehennam; Ut discant uerum esse quod credere nolue
runt· fideles autem resurgent ad gloriam; Ut qui in saeculo stulti habi
ti sunt· propter fidem uideantur prudentes; Prouiderunt enim
sibi gloriam; hi sunt qui per illum· id est· sub spe fidei huius exeuntes
adducentur cum eo in aduentu eius· ut ab hominibus uideantur
Cum ipse tamen defuncti excessum lugendum prohibeat· Ipse alibi
dicit· ne tristitiam haberem· Sed iam suo loco solutum est; Hoc enim uobis
dicimus in uerbo domini· quia nos qui uiuimus· qui relicti sumus· In
aduentu domini· non preueniemus eos qui dormierunt· quia ipse dominus
iussu· in uoce archangeli· et in tuba dei descendit de caelo· et hi
qui mortui sunt in Christo resurgent primi; Deinde nos qui uiuimus
una cum illis rapiemur in nubibus obuiam domino Christo in aera· et sic sem
per cum domino erimus· Quare consolamini uos inuicem in his uerbis·
Sensum domini loqui se profitetur· cum dicit· Hoc uobis dicimus in uerbo domini
ut enim fidem· spem et rectam gloriam· resurrectionis sanctis promissae
demonstret ordinem ipsum quomodo futura sit exponit nutu iudi
cis Christi sancto spiritu intimante· ut ipsa spe· qui caros suos praemiserunt non
doleant· addiscentes· quia in aduentu domini· priores resurgent qui
in Christo moriuntur· Ipse enim Christus dominus uoluntate patris quasi primus
angelus dei cum exercitu caelesti· sicut continetur in apocalipsi iohan
nis apostoli; Descendit de caelo ad gerendum bellum nomine dei
contra antichristum; Quo extincto· iussu eius resurgent mortui·
Hoc est ergo in tuba dei descendere· Nomine dei bellum gerere;
Iste enim· et ut ipse dixit ad iesum filium naue· dux et princeps exer
citus domini; Propter quod archangelus dicitur· Cum autem in tuba dei
descendit· dicitur est quia utrumque continet scripturae; Sicut in exodo
quem angelum in flamma apparuisse moysi legimus· statim ip
sum in subiectis esse dominum agnoscimus· Id est filium dei; Dicente eadem

scriptura. Et accedens inquid moyses auertit se. quia non potuit consi
derare in faciem dī; Dr̄ ergo ē. quia filius dī uerus ē; Dux aūt & prin
ceps. ideo quia caput omnium ē. quia p ipsum omnia. Resurgenti
bus ergo primis qui in xp̄o mortui sunt. deinde nos qui uiuimus
rapiemur una cum illis. baiulis nubibus obuiā xp̄o in aera;
Ut cum dn̄o omš ueniant ad proelium. ut quos occiderant uideant ui
uos. Quia sicut dn̄o famulata est nubes. ita & his quos fratres suos
dignatus est appellare. Et sic semper cum dn̄o erimus. In ipso enim raptu
mors p̄ueniet. & quasi p soporem. ut egressa anima. in momento reddat;
Cum eni tolluntur. moriuntur. ut p̄uenientes ad dn̄m p̄senciā dn̄i
recipiant animas. quia cum dō mortui ēē non possunt; Haec spe consola
ri se inuicem iubet eos qui adhuc more gentili. carorum suorum exces
sum putabant lugendū; De temporibus aūt. & momentis fratres.
non ē necesse uobis scribi; Ipsi enim diligenter scitis quia dies dn̄i
ut fur noctu. sic ueniet; Cum dicit [vint] pax & firmitas. tunc repen
tinus illis sup̄ueniet interitus. Quemadmodum dolor partus
pregnanti & non effugient; Hoc est quod in euangelio dn̄s locu
tus ē dicens; Uigilate quia nescitis horam qua dn̄s ur̄ ueniat.
Et iterum; Si quis uobis dixerit. ecce hic xp̄s aut ecce illic nolite
credere; Subito enim & inexsperato apparebit; Sicut coruscatio
apparet ab oriente in occidentem; habens secum miliciam exercitus
dī patris. ad p̄dicionem antixp̄i. & satellitum eius. Cum enim secu
ri fuerint p̄fidi de regno diaboli interfectis scīs id ē. enoch. & helia
& leti de uictoria. inuicem sibi mittentes munera. sicut dicit apo
calipsis. tunc illis subi[illegible]to ueniet repentinus interitus. In aduen
tu enim suo xp̄s hos omš disp̄det. ut uidentes scī [illegible] que uaserint
glorientur. Uos aūt fratres non estis in tenebris. ut uos dies illa
tamquam fur conp̄hendat. omš enim uos filii lucis estis & filii diei
non estis noctis neque tenebrarum. In tenebris ignoranciam signifi
cat. & mendaciū. In die aūt scienciā & ueritatem. Idcirco xp̄ianos

non in tenebris ee dicit; Gentiles aut uel incredulos iudaeos. filios tenebrarum. quia cultores sunt mendacii;. Quamobrem fideles secu ros esse debere significat, Quia non ignorant futurum aduentum dni. sed expectant solliciti ut ueniat. Qui aut ignorant. diffidentes. deo repente illos conphendit inprouidos & interficiet. Igitur non dormiamus. sicut & ceteri; Sed uigilemus & sobrii simus. Hi eni qui dormiunt. nocte dormiunt; Et qui inebriantur. nocte ebrii sunt. nos autem qui diei sumus sobrii simus induti toracem fidei & caritatis. & galea spem salutis quia non posuit nos ds in iram sed in adquisicionem salutis; p dnm nrm ihm xpm. qui mortuus e p nobis. ut siue dormiamus. siue uigilemus simul cum eo uiuamus ppt quod exhortamini inuicem. & aedificate alterutru. sicut & facitis. Aptum e quod dicit; Commonet enim. ne securi de nomine saluatoris neglegenter agamus; Ideoque tribus nos ppugnaculis muniri debere. Ide fidei. & spei. & caritatis. Du eni fides manet. spem excitat. Spes aut necessaria sollicitae e de pmissione nec dormit; Caritas autem deuotum offert dno;. Nihil enim aduersum admittit caritas. Idcirco enim mortuus p nobis dns ihs & resurrexit. ut siue uigilemus. hoc e uiuamus. siue dor miamus. Id est moriamur. Una cum illo. aeterna uita fruamur Hoc est. quod supra dixit. quia fideles in aduentu dni. tam mortui quam uiui. obuiam tollentur dno & sep uiuunt cum eo. In hoc me ditandum docet ut inuicem se in eo edificent sensu; Rogamus aut uos frs. ut cogno catis eos qui laborant in uobis & psunt in dno & monent uos. ut illis summu honorem habeatis in caritate. ppt ope ra illorum. Pace habete inter uos. Hoc e quod dicit & in alia episto la. Prespiteros duplici honore honorandos. qui laborant in uerbo & doctrina. Potest enim pigere eum qui inopiam patitur. exerci tium facere quod psit audientib; Quod enim prodest. honorem sine fructu habere. aut quid magnum e offerre ei carnalia. qui tribuit

spiritalia; Sicut enim diuiciae neglegenciā pariunt salutis. Ita & e
gestas dum saturari querit a iusticia declinat. Hinc salomon. nec nimis
diuitem se petit fieri. nec egestatis sum hoc ipsum tamen in caritate
fieri debere. ut honorificencia sacerdotis non de timore magis sit. sed
de amore. ut eciam illi p̄ficiat qui facit. Res enim quę sponte non fit
ad effectum non p̄uenit. Quamuis ad presens proficiat sumenti
nihil tamen p̄dest in futuro danti. Et quia dissensio multa generat mala
pacificos eos esse ortatur; Rogamus aūt uos frs̄. corripite inquietos
consolamini pusillanimes. opitulamini infirmis; pacientes estote
ad omnes; Uidete ne quis malū p̄ malo alicui reddat. sed semp̄ quod
bonū ē sectamini in inuicem. & in omīs. sēp gaudete sine intermissi
one orate in omnibus gracias agite. Hoc ē em̄ uoluntas dī in xp̄o ihū
in omnibus uobis. Quoniam necesse ē quo … s … dam in plebe esse
modestos. quosdam aūt pusillos animi … hoc ē timidos. Quos
dam uero fide infirmos. Ideoq; hos qui modesti sunt. & magnani
mes. & fide fundati. hortatur cum p̄ce ^ut^ in his consulant ut possint
p̄ficere sufferentes eos. ne sit retribucio fit malorum peiores fiant.
Idcirco nihil aliud quā bonum sectandum hortatur. non solum in cau
sa fratrū. sed & in omnium; Possunt enī bonis operibus adtrahi infi
deles ad credulitatē. ex qua semp̄ gaudeatur in dn̄o; hoc est in bono.
orandum aūt sine intermissione. Sedule enim p̄ces. p̄uocant animum
iudicis. ad dandam misericordiā; In omnib; uero actibus bonis dō gra
cias agendas. qui hanc tribuit doctrinā in xp̄o ihū dn̄o nr̄o. Spm̄ nolite
extinguere. p̄phecias nolite spernere; Omni … a aūt p̄bate quod
bonū ē tenete. ab omni specię mala abstinete uos. Hoc dicit. ut non
facile alicui p̄ spm̄ loquenti interdicatur. Extinguitur enim. si incipi
entis loqui feruor contradiccione sopitur ne forte non intellegentes dī
ci ab eo spiritalia. iniuriam faciant spūi scō & peccent p̄ ignoranciam
neq; aliquem qui quasi scripturas reuelet. non audiri pacienter debere
sed omnia dicta examinari. & si iudicari. ne forte graciam datam

fuan dum respuunt auctori repugnent; Omnia ergo quae dicuntur
phanda monet; Et quicquid sobrie & benedictum fuerit retinendum
Quaecumq; enim apostolorum & ipsius dni dictis congruunt ea bene
dicta habenda sunt · & retinenda; Ab his autem quae inimica fidei uidentur
abstinendum; Solet enim sps mundi fallaciter quasi p imitacionem dicere
bona · & inter haec subinducere praua · Ut p haec quae bona sunt · accep
to ferantur & mala; Ut quia minus sps dicta putantur · non discernantur
ab inuicem. Sed p hoc quod sollicitum e; Commendetur in licitū Aucto
ritate nominis · non ratione uirtutis. Solent enim sub apostolorum
nomine · & ipsius dni nefanda docere · & aduersa · Ideoq; omnia pban
da monet · quia non possunt eloquia dni esse diuersa · Hinc e · unde
& iohannis apostoli epistola · Nolite inquit omni spiritui credere · sed pbate
sps · si ex do sunt. Quia si multa bona dicat · in aliquo autem quod fidei ad
uersum e pmat · sciatur non esse · sps sci; Nihil enim erroris in spu sco
poterit repetiri; Sed aut p exercitium eloqui quaedam spiritalia · quae
dam uero carnalia · Quia omnis error · carni deputatur; Aut certe
commento quodam astuciae bona fingit; Ut his inserat mala sicut
supra memoraui · Quem admodum in montano · & priscilla · & max
imilla pphetis cata frigarum · sps mundi imitacione quadā boni si
mulauit · ut p multa uerisimilia · necnon & uera mentiretur se esse
spm scm · Ipse autem ds pacis · scificet nos p omia pfectos · & integer sps
ur · & anima · & corpus · sine querela · in aduentu dni nri ihu xpi
seruetur; Ds pacis · xps est; Ait enim · Pacem meam do uobis · pa
cem meā relinquo uobis. Quippe cum omnia quae habet pater filii
sunt · hunc scificare nos optat apostolus · ut nos inlustret · pietate
clementiae suae & omne uotum nrm · dirigat in pfectionē · ut integer
sit sps datus nobis · Tunc enim integer est · si bone uitae studeamus · a
nimam habentes mundam · & corpus sine querela · ut totus homo sit
pfectus. Potest enim corpus mundū esse · & anima inquinari p malū
cogitatum · Ideoq; totum in homine mundum dicit esse debere ·

Sicut mala uita · uel cogitacio intercedat · non erit integer sps · quia deserit hominem peccatis obnoxium; Dum enim dissentit anima & corpus · quamuis sine sensu sit · alieni ab illo efficiuntur · & ueluti perdens eos · non erit integer sps; Adhoc enim datur homini · ut maneat in eo · & sit quasi capud eius. Integer ergo non erit · quia perdit membra · du recedit ab eo homo ea agens · que odit sps scs · Fidelis e ds qui uocat uos qui & faciet · Fratres orate pro nobis · Fidelem dnm dicit in promissis suis · ut securi de primio recte uiuere sentur · Et quia qui recte iuxta euangelium uiuunt · facile poterunt impetrare quae postulant; Ideirco orare eos pro se oratur; Facile enim multi inpetrant · quod desiderant. Salutate fr̃s oms in osculo sco, Sca oscula sunt in salutacione xpiana; Cetera carnalia sunt · quia quicquid sine xpo sit · carnale e · ac per hoc & mortale · Qui enim auctore uitae contemnit · In morte e, Adiuro uos per dnm · ut legatur epistola haec omnibus fratribus · Adstringit eos ut solliciti sint ad legendam epistolã cunctis fratribus · Ut et cognoscant & laudes & admoniciones suas per quas fiant perfecti · Gracia dni nri ihu xpi uobiscum Si illos in bonis operibus uult perficere · ut gracia dni nri ihu xpi permaneat in eis in aeternum · EXPLIC · TRAC · IN EPISTOLÃ · AD TESSALONICEN · I ·

Scribit & notum facit eis temporibus nouissimis · & de aduersarii deieccione scribit & hanc epistolam ab athenis · ARGUMENTUM ·

Quoniam in prima epistola ad thessalonicenses data Inter cetera etiã de aduentu dni quaedã scripsit · & de resurreccione scorum · Nunc alia scripsit ad eos · In qua significat · licet obscure; Neque enim possit apte scribere de abolicione regni romani · & de anti xpi apparencia & de dãnacione & de quorundam fratrũ inquietudine ·

INCIPIT AD EOSDEM SECUNDA EPISTOLA ·

PAULUS ET SILUANUS ET TIMOTHEUS · AECCLESIAE TESSALONICENSIUM · IN DO patre nro & xpo ihu · Gracia uobis & pax a do patre nro & dno ihu xpo

Sollemnibus uerbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum caput conti
netur epistolae. Et idem ipsi tres sunt quorum nomine scribitur sicut &
prima epistola. Gracias agere debemus deo semper de uobis fratres sicut
dignum est quo super excrescit fides uestra & multiplicatur caritas unius
cuiusque omnium uestrum in uos inuicem. Quod se debitores debitorum pro fructu
in graciarum accione profitentur. Et ut non qualecumque esse debitum
ostenderet & sicut dignum est ait ut pro tam infinito dono satis magnas
gracias referendas deo testaretur. Post acceptam enim primam episto
lam meliores esse quam fuerant profiterunt. Ita ut in eo copiosi & habun
dantes uiderentur. Quod post domini & dei deuocionem habemus man
datum ut diligamus uos inuicem. Ita ut nos ipsi in uos gloriemur
in ecclesiis dei pro paciencia uestra & fide in omnibus persecucionibus uestris
& pressuris quas sustinetis in exemplum iusti iudicii dei in hoc ut
digni habeamini regno dei pro quo & paciamini. Gloriam esse suam
in horum conuersacione & persecucione toleranda testatur. In tantum
ut apud ceteras ecclesias exempla eorum proferantur ut imitacione eo
rum crescant in deuocione passionum pro Christo. Et mereantur consequi
quae promissa sunt sanctis in die iusti iudicii dei. Cuius amore mundum
spernere non dubitarunt. Ipse enim pressurae exempla sunt futuro
rum meritorum in his qui paciuntur ad gloriam. In illis autem qui faciunt
ad perdicionem. Siquidem iustum apud deum retribuere eis qui uos depri
munt pressuram & qui uobis pressuram sustinetis requiem nobiscum in reue
lacione domini Ihesu de caelo cum angelis uirtutis eius. In igne flamme
dantis uindictam in eos qui non nouerunt deum & in eos qui non ob
audiunt euangelio domini nostri Ihesu Christi qui paenas soluent in interitum
aeternum a facie domini & gloria uirtutis eius. Quo exemplum iusti iudicii
dei apparere dicit siue in bonos siue in malos. Idcirco subsecutus ait.
Siquidem iustum apud deum ut reddat unicuique secundum opera sua.
Quid tam iustum ut qui in seculo bonos deprimunt & extorres fa
ciunt persecucionibus in futuro eadem paciantur quae faciunt.

Illi aūt ut sint in requie cum ceteris sc̄is. Qui de magna tribulacione ue-
nientes regnum accipient aeternum. in aduentu dn̄i de caelo. cum cepe
rit uenire. cum celesti exercitu. & ministro igne. ad dandam uindic
tam in paganos. qui ignorant dn̄m patrē esse xp̄i ih̄u; Et iudeos qui
dicentes se dn̄m scire. non credunt. euangelio xp̄i. quod dedit illi pater
ds̄ ut traderet seruis suis; Quos om̄s p̄sencia dn̄i. & gloria maiestatis
eius ignis exuret ut debitas reddant paenas interitus in aeternum.
semp̄ senciẽtes. non tamen penitus deficientes. ut ipsa paena illis
quodam modo generet semp̄ quo consummantur. *Cum uenerit cla*
rificari in scīs suis & mirificari in omnibus qui crediderunt quia si
de habuit testimonium nr̄m in die illa sup̄ uos aduentus dn̄i.
Duplicē sensum continet. Adueniet enim punire malos. & glorifica
re bonos; Ipse enim clarus. & mirabilis uidebitur in eos. qui credunt
exemplo. & fidei apostolum. cum fuerint coronati. testimonium red
dente eis euangelio in die dn̄i; Seuerus aūt apparebit incredulis cū
aeternis paenis ceperint coartari; Corona enim discipulorum. magis
trī gloria. Seueritas eius. incredulorum ē paena; Quia quod p̄dica
batur non crediderunt. *In quo & oramus semp̄ ꝓ uobis. ut uos dignos ha*
beat uocacione sua ds̄ nr̄. & impleat omni placito bonitatis. & opere
fidei in uirtute. Ita ut clarificetur nomen dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i in uobis
Et uos in ipso. secundum gracia dī & dn̄i ih̄u xp̄i; Gaudēs adderet pars
ut quia deuoti sunt dignetur ds̄ adiuuare eos ut p̄ficiant opus coeptū
ad claritatem dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i; Ut p̄seuerancia discipulorum testimo
nium sit magistri ad gloriam. Auctoritas enim magistri in discipu
lorum ē fiducia cum se in accepta gracia faciunt digniores.
Rogamus aūt uos fratres. p̄ aduentum dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i. & nr̄e con
gregacionis in idipsum. Ne cito moueamini a sensu uro neque
conturbemini neque p̄ sp̄m neq; p̄ uerbum neq; p̄ epistolam tam
quā a nobis missam quasi instet dies dn̄i; Ne quis uos seducat
ullo modo; Quoniā nisi uenerit discessio primum & reuelatus fuerit

homo ille peccati filius perditionis qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur deus aut quod colitur. Ita ut in templo dei sedeat ostendens seipsum quasi sit deus. Obsecrat eos ne leviter et facile de adventu quasi imminentis domini opinionem reciperent. Et talia dicit mandata ut etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit locutus credere ei non debeant. Neque si per tractatum aut per epistolam nomine forte apostolorum scripta adsensum tribuendum. Solent enim tergiversatores ut fallant sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere ut auctoritas nominis possit commendare quod per ipsum recipi possit. Hoc ideo ne ipsa perturbatione dum incauti inveniretur possint seduci ad adorandum diabolum. Quin de certo hec instabit ut sub salvatoris nomine apparens ac fallens eos velit se adorari ut decipiat credentes in Christum.

Sed ut locum aut occasionem fallendi quam se putat habere non habeat inpudentissimus satanas tempus et signa adventus domini designavit. quia non prius veniet dominus quam regni romani defectio fiat et appareat antichristus. qui interficiet sanctos. reddita romanis libertate sub suo tamen nomine. Sciens enim venturum dominum ad se comprimendum nomen eius sibi usurpavit. Et ut regnum eius verum esse videatur. et trahat secum qui simul cum eo pereant. Ita ut in domo domini in sede sedeat Christi. Ut [illegible] ipsum deum se asserat. non filium dei. Unde in evangelio ad iudeos dominus ait. Ego veni in nomine patris mei et non me recepistis. Si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Quam ob rem ex circumcisione aut circumcisum venire illum sperandum est ut sit iudeis credendi fiducia illi. Itaque cum thessalonicensibus scriberet apostolus docet omnes in tempore huius modi cautos esse debere.

Non meministis quod cum adhuc [illegible]e apud vos agerem. haec dicebam vobis. et nunc quid de[illegible]tineat scitis ad hoc ut reveletur ille in suo tempore. Hoc superest dicens. ut [illegible] reveletur ille. quia ante dominum venturus est. ut iam speretur et dominus venturus. quod supra quasi sub velamine fatus est dicens. nisi prius venerit defectio

quam regni romani abolitionem superius intellegendam memoraui. antequam de
fecerit. et uenerit antichristus. tunc aduentus domini imminere credatur.,
Nam misterium iam operatur iniquitatis tantum ut qui nunc tenet teneat
quousque de medio fiat. Misterium iniquitatis a nerone ceptum est.
qui zelo idolorum et apostolos interfecit. instigante patre suo diabolo
usque ad diocletianum et nouissime iulianum. Qui arte quadam et sub
tilitate ceptam persecutionem implere non potuit quia desuper concessum
non fuerat. His enim ministris utitur satanas ut interim sub turba deorum
ad seducendos homines unius ueri dei manifestationem inludat. Quam
diu steterit regnum romanum. hoc est quod dixit. donec de medio fiat.
Et tunc reuelabitur ille iniquus quem dominus ihesus interficiet spiritu oris sui
et destruet inluminatione presentiae suae. Cuius est aduentus secundum
operationem satanae. In omni potestate et signis et prodigiis men
dacii. Post defectum regni romani. appariturum antichristum dicit. sicut
memoratum est. Nouissimo enim tempore sciens diabolus imminere
sibi interitum deficiente iam regno romano. et ille de caelis mittetur de
orsum in terra proiectus sicut dictum est in apocalipsi iohannis apostoli
subornabit sibi. in quo et per quem signa quedam uirtutis permisso iusti dei
faciens se commendet ut oretur quasi sit deus. Imitabitur enim. ut sicut
filius diuinitatem suam. homo natu[s] uel factus signis ac uirtutibus de
monstrauit. Ita et satanas in homine apparebit ut uirtutibus mendacii
ostendat se deum sicut supra dictum est. Reuelacio uero misterii iniquita
tis. hoc est. Cum enim apparuerit antichristus cognoscetur ipse esse quasi eo
rum deus quos prius nutu eius iudeos coluit uulgus. Quorum sit ipse primus
aut summus. quod signorum uirtutibus faciet credibile. Ideo mendacii
portenta dixit quia hoc se uult cre[di] di per signa quod non est. ut decipi
at quos certum uenturus est. Quod [il]le scit. Ideo perdituri sunt ut sciant quid ca
uerint. In omni fallacia ini[ ]quitatis his qui pereunt pro eo quod dilec
tionem ueritatis non susceperunt ad hoc ut salui fierent. Hic dicit falla
ciam iniquitatis prodigiorum eius perficere qui perituri sunt. Qui enim

ueritatis caritatem spreuerunt · p quam saluari potuerant apostolis
pdicantibus traditi sunt diabolo; Nolentes eni saluari deserunt a do;
Et idcirco mittit illis ds operacione erroris in hoc ut credant mendacio;
Quatenus iudicentur oms qui non crediderunt ueritati · sed consen
serunt iniquitati; Operacio erroris e · falsis fide committere Vt qui
claritate luminis · die esse consentire noluerunt · pincent tenebras die
dici debere · ut possint ppensiori delicto rei facti sine contradiccione
damnari · ueritatis inimici fautores aut iniquitatis; Nos uero debemus
gracias agere do sep de uobis frs dilecti a do quia sumpsit ds a principio
ad salute in sci ficacionem sps & fide ueritatis · in qua & uocauit uos · p
euangelium nrm in adquisitione gloriae dni nri ihu xpi; Hoc loco p
sciencia di psonat qui scit omniu mentes · ante natiuitatem eorum;
Nec eni latet illu qui credituri sunt; Idcirco hos a principio scit fideles fore
qui credentes · augmentu fidei faciunt · non detrimentu · Sci ficati enim
p fide ueritatis euangelii fili di adquirunt ad augmentu gloriae corpo
ris xpi sicut in alia epistola ait · Crescant inquid omnia in incrementu
di; Quicumque eni deserto diabolo confugiunt ad fide xpi augmentu fa
ciunt do in corpore xpi · qui prius fecerunt detrimentu; Itaque frs state
& tenete tradiciones nras quas didicistis · siue p uerbu siue p epistola ntam
Ut p sciencia di maneat in salute illoru · Idcirco in tradicione euangelii
standum ac pseuerandum monet · ut sollicitati sint · ne desidia · & ocio tor
pentes · in operibus di non impleant quod ceperunt; Si eni prescitur cre
dere & posse manere si crebra admonicione pulsentur; Ipse aut dns nr ihs
xps & ds pater nr · qui dilexit nos · & dedit consolacionem aeterna & spem
bona in gracia consoletur corda ura & stabiliat in omni opere · & uer
bo bono · Quo pater & filius · una uirtus unaq; diuinitas · & substancia
e; Ideoq; non dubitauit primu dnm nrm ihm xpm nominare dom
de dm patre nrm · dignacione eius non ueritate naturae · qui in tantu
dilexit nos ut filiu suu daret p nobis · Dm p hominibus · p seruis dnm
Pro adoptiuis · filiu ueru · Ut mors eius uita nra sit · Et resurreccio eius ·

iustificacionis nra; Secundus aut aduentus eius requies uite nre. & gloriae
aeternae. ut ista spes consolacio sit presencium pressurarum. p quam fundati
crescerent bonis operibus & doctrina. Quod reliquum e frs. orate p nob
ut uerbu dni currat & clarificetur sicut & apud uos. & liberemur ab im
portunis. & nequa hominibus. non enim omniu e fides. Ut dignetur ds doc
trinam suam. infatigabili cursu dirigere & trans fundere p os apostoli sui
in aures audiencium. & ut conpesceret. & sedaret malorum hominum se
diciones. qui diffidunt ueritati. & loquendi fiducia cresceret apostolo
ad eius fructum & ad conuersacionem multorum. Fidelis aut ds qui sta
bilet uos. & custodiet a malo. Quo ds fidelibus & bone uitae hominibus
auxiliu suu non defuturu in necessitate pmisit. ad confirmacione illoru
Hi aut tam in fide qua in opere emuli erant bonorum. ideirco fidele dnm dicit
in pmissis eius. Qua prudencia eet circa eos. Confidimus aut in dno de
uobis quod ea que pcipimus & facitis & facietis. Propter quod mereri illos
ut di defensione tutos prestari confideret. Idcirco ea que illis pcipiebat
in nomine dni fieri abilis & futura ee non dubitabat. Dns aut dirigat
corda ura. In dileccione di & expectacione xpi. Hoc illis exoptat. ido qd
non ambigit posse prestari. ut in di caritate corcorum pficeret. ad expec
tandu aduentum dni ut condemnato seclo. desideretur aduentus eius.
qui seculu uicit. Denunciamus aut uobis frs. in nomine dni nri ihu
xpi. se ternere uos. ab omni fratre intemperanter ambulante & non
secundu tradicione qua acceperunt a nobis. Quo in omni plebe. non
omis oboedientes sunt uerbo doctrinae non legis. sed suum placitum
& consilium sequentes. Propter hoc declinandum ab his pcipit. ut cog
noscant semetipsos errare. Ipsi enim scitis quemadmodum debeatis
imitari nos quia non intemperanter uiximus inter uos. neq; gratis
panem edimus a quoquam sed in labore. & fatigacione. nocte dieq;
operantes ad hoc ne grauis essemus cuiquam urm; Non quia non ha
buerimus potestate. sed ut nos metipsos forma daremus uobis ad
imitandos nos. Non illos dicit ignaros operis & laboris sui quia sedulo

exitu operabatur ne pane indigeret alieno ut exemplo daret eis ;
ad imitandum illum ; Neque enim reprehensibile esset · si panē
ab his acciperet ad corporis curam quia animis illorū escā spiritalem pbe
bat ·, Quę etiā corporis inmortalitate et gloria pcuraret . Tunc & enim
certa potest esse libertas si semetipsum quis uentris causa · aut pecuniae
nulli subiciat suo pane contentus · Maxime · quod ad laudē magis pficit
si cum liceat & sit sumendi potestas contempnat . his talis pdesse potest au
dientibus se · Reuerentiam enim habebunt rigoris huius · & ea quae ab
hoc mandantur · preterire nonpoterunt ·, Nam cu essem apud uos hoc
pcebamus uobis · quod siquis non uult operari nec manducet ·, Non so
lum uerbis docebat · sed hortabatur & factis · Idon9 ei enim magistrē si ea que
uerbis doceat operibus expleat ·, Tunc & enim addiscentes uera esse sciunt
quae audiunt · si neglegi illa non uiderint a doctore ; Quamuis enim manifeste
uera cē non ignorantur quae docentur · tamen si neglegi ceperint a magistro
difficile pficient audientibus ·, Magis enim opera suadent · quā uerba ·,
Quam obrem magis pmiis remunerandi sunt · qui neglegentibus magistris
de solis uerbis pficiunt · tam in opere quā in sensu ·, Forma enim erat his
qui mediocris uel tenues erant substantiae · In plebe · Ut discerent qua
tenus libertatem suam non amitterent · Unde & salomon · Raro inquit
infer es pedem ad amicum tuū ne saturatus tui oderit te · Qui enī frequen
ter ad aliena mensa conuenit ocio deditus adulet necesse ē pascenti
se cum religio nr̃a ad libertatem homines aduocet · Ideoq; siquis inquit
manducare spernit · cesset a labore ·, Ut quia nullus cibo potest uiuere
det operam laborandi · ut arbitrio suo uiuens dm̄ possit habere ppicium ·,
Audiuimus enī quosdā ambulare inter uos · intemperantes · nihil operan
tes sed curiose agentes ·, Qui ociosi eē desiderant · id agunt quatenus occasio
nascatur · qua interitum suū desiderabile faciant ; Domibus diuitū am
bulantes questu & opiniones uerborū subtiliter colligunt · scientes quid
de quo uelint audire · & libenter & requisiti pascuntur · Quod factum
ualde abhorret disciplina dominica ·, Horum enī uenter dš ē qui

sed acura diuina necessaria prouiderit. His igitur huiusmodi denunciamus
& exhortamur in dno ihu xpo. ut cum quiete operantes suum panem man
ducent. Ut et facilius suadeat. Interposito nomine dni ihu xpi exhortatur
eos ut obaudiant quidei sit utile. Vos autem frs nolite deficere in benefacien
do. Quod si quis non obaudit uerbo nro per epistolam hunc notate. Et
nolite cum eo conuersari. ut reuerentia confundatur. Non uelud ini
micum existimetis sed monete. consilius ut fratrem. Propter quod su
perius unicuique suum panem manducare debere precepit. Ne forte
quidam illorum occasionem parcitatis. & inhumanitatis caperent.
Ideo statim subiecit. Vos autem inquid frs nolite defatigari benefacien
ter. Neque enim in reprehensionem uenit qui humanus in largiendo est.
Sed hoc qui cum possit laborem ferre ocio uult uitam agere. quem si e
pistolae auctoritas non corrigit. Notandum hunc. ne conuersandum
cum eo precepit. ut confusus. quia ab omnibus uitatur subiceret se preceptis
apostoli. Quod tamen sine iracundia. & contumelia uult fieri. ut pa
cienter declinetur ab eo. Ita tamen. ut si res adtulerit loqui cum eo. monen
dum illum. ut paciatur se corripi. nec ultra precepta apostoli contempnenda
familiaritatem quoque tam diu cum eo non habere. quia diu obaudiens fiat.
Nam si ad iracundiam cita melius lacessitur. peior se fiet. Incitatur enim ad con
tentionem & incipiet erratum suum uelle defendere. Post autem erubescere
emendare se. ne quod prius excusabat postea fateri uideatur. Ipse autem ds
pacis det nobis pacem semper in omni loco. dns cum omnibus uobis Amen.
Semper quod sui est bono uoto illos prosequitur. Quasi carissimos filios op
tans semper cum eis pacem manere. quae dux ad uitam est aeternam. Cum his eni
dns esse promisit qui fuerint pacifici. Salutacio mea manu pauli. quod
est signum in omni epistola. Ita scribo. Propter interpolatores & adulte
ratores scripturarum saepe se manu sua in omni epistola sua salutacionem
subscribere testatur. Ut sub nomine eius epistola accepta ferri non possit
quae non fuerit manu eius scripta. Gracia dni nri ihu xpi cum omnibus
uobis amen. Haec salutacio manu apostoli conscripta est quia gracia

dni nri ihu xpi : optat esse cum eis · Amen · Colosenses hi sunt laudicenses sunt asiam · & ipsi pueniti erant a pseudo apostolis · nec ad hos accessit ipse apostolus sed & hos p epistolam recorrigit · Audierant enim uerbum ab ar chippo qui & ministerium in eos accepit · Ergo apostolus ia ligatus scribit eis ab epheso ·

ARGUMENTUM ; Hos ide · colosenses · pseudo apostoli euertere nitebantur · ut p p̄dicacionem epafre · siue archippi philosophicis disputacionibus inretirent simplicitatem mentis eorum · ne sper nerent · raciones elementorum · quibus quasi gubernatur uita humana · Idcirco hos apostolus per epistolam hortatur & admonet · ne alicui preter xpm aliquam ee spem putarent · & decē peterentur ·

INCIPIT TRACTATUS IN EPISTOLIS AD COLOSINSIS ;

PAULUS APOSTOLUS XPI IHU · PER UOLUN tatem di · & timotheus frater · his qui sunt colosenses · scis & fidelibus fra tribus in xpo ihu · Gracia uobis & pax a do patre nro · Capud epistolae solito more scribit ad eos · in quo & scis · & fidelibus · & fratribus litterarum ordinare psequitur · quib; exobtat di graciā manere p xpm · Gracias agi mus do patri dni nri ihu xpi · sep p uobis orantes · audita fide ura in xpo ihu & dileccione quā habetis in omis scos · pp̄ter spē quae re posita e nobis in caelis quā ante audistis in uerbo ueritatis euāngelii quod puenit ad uos · sicut & in uniuerso mundo · Quoniam dignum habuit ds credere istis filium suū · gracias eis referens in oracionibus suis · Deinde pp̄ter propter caritatem quā habebant in scos fidi quia p hac spes firma e a pud dm · quae remuneraturus creditur · Credentes · & diligentes se in uicem auctore xpo · Cuius nomen puenit ad omis gentes · ut multiplicen tur in fide eius · Et e fructificans & crescens sicut & in uobis · ex qua die audistis · & cognouistis gracia di in ueritate · sicut didicistis ab epafra dilecto conseruo nro · qui e fidelis p uobis minister xpi · qui eciā notā fe cit nobis urā dileccione in spu · Exemplo ceterarū gencium hos crescere & fructū uitale facere · alieni sermone psequitur · Ut exeo quod di gra ciā perceperunt pficerent · Et in numero · & opere ad iungentes fidei suae

qui fierent fratres eorum in xpo; Exemplo enim bonorum operum illorum adtrac
ti sunt multi. teste illis epafra. qui eis ministrauit gratia xpi uice apostoli
quam statim inbiberunt. ut potum spiritale indui caritate quam in carne sed
in spu. Ideirco et nos ex qua die audiuimus. non cessamus pro uobis orantes. et
postulantes. ut impleamini agnitione uoluntatis eius in omni sapientia
et intellectu spiritali. In hoc ut ambuletis digne deo. ad omne placitum in omni
opere bono. Audiens hoc apostolus deuotam ac promtam uoluntatem illorum
circa fidem xpi. orat pro eis. ut propensius agnita uoluntate dei racionabili opere
explerent deuocionem; Quam audita a fide xpi didicerant. Ne tamen mentis
fida dicacione. et robur fidei dum inconsulte aliquid atque impetue con
ficerent laboris sui fructum amitterent. Hoc enim libenter accepto fert quod
deuoto fit animo et prudenter. Fructificantes et credentes in agnitione
dei. In omni uirtute robur capientes. secundum potentiam gloriae eius. In om
ni patientia et longanimitate. Cum gaudio gratias agentes patri qui ido
cauit nos in parte sortis sanctorum in lumine. qui liberauit nos a potestate te
nebrarum. et transtulit in regnum filii caritatis suae. Incrementum operum
eorum cum scientia uult fieri ut non ignorent fidei spem suae. Tunc enim firmi
[illegible] sic aduertant. quae per fidem promissa sunt. et quanta sit po
tentia gloriae magestatis dei in patiencia. ut longa expectacione susti
neat humanum genus. quod in reuerencia sua. non solum neglegit creato
rem. uerum persequitur amantes eum. Ut et ipsi similiter pacientes sint. ut sub
portent probra. et maledicta. si fuerit pressura. expectantes iudicium dei.
Nec dubitantes de eo. magis autem gaudentes. in promissa uita. cum gracia rum
acciomb; deo. qui indignatus est aduocare. et inducere gentes in promissione
iudaeorum. quae est lumen aeternum. id est ueritas perpetua; Liberauit enim de con
dicione tenebrarum. hoc est eruit de inferno. In quo tenebamur a diabolo
tam ex proprio. quam ex delicto adae. qui est pater omnium peccancium. translati
sumus per fidem. in regnum caeleste filii dei. Ut ostenderet nobis deus quo amore
diligit nos. quando adtollens nos de in ma tartari. Induxit in caelos cum
uero filio suo. Iam enim omnes credentes. qui fixa mente deuoti sunt. ex

euntes de saeculo duce dextere partis angelo. Inducuntur in caelum, quod ante devicta morte concessum non erat. In quo habemus redemptionem remissionem peccatorum. In huius filii sui regnum transtulit nos deus, per quem nos redemit et manumisit. Remissio enim peccatorum liberos facit, ut liberati de hostis teneri obnoxii non possint. Nam sine fide Christi nullus egressus de inferno. Quia obligatus peccatis exire ianuas tartari non potest. Qui est imago dei invisibilis. Invisibilis dei imago visibilis esse non potest. Alioquin non imago. Quod enim invisibile est, pingi non potest. Nec enim visibilis potest invisibile videre. Aut enim corpus est quod videtur, aut figura aut aliqua informata substantia, quae fert acies oculorum. Totum tamen corpus est. Deus autem qui ab his omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere visibilem. Sed ideo sic dicitur, ut talis filius intellegatur qualis est pater. Ut quia de ipso est, et nihil distat ab eo in divinitate naturae, imago eius dicatur et forma, ne alius deus a perfidis crederetur. Qua autem nomine ipso hoc continetur. Ideo enim verus filius dicitur, ut de ipso esse credatur. Sed propter malam intellegentiam etiam hoc additum est, ut imago eius dicatur, ut cum apparet, licet in figura humana aut certe in igne, ut ad Moysen, non ipse pater intellegatur esse sed filius. Et propter quod imago eius dicitur, nihil ab eo distare credatur. Unde dicit ad Philippum: Philippe, qui me videt, videt patrem. Quomodo tu dicis: ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre et pater in me est. Haec est unitas et substantialitas patris et filii, ut in invicem sint. Ut qui videt filium videat et patrem. Nunc videamus quomodo visus est filius, ut proinde intellegamus qua ratione Philippus videndo filium videat et patrem. Intellectu certe operum divinorum viderunt filium, non carnalibus oculis, quae operatus filius dixit esse patris, ut unitatem virtutis ostenderet. Eodem genere visus est Iacob, unde nomen accepit Israhel, id est homo videns deum. Propter hoc ergo imago dictus est invisibilis dei, ut ipse esse intellegatur, qui per intellectum visus est deus. Patrem autem numquam ullo modo apparuisse, sicut dictum est in evangelio: Deum nemo vidit umquam.

Primogenitus universae creaturae. Ante omnem creaturam genitum

filii · non creatum testatur · ut secerneret nativitatem eius a creaturae factura.
Et ut hoc penitus clarescat · subiecit · Quia in ipso condita sunt omnia
in caelis & in terra · Visibilia · & invisibilia · Sive throni · Sive domi
nationes · Sive principatus · Sive potestates · Omnia per ipsum & in ip
so condita sunt · Non solum in eo magnificum · & gloriosum significat xpm
qui ante quam fierent omnia · natus est · Sed & in ipso dicit · omnia condita · Hoc
est · ut omnium potencia · in eo esse credatur · Et ideo profecto dum omnia fiunt
per ipsum · hoc est · caput esse totius creaturae · Quia ab ipso ut sint esse coeperunt
Ideo autem quae ab ipso facta sunt · per ipsum facta dicuntur · Quia ad hoc natus
est · ut faceret creaturam · Hoc est fecisse in eo & per eum · Nec enim sibi nativitas
sua profecit sed nobis · Quia non eguit nasci qui in his erat · Quomodo sit uni
tas dei patris & filii · Quomodo ipse novit · quae ingenita sunt dei patris ·
Erat enim in deo · qui processit de deo · Ita ut unus esset deus · Assistit ut neque diminu
cio sit patris · neque profectus filii dum nascitur · Et ut apertius tradat · quae &
quanta sit potentia filii · ostendit quae per ipsum sunt · Id est · troni · dominaci
ones · & principatus · ac potestates · ut proinde omnino minus nihil in eo cre
datur esse · quam est in patre · Et ipse est ante omnes · Ante omnes sic est · quia hic solus
de deo patre natus est · de ingenita utique substancia dei · haec autem virtute
eius quam per generationem habet a patre subsisterunt · Non ut commu
nio eis substantiae sit cum eo · sed ex nihilo nutu dei patris filio agente coe
perunt · Et omnia in ipso constant · In ipso constant · quia sine eo nihil sunt
Nisi enim huic fuerint subdita errore devia · quasi perdicioni fient obnoxia
Et ipse est caput corporis aecclesiae · Aecclesiae caput xps · Si tamen omnes
unum sentiant · caelestes · & terreni · ut sint ecclesia · Hoc est unius fidei ·
Si quominus truncati capite totius corporis · Id est auctore suo seiuncti
amencia quadam · & vanitate bacchantur · Qui est principium primoge
nitus ex mortuis · ut fiat in omnibus ipse primatum tenens · Quoniam omnia per
ipsum sunt · Per ipsum denuo neglegentia quadam facta · caduca · reforman
da fuerunt · ne ad iniuriam eius pertineret si opus eius per alterum instau
ratum fuisset · Ut quomodo ante omnes natus est sic et tertium ante omnes primus

fuisset· ex resurrectione mortuorum reddita pristina uita. Ante omnia enim naturae deo· ut cuncta crearet quae non erant· Iterum autem accepta carne deum genere naturae· ut peccatum· quod ex uirgine eua intrauerat in mundo aboleret· Natus ergo et mortuus· resurrexit· Ut quae primum fecerat· postea iterum crearet· Quia per errorem fuerant uelud mortua· ut semper in omnium uita sit primus et princeps·. Quia in ipso conplacuit omnem plenitudinem inhabitare·. Plenitudo in ipso est· et manet· quia omnia potest semper ut nihil exceptum sit quod non per eum possit prestari· Ut et faceret et reformaret et lapsa erigeret· et mortua uiuificaret; Unde ait: Sicut habet pater uitam in semetipso· ita dedit et filio uitam habere in semetipso· Sicut enim pater suscitat mortuos et uiuificat· sic et filius quos uult uiuificat·. Nec enim pater iudicat quemquam· sed omne iudicium dedit filio· Quid tam iustum· nisi ut omnium qui fecit per illum· ipsi daret iudicium; Ut omnis plenitudo diuinitatis habitet in ipso· per id quod diximus· id est omnem illum potestatem in se habere. Hoc est deum esse perfectum· Qui enim haec omnia non habet· non est deus·. Et per eum reconciliare omnia in ipsum· pacificans per sanguinem crucis eius siue quae in caelis sunt· siue quae in terra· Hoc est· quod supra memoraui· quia ut ea omnia quae fecit per illum instauraret· errore quodam discrepare coepissent ab inuicem· nec non et auctore; Est enim adhuc error in carnalibus caelis· Humiliauit enim incarnandum illum ut homo factus· ostenderet· ac doceret· quomodo possint ea quae in firmamento sunt· et super terram reconciliari creatori· Quod ut ad perfectum perduceret· occidi se passus est propter homines·. Ut quos apud superos docuerat· exeuntes hinc a morte secunda teneri non possint· Ut doctrina eius fructum haberet primae institutionis· et omnia facta per ipsum uiuerent in ipso· quasi in auctore· sicut petrus fatetur in actis apostolorum; Et uos quondam alienatos et inimicos consiliorum eius· in operibus iniquis; Nunc autem reconciliatos in corpore carnis eius per mortem· exhibere uos sanctos· et inmaculatos et inreprehensos in conspectu suo; Quale donum dixit erga gentes memorat ut ostendat eos debitores·. Et quidem multum ingratiarum actionibus dei·. Qui cum inimici essent consiliorum eius quibus decreuit uisitare genus hominum

per famulum suum moysen cuius doctrinam & potestatem non receperunt
deuoti idolis sunt. Ideo in operibus iniquis adorauerunt enim opera sua
quae fecerunt. Misericordia autem & prudentia dei requisiuit eos ut gratu
ito dei gratiam consequerentur. Redeuntes ad eum in conscientia mun
da. ut in die iudicii dum nihil erroris inuenitur ueteris. In his ad cor
porarentur creatori suo. Quin prodesset humano generi. Incarnatus homo
factus est ut in carne sua uinceret mortem; Siquidem perseueratis in fide
fundate stabiles & inmobiles. a spe euangelii quod audistis. quod prae
dicatum est in uniuersa creatura quae sub caelo, Cuius factus sum ego pau
lus minister. qui nunc gaudeo in passionibus pro uobis. & suppleo
reliquias pressurarum christi in carne mea. pro corpore eius quod est ecclesia;
In tribulationibus quas patiebatur. exultare se fatetur; Quia profectum suum
uidet in fide credentium; Non est enim inanis tribulatio. quando eum
pro quo patitur adquirit adiutam; Quas passiones christo dicit inferri.
Cuius utique doctrinam persequuntur. ut perfidos grauet impietatis suae
crudelitate. & fidelibus dei praedicet caritatem. Cuius filius nunc usque
iniurias patitur pro nobis. Nunc igitur intellegi uult qua causa scri
bit ad eos cum dicit. Si tamen perseueratis in fide fundati. Ut scirent tunc
prodesse sibi passionem christi si in accepta fide manerent. Idcirco enim poten
tiam magnitudinis quanta christi sit & quam infinita ab initio declara
uit. ut doceret in ipso solo spem ponendam. Quia ipsius sunt omnia
Et quia nihil sine ipso potest uiuere. neque in caelis neque in terris. Ante
omnes enim est. & cuncta in ipso constant. quia in omnibus ipse primatum te
net. ut si quis alicui elementorum. aut angelorum uel potestatum de
uotum se debere esse putet errare se sciat. Hinc enim unus est filius dei caput
omnis principatus. & principii. cuius euangelium praedicatum est in toto
mundo; Incipiens a moyse qui dixit iudaeis; Quia prophetam nobis sus
citabit dominus deus uester. ex fratribus uestris. tamquam me ipsum audietis. Erit enim
quicumque non audierit prophetam illum. exterminabitur de plebe; Unde
dominus ait iudaeis. Quia moyses de me scribit. Itaque hic unus audiendus est

& colendus. Nec ad hunc estimandus e quisquam. Qui caput tenet. reli
quam parte subiecta habet. Nā qui se subiectis humiliat totus errat
Quia non tenens caput. truncatus e. Ex quo totu corpus connectitur ad
unū. Cuius factus sū ego minister secundū dispensationē dī. quę da
ta ē mihi in uos. adimplendū uerbū dī. In misterio quod absconditū
fuit a sclis & a generationibus. Ministrū factū esse se euangelii
inter gentes a dō p xpm̄. cum fiducia loquitur. ut misteriū coeptū
a dno p idoneum & efficacē seruum. posset impleri. quod ignotū
fuit a sclis. Nunc uero declaratū ē scīs eius. quibus uoluit dś de
monstrare. quę sunt diuitię magestatis misterii dī in nationibus
quod ē xps̄ In uobis spes glorię quē nos adnuntiamus. Misterium
quod latuit in sclis. modo reuelatū adserit. id ē tēpore apostolo
rū ostensū. Quia & gentes admittende essent. sine circumcisione
carnis ad fide xpi. qui p missus erat iudeis. Prius eni p dicatione fidei
circūcidi mandatū ē gentiles. si uoluissent ad legē accedere. Nunc
aūt misericordia dī. ita ut sī suscipi iussi sunt ad fidē. Quod indig
nū putabāt iudeis ut xps̄ In quos pe erat iudeorū. etiā gentes par
ticipes faceret glorię suę. Monentes omnē hominē & docentes
i omni sapientia. ut exhibeamus omnē hominē pfectū In xpo in quo
laboro. certans secundū operationē ipsius quā operatur in me i uir
tute. Hanc dicit. uerā esse sapientiam. quę ē in disciplina domini
ca cū agnoscitur xps̄ quod se ipsū apostolus magna cū cura agere
testatur. Et erudiens omnē hominē In hac sapientia confirmatū eū
exhibeat dō. in intellectū xpi ut misteriū natiuitatis ex dō. & nati
uitatis ex maria. & totius operis eius celestiū & terrestriū adsequa
tur. Cuius rei certamen. contra pfidos habere se loquitur. adiu
uantib; signis uirtutū. Ut p hęc uicta infidelitas conprimatur.
Que eni uerbis subtilitate quadā diabolicę uersutię ausus e con
tradicere pudore correptus. necesse ē. cedat uirtuti. Volo eni uos
scire. quantā p uobis & p his sollicitudinem habeā qui laudicię s

et quotquot non uiderunt faciem meam in carne ut consolationem accipi
ant corda eorum cum fuerint instructi in caritate in omnes diuitias ple
nitudinis intellectus ad agnitionem misterii dei in christo in quo sunt omnes
thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Non se minus sollicitum
probat his quos in carne minime uidit quam de illis erat quibus praesens praedica
bat testatur; Ut scirent non minori affectu diligi se ab eo quia eos non
uiderat quam ceteros apud quos erat diligebat. Ut foueret animos
eorum in caritate et prompti fierent per epistulam agnitionem accipe
re sacramenti dei in christo. aduertentes has esse sapientiae et scientiae
diuitias si agnoscatur christus in deitatis suae plenitudine adoran
dus. Omne igitur misterium sacramenti dei in christo est. Hic est enim
unus in quo omnis creatura quae non sperauerit peribit ut omnium
potentia in eo sit qui cognoscit istum cunctorum quae quae sunt cog
nitionem uideatur habere. nec colendus alius praeter hunc requiratur.
Quia omnium potentiarum uirtus in eo est; Ex ipso enim habent omnes; Unus
enim cum sit omnia potest. Quare et caput omnium dictus. ut per ip
sum omnes subsistere uideantur. Digne ergo omnes thesauri sapientiae
et scientiae in eo dicuntur absconditi, Omnis enim scientiae ratio toti
us creaturae supernae et terrenae in eo sit oportet. quoniam eorum
capite. siue angelorum. siue solis. siue lunae. siue stellarum. uel cete
rarum rerum omnis scientiae peritia in auctore illorum est. in quibus hunc ag
noscit. nihil ultra requirit. nec sapientiam nec uirtutem quia agno
uit in quo perfecta uirtus perfectaque sapientia est; Quicquid enim alibi
requisierit inuenire. plene in hoc et habunde inuenitur; Nam quid
sapientius salomone. quid prudentius daniele quibus idcirco deus prae ce
teris sapientiam dedit. ut notum faceret infidelibus totius sapientiae
esse auctorem; Denique nabochodonosor dicit danieli admirans super sa
pientia eius uere deus uester ipse est deus deorum et aperiens misteria. Quod qui
dem omne incredulum latet in christo omnem esse sapientiam et scientiam quia
non legunt in euangelio astrologiam. non in apostolo geometricam

non inppheta arithmetica. nec musica. Que idcirco despecta st a nris
quia ad salute non ptinet. sed magis mittunt in errore & auocant
a do. ut du his student ratiotinationu disputationibus cura anime
sue n habeant. Que enim ta uera sapientiae nisi cognouisse quod psit
ob eni. quia inpedit anime. ne cura surgat. Non inmerito ergo
qui xpm agnouit inuenit thesauru sapientiae & scientiae. Agnouit
eni q desit utile. Hoc dico ut nemo uos circuueniat. in sublimitate
sermonis. Na & si corpore absessu. sed spu uobiscu su. gaudens
gaudens ordinatione ura. & supplens id quod dee ualtim fidei
urae. Commonet ne in malorum conloquiis & astutia iniquitatis
sensus eoru transduceret. Quia sapientes mundi arte quadi. &
minutis disputationu inretire gestiunt simpliciu animas. Ut ra
tione mundanaru reru. abstrahant eos a spe quae e in xpo. Unde a
postolus spu se illi tadesse dicit. ut reuerentia eius ante oculos ha
bentes abstinerent se ab huius modi hominibus. Sicut sps helisei pphe
te uidit fraudem giezi. euntis ad neeman syrum ut acciperet sub no
mine eius quae illi mandata non fuerant. & descendente prompto a
nimo neeman ei plus dedisse. qua fuerat postulatus quanto magis
apostolus ea quae dixit. quam ppheta; Fuit promtiores illos facere &
circa traditionem euangelii. Gaudere se dicit in dispositione con
uersationis illorum., Ut scientes unde do placeatur in eo fierent fir
miores p q d digni effecti. ad utilitatis pfectu fidei suae addisce
rent sensum. Quemadmodu enim accepistis xpm ihm dnm nrm.
In ipso ambulate. radicati & edificati in ipso. & confirmati fide
sicut & docti estis. a bulantes in illa. cu gratiaru actione., Hoc mo
net. & hortatur. ne deuotio eoru minueretur. & recederent a fide
qua fuerant adsecuti. & prauis fabulis euersi. aliter xpm accipe
rent qua didicerant; Multi enim corruptores fidei circuibant ad
seducendos simplices dolose. & cu simulatione adnuntiantes xpm
quos e uitari monet magna cautela. ut stabiles. & firmi supra fun

damentum trinitatis · spe futurorum · gratias uberes agerent · supm
sericordia di · Videte ne quis uos depdetur p philosophia & inane
fallatia · secundu traditione hominum · secundu elementa huius
mundi · & non secundu xpm · Quia in ipso habitat omnis plenitudo
deitatis corporaliter · Philosophia dicit terrena p qua solent se
duci qui cupiunt prudentes iudicari in mundo · Haec argumen
tis & subtilitate minutiarum quorunda componitur · qua sphi
sicas inuestigauerit rationes queda habens admixta · Quae ho
tamenta sunt · bonae uitae · uel documenta · Aliquando demen
suris · nec non de numeris aliquando de elementi qualitatibus
& quantitatibus ordinatam · In cuius disputationibus qui in
ciderit · uix & raro euadit · Detinetur enim ueri similibus ca
sis & commenticibus rebus · Nihil tam uerum estimans · qui con
spicitur · & intellegitur in elementis · Et quia quae ad psens sunt
& cernuntur oculis suauia & oblectabilia uidentur · aliquantos
seducunt · qui spiritale ratione · despiciendam · & ridenda
putant · Desperatione futuri · omne uia astris adsignantes · car
nali rationi obnoxii · Neque uia credenda sint sustolli in caelu
posse ne uelle uia uenire ad terras aut aliquid corporeum ·
sine rerum admixtione generari · repugnantes potentiae ac
prudentiae di · Sicut eni legi in diuinis ueteribus hebreorum
uoluminibus multa gesta p moysen · quae humana ratio non
capit · simili modo & in nouis libris facta a dno aut p apostolos
quae tractatus carnalis phibet credi · Hanc ergo traditionem
uel philosophia · fallace & inane appellat · Quia non a poten
tia di ordinatae · sed ad inbecillitate ratiotinationis huma
nae quae potentia di intra conscientia sua coartat ne aliter
credatur facere qua carnalis se commenet ratio · Qua singulis
elementis diuinitatis diuersitate deputant ad cultura · ut
obligent animos imperitoru · ne se ad dm uerum extendant

Quamobrem · cauendam monet traditione ista ; Quia mundi cultrix e n di
quiuiuse ; Nec ad xpm · sed a xpo abstrait ; In quo pfectio diuinitatis e ; Om
nem quae habet pater dedit filio · cu diuinitate corporaliter · in quia
ipse caput · creatura autem eius corpus est ; Quicquid putatur
posse caelestis creatura · hoc totu plene in xpo ee credatur · Ut nullus ar
bitretur quaequa colendu ; Quicquid enim in aliquo magnu putauerit
plus illo inueniet · Quia omis ex ipso habent sicut ex capite membra
ipse aut plenus e semp ; Et estis in illo repleti · qui e caput omnis prin
cipatus & potestatis ; Plus significat credentibus dari · quia potest
in elementis dephendi ; Quia qui in xpo e repletus e diuinitatis habun
dantia · qua elementa non habent ; Denique in credentibus sps scs inha
bitat · quod elementis concedi non potuit · quia indignu erat · & in
congruum ut inuisibilis habitaret in substantia uisibili & incor
poreus in his quae sensibilia sunt ; Audiant ergo & ueniant culto
res eoru · & credant in xpo ut fiant maiores eoru quos nunc colunt ;
In quo & circucisi estis circucisione non manu facta in spoliatione
corporis carnis · in circucisione xpi · una cu illo sepulti in baptismo
In quo surrexistis p fide operationis di qui suscitauit illu ex mortuis ;
Hi circucidunt in xpo · quia putata totius traditionis humanae
cultura xpo iunguntur corde non carne circucisi ; Id e in spu non
in carne seruientes · ut a terrenis ad caelestia · ab humanis ad diuina
& ab errore conuertant ad ueritatem ; Cu quo & sepulti sunt · In
baptismate ; Resurrexerunt aut p fide di · de quo credunt q d ex
emplo xpi resuscitauit illos ex mortuis · Illic eni homo uetus de
ponitur & nouus adsumitur ; Peccatis moritur · uiuificat iusti
tiae ; Elementis abrenuntiat · ut xpo societur ; Resurrectionis fu
turae tenens pignus exe plo saluatoris · qui resurrexit ex mortuis
Haec igitur commonet ut pseuerent in abrenuntiatione pompe
& pstigiis satane ; Qui idcirco elementoru suadet cultura ut a do
auocet · & participes apostasiae suae uolens efficere homines ·

Quia enim sub nominē suo culturam suadere non potest. Horretur enī
ipso nomine. sub alterius nomine. suam uoluntatem conatur implere.
Et uos cum mortui essetis in delictis. & preputio carnis urae. conuiuifica
uit simul cum illo donans nobis omnia delicta. deleto cirografo quod
aduersum nos erat decreti. quod erat contrarium nobis. & illud tulit de
medio. & adfixit cruci. exuens principatus. & potestates. ostentauit
in auctoritate triumphans illos in id ipsū. Mortuos dicit gentiles fuisse.
Primū quidē quia legem. qua ad testimoniū datae creatoris & adultia
condemnanda recipere noluerunt. deinde peccatorum suorū causa
indigni erant uita. Ideoq; discreuit hos a iudaeis. quasi qui fuerint in
inici di unius. Iudaei uero in unius dī confessione degentes. aduen
iente xpo. addiscunt mysteriū dī. quod expectabant ad iustificationē
suā. Ut in eo quod subreptum illis fuerat quia inpossibile ē esse sine
peccato acciperent remissionē. Inducit & iudaeos dicens. donans nobis
omnia delicta. Ut post specialem subiceret & generalem. quia cunc
tis donauit ōnia delicta. Sed quia sicut dicit dns. cui plus donatū
fuerit. amplius debet diligere. Idcirco cōmonet gentes. ut conside
rantes causas malorū suorū. & qualē gratiā acciperent a dō in xpo
tota deuotione solliciti sint circa obsequiū eius. a quo ab aduersa
mortis pena sunt liberati. Quomodo ergo donauit nobis omnia de
leto inquit cirografo quod erat aduersariū nobis. Et quantū ē de
lere subicit dicens. Et illud tulit de medio. cū adfixit aūt cruci. Ad
figere aūt cruci. hoc dixit ēē spoliare principē & potestates pub
lice. & detriumphare illos in xpo. Haec sicut uidetur obscura sunt.
Ac per hoc. ad habita cura delucidanda sunt. Hoc ē p̄sidiū dī quod p̄sig
nificantia diuersarū causarū. exponit apostolus. Multa enī ictame
morat. ut genus hominū ad indulgentiā perueniret. ut non solum
p̄pria remitteret nobis delicta. sed & illud tolleret peccatū quod ex ade
erat p̄uaricatione. quod apellauit cirografum in decretis. quod
nos a mortuis surgere non sinebat. Quia si non & hoc tulisset de medio

exeuntes hinc quod n̄ acceperant remissa illic tenerentur apud inferos.
Porro aūt ideo omnia delicta concessa sunt · ut resurgerent a mortuis
Quia enī ex peccato mors sublato peccato · fit resurrectio mortuorum
Quod quide̅ fieri minime potuisset nisi peccatū adfixiss& cruci · Dūeni̅
non peccando saluator uincit peccatum q̄d homine̅ tenebat obnox
iū · Insup & occiditur ab eo innocens · sicut crucifigitur peccatum ·
Deuictū eni̅ peccatū · mortificatū dicitur · Crux eni̅ non saluatoris ·
mors e̅ sed peccati · Innocens eni̅ qui occiditur · reos illos facit a quibus
occiditur · Peccatū aūt principes & potestates Intellegamus · quorū
studio peccauit primus adam · Ad auctores eni̅ referendū e̅ nomen
hoc quorum mortem in expoliatione significauit; Mors eni̅ ipso
rū haec e̅ quia uicti a saluatore dū expoliantur animabus quas tene
bant In captiuitate mortificantur · Rei eni̅ facti sunt · quia cū ha cauc
toritate animas tenerent quia peccauerant ipsi inuenti sunt amplius
peccatores · Dū illū qui illos non peccando uicerat occiderunt ; Et sic
iuste expoliati sunt sicut dixit publice · Id e̅ in cruce · quod e̅ palam de
triumphati a d̄o in xp̄o · Ille de triūphatur · qui pala̅ uincit̄ et spo
liaeius publicantur · Ostenditur eni̅ omnib; prostratus qui ceteris in
sultabat · Decretū aūt quod dicit non e̅ hoc quod pagani fatū appel
lant · quia illud non omnibus contrariū adserunt · quia quosdam
dicant ex hoc felices · alios infelices · , Hoc eni̅ decretum · omnibus
dicit fuisse contrarium · Sententia eni̅ erat cunctis aduersa homi
nibus · Nemo igitur iudicet uos in cibo uel in potu aut in parte diei
festi · aut in neomeniis · aut sabbato · quod e̅ umbra futurorum
corpus aūt xp̄i ; Quo om̄is spes uitae In xp̄o e̅ ac fiducia nulli sup̄sti
tioni aūt legi subicere nos debere p̄cepit · Quamobrem p̄strepen
tes · aut aliquid quod ad fide̅ xp̄i non p̄tinet susurrantes con
tempnendos · Istū aūt solū sequendū p̄ que deuicta morte · & red
dita resurrectio mortuorum · Quidā eni̅ iudaeorū solent iudicare
fideles quod ea que inter dicta p̄ moysen sunt edant de cibis ·

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

cum omnia ds munda fecerit; Indigni autem iudicati iudei debis edere, p̄hibiti sunt a melioribus. Solent iterum rep̄hendere nos quia dies festos eorū sp̄nimus. quia initia mensium non obseruamus. quae neomenias uocant. Maxime aūt quod dies sabbatorū non custodimus. Ut ocio & epulis eu luxuria transigantur; Quod magis ad offensā p̄tinet quam ad gratiā. Haec omnia corpus sunt xp̄i Quia elementorū p̄fectus sunt uocabula. Hinc ē unde in euangelio dicit dn̄s. Est enim inquit filius hominis & iā sabbati dn̄s; Per ipsū enī omnia quae quidē sie data sunt p̄ morsen. ut umbra eent t figura futurorū. ut apparente ueritate figura cessaret; Sicut enī absente imperatore. Imago eius habet auctoritatem p̄sente non habet. habae ante aduentū dn̄i. tempore suo. obseruanda fuerunt; Presente aūt carent auctoritate. Numquid aliquis. uice dn̄i agens. ipso p̄sente dominatur; Si p̄fectorum uicariū p̄sentibus eis priuati sunt. quanto magis serui p̄sente dn̄o etiam ipsi in obsequio debent uideri; Nemo uos decipiat uolens in humilitate animi. & sup̄stitione angelorum ea quae uidet. extollons se frustra. Inflatus mente carnis suae. & n tenens caput illud. ex quo omne corpus p̄ conpaginationes & coniunctiones subministratum & conpaginatū crescit in augmentū dī; Quod superius sub nomine philosophiae cauendū monuit. nunc apeius docet. obseruandum ab his qui terrene sapientiae studentes hec colenda adserunt quae obtutibus adiacent. uel apparent ut horū culturis deterne animae sub firmamento obligare teneantur ne se supra firmamentū tendant ad superiores caelos. ad dm̄ omnium adorandum. Quod opere efficitur inimici. ut se p̄ animas sup terras humiliatas detineat. Ubi se se it sep̄ de caelis deiectum futurū iusto iudicio dī. religione simulans. tu sit maximū sacrilegiū. Inflant enī. motū p̄uidentes stellarū. quas angelos uocat. non auctoritate diuina. sed sup̄stitione humana. quae ad nihilum p̄ficit. nisi ad dāmnum nolentes tenere fidē xp̄i. qui omnium

creator et dominus est; Ex ipso enim omnis originem habent. Quare et corpus eius dicuntur si tamen agnoscant eum. Ad ipsum enim conuersi ita edificantur conpaginati fide eius subministrante euangelio. ad unantur cuncti quasi membra corporis in caritate xpi ut augmentum faciant deo; Cum enim redeunt ad illum qui per errore deseruerant illum minuentes copias diuitiarum eius. dum eum denegant eius se esse. incrementum faciunt deo. quia ex perditis adquiruntur deo sursum deuictis dicit Quia et ipsi sub elementis seruiunt non elementis. Si ergo mortui estis cum xpo ab elementis huius mundi. quid tam uiuentes in hoc mundo decernitis. Omnis qui baptizatur in xpo moritur mundo. Cunctis enim superstitionum erroribus abrenuntiat. ut soli colat fide xpi. Amotis enim quae naturali iustitiae accedunt. relinquit disciplinam data adae. per quam uiuitur deo. propter eam quae est in xpo. Moritur autem his quibus subiectus fuerat per errore; Dum negat illos quos praesumpserat esse; Et ita fit. ut per inimicitiam abrenuntiationis. Inuicem sibi mortui dicantur homo et elementorum cultura. Mundum enim dicens. errorem carnis significat. Omne enim quod uidetur carni deputatur; Hinc est unde et iohannes apostolus. Nolite inquit diligere mundum hunc. neque ea quae in mundo hoc sunt; Id est. neque elementa. quibus conpactus mundus est; Neque errores quos humana adinuenit traditio diligamus. sed solum xpm qui mortuus est pro nobis. ut corpori suo nos sociaret expeditos. Qui ergo consepultus xpo. mortuus est elementis. ut nihil curent ex his. Superna enim didicerunt tenenda. quae possunt uitam dare perpetuam; Haec enim nec praesentem dant. et impediunt ne adprehendantur futura; Qui autem post baptismum ambiget de aliquibus putans quaedam de ueteribus ueneranda uiuere se ostendit elementis quae decernit colenda. aut dubitat contemnenda; Hic remanebit infra circulos mundi. alienus a deo. Quia ueteri indutus homine. carnalia transire non poterit.

Ne tetigeritis. ne gustaueritis. ne contrectaueritis. quae sunt in interitu

& corruptione p abusione secundum pcepta & doctrinas hominu. Phib&
omni genere ab spe mundanoru. quia inanis e. ne colant. ne adsenti
ant. ne cogitent. quia quae pmittunt corruptionis sunt. Usus eni cul
ture ipsorum interitum generant. quia pcepta & doctrinae non di
sed hominu sunt; In quibus uana spe se quippe cu aduersus creatore
inuenerit haec error humanus. ut phibens ab unius di fide. multo
ru deoru supstitione inducat. Quae sunt ratione quide habentia
sapientiae simulatione religionis. & humilitate animi ad uexatio
ne corporis non in honore aliquo. ad saturitate. & diligentia carnis.
Hinc se sapientiae ratione habere putant; Quia traditioni humanae
nomen religionis adplicant. ut religio appelletur cu sit sacrilegiu.
Quia quod contra auctore e. sacrilega mente inuentu e; Nomen
ergo fingit. ut falsa quae sunt. possit uera adserere. & humanas
mentes in terra humiliat. ne se erigant ad superna. aut terrena co
lentes. excedant a supnis caelestibus. Et ob sint corpori. cuius caput
xps e secundu primae uexationis facturam. Hinc eni grauati non po
terunt sursu iungi capiti suo. Ut instauremur in illo. & honorati
effecti quasi prima parte corporis truncati. totos se dantes mundo
ad sensum carnis explendu. Sagina eni carnalis sensus traditio
humanae. quae hoc dicit sufficere. quod carnis tradidit pruden
tia; Ratione eni uidetur habere sapientiae iuxta carne. quia
ex elementis e omnis corporalis natiuitas; Ac p hoc non esse incon
gruu inquiunt his inclinari. Quorum gubernaculis humanu
regitur genus. ut his se subiciat quae uidet mundi clarissima.
nec requiri debere spiritalia. quia his solis inquiunt ducibus
uti concessu e. & p hanc ratione neglegunt auctore. Si eni con
surrexistis cu xpo. quae sursu sunt quaerite. ubi xps e ad dextera
di sedens; Hos cum xpo resurrexisse adserit in baptismo. qui sup
caelestia cogitant. ubi sedes e xpi. ubi ds pater filio suo tradidit
dextera ut regnet & iudicet. Iudicis enim in sinistra sedere non e;

Resurrectio. Tamen duas habet formas. Ut primo animo de terris
resurgat ad caelos. Deinde recepto corpore resurgat raptus obuiam
xpo. Quae sursum sunt sapite non quae super terram. Supernorum
caelorum quia aeterni sunt habitacula nos petere exhortatur.
Ab his aut omnibus quae in firmamento et sub firmamento
sunt dissimulandum. Quisquis eni his se supstitionibus occu
pauerit. impedimentu patietur. Non enim poterit haec trans
cendere quibus se inclinauit ut dominis. Mortui enim estis
et uita ura absconditae cum xpo in do. Apud mundi sensum
mortuus xps uidetur. et discipuli eius. dum constet uiuere illum
cubis omnibus. Idcirco carnalibus ac mundanis absconditae uita
xpi et suorum in do extra mundum in regno eius caelesti in quo
uiuunt. Cum xps apparuerit uita ura. tunc et uos apparebitis
cum illo in gloria. Uita ura xps e. quia legimus in actibus aposto
lorum hunc esse uitae auctorem. quia pfidis non creditur futu
rus iudex. Cum aut aduenerit in uirtute caelesti. et in suis fuerit
ee quod minime credebatur. Tunc apparebunt cum illo. et ii
qui crediderunt in illum. et manifestabitur omni pfidiae quia
uiuit cum suis in gloria. Haec consolatio fiduciam spei parit.
ut secum de futura uita omnia post ponentes xpm sequamur.
Mortificate ergo membra ura quae sunt super terram. forni
cationem inmunditiam libidinem concupiscentiam malam
et auaritiam quae est idolorum seruitus. Qm omnia simul pec
cata corpus esse in epistola ad romanos significat. Idcirco nunc
singula delicta describens membra ea appellat. ut post accep
tam ac seruatam euangelicam de saluatoris plenitudine ratione
bonae uitae operam darent. Abstinentes se ab omni turpitudine
et desiderio malo. Quo possint peritiae diuinae fructum non a
mittere. Multum enim obe scire ueri rationem. et minime illa
factis psequentibus adfirmare. Hinc e unde et dns inter cetera

ait; Qui autem inquit scit uoluntatem dni sui. & non paruerit ei
uapulabit multis. Auaritiam tamen. Idolatriae conparauit. ut
nihil illa scelestius demonstraret. Sub uno nomine duo pessima
& impia genera designauit atq; omni ratione monet fugienda.
Primum enim. & per graue crimen. Idolatria est. Quid enim tam
perniciosum. tamq; funestum. Quam ad iniuriam creatoris di.
lignis. & lapidibus. uel aliis metallis honorificentiae eius nom
tribuere. cum ipsi non patiantur. ut seruus. nomine dni nuncupe
tur; Quem non natura utique. sed quaedam condicio subicit serui
tuti. Aliud contra crimen e auaritiae. non dispar malitia sed di
uersum in nomine; Unde ad timotheum ait. Radix eni omnium
malorum e auaritia; Omnium eni capax e delictorum. ita audi
tatis suae quod inpossibile e. Impleat desiderium semp. Semp bi
bens. & semp sitiens. Non inmerito ergo sub uno nomine. utrum
que malum ostendit; Paenae enim. uno explentur opere; Quia
sicut idolatria unido auferre nititur gloriam. ne quod eius pe
culiare e solus habeat nomen deitatis sibi soli condignum; Ita
& auaritia in di se res extendit. ut si potest fieri unus & solus cre
aturam eius sibi usurpet. quam ds omnibus fecit; Unde dicit
ds p prophetam. Meum e aurum. & meum est argentum. Utra
que igitur do e inimica. Ambe eni do abnegant. quae eius sunt
Propter quae uenit ira di. Malorum memoratorum causa uen
turum dicit. Iudicium di. ut in dicetur in hos qui contempto
do. & lege eius interdicta sequi maluerunt. In quibus & uos am
bulastis aliquando cum uiueretis in illis. Quantum illis bene
ficium prestiterit gratia di p ihm xpm. non tacet. ut gratulen
tur euasisse se iram quae uentura e repente super infideles toti
us terrae. & tales se me p ipsos prebeant. ut parere possint p ceptis
eius a quo a morte secunda sunt liberati. Nunc uero deponite.
& uos haec omnia. iram. & indignationem animi malitiam

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

plasphemiam. turpiloquium de ore uestro non procedat. Nolite men
tiri inuicem. exuite uos ueterem hominem cum actibus eius. & induite
nouum. eum qui renouatur in agnitionem eius qui condidit illum.
Ubi non est grecus & iudaeus. circumcisio. & praeputium. barbarus
et scita. seruus & liber. sed omnia & in omnibus xps. Nunc ibi his p
hibet quae minora peccata uidentur. ne forte quia superius quae gra
uiora sunt mortificanda mandauit. Haec admittenda. aut quasi
non periculosa. non fugienda putarentur. Simul & qui ue
exuti uetere homine. Id est. tam uerbo quam actu & contami
natos exuerit & incontaminato se induerit. noui facti in xpo. per
agnitionem ueritatis. quae olim latuit. modo autem manifestata
est per nouam legem credentibus. ut similes fiant imagini eius
qui creauit illos. Imago haec in conuersatione bonae uitae in
tellegendae. sicut dicit ad corinthios in epistola prima. que
admodum portauimus imaginem eius qui de terrae. Ita &
portemus imaginem eius qui de caeloe; Ipse ergo creator ho
minis. cuius imaginem portare nos iubet. In sanctitate. & bonis
operibus. quae de filii dei agnitione descendunt. Nemo enim
potest bonam & mundam habere uitam. nisi habeat cui
hanc exhibeat; A quo si non premium. certe uel laudem expec
tet; Sed apud deum. & laus. & premium speratur; Quia non
patitur dei iustitia. eum qui carnis uitia uicerit non coronari
In hac itaque agnitione nullus tamquam indignus excipitur. quasi
non mereatur accedere ad fidem xpi; Omnes enim accedentes.
unum fiunt deleti quod fuerint. & scripti quod esse coeperint
Ut quia unius fidei sunt. in eo ipso unius sint. & meriti. ut
quos fides iungit. non possint discerni; Propter quod diuersi
natura. & gentes siue conditiones sunt; Omnia enim & in
his omnibus xpc; Quia enim cuncta membra eius sunt omnia
xpc est. & dum una confessio eorum est de spe eius in omnibus xps.

H

& sic omnia corpus eius sunt · ut professio eorum · & natura concor
det ·, Alia est tamen imago haec · quam de agnitione salvatoris di
cit creari · & alia imago ad quam factus est primus homo; Ista enim
imago est & in femina · cum agnoscit eum · qui se creavit · & ob
temperans voluntati eius · abstinet a vita turpi · & actu perver
so; Illa autem imago in solo viro est · Sicut idem dicit in epistola ad
corinthios prima ·, Vir quidem non debet velare caput cum sit
imago · & gloria dei; Sicut et mulier non velaverit caput esset
& ipsa imago dei · Nam in genesi ait ita; Et fecit hominem ad ima
ginem dei · fecit eum · Ut sicut deus unus est · unus ab eo fieret homo ·
ut quomodo ex uno deo omnia ita ex uno homine omne genus
esset super faciem totius terrae · Unus igitur unum fecit quatinus
tamen eius haberet imaginem · & ipse in viro & in muliere simi
litudo mysterii · patris & filii · barbarum tamen a scythia segre
gavit; Sicut servum a libero · non utique in christo · In quo omnes unum
sunt · sed in morum feritate & ingenii sui inmanitate; Peiores enim hos
barbaris intellegi voluit ·, Quamvis grecorum libri iustitiam eorum
predicent · quam duce natura sequebantur; In tantum magnum
apud eos peccatum furti habebatur ·, Quod greci magna inquit
cum industria & doctrina iustitiae semitas investigarunt ·,
Hos naturaliter adprehendisse conlaudant · Sed quomodo dege
nerant omnia · postea magis vituperabiles esse ceperunt ·, quas
amazonas primitus adserunt appellatas · totam asiam con
tra naturam subicientes · sicque contigit ut et viri canum mor
tabidi efficerentur inmanes silvestres inculti plusquam
barbari; In tantum inmitati · ut carne humana vescenda
inbuerentur ·, Quid mirum cum & ipsi romani longe alii fu
erint · quam nunc sunt; Induimini ergo ut electi dei sancti &
dilecti · viscera misericordiae · benignitatem humilitatem
sensus mansuetudinem longanimitatem prebentes

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

uobis inuicem patientiam · et donantes alius alii · Siquis aduer
sus aliquem habet querelam · sicut et xps donauit uobis · ita et
uos facite · Virtutes possunt habere · ad haec eos facienda hortatur
qui meritum collocant apud dnm · A peccatis autem abstinere
timor facit; Veretur enim ne mala faciens poenis subdatur · Haec
autem quae nunc facienda monet · ad perfectum pertinent meritorum
ex uoluntate enim fiunt non ex necessitate; Qui ergo ab inlicitis
se abstinet habet laudem; Qui uero a licitis temperat · et lau
dem habet et premium · Sup haec autem omnia caritatem · quod est uin
culum unitatis · et pax dei in cordibus uris exultet · in qua et uo
cati estis in uno corpore et grati estote · Quia enim omnium maior
est caritas · huic magis studendum hortatur · Tunc enim omnia quae
supra seruanda mandauit · ad effectum premiorum poterit deduci
si duce caritate iter ambulent legis · Tota enim mente operatur
qui de amore aliquid facit · hypocrisis · et simulatio non est in cari
tate; Quare et iohannes apostolus · timor inquid non est in caritate
Qui enim timet · perfectus non est · Perfecta enim dilectio · foras mittit
timorem; Unde et dns amari se maluit · quam timeri · Haec enim
quae conplectitur unitatem · haec quae omnes unum corpus facit · Haec
est quae ueram habet pacem · Quam corde puro custodit · Potest
enim pax dici · et non habet caritatem; Caritas enim · semper secum
habet pacem · Verbum xpi habitet in uobis habunde in omni
sapientia · docentes · et monentes uosmet ipsos · psalmis · hym
nis canticis spiritalibus in gratia cantantes · in cordibus uris deo ·
Haec meditanda monet semper · quae sonent xpm · Haec in corde
habeamus · quae deo patri semper gratias referant · Et uox canora
illi seruiat · illum laudet psalmis · hymnis extollat · Et huic soli
notum sit qui occulta pendet mentis · a quo speratur et premi
um in cordibus illi cantari mandauit · ne fauore hominum fie
ret · et fructum amitteret · Et omne quodcumque facitis in uerbo

aut in opere omnia in nomine dni ihu gratias agentes do & patri p
sum. Quoniam supra in corde dm laudari & illi gratias referri pre
cepit nunc tam in uerbo quam in opere totius conuersationis nre
nomen dni ihu laudari & exaltari hortatur. ut cum uerba nostra
carent reprehensione. & opera nostra bona sunt magnificetur dns
ihs. cuius magisterio inuituperabiles sunt discipuli. Tunc eni
ueras gratias agimus do p ipsum. Si modum preceptorum eius
custodiamus. Mulieres subditę estote uiris. sicut oportet in dno.
Ita precepit mulieres subditas esse debere uiris. sicut mandauit
ds inter cętera dicens ad mulierem. Et ad uirum tuum conuersio
tua. & ipse tui dominabitur. & ipso ritu. & disciplina timeat ui
rum suum. quasi dnm ex quo cepit esse. Viri diligite uxores uras
& nolite amari esse ad illas. Rigorem uirilis legis emollit. ne po tes
tate qua preualet nimius quid sit in dominatu uxoris. sed debet
respicere. & affectum. quia mulier caro eius est. ne plus illam hu
milians exacerbit. & contraria cogitet. Filii oboedite parentibus
per omnia. hoc enim placet do. Non potest aliud do placere.
nisi quod iustum. & pium est. Tunc enim possunt filii dm ha
bere propitium. si debitam honorificentiam rependant paren
tibus circa obsequium illorum faciles. In contemptu. diffici
les. Scientes filius numquam aduersus parentes prouidere.
Patres nolite ad iracundiam prouocare filios uros ne pusillo
animo fiant. Modestos precepit patres debere esse filiis. ne co
artati a bers delinquant in illos. & dm offendant. quod nolunt
Ira enim. inconsiderata res est. in tantum ut aliquando ne sibi par
cat. qui irascitur. Debent enim recordari patres. quia fuerunt
& ipsi filii. Considerate aut filii. quia futuri sunt patres. Utar
quo liberato consilio utriusque patris & filii subiecti sint. &
patres modesti. Serui oboedite per omnia dominis carnalibus
non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes. sed in sim

plicitate cordis timentes dnm. Quod do alter seruiri non potest
quam puro corde. occulta enim peruidet animorum; Sic & homi
nibus debere seruire precepit. qui enim ad oculum seruit. in oculto
aliud facit. Qui enim ex animo talis e foris. qualis & intus. Si ergo
in hoc obsequio fuerit fidelis. promerebitur dno; Qui a ipse dixit
Qui in minimo fidelis e. & in magno fidelis e. Si enim ei qui ad pre
sens uindicat fidelis non fuerit. quomodo fieri potest. ut illi fidem
exhibeat. quem post mortem audit iudicaturum; Ideirco in dni
carnalis causa iustum uult esse seruum. & obsequentem. ut
possit & in di rebus. & fidelis esse. & obsequens; Si enim in presen
ti idoneus fuerit. ubi scit nulla esse nisi corruptibilia premia
quanto magis propensior erit in di deuotione. quem scit fide
libus inmortalia daturum premia. Quicquid facietis ex animo
operamini. ut dno non hominibus. Certi quod a dno recipietis
retributionem hereditatis dni xpi cui seruitis. qui enim inique
gessit. feret id quod gessit inique. & non e personarum acceptio
apud dm. Ut promptos illos in obsequio. & fide faciat. mercedem
illos bonorum operum accepturos promittit a do in regno xpi;
Quod ut probatum sit. & acceptum sic illos uult obsequi. sicut dno
a quo mercedem expectant. aut si iniq; egerit. non solum homine
offendit. sed & dm quem in ad missa fraude. carnalis dni con
tempsit. Si aut bene egerit non erit apud dm seruus hominis
quasi dispectior. sed remunerabitur quasi liber inter homines
Seruus aut xpi. quod dignitatis e nomen. Dni quod iustum e
& aequum seruis prebete. scientes. quod & uos habetis dnm
in celis. Ne domini temporales superbia extollantur. presu
mentes de dominatu mitigat. & cohibet animos illorum.
ut adhibita consideratione humani generis. anim aduertant
auctorem dm; Non seruos & liberos sed oms ingenuos condi
disse. Sed hoc mundi iniquitate factum est; Ut dum alter

alterius fines invadit · dum captivos ducit ingenuos · Unde
& manu capti dicti sunt a veteribus · Inde mancipia · hic casus
& conditio · & iam nunc apparet ; Alii redimuntur alii
remanent servi ; Apud dm̄ aut̄ hic servus habetur qui pec
caverit ; Denique peccati causa cham servus audivit · Cui
sententiae veteres adsensere · Ita ut definirent om̄s pruden
tes esse liberos · stultos aut̄ om̄s esse servos ; Quia prudens
abstinet a peccatis · ut hic ingenuus sit · qui recta sequitur ·
Servus aut̄ qui per stultitiae inprudentiam subicit se pecca
to ; Unde & cham propter stultitiam · quia risit nudita
tem patris stulte · servus ē appellatus ; Ostendit ergo domi
nis · quia non vere sunt domini ; Sed quasi p imaginem
Corporum enim · non animorum sunt domini · Solus enim
dn̄s · & auctor rerum · invisibilis ds̄ · tam corporibus ·
quam animis dominatur ; Ut haec considerantes · iusta a servis
exigant servitia ; Talia utique qualia & a se exigi volunt
a dn̄o communi ; Nam cum ipsi non uideant dignum e dō servi
ant · quem non negant omnium potestatem habere cuiusq;
cottidiana dona ministrare creaturae humanae usibus exhi
beri a paribus suis · Non dicam fratribus tam gravia exigunt
servicia ut ferri non possint · non ponentes in animo · qui & ipsi
velint nolint servi sunt & uidentis cuius merita · Orationi instan
te vigilantes in illa · orantes simul & pro nobis ut ds̄ aperiat nobis
ostium verbi · ad loquendum misterium xp̄i · pter quod etiam
vinctus sum · ut manifestem illud p ut oportet me loqui ; Iam
prudentibus misteriorum dn̄i xp̄i & cautis inevitandis vitiis
peccatorum · orationi instandum ostendit · ut meritis cres
cant deficientibus temptationibus adversarii · Quos in tantum
dignos habet · ut iudicet eos etiam se posse precibus adiuvare ·
ad adserendum audacter evangelium ad quod manifestandum le

gationem acceperat. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt
tempus redimentes. sermo uester semper in gratia sale sit conditus.
Ut sciatis quomodo oporteat uos singulis respondere. Quo necesse est
ambulare nos inter infideles. & conloquia misceri causa conuer
sationis mundanę. hoc est quod commonet. ut cum sapientia sit
ipsa conuersatio. ppter scandalum gentilium. ne occasionem
p nos accipiant blasphemandi. & inritentur ad persequendum
Quid enim opus est loqui cum eo. quem sciat intractabilem
& obstinate mentis paratum ad contumeliam faciendam; Ideo
hæc monet ut oportuno & loco & tempore magistra modestia re
ligionis uerba pmantur; Aut si persona talis in medio ē quę
pstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi.
Aliter cum mediocribus. & aliter cum humilibus agendum ē.
Aliter iterum cum mansuetis. aliter cum iracundis. quibus cedi
oportet. hoc ē redimere tempus. Cum enim insidianti domini
eius uerbis. & furenti temporibus audatia cedis. iniurias infesti
temporis lucri facis. Nam sic apud ide͂ rex adseruit. corporis
ē libertas loquendi uerba dī cum mansuetudine ut puocentur
ad bonum; Perstrepentibus tamen. & animosis. ad conuicia
semper cedendum. Uincis enim cum cedis. Quæ circa me sunt
omnia nota faciet uobis tychicus dilectus frater. & fidelis minis
ter & conseruus in dn̄o. quem misi ad uos ad hoc ipsum ut cog
noscat quæ circa uos sunt. & consoletur corda ura. cum onesi
mo kmo. & fideli fratre qui ē ex uobis. om̄a quæ hic sunt nota
faciet uobis. Ad hoc se dicit fratres misisse. ut inuicem sibi nota
fierent. quæ agerentur ab inuicem. Quamuis superius dicat
spu se presentem apud eos. & uidere quæ agerent. Internuntiis
opus ē tamen. Sollicitior enim fiet quis quando uidet ad se ue
nire ad considerandam conuersationem suam. Plus enim ue
retur si speculetur se uideri que agat. Nam cum dī omnia

uideat · & sciamus omnia illi nota esse · quia non tamen uidemus
nos uideri abeo · contraria facimus · Salutat uos aristarcus
comes captiuitatis meae · & marcus consobrinus barnabae
de quo accepistis mandatum · ut si uenerit ad uos excipiatis eum ·
& iesus qui dicitur iustus · qui sunt ex circumcisione · hi soli
sunt adiutores mei in regno di · qui mihi solatio fuerunt ·
Hic aristarcus · bone conuersationis · ac meriti uidetur qui deuo
tione dominica · particeps & socius laborum apostoli designat ·
Marcum autem ut commendet quid sit nomtac & · Ut cum
laudabilis uiri barnabe adfinis addiscitur honorabilis habe
atur · Addit & ihm quem iustum nomine uocari appellat ·
Quibus solis testimonium perhib& quia hi ex circumci
sione adiutorio fuerunt ei adsentientes · & participes senten
tiae eius · ut iam circumcidi ulterius non deberi predicarent
Ideo participes illos dicit suos in regno di circumcidendum
Aut ee & sabbata · & neomenias seruandas · predicare non
spiritale ē · sed terrenum · Salutat uos epafras qui est ex uobis
seruus xpi · Cariorem illis facit epistolam · quando ei qui ex
ipsis est testimonium reddit · Semper sollicitus pro uobis
in orationibus ut stetis perfecti · & habunde expleti in omni
uoluntate di · Iam salutaria se illis exoptare testatur
ut illum quietius illorum est · & affectu unanimitatis
karissimus · participem suae defensionis in profectum eo
rum ostendat · Testimonium enim adhibeo illi · quia ha
bet multum laborem pro uobis · & pro his qui laudociae sunt
& hierupoli · Ut sollicitos eos salutis suae faciat · alio
rum uigilantia · quanta sit pro his ostendit · Sollicior
enim quis fit pudore in causa sua alterum uidens labora
re · Salutat uos lucas medicus carissimus · & demas · Uere ca
rissimus apostolo fuit lucas · quia omnia post ponens aposto

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

lum secutus e(st) semper. qui et euangelium. et actus apo
lorum scripsisse perhibetur. Salutate eos qui sunt laudi
ciae fratres et nimpham et domesticam eius aecle
siam. Quoniam simili modo et pro his qui lauda
ciae sunt sollicitus erat. In eorum epistola hos salu
tandos commonet. nimpham cariorem existimans
cuius et domum salutat. Tam enim deuota
uidetur fuisse. ut omnis domus eius signo
titulata esset crucis. Et cum lecta fuerit
apud uos haec epistola. facite ut et laudicen
sium aecclesiae legatur. et laudicensium
uos legatis. Quia generalis sunt instructiones
apostoli. et ad omnium profectum scriptae
epistolae. Idcirco etiam laudicensibus epis
tolam hanc legi praecepit. ut per hanc quid
agendum sibi esset addiscerent. et colosenses
ut eorum legerent. iuxta sensum supra dictum.
Et dicite archippo. uide ministerium quod sus
cepisti in d(omi)no ut illud impleas. Prepositum
illorum per eos ipsos commonet. ut sit sollicitus
de salute ipsorum. Et quia plebis solius causa scri
bitur epistola. Ideoque non ad rectorem ipsorum
distinata est sed ad ecclesiam. Post enim epafra qui
illos imbuit hic accepit regendam eorum ecclesiam
Ipsa enim salutatio mea manu pauli memores esto
te uinculorum meorum gratia uobiscum.
Ut confirmet epistolam manu sua subscriptam di
cit memorans ut in mente habeant exitus eius quos
patiebatur pro salute gentium et tales se preberent
ut non egre ferrent pati p(ro) his. Inuin at.

EXPLICIT AD COLOSENSES·

Titum commone facit & instruit de constitutione maiorum
natu & spiritali conuersatione· & hereticis uitandis qui
in scripturis iudaicis credunt / scribit & anicopoli·,

ARGUMENTUM·

Titum apostolus consecrauit epm·, Et ideo commonet
eum ut sit sollicitus in ecclesiastica ordinatione· Id est
ad quosdam qui simulatione quadam dignos se osten
tant· ut sublimem ordine teneant·˜ simulque & he
reticos ex circumcisione corripiendos·.

INCIPIT TRACTATUS IN EPISTOLA AD TITUM·

PAULUS SERUUS DI APOSTOLUS AUTEM XPI IHU·
secundum fidem electorum di·˜ & agnitionem ueri
tatis eius·˜ quae sedm pietatem ē in spem uitae aeternae
quam promisit ds uerax ante tempora secularia; Mani
festauit aut temporibus suis uerbum suum in predica
tione· quod creditum ē mihi· secundum preceptum salua
toris nri di·˜ tito germano filio· secundum communem
fidem· gratia· & pax· a do patre· & xpo ihu· saluato
re nro·, Decretum donum a do· quod ante secula promi
serat·˜ tempore saluatoris in predicatione apostolorum
manifestatum declarat. Sic enim promiserat; quod etiam
sibi dicit creditum· ut gentibus insinuaret predestina
tam misericordiam di & ut titus eius filius· Id est· secun
dum euangelium· Hoc est enim uerum quod aeternum
ē; Hanc di uoluntatem & sollicite suscipiens predi
caret gratiam di & pacem· ut accepto dono pacifici
fiant cum do patre·, Quia omnia ex ipso sunt & xpo
ihu saluatore nro quia ipse nos liberauit a morte·
Huius rei gratia reliqui te crete ut ea quae desunt cor

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

gas: et constituas per ciuitates prespiteros sicut et ego
tibi disposui., Siquis e sine crimine. unius mulieris uir.
filios habens fideles. non in accusatione luxuriae. aut
inobsequentes; Oportet enim epm sine crimine esse
sicut di dispensatorem. Non proteruum. non iracun
dum. non uino deditum. non percussorem. non tur
pia lucra. adpetentem; Sed hospitalem. benignum
prudentem. iustum. scm. continentem. tenacem
eius sermonis. qui secundum doctrinam fidelis e
ut potens sit. exhortari in doctrina sana. & contra
dicentes euincere., Sunt enim multi. & non hobae
dientes. uani loqui. & seductores. maxime hi.
qui sunt ex circumcisione. quos oportet redar
gui. qui uniuersas domos subuertunt. docentes quae
non oportet turpis lucri gratia. Manifesta sunt quae
lecta sunt; Epm enim & scm in operibus. & uerbis pruden
tem. ordinari uult. ut & fratres exhortari possit. & con
tradicentes. conuincere. maxime eos qui erant ex iudae
is. qui sub nomine xpi iudaizare docebant; Quos ali
bi falsos frs appellat. Renati enim in xpo non puri
erant xpiani; Partim enim legem partim xpm
uenerari uolebant., Hos dicit. quia domos subuer
tebant. praua ista doctrina. duplici; Et haec enim
gerere. turpibus lucris studebant., Quia ideo
haec magis agebant. ut placerent iudaeis. a quib
sum p tos sperabant. ut pecuniam lucri fa ce
rent & praeputium., Hi erant quaestus eo
rum. sicut dns dicit iudaeis., Ambulatis
mare & aridam. ut faciatis unum proseli
tum., Haec duo turpia lucra appellat; Quia

qui sub nomine dei docet· non deuotionis causa· sed quaes
tus· turpis lucri captator est·, Similiter & qui per cir
cumcisionem aliquem uult adquirere·, Unde alibi
ait·, Et gloria in pudendis eorum·, Dixit quidam
ex ipsis proprius eorum propheta cretenses sem
per mendaces· male bestiae uentris pigri testi
monium hoc uerum est·, Quidam ex cretensibus
melioratus per disciplinam dominicam· quid
sentiendum esset de cretensibus indoctis expres
sit· quod et mali essent· & otiosi uellent come
dere·, Malitia enim pasci uolebant· qui cum
nihil prosint· gestiunt et nocere·, Duplex er
go malum est·, Tales erant et cretenses· unde is
tum prophetam appellat·, Sed in causa cretensi
um·, Tam enim uerum hunc de his adserit locutum· ut
93 prophetam·, Falli enim prophetam· inpossibile est·,
Quam ob causam· argue illos dure· ut sani sint in fide.
non intendentes iudaicis fabulis· & mandatis
hominum aduersantium se ueritate·,
Insistendum praecepit in correptione illorum· ut
conuerti possint·, Et illa sectari quae iusta
sunt· et dei legi condigna· auertentes se a iudaicis
fabulis· quia in lege nemo iustificatur apud deum·
quanto magis in mandatis hominum·, Quicquid enim
aduersum ueritatem opponitur· humana inuentio est· Nescien
tes enim uim scripturarum· & interiora uerborum· legis colorem
secuntur· non saporem·, Ideo fabulas dicunt narrare·
non ueritatem·, Putant enim numquam recedendum ab his
quae moyses tradidit·, Ut puta de escis· aut coniu
gis· aut neomeniis· aut sanguine hostiae· uel domo·

Inmunda diebus septem· cum sciant primores suos abraham isaac
et iacob· sine his iustificatos & dī amicos appellatos; Et hezechie
lo propheta contestante; Quia propter quod legem dī & iustifi
cationes eius profanauerint· precepta acceperint et mandata
non bona in quib: iustificari non possent; Unde & dns ait iudeis;
Quia haec ad duritiam cordis urī scripsit moyses; Hinc ē unde et
petrus apostolus· Quid inponitis inquit iugum supra ceruices fra
trum quod neq: patres nrī· neq; nos potuimus portare; Nam si u
tilia fuissent· tunc data fuissent· quando & lex in tabulis data est;
Sed quia post tanta signa prodigiorum & legem editam inreueren
tes & diffidentes et ceruicosi inuenti sunt· talia & tanta acceperunt
mandata· in quib: respirare n̄ possint; Hinc factum ē· ut et boni labo
rarent cum malis accepturi mercedem; haec ergo pro uindicta da
ta sunt· Ita ut tempore quo promissum aduenit donum dī misericordia
dī relaxaret omā· que prius interdixerat· quod non intellegen
tes iudei· sub iugo permanent· Et quorundam libertatem his uolunt
uinculis obligare; Ideoq: hos obiurgandos admonet· ut ab his auer
tantur; Omā munda mundis· his uero qui contaminati sunt
& sine fide nihil mundum· Sed inquinata ē eorum & mens et con
scientia; Istos mundos ēē significat· qui & qua causa interdicta
sunt norunt· & qua causa concessa sunt postea; Nam si in genesi
legitur· quia omā quae fecit ds bona sunt dubium non ē· quia et
munda sunt; Qui uero non intellegunt· inmundi sunt; Accusa
tores enim scripturae sunt· si enim bona facta leguntur· cur inter
dicuntur quasi execrabilia· si execrabilia n̄ sunt· quia bona sunt;
Propter duritiam cordis interdicta noscuntur· Quia indigni
habiti sunt· tota uti dī creatura; Nam quia a meliorib: prohibiti
uidentur· horum mens & conscientia inquinatae· quia creaturam
dī accusant· ut excusent semet ipsos; Dm confitentur se nosse
factis autē negant· quo sunt execrabiles & inoboedientes ad om

ne opus bonum reprobi; Quamuis ad omnes hereticos pertineat dictum hoc
tamen de iudeis intellegitur locutus qui se habere dm̄ solos dicunt scire.
operib; uero abnegant. sicut dicit dn̄s. Si filii abrahe essetis. opera abra
he faceretis; Quomodo ergo possunt dm̄ abrahe scire qui mysterium
et fidem eius ignorant. non euangelii opera sectantes. sed legis factorum
in neomeniis & circumcisione. et ceteris perturbatores impii et inrueren
tes; Haec sunt opera quae dm̄ nesciunt; Tu autem loquere quae de
cet sanam doctrinam; haec scit dm̄ que appellatur sana doctri
na; Di enim doctrina salutaris ē; Seniores sobrios eē. graues. pru
dentes sanos fide. dilectione. patientia; Qui sint sane doctri
ne ostendit. ut minus sobrios. minus graues. infideles sine caritate
inpatientes insane doctrine discipulos significaret; His enim operib;
nescitur ds̄. neq; iustitia eius; Anus pari modo in statu religione dig
no. non criminatrices non uino multo seruientes. bonum docentes ut
instituant adolescentulas. uiros suos diligere. amare filios pruden
tes pudicas eē. castas. domus curam habentes. subditas propriis ui
ris. ne uerbū di blasphemetur. Tales precipit seniores ut exemplo
sint bone conuersationis iunioribus; ut si infideles uiros habeant con
gaudeant eis magis quam plasphement nomen di dum uident. quia
propter di timorem propensius obsecuntur suis uiris; Iuniores simi
liter hortare ē continentes eē. per omnia. teipsum prebens exemplum bo
norum operum. In doctrina. In integritate. In grauitate. uer
bum sanum inreprehensibile. ut is qui ex aduerso ē reuereatur
nihil habens dicere de nobis dignū reprehensione; Quo iuuen
tas solet modū egredi. immo promptior eē ad lapsum. Idcirco salu
brib; retinaculis contineri iubetur. ut infrenata diuinis legib; gu
bernetur; Quod ut effici non sit arduū aut difficile. magistrū for
mam eē precepit. ut ea que docet quomodo fiant ostendat. ut hi
qui profani & inimici fidei erubescant uidentes quia que uerbis
docet. uera eē probet factis Seruos dominis suis subditos eē in

omnib; optimos · non responsatores · non fraudantes · sed omnē fidem
bonā ostendentes · ut doctrinam saluatoris nr̄i dī ornent
in omnib; Bonis operib; et fide · doctrinā dicit ornari domini
cam; Tunc enim placitae & decora · sibi hic qui eam pfitetur · nulla
exosam faciat abnegans factis · sed amabilem & uerā; Non potest eni
indecorum ee quod uerum ē; Cam ergo dicta sequentib; factis
implent · ostenduntur uera ac p hoc decora; Tunc possunt do
mini seruos suos n̄ tantum a fide n̄ phibere · uerum & iam gaude
re; Quia fidem eorum & iam sibi uident pficere; Nemo enim fi
dem dī custodiens · infidelis potest ee hominibus; Inluxit eni
gratia dī saluatoris nr̄i omnib; hominibus erudiens nos ut
abnegantes impietatē et secularib; desideriis · temperan
ter et iuste et pie · uiuam̄ in hoc seculo; Donum dī inluxisse
dicit hominib; p xp̄m · id est ueritatē · unius dī manifestatam in xp̄o
ut pia pfessione · creatorē predicemus in trinitatis unitate · quod
prius latuit humanū genus · nunc aut̄ misericordia dī eluxit ·
ut erroris tenebras euitantes · id est ignorantiam & impietatem mun
danorū fugientes · pii inueniamur in parentem omnium dm̄ pfiten
tes eum in ueritate quam tradit euangelium filii eius · et ut huius
rei mercedem habere possimus · bona opera faciamus; Quomodo
enim illi qui solum patrem pdicat · spes nulla ē · si non pfitetur in
eadem ueritate & filium · ita & huius spes frustrata ē qui solam professio
nem fidei habet sine bonis operib; Expectantes beatā spem & aduen
glorie
tū beati dī et . . saluatoris nr̄i ihū xp̄i · qui dedit semet ipsū
p nobis ut redimeret nos ab omni iniquitate · et munda
ret sibi populū habundantē emulatorē bonorū operū;
Hanc ee dicit beatam spem credentium · quia expectant aduentū
gloriae magni dī · quod reuelari habet iudice xp̄o in quo dī patris
uidebitur potestas et gloria · ut fidei suae premia consequantur;
ut
Ad hoc enī redemit nos xp̄s · puram uitam sectantes repleti operib;

bonis regni di heredes ēē possimus; Haec loquere et exhortare & ar
gue cum omni imperio. Nemo te contempnat. admone illos prin
cipatib; et potestatibus subditos ēē. oboedire. ad omne opus bo
num paratos ēē; Quae spes credentium sit admonet ut manifeste
cum arguuntur. ut sciant cui bono ꝑparant; Ut n̄ aspere accipiant cer
ti quia ꝓ salute sua corripiuntur. et ut ad malum tardi sint. ad bonū
uero parati. n̄ nescii quid singulis ꝓsolui oporteat; Neminem blasphe
mare n̄ litigiosos ēē sed modestos. ostendentes omnē mansuetu
dinē ad omnis homines; Xpianos omnib; hominibus humiles uult
fieri; Sic enim possunt ꝑ fidi ad futuram spem uocari; Eramus enim
et nos quondam inconsulti n̄ sequentes errantes. seruientes. desi
deriis et uoluptatib; uariis. in malitia et inuidia agentes odi
biles. odio nos inuicem habentes; haec bona quae incredulitas n̄
habet xpianis data memorat. ut in omni iustitia lucentes manifesti
fiant quod di cultores sint; Cum enim quondā inconsulti. nunc ui
dent̄ ꝑ omnia sani ēē consilii laudatur in his dr̄; Cum uero bonitas et
humanitas inluxit salutaris di nr̄i. non ex operib; iustitiae quae
fecimus nos sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit
ꝑ lauacrum regenerationis et renouationis sp̄s sc̄i quem effudit in
nos habunde per xp̄m ih̄m saluatorem nr̄m. ut iustificati gra
tia illius heredes efficiamur sc̄dm spem uitae aeternae; Hoc bo
num quod in xpianis florere uidetur de radice pietatis diuinae ortū.
Ds enim misericordia sua saluos nos fecit ꝑ xp̄m. cuius gratia renati sp̄m
sc̄m accepimus habunde. ut bonis operib; innixi possimus. Ipso nos mo
nib; adiuuante ꝑ hac hereditatē regni celorum adsequi; Quam
ob rem omni deuotione huic obsequi debemus et ꝓceptis ei parere quia
quicquid in nobis pulchrum est spiritalib; liniamentis ipse depingit.
Fidelis sermo & de his uolo te confirmare ut sollicitii sint ad effec
tum bonorum operum hii qui crediderunt dō. haec sunt bona
et utilia hominibus; Nihil tam aptum. quam misericordia atq;

humanitas bona ē ad p̄sens et utilis in futurum. & hic enim habet lau
dem et in iudicii die coronam; Omnis enim d̄o credens misericordiae
debet studere p̄ quam uiuit. Ut in haec ergo et sollicitus rector populi
admoneatur; Stultas autem quaestiones et originum enumerationes
et contentionem & pugnas legis deuita; Sunt enim inutiles et
uanę; Stultas has quaestiones appellat. quae salutis effectum n̄ habent
neq; aliquam tribuunt scientiae peritiam ad utilitatem; His uerbis
multorum hereticorum denotat dogmata. quam uis omnia quae ue
ra n̄ sunt stulta dicenda sint; Alius tamen ē qui res fabulosas inducit
& alius qui calliditate argumentationis rem ueneno plenam p̄ponit
Ut arrius aut fotinus; fabulosa autem non lex sed heresis ē. quantum ad
tempus illud p̄tinet iudaeorum. dum quidam eorum sibi uindicarent pre
rogatiuam originem patriarcharum quae de matrimoniis ortes; Cum ex
hoc nullum meritum sit apud dm̄; Quidam uero uitceorum & ceterorum
uisorum babtisma. et sanguinem mustele. magna cura expiandum; & quia
ideo moysi sepultura abscondita ē. ne magis excitaretur; Quod fuerum
& et ceterorum scorum abscondenda fuerat sepultura; Et quia salomon ad
iutorio demoniorum templum aedificauit. In quo opere ingens multitudo
laborauit quidam fabulosum; Hereticum hominem post primam cor
reptionem deuita. sciens quod p̄uersus ē huiusmodi et delinquit
a semet ipso damnatus; Heretici hi sunt qui p̄ uerba legis legem in
pugnant. Proprium enim sensum uerbis adstruunt legis. ut prauita
tem mentis suae legis auctoritate commendent; Sciens enim impie
tas multum auctoritatem ualere. fallaciam sub nomine eius ponit;
Ut quia res mala p̄ semet ipsum acceptabilis ēē non potest. bono nominis
commendetur; Idcirco huiusmodi homines. ut inexcusabiles sint. se
mel corripi oportere; frequentius enim correpti exercitationes fi
ent in malum; Cogere autem illos uidetur qui saepe corripit. ut solli
citiores fiant ad p̄ditionem multorum. Ideo dimittendos. ut negle
gentiores effecti soli forte depereant; Cum misero ad te arthe

man & tichicum · festina ad me uenire nicopoli · ibi enim statui hie
mare; Post epistolam datam · etiam ipsum uidere uult · affectus causa; Etut
plenius illum firmaret in ecclesiastica disciplina; Zenam legis peritum
& apollo sollicite p̄mitte · ut nihil illis desit · discant aut̄ etnr̄i bonis
operib; preẽe ad usus necessarios ut n̄ sint infructuosi; Uterq; enim
nobilis ẽ sapientia et operib; Idcirco iubet sumptus necessarios dari ab his
qui crediderant · ut refrigerarent · quia dignum erat · ut qui spiritalia
tradebant n̄ illis deeent carnalia; Quamuis enim zenam legis peritum
uocet · & apollo tam p̄fectus erat in scripturis; Sed quia zenam huius p̄fes
sionis fuerat in sinagoga · sic illum appellat; Salutant te om̄s qui mecum s̄;
Propter conpendium simul om̄s consalutare illū significat; Saluta eos qui
nos amant in fide; Illos salutatione sua dignos uideri uult · qui fideliter
illum diligunt affectu dn̄i xp̄i nr̄i; Gratia dī cum omnibus uobis;
Hunc generaliter om̄s salutat fr̄s · ẽ domesticos tui am̄; EXPLICIT TRAC
TATUS SUPER EPIST · AD TITUM; INCIPIT AD TIMOTHEUM;

Timotheum instruit & docet de ordinatione episcopatus et diaconii · et
omni ecclesiasticae disciplinae; Timotheus · filius fuit mulieris iudeę
fidelis · patre greco · cuius causa paruulus circumcidi n̄ potuit · qui stu
dio matris suae sacras literas didicit · quib; operam dans bonam sibi ui
tam instituit; Hunc apostolus cū uoluisset adsumere · sciens idoneum
fore dispensatorem euangelicę ueritatis causa iudaeorū conpul
sus ẽ circumcidere eū instantib; eis ut qui matre iudea natus ẽẽt in
circumcisus ad sūm n̄ deberet ad magisteriū · Propt̄ testimonium
generis · Hunc ergo iam creatum epm̄ instruit p epistolam · quomo
do deberet ecclesiam ordinare;

PAULUS · APOSTOLUS · XPI IHU · SECUNDUM IMPERIUM DI · SAL
uatoris nr̄i xp̄i ihū · spei nr̄ae · timotheo germano filio in fide
gratia · misericordia · pax a dō patre & xp̄o ihū dn̄o nr̄o; Patris
imperio et filii · apostolum se factū ostendit · ut in dō patre salutem
& xp̄o filio ei · spem p̄dicaret; Ut quia nemo negat salutem in ẽẽ in dō

nec quisquam dubitaret spem eē in xp̄o ih̄u; Quem a mortuis suscitatum exem
plum huius spei dedisse cognoscerent; Hoc modo scribit timotheo ut securus
& de sua ordinatione; Quia imperio patris et filii electus ē ad docendum;
Quem uerū filium appellat· sed in fide; Sicut dicit ad corinthios; In xp̄o ih̄u
enim inquit per euangelium ego uos genui; Haec uera et firma generatio ē·
quae nescit occasum· nescit morbos et pestilentiam· & quae ignorat fame
et sitim; Didicit aū in regno dī nullius egere· quia futura ē dono dī inmortali
tas gloriosa in regno dī et xp̄i· quorum gratiam & misericordiam et pace
exoptat cum isto manere; Sicut rogaui te sub remanere effisi· cum
irem macedoniā ut denuntiares quibusdam ne aliter doceant· neue in
tendant fabulis et genealogiis infinitis· quae questiones prestant ma
gis quā aedificationem dī quae ē in fide; Filius a patre rogari n̄ debu
it sed p̄pt caritatis affectum· & ut illi formā humilitatis ostenderet· obse
crat eps̄ coepiscopum suū; Ne pateretur iudaeos alit populum· quā ab a
postolo tradebatur docere· ne oblectarent fabulis· quas narrare ē sueti
iudaei de generationū suorum origine· De abraham & isaac et ceteris pa
triarchis et de circumcisione· et his quae per traditas a moyse· ne circu
uenirentur ad haec colenda quae carnaliter data fuerant; Quid enim
opus ē generationū· quas constat eē infinitas per traducē facere mentio
nē· & quid et quatenus factum ē· sub uno quoq; eorū· et non potius cōpendio
p̄ fidem salutē querere; Inde enim questiones oriunt· cum quid et quan
do et quomodo· & quare factum ē tractatur· quae res impedit salutē;
Finis aūt precepti ē caritas de corde puro· et c̄scientia bona et fide n̄ si
mulata; A quib; quidam errantes c̄uersi sunt in uaniloquiū· uolentes
eē legis doctores n̄ intellegentes· neq; quae dicunt· neq; de quib; ad
firmant; Quo omnium maior ē caritas· hanc finem eē dixit· id est
p̄fectionis consūmationem om̄ium p̄ceptorum· Si tam ex puro cor
de sit et bona c̄scientia; Uera enim caritas n̄ potest malam uitā habe
re· nec simulatā fidem· In quib; omnis lex impletur & p̄phete; Qui
dam aūt iudaeorum mysterium legis ignorantes· & p̄phetarum· qua

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

usque ad Christum seruanda sunt tradita errauerunt. Putantes praedicato Christo et legem factorum in neomeniis et circumcisione et escis discernendis seruari debere. Idcirco in uaniloquium dicit eos esse conuersos. Quia uolebant docere quae ignorabant; *Scimus autem quia bona est lex si quis ea legitime utatur; Certum habens hoc quod iusto lex non est posita; Iniustis uero & non obsequentibus impiis et peccatoribus scelestis et profanis patricidis et matricidis et fornicatoribus homicidis masculorum concubitoribus plagiariis mendacibus periuris et si quid aliud sanae doctrinae aduersatur quae est secundum euangelium gloriae beati dei quod creditum est mihi;* Bonam et legem quae per Moysen data est non negat. Ita tamen ut sensus eius sciatur et quomodo data est accipiatur; Hic enim scit legem et qua causa data sit qui praedicato Christo deserit illam ex parte qua lex factorum appellatur; Circa autem dilectionem dei utatur ea asserens & affirmans quae a saluatore dicta sunt in lege et prophetis; Hic enim legitime utitur lege qui potest discernere ea quae ad tempus data sunt ab his quae perpetua sunt et quae ad Christi pertinent sacramentum seruari iam in futurum non oportere quasi uenturus credatur qui iam uenit. Si ergo omnia locis suis accipiantur bona sunt. Si quo minus mala erunt asserenti peruerse; Peccare est enim unumquemque minime locis suis exponere. Praeter ea quia iustis lege non opus est. Id est his qui accepta remissione peccatorum iustificatis ne iam uiuant sub lege a qua liberati sunt dono dei per fidem Christi. Ut de cetero seruata lege naturae quae creatoris cognitionem recipit et non peccari hortatur iudicii diem expectent in quo iusti remunerandi sunt custodientes legem naturalem; Quam si humanum genus ducem habuisset lex in litteris per Moysen data non esset; Sed quia contemptui ducta est quasi nullius esset auctoritatis scriptura firmata est. Ut sciretur quod seruanda esset et propter tempus praesens & quia requisiturus est in futurum qui illam firmauit a quibus neglecta est et a quibus seruata est; Itaque non solum propter malos actus & uitia corporis legem datam dicit sed et propter perfidiam qua spernebant creatorem ut bene uiuere addiscerent. & gratias agerent conditori; *Et gratias ago qui me confortauit Christo Iesu domino nostro. quod fidelem me existimauit ponens in ministeri*

unt; Qui prius eram blasphemus et persecutor et contumeliosus. sed misericor
diam consecutus sum. quia ignorans feci non dum credens; Superhabunda
uit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione. quae est in xpo ihu;
Propter quod omnis incredulus infirmitatem animi patitur. constrictus
carnali ratione nec credat spiritali; Idcirco xpo se gratias dicit agere. quia
apparentia maiestatis suae inbecillitatem mentis eius roborauit. Quia in
possibile putabat esse quod de domini potestate. et gemina natiuitate. et resurrecti
one et spe praedicabatur; Confirmatus autem talis uisus est. qui dignus esset ac pos
set dispensator esse sacramenti dominici. ut ea uera per legem firmaret. que
prius amore legis incredibilia iudicabat. et in persecutionibus gauderet.
quas prius quasi iuste credentibus inferebat. Dolens quia fecerat letus
quia patiebatur; Tantam enim spem didicerat in eo. quem ante nega
bat. ut plus gauderet in patiendo. quam prius exultauerat in persequen
do. Non enim malitia hoc agebat. sed errore. cui facile potest cum resipiscit
ignosci; Qui autem scit uera esse quae negat. hic non errore hoc agit. sed maliuo
lentia; Huius incurabile uulnus est. Inuidia enim compellitur falsum ap
pellare quod scit uerum; Humanus sermo et omni acceptione dignus.
quia xps ihs uenit in hunc mundum peccatores saluos facere quorum
primus sum ego; Sed ideo misericordiam consecutus sum ut in me
ostenderet xps ihs omnem magnanimitatem et patientiam ad exem
plum eorum qui credituri sunt illi in uitam aeternam; Quid tam grati
tamque iocundum quam peccatoribus indulgentiam praedicare. quis enim
sine peccato est. ut [illegible] hoc munus non cum omni gratiarum actione sus
cipiat; Deum auctorem huius praeferens et laudans in xpo. qui ut ho
minem peccatis ablueret. de caelestibus ad terrena descendens. carnem
peccati accepit. terrenis se admiscuit. ut eum caelestem efficeret. mo
ri se passus est. ut illum morti erutum paradiso redderet inmortalem;
Quis haec beneficia non in infinitum extollat. quae deus praestitit homini
dominus seruo. conditor creaturae; Et plus adhuc est in beneficiis huma
nis quam cum fecit quae non erant. per quam fecit; Etenim derelic

tus ab his et contemptus et contumeliis appetitus. addidit ad beneficia non requi
situs. ut gratior esset et plus praeferendus dum reparat quam cum fecit. ut
ostenderet unum se esse qui haec omnia possit; Igitur sic xps praesidium
Tulit homini. ut puritatem suam non uiolaret. nec amitteret potestatem; Ho
minem enim nasci se uoluit. pro certo habens carnis contactu minime se
uiolari; conuersationi humanae se miscuit; Sciens peccatis se corrumpi non
posse; occidi se passus est. non nescius mortem sibi dominari non posse. sed eam
sua opprimere potestate; Haec ergo gessit. ut omnia se posse doceret. humi
litas enim ista non ad diminutionem eius proficit. sed ad gloriam. Et non solum ei
uerum etiam in ipsum credentium; dignitas est enim seruum esse potentis. Cum
ante apostolum multi utique credidissent iudaeorum ex his qui dominum ip
sum occiderunt; Apostolus tamen ut se humiliet adhuc dolens de sua incre
dulitate. primum se omnium peccantium uocat; Quo enim prae ceteris sa
cramento se imbuit saluatoris. propensius ad cognoscendam magnificentiam
eius accedens accusat se magis qui tantum bonum tarde agnouit. nec ultro sed
misericordia eius praeuentus. ut ipse testis esset diuinitatis eius quem prius ut homi
nem mortuum aestimabat; Haec accusatio eius est. laus uero saluatoris. qui ad ex
emplum ceterorum credentium persequentem se uocauit ad gratiam; ut patien
tiam suam et magnanimitatem in eo ostenderet ceteris. qui inimico tam beni
uolus extitit. qualis esset futurus ad se decurrentibus; *Regi autem saeculorum in*
mortali. inuisibili. soli deo honor et gloria in saecula saeculorum amen; Haec ad dei pa
tris personam pertinent. quem inmortalem ideo solum et inuisibilem appellat
quia omnis inmortalitas ab ipso est. ut ipsi soli magis competat in ueritate;
Quia quisque inmortalis est. non a se hanc habet. sed ab illo. Simili modo et in eu
angelio legitur dicente domino. Quia nemo est inquit bonus nisi unus deus; Et iterum
ipse dicit. bonus homo de bono thesauro profert bona; Nemo tamen nisi unus deus
bonus est; Quia ipse fons bonitatis est. ex quo ceteri potantur. ut boni sint. Ipse est
et inuisibilis solus deus quia nulli umquam uisus est. omnia enim agit per filium; Quem
idcirco uisum dicimus. ut licet aliter quam est apparuisset. tamen illum significem
Honorificentiam ergo et gloriam deo patri in ueritate pronuntiat; Cuius pie

tate ac prouidentia xp̄s liberauit peccatores ex morte; Hoc p̄ceptum com
mendo tibi fili timothee· sc̄dm precedentes sup te prophetas· ut milites
in illis bonam militiam habens fidem & bonam c̄scientiam· quam quidam
repellentes circa fidem naufragauerunt; Ex quib; ē himeneus· & alex
ander quos tradidi satane· ut discant n̄ blasphemare; Postquam di
patris et xp̄i filii ei· quae et quanta beneficia sint· circa peccatores homi
nes memorauit; Qui cum eent puniendi· n̄ solum ignouit eis sed & iusti
ficauit· & in filios sibi adoptauit· Quo ordine populum disciplina eccle
siastica imbueret in subiectis ostendit· c̄o monens ut memor electionis
suae sc̄s timotheus· ad id q̄d predistinatus ē impleat; P̄distinatus ē
enim quando ad hoc ab apostolo adsumptus ē ut ordinaretur· dignus
iudicatus futurus ep̄s· ut impleret militiam euangelii cum in fide et pu
ra scientia; Qui enim fideliter docet n̄ potest malam habere c̄scienti
am; Tunc enim fidem exhibet p̄dicationi· si se abstineat a contrariis om
nib; quia exemplo bonorum operum· multos lacessit ad credulitatem
fidentes de spe p̄dicationis; Nam qui fidem spernit p̄cul dubio male ē
c̄scientiae· aut enim hypocrita p̄dicator· aut apertus plasphemus· sicut
erant hymeneus et alexander· qui deserentes fidē naufragi facti s̄
id est nudi a ueritate· aut priuati uita; Quid est enī ueritas nisi uita;
Quos tradidisse se dicit satane· ut emendarentur· causa plasphemiae; Tra
ditio aūt haec ē· quia commotus apostolus p̄ blasphemiis eorū sententiā
protulit in eos· diabolus aūt quia ad hoc paratus ē ut auersos a dō accipi
at in potestatē· audita sententia corripit eos ut intellegerent hac
causa se poenis adstringi· quia plasphemauerant; Hinc ē unde in eu
angelio dictum ē inter cetera; Iā noli peccare ne quid tibi deterius con
tingat· Ostendens causa peccati aliquando infirmitates inferri cor
porib; Et quia ministro diabolo fiunt· declarauit dn̄s dicens int mul
ta; Hanc aūt cum sit filia abrahe quā alligauerat satanas· decem et
octo annis n̄ oportuit solui a uinculo die sabbati; Exhortare ergo pri
mū omniū fieri· dep̄cationes· orationes· postulationes· gratiarū

actiones pro omnib: hominibus. pro regibus et p omnib; qui in sub
limiori loco positi sunt. ut placitam et quietam uitam degamus in
omni pietate & castitate. hoc enim bonum ē et acceptum corā sal
uatore nr̄o dō. qui om̄s homines uult saluos fieri & in agnitionem
ueritatis uenire; Hec regula ecclesiasticae tradita a magistro gentium
qua utuntur sacerdotes nri. ut p omnib: supplicent. deprecantes pro re
gib: huius sc̄li. ut subiectas habeant gentes. ut in pace positi in tranquil
litate mentis et quiete dō dn̄o seruire possimus; Orantes & iam p his
quib: sublimis potestas ē credita. ut in iustitia et ueritate gubernent
rem publicam subpeditante rerum habundantia. ut amota p turba
tione seditionis succedat letitia; Panis enim ē firmat cor. & uinū letifi
cat mentem. Postulantes uero p his qui in necessitate uariās ut eruti et
liberati dn̄m conlaudent incolomitatis auctorem; Referentes quoq;
gratiarum actiones. pro his quae nobis cottidie dī prouidentia prestan
tur ad uitam. ut in his omnib: pat conlaudetur ds̄. ex quo sunt om̄a
et filius ei p quem s omnia. ut sopitis omnib; quae huic imperio in
festa et inimica sunt. In affectu pietatis et castitatis dō seruire possi
mus; P turbatio enim et captiuitas. nec pietatem seruat nec castitatē.
Unde enim pius qui nudus ē. et unde castitas ubi potestatis sua non ē.
Ut ergo haec seruari possint. quae s necessaria ē. ut placita dō red
dant obsequia; Qui om̄s homines saluos uult fieri. & cognoscere ue
ritatem; Haec ē inquit uita aeterna. ut cognoscant te solum & uerū dm̄.
et quē misisti ihm̄ xpm̄; Si ds̄ utiq; qui omps dr̄. om̄s homines saluos (gene= / ratione)
uult fieri. cur n̄ impletur ei uoluntas. sed in omni locutione sensus
ac dictio latet. Unde dicit petrus apostolus; Omis scriptura indi
get interp̄tatione; Uult enim ds̄ om̄s saluos fieri. sed si accedant ad
eum; Non enim sic uult. ut nolentes saluentur. sed uult illos saluari
si & ipsi uelint; Nam utiq; qui legem omnib: dedit. nullum excepit
a salute; Numquid n̄ medicus idcirco se ppont in publico. ut om̄s se

ostendat uelle saluare. si tamen ab egris requiratur; Non ē enim uera salus
si nolenti tribuatur. nec gaudere potest in percepta salute. qui inuitus ÷
si tamē potest fieri accipit medicinam. a[lte]r. indicam. quia medicinę effec
tum habere n̄ potest. nisi ad illam eger animum cōmodauerit; Quia hęc
medicina non ē corporalis. sed spiritalis. quae neq; dubiis p̄ficit. neq; inui
dis. fides ē enim quae dat salutem; Quam nisi mens tota susceperit uolun
tate n̄ solum nihil proderit. sed & oberit fidei; Itemq; gratia hanc habet
potestatem. ut deuotis sibi diuinam infundat medelam; Indeuotis uero
conferat morbum p̄ quē totus homo intereat; Unus enim ds̄. unus & media
tor dī & hominū homo xp̄s ihs̄; Dī & xp̄i unam significat ē uoluntatem
in saluandis hominib; Unde dm̄ patrem. quia ab ipso ē omis auctoritas
unum ē e fatetur. et unū mediatorem dī & hominum xp̄m ihm̄; Missus
enim a patre. factus arbiter. reconciliauit dm̄ & homines. reformando eos
ad agnitionem ei; Quia enim unus ē pater & filius n̄ in p̄sona sed indifferenti
natura. ut arbiter eē & dī et hominum. filius dī. adsumpta carne homo
natus ē. ut mediator dī et hominum homo eē & xp̄s ihs̄. id est n̄ sine diuinita
te. quia in dō homo erat. et ds̄ in homine. Ut ex utroq; eē & mediator. et u
trumq; reconciliaret in se primum hoc fecit; Non enim poterat unita
tem dī custodiens. mediator dī et hominum uocari. quasi alius eēt ds̄.
qui dissidentem hominem a dō. in gratiam reuocaret; Sed homo qui le
gem datam n̄ preteriret. factus ē arbiter inter eum qui peccauit. et in
ter illū qui peccare ignorat. ut hic agnosceret. et homo de cetero in dī
fide maneret; Qui dedit semet ipsum redemptionem p̄ omnib; cuius
testimonium temporib; suis datum ē. in quo positus sum ego p̄dica
tor et apostolus; Ueritatem dico n̄ mentior. magist[er] gentium
in fide et ueritate; Quō homo reconciliatus iam dō.
obnoxius erat morti inferni. ne ad dm̄ cui reconciliatus
erat possit ascendere; Saluator. ut arbitrium suū ad
effectum p̄duceret. mortis passus ē. contra ius. ut descen

dens ad inferos: mortem de impietate quam in eo gesserat damnavit. Aufe
rens ei quos tenebat, ut de cetero quisque signum eius haberet, ab ea teneri non
possit. Cuius rei testimonium tempore quo resurrexit ostendit. Destruc
tio enim mortis resurrectio mortuorum est. Quam spem missus est hic apostolus
gentibus praedicare, ut ab eo discerent quae spes esset in Christo. Hic enim datus est
magister ut fidem doceret et veritatem. Volo itaque orare viros in omni
loco levantes sanctas manus sine ira et disceptatione. Pacificum animum
in oratione esse debere, ut ad effectum deducatur oratio. Sanctae enim manus
sunt quando cor mundum est. Sic tamen in omni loco orandum praecipit ut conpe
tens locus intellegatur. Nam utique inportuno aut sordido loco, quippe cum prohi
beat dominus vulgo orare, sed hoc monet ne in sola ecclesia putarent orandum.
Similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia et pudicitia
ornantes semet ipsas non in tortis crinibus aut auro aut margaritis aut
veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.
Humili habitu mulieres orare debere dicit non in iactantia. Quae enim vult audiri
inclinare se debet, amota a se pompa, ut in iram dei provocet. Quis enim pru
dentium iactanter ornatam mulierem non horreat? Quanto magis auctor
deus, qui corpus a se liberum factum obligatum metallis videt. Nam humilis
habitus bonae professioni congruit, ut possit non aliud aestimari quam cernitur.
Quae autem in domo dei cum pompa se mavult videri, utique non propter deum sed
propter homines exsequitur quod vult, ut gloriosa videatur, nihil est etiam apud
deum nisi maculam. Quanto enim hominibus splendida videtur, tanto
magis despicitur a deo. Mulier in silentio discat in omni subiectione.
Docere autem mulieri non permitto, neque dominari viro, sed esse in silentio.
Non solum habitum humilem habere debere mulierem, verum
etiam auctoritatem ei denegandam et subiciendam praecipit vi
ro, ut tam habitu quam obsequiis sub potestate sit viri, ex quo
trahit originem. Adam enim primus creatus est, deinde Eva,
et Adam non est seductus, mulier autem seducta facta est in praeva
ricationem. Salva autem erit per filiorum generationem, si manserint in

∗ Habitus enim superbus nec impetrat nec recta dese facit credi.

fide et in dilectione et scimonia cum pudicitia; Prefert uirum mulieri
propter quod primus creatus ē. ut inferior sit mulier. quia p uirum et ex
uiro creata ē; Accedit & aliud quia diabolus n̄ uirum seduxit. sed mulierē.
uirū aūt p mulierem deceptum ē; Ac p hoc nulla illi concedenda audaciae
sedē debet in humilitate. quia p illam mors intrauit in mundū; Salua
aūt erit inquit p filiorum generationem. si tamē in fide manserint et
caritate & puritate; Hos enim filios dicit qui regenerantur p fidē xpi
quia si in generatione sua pseuerauerint. cū his liberabit resurgens ex mor
tuis; n̄ quia ab illis liberabitur. sed p illorū generationem; cū credunt
qui destinati s̄ in uitā aetnā. peruenit ad resurrectionē ex mortuis. & sic
salua credentib; illis. & uitā castam agentibus., Tam diu enim resur
rectio suspensa ē. quam diu oms credant p destinati ad salutem; Humanus ser
mo ē; Si quis episcopatum desiderat. bonum opus desiderat; Qm̄ epm̄ bo
ne uitę ēē oportet. idcirco qui episcopatum cupit. bonum op desiderat; Hoc
enim cupiens. bonam uitam adpetere uidetur; Si tamē non ab his declinet quę
in subiectis habentur. Ne ambitione & desiderio petitionis hoc egisse uideat;
Oportet ergo episcopum inrephensibilem ēē; Qualis eps debeat ēē descri
bit. ut nemo episcopatum adpetat. nisi fuerit fidus quia ab omnib; contra
riis abstinere se potest. ut n̄ indignus sit sua professione; Unius uxoris uirū;
quamuis secundam numero uxorem n̄ sit habere phibitum. ut tamē quis
dignus ad episcopatum sit. & iam licitam debet spernere pp sublimitatē
ipsius ordinis. quia ceteris melior debet ēē qui cupidus ē sedis illius; Sobriū
pudicū. ornatum. hospitalem. docibilem. n̄ obnoxium uino. n̄ uerberatorē.
sed modestum. n̄ litigiosum. n̄ asperum; domum suā bene regentē. filios ha
bentem subditos cū omni caritate; Talem hominem qui haec custodiat
quę enumerat bona. creari dicit deberi epm; haec enim signas dignita
tis episcopalis; Si quis aūt potiora sectatus. & corp & animam suam dō dica
uerit. ne se copulet matrimonio. tanto magis dignus fiet; Ideo enim infe
riorem posuit. ut de potiore nemo dubitaret; Si quis aūt domui suae pēē
nescit. quomodo ecclę diligentiam habebit; Manifestum ē quia

tunc potest idoneus rector futurus probari si prius domum suam recte gub
nauerit; qui enim in minimis fidelis est et in magnis fidelis est; Non neophy
tum ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli; Uerum est quia ru
dis in fide solet extolli superbia maxime si acceperit ordinem; Nouitate
enim et potestate inflatur arbitrans se pre ceteris digniorem; Uidens enim
primo anno ordinationis conlatum in se honorem putat non magis ad suum
sed ad aliorum profectum se uocatum quasi beneficium religioni det ma
gis quam accipiat ab eo; Propter quam rem elatus incurrit laqueum diaboli;
Inuenta enim occasione superbiae illius satanas precipitat eum; Ideoque in Sa
lomone legitur: Superbis deus resistit; Unde et in alia epistola idem apostolus ait;
Qui se putat esse aliquid se ipsum seducit et dominus qui se inquit exaltaue
rit humiliabitur. Oportet autem eum et testimonium habere bonum
ab his qui foris sunt. Sensum dominicum secutus ait: Oportere futu
rum episcopum testimonium bonum habere ab extraneis; Quia qui in mi
nimis fidelis est et in magnis: sicut dicit dominus: Si in alieno mamona fideles
non fuistis quod uestrum est quis dabit uobis? ut hic qui in mundanis rebus et
conuersatione humana fidelis minime inuenitur dubium non sit quia
et in diuinis rebus idoneus non erit; Sicut hominibus fidem exhibuerit mul
to magis deo; Ne in obprobrium incidat et laqueum diaboli; Si timorem
dei ante oculos non habuerit episcopus tempori magis se commendans hunc
quasi infidelem et pseudoprophetam defert deus et deformis uidebitur
omnibus et maculosus; Quia aliter facit quam predicat; Uerbis suis ipse se
accusans quia deputatus est gregi satanae; Tunc enim uerus se probat predi
cator si ea conetur et gerere; Magna ergo cura eligendus est qui domum
dei regendam accipiat; Si enim terrestrium rerum dispensatores
idonei querendi sunt quanto magis caelestium; Diaconos pari modo
pudicos non bilingues non uino multo deditos non turpibus lucris ua
cantes habentes misterium fidei in conscientia pura; Et hi autem
probentur primum et sic ministrent sine crimine; Qui tanta cura di
aconos eligendos precepit quos constat ministros esse sacerdotum qua

les uult esse episcopos nisi sicut ipse erat inreprehensibiles; Negotia tamen publica turpia uilia lucra non habentes. Scit enim ideo negotiari ut capiat lucra. nec aliud profitetur quam gerit; Turpia autem lucra haec dicit esse. si sub pia professione quaestibus studeatur. turpis enim deprehenditur. cum se purum ostentet; Post episcopum tamen diaconatus ordinationem subiecit. quare? nisi quia episcopi et presbyteri una ordinatio est. Uterque enim sacerdos est; Sed episcopus primus est. ut omnis episcopus presbyter sit. non tamen omnis presbyter episcopus; Hic enim episcopus est qui inter presbyteros primus est. Denique timotheum presbiterum ordinatum significat; Sed quia ante se alterum non habebat. episcopus erat; Unde et quemadmodum episcopum ordinet ostendit; Neque enim fas erat aut licebat. ut inferior ordinaret maiorem; Nemo enim tribuit quod non accepit. Mulieres similiter pudicas non studentes discordiae. sed sobrias. fideles in omnibus; Quia sanctum praecepit creari episcopum atque et diaconum; non utique disparem uult esse plebem. quippe cum dicat dominus; Sancti estote. quia et ego sanctus sum; Ideoque etiam mulieres quae inferiores uidentur. sine crimine uult esse. ut munda sit ecclesia dei. Sed catafrige occasione erroris captantes; propter quod diaconos mulieres alloquitur. etiam ipsas diaconas debere ordinari uana praesumptione defendunt. cum sciant apostolos septem diaconos elegisse; Numquid nulla mulier tunc idonea inuenta est. cum inter undecim apostolos sanctas mulieres fuisse legamus; Sed ut heretici animum suum uerbis non sensu legis adstruere uideant; Apostoli uerbis contra sensum nituntur apti ut cum ille mulierem in ecclesia in silentio esse debere praecipiat. illi contra etiam auctoritatem in ecclesia uindicent ministerii; Diacones sint unius uxoris uiri. filios bene regentes. et domos proprias. Qui enim bene ministrauerint gradum bonum sibi adquirunt. Et multam fiduciam in fide quae est in christo ihesu; Ea quae minus dixerat de ordinatione diaconatus nunc subiecit. Ostendit etiam istos unius uxoris uiros esse debere. ut hi ad ministerium dei eligantur. quia sunt egressi constitutum dei. Homini enim. unam uxorem decreuit deus. cum qua benedicatur. nemo enim cum secunda benedicatur; Qui si filios bene gubernauerint. et domos.

CAVSA M.
De continentia cleri
corum.

suas id est uernaculos aut domesticos· poterunt digni fieri sacerdo
tio· et fiduciam habere apud dominum. Ut sciant se posse impetrare quod
postulant· iam de cetero se ab usu feminae cohibentes. Ueteribus enim
idcirco concessum est leuitis aut sacerdotibus uxores ad usum ha
bere. Quia multum tempus otio uacabant a ministerio· aut sacer
sacerdotum
dotio. Multitudo enim erat· et magna copia leuitarum· et unus
quisque certo tempore seruiebat diuinis cerimoniis secundum in
stitutum dauid. Hic enim uiginti et quattuor classes constituit sa
cerdotum· uicibus deseruirent· unde abia octauam classem ha
buit· cuius uice Zacharias fungebatur sacerdotio. Sicut continetur
in paralipemenon· ita in tempore quo non illos contingebat deseruire
altari· domorum suarum agerent curam· et ubi autem tempus immine
bat ministerii· purificati aliquantis diebus· accedebant ad templum
offerre deo. Nunc autem septem diaconos esse oportet· aliquantos
presbiteros· ut bini sint per ecclesias· et unus in ciuitate episcopus.
Ac per hoc omnes a conuentu feminae abstinere debere· quia necesse
est eos cottidie presto esse in ecclesia· nec habere dilationem ut post
conuentum legitime purificentur· sicut ueteres. Omni enim ebdoma
da offerendum est· et iam si non cottidie peregrinis· incolis tamen
uel bis in ebdomada· et non desint quippe cottidie baptizandi
egri. Nam ueteribus ideo concessum est· quia multo tempore in tem
plo non uidebantur· sedebant priuati. Si enim plebeis hominibus
orationis causa ad tempus abstinere se praecipitur· ut uacent orationi·
quanto magis leuitis aut sacerdotibus· quos die noctuque pro plebe sibi
commissa oportet orare. Mundiores ergo esse debent ceteris· quia
actores dei sunt. Haec tibi scribo· sperans cito me uenire ad te. Si autem
tardauero· ut scias quemadmodum oporteat te in domo dei conuer
sari· quae est ecclesia dei uiui· columna et firmamentum ueritatis.
tis. Quamuis ad scientiam eius pertinebat· hoc erat in eo quod et ius
alumnus futurus esset. Sed quia solet aliud deo placere· cuius prouiden

ta ipsi soli cognita est · Idcirco ne forte inquit tardior sim scribo tibi ut sci
as quomodo etiam ordines quae est domus di · ut cum totus mundus di sit · eccla
tamen domus eius dicatur · Cuius hodie rector est damasus · Mundus enim uariis p(rae)
uaricationem est · diuerso turbatus errore · Ideo illa necesse est dicatur esse domus
di et ueritas · ubi secundum uoluntatem suam timetur · hoc ipsi tenetur ab eo seruus
quod ipse dignatus est edocere; Ne forte uerbaciter negarentur uirtutib; hec
signauit · quae a nullo alio fieri possunt · ut his infidelitas accusata inexcusa
bilis pereat · firmamentum enim ueritatis huius signa sunt et prodigia; Et quidem
omnium confessione · magnum est huius pietatis misterium; Nullum fidelium
admirari negat sacramentum ueritatis · Incertum praedicat atque quam pietatem ap
pellat · Magnanimitate enim & clementia sua cognoscentib; se · diuina tribui & do
na excepta remissione peccatorum · quam hic in praesenti largitur; Quod declara
tum est in carne · iustificatum est in spu · uisum est angelis · praedicatum est gentib;
creditum est in hoc mundo · adsumptum est in gloria; Sacramentum mis
terii dicit quod est xps · in carne dicit manifestatum · quod latebat in spu · Natus
enim homo filius di qui in secreto erat apud dm · opere & praedicatione declarauit
secretum; et hoc est · iustificatum esse in spu; Operib; etenim uirtute claruisse eum
qui erat in carne · quis est & · deinde aparuisse angelis · non iam in forma humi
litatis sed in potestate · Tamdiu enim aspectu humilis uisus est per arnem ·
Quamdiu deuicta morte · resurgeret a mortuis · et uideret maiestas ei qui
natus ut homo · non erat totus homo · ut agnoscentes angeli misterium quod pri
us latuit · declaratum in carne · genu illi flectentes quasi do gratias agant
quia didicerunt ueritatem · quae gentib; praedicata est · ut ab errore liberarent
in quo mundus perficit · ut non daneret; Ideo enim creditum est mundo di sacramentum
ut perfidia ei ueniam erroris mereri non possit; Sicut dicit dns de iudaeis; Si non ue
nissem & locutus eis fuissem peccatum non haberent; Nunc autem excusatione
non habebunt de peccato suo; Quia quod uelut infirmum & deforme contempsit
adsumptum est in gloria; Post crucem manifestata persona · et uirtute sua sal
uator palam famulantib; nubib; ascendit gloriosus in celos; Sps autem ma
nifeste dicit · quia in nouissimis temporib; recedent quidam a fide · adten

dentes sps fallaces doctrinas demoniorum· in simulatione falsiloquorũ
cauteriatam habentium· cõscientiam suã· phibentiũ nubere· abstinere
a cibis quos ds creauit ad pcipiendũ cum gratiarum actione fidelib; et his
qui cognouer ueritatẽ· quia omnis creatura di bona· et nihil reicien
dum qđ cum gratiarũ actione pcipit; Scificat enĩ p uerbum di & ora
tione; Quae sibi sps scs futura reuelauerit ad instructionẽ ecclesiarum et
cautelã n tacet· ut p monite ecle· sollicite sint· ne ab huiusmodi possint cir
cũ ueniri hominib; Quid enĩ tam clarũ tamq; aptũ ad euitandos aut ma
gis contempnendos doctrine huius pestifere uiros· potuit manifesta uoce
pfari· nisi ut adseuerationẽ eorum fallacẽ· ac simulatã· doctrinã demo
niorũ nuncuparet· ut cũ huius adseuerationis sermones audiunt· a diabolo
cõpositã cẽ doctrinã hãc scirent· quam p dixerat sps scs; Quae incarnationẽ
saluatoris adserit falsã· quae nunc in martionistis quã uis pene defece
rint· t patricianis· aut maxime in manicheis denotat; Hi enĩ et xpm natu
negant· & nuptias phibent· et abstinendũ a cibis tradunt· quorũ caute
riatũ dic conscientiã· hoc ẽ simulatione corruptã; Quia sic cauteriũ
corrũpit· et notã infligit· ita et fallacia cõscientiã· que dolo mali uolen
tiae· aliud scit· et aliud pfitet denotata adpditione; Licet enĩ inmutari hos
negat ut saluent; Quia sic cauteriũ inmutari n potest· ita nec eorũ anim
emdari; Nihil enĩ peius simulatione; Tales enĩ his quales et iudei illi· qui
intellegentes xpm di uirtute operari in beelzebub· haec ab eo fieri dicebant;
Ut enim fabricatorẽ hominis male tractent· cũ natos se n doleant· nuptias
tam phibent· et xpo carnẽ subtrahunt; Et ut a dei iniuriã pficiant ab his
quae usib; nris instituit abstinendũ docent· ut pi id qđ despiciunt in mala
cẽ & a malo auctore inuenta uideant; Hinc ẽ unde aplus omnia a do bona
facta ostendit· si tamen cum gratiarum actione sumantur; Inmunda enim
erunt· si qui n laudat in his creatorem; Nec enim possunt bene illi pficere
qui sic illa sumit· ut male tractet auctorem eorum; Haec igitur proponens
fratrib; bonus eris minister xpi ihu· enutritus uerbis fidei et bone doc
doctrine quã adsecutus es; Quid tam uerum quid tam clarum ac

prouidum nostrae disciplinae xpianae incorrupta tradatur ut fructus eius in
area dominica fertilis ac firmus condatur; Hoc est ut in die iudicii re-
probus et a gnis comburendus separetur; Hoc bene doctoris atque idonei mi-
nistri dni ihu xpi. quippe cum enutritum hunc dicat uerbis fidei et bonae
doctrinae. quia ab infantia ad sectatum hanc adhesit; Qui enim integris
omnib(us) hebreorum libris imbutus fuerat. accepta fide. perfectum fecit doc-
torem; Profanas autem et aniles fabulas deuita. exerce te ipsum
ad pietatem; Corporalis enim exercitatio ad modicum utilis est; Pie-
tas autem ad omnia utilis est. promissionem habens uitae presentis et futurae;
Profana uerba. aduersa intelleguntur; Aniles autem fabulae. deliram-
tas quaedam; Haec quorundam per frequentia uocib(us) solent incantationem
deduci. et quasi tractatus habent rei inanis. cuius effectus nullus est nisi
uanitatis; Ab his ergo quae contrarias declinandum monet; Similimodo
fabellis quae aniles sunt uanitate quaedam compositas etiam aliquas quas calore
animi inuenias et in disputationes huiusmodi; Pietatem autem operam dandam
commonet. Quia grandem habet profectum; Quoniam misericordiae studentes
senioribus. aut reuelantes parentibus. et in praesenti uita auxilia dei non deerit
illis et in futuro immortalitate habebunt cumulata. Exercitium autem cor-
porale ad modicum utile dicit. Ieiunare enim et abstinere a cibis in uentre
auctoritate creatoris si multa proderit. nisi addat huic pietas. cuius ope-
ra multorum p(er)fectis adiuuantur. ad bonum promerendum. Denique illos
qui sunt longissime ... multis obsequentes ... pre-
sente euangelicus sermo testatur. Dissentientes autem ab hoc opere ae-
terna igni... Corporis autem exercitium nihil aliud ... carnis frenas
Si quis ergo quam misericordia magis reficit. lubricam tamen carnis
patiatur. huiusmodi qualis fit. sine dubio uapulabit. Quia illud opor-
tuit fieri et hoc minime praetermitti. Sicut autem solum corporis habuit exer-
citium. perennes poenas patietur. Sicut in euangelio dns repromisit.
Omnis enim summa disciplinae xpianae. in misericordia et pietate est.
aliud tamen exercitium corporis habent carnales. et aliud spiritales.

Carnales enim sagina & dapibus nutriunt corpora sua · ut celerrime ui
proficiant ad perditionem · Spiritales autem ieiuniis & abstinentia tem
perant corpora sua · ut pigra facta circa desideria possint digna esse
futura resurrectione · Hic enim propter spem futuram castigat corpus · il
le uero propter futuri desperationem fouet · cum in eius agens ad temp
ut moueatur potius ad peccandum · Fidelis sermo & omni acceptione
dignus · Ad hoc enim laboramus & persecutionem patimur · quia spe
ramus in deum uiuum · qui est saluator omnium hominum · maxime fi
delium · Dignum est plane & acceptio ferendum pro spe quae est in
deo pati persecutiones · quia in presenti uita spes caduca est · in promissione
autem dei firma atque stabilis · Ipse est enim salus omnium · quia ex ipso
& per ipsum uiuunt · quantum ad presentem uitam pertinet omnes ·
Quantum uero ad promissam salutem fideles · Cognoscentibus enim se post
hanc uitam quae morte finitur · aliam daturum se promisit · Quae inmor
talitate uigebit · ideo ergo ait maxime fidelium · Praecipe haec & doce ·
Nemo iuuentutem tuam contempnat · sed forma esto fidelium · in uerbo
in conuersatione · in caritate · in fide · in castitate · Timotheus quantum
ad aetatem pertinet iuuenis erat · Quantum ad mores & conuersatione
senior erat & grauis · Quem ideo sic monet · ut perfectus eius per omnia ex
emplum esset bonorum operum · Ut in adolescente mirabilis uideretur
& grauis disciplina · ut actus eius excusarent aetatem · & non quasi iu
uenis · sed quasi senior haberetur · Erubescerent maiores natu · nisi
se exhibuissent iuxta formam huius conuersatione & moribus graues ·
Iuuenes autem coaeuum suum haberent magistrum · Mirabilis adolescens
sanctissimus timotheus · cuius exemplo indisciplinata coercenda iuuen
tus est · & seniorum inreuerentia punienda · Dum uenio · attende
lectionem · exhortationem · ac doctrinam · Noli neglegere gratiam quae
est in te · quae data est tibi per prophetiam cum inpositione manuum
presbiterii · Intentum hunc uult esse & deditum exercitio lectionis ut omni
cura diligentiaque hoc curaret · ut exhortetur & doceat · Exhortatione ·

cum in uerbo aliquos prouocamus ad bonum opus. docere uero quando
ea quae latent intimamus mentibus audientium. Sicut rector populi
ab his dissimulat. neglegit gratiam datam sibi. Ad hoc enim creatur
dux populo. ut huius salutis sollicitudine gerat. admonendo docen
do. instructum habeat ordinatio[nem]. Quae ad hoc utique dicitur constitui.
ut proficiat saluti plebis suae. Qui ergo in hac auctoritate positus negle
gens fuerit. dei contemptor habebitur. minimus in regno dei uocatus.
Neque enim poterit facere. qui nec docere dignatur. Gratiam tunc dari
ordinatis significat per prophetiam et manuum inpositionem. Prophetia
est qua elegitur. quasi doctor futurus idoneus. Manus inpositionis
uero uerba sunt mystica. quibus confirmatur ad hoc opus electus. ac
cipiens auctoritate teste conscientia sua. ut audeat uice domini sacri
ficium deo offerre. Haec meditare. in his esto. ut profectus tuus manifes
tus sit omnibus. Adtende tibi et doctrinae. insta illis. Hoc enim faci
endo te ipsum saluum facias. et eos qui te audiunt. Ut forma sit omnibus
non solum in bonis operibus. uerum etiam in doctrinae exercitio admo
net. Apparere enim debere significat exercitii profectum in doctrina dum
taxat et in gestis. Bona enim arbor bonos facit fructus. Similiter et bona
doctrina. mala opera habere non potest. Ut quiuis fuerint bona
opera. dum in magisterii fructus esse intellegitur. Et auditores pos
sunt proficere. dum uera enim et metuenda esse intellegunt quae dicuntur.
Quando ab eo ipso qui docet. magna ueneratione obseruari uidentur.
quod rectori plebis duobus proficit modis. Et suorum enim bonorum operum.
et audientium mercedem accipiet. Quomodo si neglegens fuerit. tam
pro se quam pro eis redditurus est rationem. Seniorem ne increpaueris. sed
exhortare ut patrem. iuniores ut fratres. anus ut matres. adulescen
tulas ut sorores. in omni castitate. Propter honorificentiam aetatis
maiorem natu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandum. ut facilius
suscipiat admonitionem. Potest enim ueretur commonitus. ne proposita
corripiatur. quod turpe est seniori. Nam apud omnes utique gentes hono

rabilis est senectus. Unde & sinagoga & postea ecclesia seniores habuit quorum
sine consilio nihil agebatur in ecclesia. quod qua neglegentia obolevit
rit nescio. nisi forte doctorum desidia. aut magis superbia. dum so
li uolunt aliquid uideri. Iuni[ores] quasi fratres censet admonendos
cum dilectionis affectu ut [illegible] uidentes amoris causa se commo
neri facilius se corrigant. Quippe cum uideant non discrepare
operari a predicatione. Anus uero quasi matres. ut cum in ser
mone doceri se uident non aspere accipiant quia honorifice proficiunt.
ciunt. Asperum est enim senibus cum corripiuntur a iunioribus. Quod
temperamento quodam liniri uult. ut perfectus sit & dicenti et audi
enti. Adolescentulas ut sorores admonet & docendas. ut promp
te possint bone conuersationis suscipere disciplinam. Quando enim
non cum imperio insinuari sibi uidet. quae ad bona pertinent. uitam
consentit. humilem se prebens admonenti. Blanditiis enim solent ob
tineri. quae auctoritate non possunt. Nam animalia quando mem
bra sua zelant. blanditiis tamen cedunt. Uiduas honora quae ue
re uiduae sunt. Has uiduas dicit honorandas. quae dicta opera ui
duae sunt. quae cum possint nubere. ut meliores essent & digne deo.
secundas nuptias respuerunt. Scientes semel benedici coniugium
aemulae sanctissimae annae. quae ieiuniis & obsecrationibus deo seruiebat
noctu dieque. unius uiri experta concubitum. Siqua autem uidua filios
os uel nepotes habet. discat primum domum suam pie tractare et
mutuam uicem gratiarum reddere parentibus. hoc enim acceptum
est coram deo. Uiduam prius in hac uita et conuersatione dicit pro
bandam. ut tunc demum digna sit uidua ecclesiae nuncupari. quae
non quaestus causa magis quam defensionis ecclesiasticae subcumbat disci
plinae. Prius enim debent merita. ut accedenti debitus honor
tribui uideatur. Quae enim affectus suos pie tractauit et do
mum bene gubernauit. dei legem seruauit. digna effecta remu
neratione ecclesiae. Namque uere uidua est et desolata speret in deo.

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

et instat orationib; noctu dieq; Uiduam filios aut nepotes haben
tem ñ facile admittendã ad stipendia ecclae· quia sipie et solli
te domum suam gubnauit· necesse ẽ reddi illi uicem a suis· sic
& illa reddidit ꝓpinquis; Sicut aut̃ ut assolet impietas fuerit ope
rata ut anus despiciatur a suis quos pie tractauit· dignũ
ẽ hanc suscipi ab eccla· quia in dñi lege fideliter c̃uer sa
tae; Uidua igitur desolata aut a suis c̃tempta sperat
in dõ; Uidens enim ex nulla parte se habere suffra
gium· toto animo deuotae dõ· de quo solo auxilium uitae
salutisq; expectat; Nam quae in delicus ẽ· uiuens mortua est;
Uiduam ꝓpter quod uidua dicitur· talem ẽẽ debere signifi
cat· ut ad dñm ꝓmerendũ orationib; uacet & dõ seruiens
nocte dieq; ut ostendat idcirco se nuptias secundas contemp
sisse· ut instaret disciplinae dominicae; Si enim sub nomine ui
duae delicus uacet aut luxuriae uiuens mortua habenda ẽ
quia in postura ẽ· genus ẽ aliud agere· & aliud ꝓfiteri· ñ obsequi
a et deuotionem di; sed honorem uiduae uolentes habere· cũ
nominis ipsius ꝓfessio hoc indicet· quia spreto uiro dñm eligit·
cui seruiat tota mente· ꝓpter uitam ꝓmissam; Et haec p̃cipe
ut inreprehensibiles sint; Tantam diligentiam actuũ ac mo
rum uiduam uult habere· ut rephendi ñ possit· amota enim
aspe mundanae c̃uersationis et corporis curandi officio; ꝓpt̃
hoc se ad dñm contulit· ut ꝓbabilẽ agat uitã; Sublatis enim occa
sionib; quae aditus solent aperire peccatis· potest bona conuer
satio incolomis ꝑmanere; Si quis aut̃ suorum et maxime domes
ticorum curã non habet· fidem negauit· et ẽ infideli deterior; Hanc
uiduam· quae neglegens fuit· circa suos affectus ut educaret
eos in disciplina et correptione dñi inhonorandã· quia sic ꝑfi
dem legi dñi non oboediuit· ut peior habeatur· necesse ẽ qui
sub lege & timore di agens· c̃temptor ẽ· quam qui ñ subiectus

ē legi; Hic enim nescit. ille aũt sciens contempnit; Uidua eligatur
annorum ñ minus sexaginta. quae fuerit unius uiri uxor; In o
perib; bonis testimonium habens. si filios enutriuit. si hospitio
recepit. si scõx pedes lauit. si pressuram patientib; subminis
trauit. si omne opus bonũ subsecutaē; Si prerogatiua pteritorũ
operum uidua cõmendatur. eligendam hanc docet; Dñi
enim iudicio adscribit nomen eius ecclesiasticis monim
tis quã dignam uetus uita declarat; Imbuta enim diuinis
obsequiis et in his uitam terens. suscipienda ē insinu eccle. cui uoli
se uouit legitimis seruitiis; Iuniores aũt uiduas deuita. Cũ enĩ
in delitiis egerint. in xpõ nubere uolunt; Prohibet adolescen
tulas uiduas in hac suscipi pfessione; Lubricę enim aetati fides faci
le haberi ñ debet. quippe cũ quorundam exempla pcedant. quę
ppfessionem uitae. delitiarum oblectatione nom ñ opera uidu
itatis habent. et ē uerse nuptiis sollicitant; Qui enim putat se in
xpõ deliciis uitã agere. minime innocens pseuerat. Luxuria
enim trahit illũ ad sua membra ut subiciatur peccato; Delitiae
enim ianuae s peccati. ñ enim quo tendat ignoratur. qui slu
dam amat uitam; Habentes damnationẽ quia primã fidem
irritam fecer; Quid maneat talib; ostendit. ne facile audeant
quod implere difficile ē; Aut si animus ē huic deuotioni dedi
tus apud se interi teneat quia didicit temerarium ēē pfiteri
quod adhuc iuuenili aetati credi ñ debet; Damnationi eni fit
obnoxius. qui ab eo declinat qđ recte fecerat; Quantum eni
laudabile ē simplex quod ultra uires sei credit. tanto magis
puniendus erit si hoc audeat sibi imponere psumptione teme
ritatis qđ ferre ñ possit; Nec aduenã debet punire. ē post pri
mordia infidelis inuentus ē; Simul aũt & otiose discant
circũ ire domos; Ñ solum aũt otiose. sed et uerbose & curio
sę. loquentes quę ñ oport&; Quaedam uirgines t uiduae cõ

mendam te professione. gloriosum est enim huius rei uocabulum.
acceptabiles sunt domibus diuitum. que id agunt ut pareant
uoluntatibus eorum. ambulantes et querentes quae proferant ad
illos in quibus delectentur. ut otiose muneribus afficiantur & malo
more plus querant fabulis. quam que operantur manibus. ut at elate
procedant et compositae contra professionem suam agentes que res
solet illis etiam in hac uita esse contraria. Reuelatur enim id quod
semper occultum putant. quid enim est. ut e alo quantur quae non opor
tet; Nuptiarum enim sunt proximae. multorum secretorum participes.
adulatrices. seruorum querulae. Uolo itaque iuniores nubere
filios procreare. matres familias esse; Hoc est enim regere domum
nulli occasionem dare aduersario maledicti gratia; Iam enim
quedam deerrauerunt post satanan; Quoniam quae supra dixit
de huiusmodi contraria & inlicitas perueniunt ducent eas ad mortem; Idcirco
consilium dat & precipit ea fieri quae licitas; Melius est enim domus suae
curam gerere quam in aliena domo adulari; Et multum expedit
nubere. quam sub bona et pia professione notabiliter incedere; Plus
autem est cum pudore manibus uictum querere quam inuerecunde
cum otio aliena utensilia expectare; Sic enim inuenit occasionem
satanas quomodo subuertat animas inconsultas. cum pia profi
tentes iniuste uersantur; Nihil enim tam periculosum est. quam
si professioni gesta repugnant; Apertum enim malum non zelatur sata
nas quia gaudet in illo. Istum uero quem uidet fallere. id agit ut
manifestet illum suum filium esse non dei. quod factum displicet deo;
Si quis fidelis. uel si qua fidelis habet uiduas. sufficienter subministret illis. ut non grauetur ecclesia. ut uere uiduis sufficiat; Quid
mirum si apostolica potestas futura potuit prouidere; Nam ap
paret quod dixit; Quia fidelium uidue nunc multum grauant
ecclesiam. cum et horum qui locupletes uidentur mundi. & per senectutis
causam desistentes eas ab opere lanificii uidentes retrahunt eas & uestem

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK Baden-Württemberg

si
tum et uictum n͞ totum· tamen ex parte· ut ille ipsa inopia ad delictum
conuertantur· ut uiuant; Quos oportebat n͞ solum suas indigentib;
largiri· uerum &iam alias inopes pascere et contegere; Quod mul
tum obe; Cum enim his datur/ceteris aut minus aut non datur·
quib; magis dandum e͞· quae digne sunt ecl͞ae sumptib; ministra
ri; Sic aut grauatur· cum cogitur· uestire multos quae debe
ret uestire paucos· et plebis quae libenter &frequenter possit
ministrare paucis· cogitur p͞res dimittere· ut aut murmur&
aut tardius occurrat; Nam cum p͞cipiat unius uiri uxorem eligi
uiduam· nunc inueniuntur inter eas n͞ tantum duu aut trium
maritorum uxores· sed &quae turpius uixerint; Quod aliquan
do p neglegentiam fit; aliquando potentatu insinuantis; Qui
bene p͞sunt p͞rbi· duplici honore habeant͞ digni· maxime qui
laborant in uerbo &doctrina; Boni dispensatores ac fideles n͞
solum honore sublimi debent digni iudicari· sed &terrenorum
ut n͞ contristentur indigentia sumptuum· sed magis gaudeant
fide sua &doctrina; Instantior enim fit si n humilietur inopia·
et crescat in illo auctoritas cum uidet se &iam in p͞senti labo
ris sui fructum percipere· n͞ ut habundet· sed ut non desit; Dicit
enim scriptura· n͞ infrenabis os boui trituranti· dignus e͞ ope
rarius mercede sua; Tanta merces debet ee͞ euangelizanti reg
num di· qua neq; contristetur neq; extollatur; Aduersus
presbiteru͞ accusatione͞ ne receperis; Quoniam huius ordinis
sublimis honor est· huiusmodi enim uicarii xp͞i sunt· idcirco
de hac p͞sona n͞ facile accusatio debet admitti; Incredibile enim
debet uideri istum qui di antistes e͞ criminose uersatum·
sicut credibile e͞ scenicum et turpissimum; Delinquentes aut
coram omnib; argue ut ceteri metum habeant; Quomodo n͞ fa
cile credi debet de presbitero crim͞· si probetur tam͞ aut sit ma
nifestum· quia inreuerenter uersatus e͞· publice p͞cipitur

[Margin: seu cogit͞ ministra re pluribus]
[Margin: y n͞ plus]

guendum ut ceteri terreantur· Quod non solum ordinatis
proficit· sed & plebi· quando enim uident dignitosum uiru
erroris causa corripi necesse est ut sibi caueant; Testor coram d(e)o
& xp̄o ihū· et electis angelis· ut haec custodias· sine p̄iudicio nihil
faciens in partem aliam declinans; Manus cito nemini inposu
eris neq; comunicaueris peccatis alienis· te met ipsum castu cus
todi; Contestatione deponit apud dn̄m patrem et xp̄m filium
ei et electos angelos· quos dn̄s in euangelio scōs appellat; Hi
ergo electi sunt· Quia salui rep̄bi qui non sunt dī angeli sed dia
boli· adsentientes apostasiae eius; Sub testatione ergo ea quae
ad ordinationem ecclae mandat custodiri p̄cipit; Nihil fieri
sine p̄iudicio ne facile aliquis accipiat ecclesiasticam digni
tatem nisi prius de uita ei et morib; fuerit disputatum· ut dign'
adprobatus minister aut sacerdos constituatur· ut non p̄ca sit re
p̄hensibilis uideatur· penitet forte principem populi non ad
liquidum p̄iudicasse quid mereretur· quem inp̄babiliter or
dinauit· nec illum cuius peccata ad suspicionem ueniunt ordi
nandum· ne con maculetur ordinator uitiis et delictis eius; Si
ergo omnino latentia sunt delicta· inmunis erit rector· quia
c̄scientia ei liberat; Suspicio enim· trepidum facit; Peccat
enim si non probat et sic ordinat; Melior enim ceteris debet
probari qui ordinandus est; Non enim sufficit· si sine crimine
sit· quia merita eius debent p̄ire bonorum operum· ut dig
nus habeatur ad ordinationem; Haec ep̄s custodiens castum
se exhibebit religioni· cuius rei in futuro p̄mium consequatur;
Iam noli bibere aquam· sed uino modico utere p̄pter stoma
chum tuum & crebras tuas infirmitates; Nunc speciale consi
lium dat· ut se ipsum salubri regat doctrina· prudenter eni
d(ē)s sibi seruari uult· nam nimietate sua debiles fiunt & postea
medicorum suffragia requirunt; Temperandum ē enim ut

sifieri potest ceptum obsequium gradatim prouehatur quam per inconsiderantiam minuatur; Item per uitia enim ipsam animam inquietam facit; Ut cum de infirmitate sollicita est, in tantum dedita sit diuinis seruitiis; Damnum ergo adfert inpudentia; Anima enim intranquillitate posita totum cor extollit ad dm̄ integro consilio obsecrans que petendas;
Quorundam hominū peccata manifestas precedentia in iudicium· quedam uero & subsecuntur; Pari modo et opera bona manifestas· et que aliter se habent abscondi non poss;
Nullam excusatione uult intellegi fore· eorum qui his adheren quorum peccata p palam s̄· ut cum euitandi s̄ magis honori sint; Hoc ergo significat ut homo dī ab his secernatur· maxime dispensator xpi· qui & iam corripiendi eos habet auctoritatem; Qui si se emendare promittunt retinendi sunt; Alios uero subsequi mala opera illorum ostendit; quia cum uiuentes aestimantur boni· mortui deteguntur; Ut qui prius ostendebant se idoneos· p modum declarentur inpostores; Superiore ratione· sicut mala· ita & facta bona manifesta sunt· Bona enim uita & actus modesti· abscondi non possunt; Adhibita pietate faciunt pfectos; Sed sicut quedam mala occulta ad p̄sens sunt· ita & bona· Nemo enim omnia in hominib; potest scire; Sed ex his quae uidet· & audit, pbat & iudicat; Perpendit enim an ei quae dicuntur conueniant ei de quo dicuntur· siue bona· siue mala; Quae aūt occulta fuerint hominib; In die iudicii palam fient; Propter hoc ergo dicta sunt· ut sciant huiusmodi grauiorem se causam habere peccati; Peior ē enim qui se cum sit malus bonum ostendit quam ille qui apte ē malus; Quotquot sunt sub iugo serui· dominos suos omni honore dignos arbitrentur· ne nomen dnī & doctrina plasphemetur; Seruorum obsequiis domi

nos dō gratias uult referre; Cum enim p dī disciplinam· fidelia
illis exhibuerint seruitia forte & tam ipsi huic se subiciant dis
ciplinae; Qui uero fideles habent dominos n̄ contempnant
quia frs sunt· sed magis seruiant quia fideles sunt· & dilec
ti· qui beneficium pcipiunt; Si pfanis dominis seruiendum
tota sollicitudine imperat· quanto magis fidelib;· Tunc
enim probat se timori dī subiectum· si fideli & temporali dn̄o
toto animo fuerit obsecutus; Nec c̄tempnendū putet quia
frater dicitur· causa cō munis fidei· quia magis corripien
dus erit· qui fidelem dn̄m contempnendum putauerit·
Haec doce & exhortare; Doctrinam dominicam manifes
tari uult ut obtrectatores studeant· quia non e quod re
prehendatur in ea· inconsiderantes pariter quae in sacris ea
sint occulta· turpia & erubescant· p quod inexcusabiles sr̄·
Si quis aliter docet n̄ adquiescit sanis sermonib; dn̄i nr̄i ih̄u
xp̄i & huic quae secundum pietatem ē doctrine; Supbit aū
& nihil sciens sed languens circa questiones & pugnas uerbo
ex quib; fit inuidia contentiones· plasphemie· suspiciones
male; Conflictiones hominum· qui corrupti sunt mente· & a ue
ritate caruerunt· existimantes questum ē pietatem· & di
culturam· discede ab huiusmodi; Discrepantes a disciplina
catholica spernendos precipit maxime· qui conuicti et cor
repti adquiescere nolunt· perturbatione mentis praue· qui
contentionib; delectantur et pascuntur; Elatus enim uinci se
n̄ patitur· quippe cum ad fauorem querendum in conflic
tum prumpat· quod am in sactis et bonis iuris utendum ē;
Contentio enim numquam ē sine lite· et parum ex silis sola
oritur· Sed plasphemie et inimicitiae; quod a dī seruis ali
enum ē; Ab his aūt qui corrupti mente· ueritate priuati sunt·
utile iudicatur; Dī enim culturam· & pietatem· questum

existimant. Non de futuro aliquid sperantes sed quomodo in pre
senti se transigant. Prouidentes. sicut & mundane secte quas
constat propter presentia lucra inuentas. non nescii quosdā
hoc libenter audire quod in hac uita florendum sit. Ideoq; desis
tendum ab huiusmodi; Est autem questus magnus pietatis
cum sufficientia; Magnas diuitias et adquisitionem in eo
dicit. si quis fidelis suo contentus sit; Pius enim et in semet ipso
et ceteris ē. qui misericordia dī adquisitus ad futuram uitā
ad p̄sens sufficere sibi putat quod habet n̄ dubitans ex eo ipso
largiri; Omnis enim auarus impius ē. et sibi & ceteris nocens;
Nihil enim intulimus in hunc mundum. uerum quia nec
auferre possumus quicquam; Habentes aut̄ alimentū
his contenti simus; frustra mortales homines copia studere
et locupletes fieri uelle apta uoce declarat. cum sciant nihil se
proprium habere in mundo; Cui rei proficit humana cupidi
tas. nisi quia ipsa sibi inimica existit; Nihil enim intulit mun
do. nihil auferre poterit; Quid sibi incutit sollicitudinem &
querit congregare. talis hinc exiet qualis uenit; Quod & iam
scripsit iob. et in sua passione fatetur dicens. nudus exiui de u
tero matris mee. nudus oport& ut eam in terra. sit nomen dn̄i be
nedictum; Quod si auari non retinerent in p̄niciem suam pau
ci conderent quod pluribus possit p̄ficere cum eorum ipsorum emo
lumento; Nam qui uolunt diuites fieri incidunt in temp
tationē et laqueum & desideria multa et inutilia et no
ciua. que demergunt homines in exitium & interitū; Ra
dix enim omnium maloꝝ ē auaritia; Quam quidā appetentes
errauerunt a fide. & inseruerunt se doloribus multis; Nihil
tam asperum tamq; perniciosum e. quam si ecclesiasticus maxime
qui sublimis loci ē. diuitiis huius seculi studeat. quia n̄ solum sibi
ipsi sed & ceteris obē; Contrarium enim formam dat hominibus

necesse ē enim multos imitatores eius existere ad p̄ditionem; Quan
to enim honorificentior ordine ē. tanto magis suadet imitan
dum se maxime inhaerere. quae iniusta uita p̄duise;. Auaritia
enim omnā mala potest admittere. ideo radix omnium malorum
est; Quia ut desideria sua expleat. quod impossibile ē. et male
ficia et homicidia & obscenitate. et quicquid sceleris ē p̄petrat.
nec ad p̄sens secura. quia semp̄ cupida & in futuro damnata;
Tu autem homo dī haec fuge; Abscidere se hominem dī ab hac hor
tatur et p̄cipit. ut et hic securus sit. et in futuro p̄miis remunere
tur diuinis; Non enim inmerito coronandus ē qui hanc spernit
que multis suadet; **Sequere autem iustitiam. pietatem. fidem. ca
ritatem. patientiam. tranquillitatem animi. certa bo
num certamen fidei. adprehende uitam aeternā ad quā
uocatus es. et confessus es bonā confessionem coram mul
tis testib;** Quo auaritia res iniqua ē. hominem dī ut ab hac dis
sentiat. iustitiam sequi iubet. atq; pietatem. & alia quae memo
rat; N enim poterit hanc euitare. nisi his adheserit. quae aua
ritiae aduersa sunt. Qui enim potest fieri ut auarus fidelis
sit qui operib; negat quod uerbis fateri uidetur; Unde autem ama
tor fraternitatis cuius manus sunt aridae. quomodo uero pati
ens qui semp̄ ad aliena se tendit. aut quatenus quietem animi
possit habere qui die noctuq; auiditate cupiditatis incendi
tur; Sed quia ab homine dī timotheo iniquitas haec aliena
erat. bonum certamen fidei adgredi iubetur; Fidei enim uic
toria ē. cum omnia uitia et crimina subiugant. ut ad aeternae
uitae premia ueniatur; Cuius confessio inter ipsa rudimen
ta fidei teste. inter rogante et respondente monimentis eccle
siasticis continetur; **Precipio tibi in conspectu dī qui ui
uificat omnā & xp̄o ihū qui testatus ē sub pontio pilato
bonam confessionem. ut serues mandatum inmacula**

tum irreprehensibile· usq; in aduentum dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i; quē
suis tempo ribus; ostendit· Beatus ille· & solus potens· rex regnan
tium et dn̄s· dominantium· qui solus habet inmortalitatē et
lumen habitans inaccessibile: quem uidet nemo hominū· nec ui
dere potest· cui honor & potestas aeterna amen;
Magna uigilantia atq; prouidentia precepta dat recto
ri ecclae· In huius enim persona· totius populi salus consistit; Non
aū sollicitus de cura timothei· tam circumspectus ē· sed prop
ter successores eius; Ut exemplo timothei· ecclae ordina
tionem custodirent· Ipsis quoq; futuris formam traden
tes a semet ipsis inciperent; Deniq; ut serues inquit
mandatum inmaculatum usq; ad aduentum dn̄i nr̄i
ih̄u xp̄i; Quod sic adstringit· ut coram dō et xp̄o hoc se
mandare testetur; Ut ut terrorem incutiat· passionem
xp̄i memorat; Cuius passionis reus necesse est fiat· qui
hoc spernit· propter quod passus est xp̄s;
Nec diem iudicii tacuit· quod predistinato tempore
futurus est dī nutu· quem solum beatum et potentem
et regem regum & dn̄m pronuntiat;
Solus est enim ipse qui proprium & a nullo habet accepta
beatitudinem· atq; potentiam· dominatum· et regnum
necnon inmortalitatem; Haec omnia habet pater
similiter et filius a patre; Lumen autem inaccessi
bile· solius patris est· quia nulli umquam apparuit·
Deniq; subiecit; Quem uidit nemo hominum· nec ui
dere potest;
Non quia aliud lumen sit filii· quippe cum in psalmo
scriptum sit· et in lumine tuo uidebimus lumen;
hoc est lumen patris esse in filio;
Sed quia nemo uidit patrem ac per hoc inaccessibile habi

tat tamen . Non est enim ordo alicui uidendi
patrem nisi xpo · quia de dō est hic uidit dm̄
filius aut quia omnia ipse agit · & apparere
dicitur & uideri . Illud ergo peculiare
patris est · quod supra dictum est · cui honor
et potestas aeterna amen · hoc ē uerum;
Diuitibus huius seculi praecipe · non superbe agere · (sapere)
neq; sperare in incerto diuitiarum · sed in dō uiuo
qui praestat nobis omnia abundanter ad fruendū
In uoluntate operum bonorum · diuites esse fac
tis bonis · faciles ad impertiendum communica
tores · Thesaurizare sibi fundamentum bonum
In futurum · ut adprehendant ueram uitam;
Uera uita est illa quam speramus futuram; Quae
non occasu · non temporib; terminatur; Aeterna
est enim · merito uera appellatur;
Haec enim praesens imago uitae est non ueritas · et quia
imago non omnino inanitas est · In hac uita illa
adquiritur · ut & ad illam festinaretur ex imagi
ne quam praecellat ueritas addiscitur;
Quae neq; superbia · neq; spe diuitiarum attin
gitur; Sed humilitate et spe di qui hanc promi
sit; In ipso enim sperandū ē · quia ipse praestat quae
usib; sunt necessaria · Non ipsis copiis · sed in auctore
earum; Quae enim spes uidetur in re caduca atq; in
certa · quippe cum aliquanti ex his decidant; Quia
in his manere uidentur nullum lucrum ex his capiunt
in futurum sed damnum · nisi cum indigentib; parti
antur · neq; aeternae ut futurae uitae praeponantur
Sic superbos faciunt · quasi inmortalitatem polliceant.

Resurrectionis exemplum habemus in xpo & in multis. Non sic
diligatur xps sicut diuitiae; Quarum nullum exemplum ui
detur quod aliquem a morte liberarunt. xps nos redemit
non diuitiae; Ipse enim futurae uitae instar ostendit.
ut his omnib; spretis. ipsum sequamur. ut ad inmortales et
celestes diuitias ueniamus. quare hoc uti debemus. ut bo
nis factis diuites simus. et de his terrenis copiis. spiritales
diuitias adquiramus; Seminemus in terra. ut meta
mus in celis. ubi thesaurus colligatur aeternus;

O timothee. commendatum custodi. deuitans profanas
uocum nouitates. et obpositiones fallaces nominis scien
tiae. quam quidam promittentes circa fidem excide
runt; Gratia tecum;

Eadem admonet ut ea quae supradicta sunt seruentur.
Contraria autem religioni uitanda;
Quae nomen tantum scientiae usurpat. fallaces in
professione ut decipiant simplices;
fidem enim simulant. a qua exciderunt. ut perfidia
inserant; Et manu propria sic scripsit dicens;
Gratia tecum amen;

EXPLICIT EPISTOLA PRIMA AD TIMOTHEUM.

INCIPIT AD TIMOTHEUM SECUNDA·

Timotheo scribit de exortatione martyrii & omni regula ueritatis quid futurum sit nouissimis temporibus· & de sua passione·

ARGUMENTUM·

Aliam epistolam scribit ad timotheum· itiam eruditum ecclesiastica disciplina· & quae spes sit promissionis suo exemplo ad martyrium prouocet· et quia futurū est· ut quidam a sana doctrina eo quod dura illis uideatur· & fabulis conuertantur· id est ad humana commenta·

PAULUS APOSTOLUS XPI IHU PER UOLUNTATEM DI· secundum promissionem uitae quae est in xp̄o ihū· timotheo dilecto filio· Huius rei gratia apostolum se xp̄i ihū di uoluntate appellatum significat· ut quae & quanta promissio in futuro in fide xp̄i sit edoceret· Ut predicationibus eius certementum faciat in saluandis disciplina dominica· Idonei enim serui sunt qui instantia sua & fide· negotia dominorum suorum exaggerant· Quod ideo huic quasi carissimo filio scripsit· ut huius rei imitator existat· eadem ceteris tradens· ut per traducem indeficiens sit idoneus doctor· Per quem adserta ueritas multos adquirat ad uitam promissam· Gratia misericordia· pax a dō patre & xp̄o ihū· dn̄o nr̄o· Gratiam huic patris miseratione exoptat· ut adsit et a xp̄o ihū dn̄i nr̄i· Quia ds̄ gratiam suam per xp̄m largitur· ut una gratia sit utriusque· Gratiam habeo dō meo cui seruio a proauis in conscientia pura· quod indeficientem habeam tui memoriam in precibus meis· nocte dieq· multum desiderans te uidere· memor lacrimarum tuarum ut gaudio replear· Recordationem accipiens eius quae est in te sincerae fidei· quae habitauit primum in auia tua loide· & matre tua eunice· certum autem habeo quod & in te· Quō dignum est meminisse bonorum· ideirco dō gratias agit quia memor est timothei uiri mirabilis· ut etiam hoc ipsum di donum sit· Non enim sine merito est· qui cogitat de bonis uiris· Et quia id ē ds̄

xpianorum est quierat iudeorum . et se do gratias referre
testatur . cui aproauis famulatus est ; Quando enim hoc
sperabant progenitores eius . quod hic coeperat predicare . una
eorum fides est . Et quia in parentum successit seruitia . et quia
in his erat adhuc cum illi do seruirent . recte ait . cui a proauis seruio
~~seruio~~ . & seruio . quomodo . in conscientia pura inquit ; Sic enim aliquando
persecutus est ecclesiam . ut di amore in hoc ageret . non malivolen
tia ; Nam simili modo & in epistola ad hebreos scriptum est ; Quia
leui qui decimas accepit . decimas dedit melchisedech ; Quia in a
brahe inquit lumbis erat leui . quando decimas obtulit melchisedech .
Ita & hic aproauis do se dicit seruisse . quia & leui in proauo decimas dici
tur obtulisse . Est enim pater leui . iacob . auus isaac . proauus abraham ;
Multum ergo memorem se timothei profitetur . et audire illum desiderare . prop
ter lacrimarum eius recordationem . quas amore fuderat apostoli . sicut
intellegitur recedentis a se ; Non inmerito ergo amantem se desiderat .
ut gaudio impleatur . ex communi letitia . ex cura fidei sincere . quam
& in auia eius et in matre fuisse significat . certissime et in eo . Omnis
itaque hic affectus propter fidem est . quae erat in eis inuiolata .
Qua de causa admoneo te ut retrectes donum di quod est in te . per inpo
sitionem manuum mearum ; Non enim dedit nobis ds spm timoris
sed uirtutis . & dilectionis . et sobrietatis ; Propterea se parentum .
eius sinceritatem fidei significat memorasse . ut fortiorem hunc faceret .
Quis enim laudem illorum audiens quorum in eo ipso particeps est .
non crescat addens animum huiusmodi uiribus ; Sic ergo retrectat
ipse donum gratiae di . acceptum per ordinationem presbiterii .
dum animum suum confouet mentis alacritate gaudens in semet
ipso . sicut in nouitate ordinationis gaudetur ; Deniq. subiecit ;
Nec enim inquit dedit nobis ds spm timoris . sed uirtutis ; Innouatus
enim homo . exit de timore . accipiens spm laetitiae propter iustifi
cationem ; Quia omnis iniustus . in timore est . non fortis sed infirmus

Non in dilectione · sed in odio ; Nec non in mentis sobrietate · sed errore
saucius ; Si autem his caruerit per fidem · & fortis · et dilectus · &
sobrius erit ; Noli itaque erubescere · in testimonium domini nostri · neque
me uinctum eius ; Constantiam habendam docet · nec trepidari de
bere in professione ; Non est enim unde erubescatur in ea · quia si ho
mo uisus est xps · gestis tamen apparuit ds ; Et si crucifixus est · re
surrexit tamen a mortuis · & multis uidentibus · suscipiente eum
nube · in caelum ascendit ; Non est ergo infirmitatis causa · sed po
testatis ; Quia ubi putatur inbecillitas · ibi apparet potentia ; Itaq ·
stulte infirmatus dicitur · qui uicisse probatur ; Hoc modo nec
in apostolo est · quod ad ruborem pertineat · quia si pressuris et caedi
bus humiliatur dicitur · ex illa parte confundit obtrectatores suos ·
quia insignis ac prodigus nutu di mirabilis peruidetur ; Ut intel
legatur · non infirmitate humiliari · sed uoluntate · ad quendam me
ritorum perfectum ; Idcirco enim ds seruos suos ab iniquis humiliari
permittit · ne illis iniuste premia dare uideatur ; Sed conlabora
in euangelio · secundum uirtutem di · qui nos saluos fecit ; Quo
uirtute di uicta est mors · ut nos salui esse possimus · iuxta hoc ergo
conuenit ex aliqua parte redemptori uicem nos reddere ; Quia
enim ad omnia ei beneficia respondere non possimus · uel legatione eius
fideliter & instanter agamus ; Et uocauit · uocatione sca ; Uoca
tio sca est · cum electi sunt ad gubernandum populum scm di ; Ad scam
autem senior uocatur · quia dux eligitur scanctitatis ; Non secundum
merita nra ; Uerum est quia si ad liquidum queras · nullus homi
num dignius potest uideri uicarius esse xpi ; Omnes enim quos elegit ·
prius fuerant peccatores ; Quantum ergo ad conparationem cete
rorum pertinet · hi digni inuenti sunt · quantum ergo ad rem ipsa ·
omnes indigni sunt ; Sed secundum propositum suum · & gratiam
quae data est nobis in xpo ihu · ante tempora secularia ; Quo dig
natione sua ds olim decreuit peccatores saluos facere ; Prescius enim

fuit ds; quid futurum ess& in homine. ante quam faceret eum. &
peccaret; quomodo redintegretur predistinauit; quo tempore. et per
quos. & qua ratione saluari possint; Ut neque merito suo qui saluan
tur. neque horum per quos uocantur; sed di gratia istud donum
prestari uideatur per fidem xpi; Nunc uero declarata per inlumi
nationem aduentum saluatoris dni nri ihu xpi; Donum di quod ante
tempora secularia latebat in misterio. incarnatione & aduentu xpi de
claratum testatur. quando caeperunt homines remissa peccatorum
accipere; Qui destruxit quidem mortem. Inluminauit autem uitam aeter
nitate per euangelium; In quo positus sum ego predicator & apostolus.
et magister gentium; Qua ratione saluum fecit populum suum xps.
ostendit dicens; Quia mortem destruxit; quae erat hominis inimi
ca. ne abferis possit resurgere; Tum demum uitam inluminauit
aeternitate. ut resurgens a mortuis. iam mori non possit; Obscura
enim uita est. quae tempore definitur. dum soporatur. dum ignorat.
dum male uersatur; & quomodo inluminetur uita ostendit. quia
per euangelium credentibus datur aeternitas magistro gentium
predicante; Quam ob causam. & haec patior; Predicans di donum;
diabolum patitur inimicum. ut pressuras ei exsuscitet. quia populum
de faucibus eius eruit; Sed non confundor; In hoc securus. quia pro tri
bulationibus magna promissa merces est. non confunditur. sed glori
atur in pressuris; Scio enim cui credidi. et certus sum quia potens est
depositum meum custodire in illa die; Hoc est quod dicit. qua spe &
fiducia magnificentiae saluatoris securus est. quia quod commendat
illi in tuto est; Quod autem illi commendat; nisi salutem suam ut
hic pro illo patiens. salutem inueniat penes illum cum caeperit iudi
care. ut puniens infideles. istum dignum aeterna uita pronuntiet;
Formam habens sanorum uerborum. quae a me audisti in fide & dilec
tione. quae est in xpo ihu. bonum commendatum custodire per spm
scm. qui habitat in nobis; Precepta sua cum gestis formam appellat

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

salutaris doctrinae . quam istum se qui mandat . ut custodiat ea
spu sco fauente ; Scis hoc quod auersati sunt omnes a me . qui in asia sunt .
ex quibus est phigelus . & hermogenes . Hi quos memorat . fal
latia pleni erant . Simulabant enim amicitias apostoli . ut adhe
rentes ei addiscerent unde illi calumniam facerent . aut per alios
inmitterent . quia postea quam uiderant manifestatos se . re
cesserunt a se beo ; Det misericordiam dns onisifori domui . quia sae
pe me refrigerauit . & insuper catenam meam non erubuit ; Du
plici genere refrigerium hoc intellegendum est . quia et necessitate
custodiae solatio suo refrigerauit eum . et si quae illi opus erant
siue indigentibus ministrauit ; Spe enim eorum quae promis
sa sunt . non illum puduit accedere et requirere hominem po
situm in custodia ; Illi enim quos supra memorat . quia erubes
cebant de cruce xpi . in necessitate desiderunt ru apostolum ; Sed
cum fuisset romae . sollicitae me quaesiuit . & inuenit . det illi dns
inuenire misericordiam apud dnm in illa die ; Romam ueniens
apostolus cum appellasset caesarem . a militibus custodiebatur .
tunc enim eum onisiforus caritatis causa . & magisterii magna
diligentia requisitum inuenit ; Cuius uisioni tam accepta
bilis fuit apostolo . ut eum sic dno commendet . ut inueniat
misericordiam apud dnm in die iudicii ; Ut sicut apostolum
requirens inuenit . ita & misericordiam quaerens inueniat
apud iudicem . hoc enim orat . ut praestet ei dns pater caeli & ter
rae inuenire gratiam apud dnm humani generis . filium scilicet ;
Tale est hoc . quale et illud in genesi ; Et pluit inquit dns sul
phur & ignem super sodomam . & gomorram . a dno de caelo ;
Quanta autem ephesi ministrauerit . melius tu nosti . Quo solent
quidam personis magis quam causis seruire . uolentes gratifi
cari maioribus . ideo apostolus onisifori bonum generale osten
dit . ne uideretur forte personae se commendasse dum apostolo

ministrauit · Cum constaret illum magnanimum omnibus fuisse ·
Tu ergo mihi fili · confortare in gratia quae est in xpo ihu · et quae
audisti a me per multos testes ; Haec commenda fidelibus hom
inibus qui idonei erunt · & alios docere ; Constantem hunc esse
& robustum esse praecepit in docendo gratiam di quae est in xpo ihu ;
Et non solum in gratia · sed &iam in ministeriis quae sunt de xpo ar
chana · fidelibus ac dignis tradi uult · qui alios possint docere · N
passim uulgaribus ac neglegentibus ; Magna enim cura eligen
dus est doctor ; Laborauit ut bonus miles xpi ihu · nemo enim mili
tans do · obligat se negotiis secularibus · ut placeat ei cui se probauit ;
Manifestum est · quod dicit · quia nemo potest duobus dominis ser
uire ; Negotia enim saecularia · auaritiae seruiant necesse est ·
et nisi fuerint mentiti transigere non possunt ; Is ergo sed leue
peccatum ; Ecclesiasticus autem idcirco se do probat ut huic de
uotus officium impleat quod spopondit in di rebus sollicitus ·
a seculari negotio alienus · Non enim conuenit unum duplicem ·
professionem habere ; Et nisi certet quis · non coronabitur ·
nisi legitime certauerit ; Militem tam exercitatum uult ee
in di operibus · uel officia deputato · ut possit ad gloriae meritum
peruenire · tota mente uigilantem diuinis obsequiis · presentia
spernentem · caelestia diligentem ; Ad hoc enim se do probauit ·
ut hic laborans · remuneretur in caelis ; Laborantem agricola ·
oportet primum de fructibus percipere · Intellege quae dico ;
Dabit enim tibi dns · intellectum in omnibus ; Tante enim ab
stinentiae fuit scs timotheus · ut &iam alicuis temperaret ;
Hoc enim uult intellegi · quia a participatione gazofilacii se ab
stinebat · cum hoc dns decreuerit · ut qui euangelium adnun
tiant · de euangelio uiuant ; Idcirco apostolus prius hunc
sumere praecepit qui primus est · et sic ceteris distribuere ;
Memor esto xpm ihm resurrexisse a mortuis ex semine dauid ·

secundum secundum euuangelium meum · Inquo laboro usq;
aduincula · quasi latro · sed uerbum di non est alligatum ;
Quo multi futuri erant filii diaboli · qui di filium incarnatum ne
garent · Idcirco hoc memorat · quo fallaciter sub nomine
apostolorum · hoc adseuerare nituntur ; subiecit ; secundum
euangelium meum ; Ut excluderet male mentis falsa conlo
quia ; nec enim plus hereticis credendum est de apostolis
quam his ipsis de praedicatione sua testantibus ; Quam praedicatio
nem suam cum labore se agere queritur ; Pressuris enim
tribulatur & carceribus · eo quod tam iudaeos quam gentiles
offenderet · sicut illis uidebatur · incredibilia praedicando ;
Iratos enim habebat iudaeos · propter legem · quam cessare
docebat ; Gentiles autem inimicos faciebat · quia unum dm
praedicabat in xpo ; Unde hunc quasi latronem tractabant ·
alligantes · claudentes si possint tacere · nescientes quia uerbu
di alligare non poterant ; Denique saepe clausus · non dispen
dium fecit · sed lucrum ; Neque enim defuit cui praedicaret
in carcere · ut quos libere inuitare ad fidem non possit · in uincu
lis positus pasceret di uerbo ; Ideo omnia suffero propter elec
tos · ut & ipsi salutem consequantur · quae est in xpo ihu cum
gloria caelesti ; Ut praedicatione sua saluaret homines prae
distinatos ad uitam exitiis erat subiectus sciens profectum se
habiturum quaesitae salutis illorum ; Si enim commortui sumus
et conuiuemus · si sustinemus · & conregnauimus ; Sic posse
ad inmortalitatem & gloriam xpi peruenire significat · si in for
ma baptismatis manserimus · ubi omnia delicta moriuntur ·
ut innouati omnia uitia uetera et crimina fugiamus ; Ut auc
toris secuti uestigia · peccatis mortui uideamur ; Si uero ad
ductum fuerit ad causam · ut & tribulationes ac pressuras non
egre pro nomine dni patiamur · sustinentes haec ; simul cum

illo regnabimus; Dignum est enim ut qui pro illo obprobria
patitur et exitia, in regno eius gloriosius appareat; Si ne ne-
gamus: et ille negabit nos; Verum est. quia si minime confes-
si illum fuerimus coram hominibus. tunc dicet et ipse nobis in
illa necessitate futuri iudicii. nescio uos: haec est punitio-
nis significatio; Si non credimus: ille fidelis permanet. negare
semetipsum non potest; Nemo potest domino auferre quod habet;
Quis enim illo fortior est. per quem omnia extiterunt. nec addi
potest perfecto. quia non illi aliquid prestat. qui credit in
illum. quomodo nihil aufert ei. qui non credit in illum.
Quicquid ergo agitur. ad profectum nostrum pertinet. ne in igno-
rantia maneamus; Nec enim a nobis firmatur. cum ipse
exse et apud se firmus sit. Haec admone. contestans coram
domino: noli uerbis pugnare. ad nihil enim utilis est. nisi ad sub-
uersionem audientium; Contentiones uitandas monet.
praecepta autem danda sub dei timore et terrore: quia con-
tentio est (pot) adhuc minus stabilibus generare scrupulum;
Solent enim in contentione talia opponi elimato. maliuolen-
tiae ergo. ut moueant animos incipientium fratrum;
Sollicite cura te met ipsum. ut probabilem exibeas deo operarium.
non inpudoratum recte tractantem uerbum ueritatis; Quo-
niam aliqui qui contentionem dicant audientibus prodesse.
apostolus autem sciens magis obesse hoc mandat. ut unusquis-
que hoc curet ut spreta altercatione. semetipsum proba-
bilem faciat. et inpuderatos appellans eos. qui contentio-
nibus nituntur; Necesse est enim ut contentio extorque-
at aliquid: immo multa quae dicantur contra conscientiam
ut intus in animo perdat. foris uictor abscedat. Nemo au-
tem se patitur uinci. licet sciat uera quae audit; Recte au-
tem tractat. et bona conscientia qui uolentibus loquitur et

pacificus; Conlatio ergo inter di seruos ee debet . non altercatio;
Profanas autem uocum nouitates deuita . plurimum enim defi
tient ad inanitatem . sermo enim eorum . sicut cancer serpit;
Hoc idem adhuc prosequitur . ut contentiones uitantur; Ne
que enim congruit unius fidei uiros habere contentionem .
sed in tractatu patiantur se inuicem . et consentiant bonis
dictis; Siquid autem inprobabile uidetur . cum pace dissi
muletur; Aduersarii enim & dissidentes . solent se inuicem
prouocare . ex quibus unus catholicus est . & alter profanus;
hic ergo catholicus cui apostolus mandat . ut spernat & decli
net a fabulis inanibus . quietus debet esse . ut semper de consci
entia uerba emittat; Nec patiatur se coram . impia uerba dep
mi; Dant enim quibusdam occasionem . ut in peius profici
ant; Non enim desunt qui audientes profana concipiant co
gitatum malum . ideoq; obest contentio; Ex quibus est hime
neus . et philetus . qui de errauerunt a ueritate . dicentes resur
rectionem iam factã ee . et fidem quorundã subuertunt;
Nunc ipsorum quorum causa uitandas . contentiones monet .
prodidit nomina . quos & profanos et impios designauit er
rantes a ueritate . Hoc enim negabant quod palmare est
xpianorum . ut credant se in futurum a mortuis resurgere;
Hi autem sicut ex alia scriptura docemur in filiis fieri resurrec
tionem dicebant; quibus de non erat qui adsensum prestaret .
peruersum contra fidem quam in primordio fuerat consecu
tus; Firmum tamen fundamentum stat di . habens hoc signa
culum . Cognouit inquit dns qui sunt eius . et discedat ab ini
quitate . omnis qui nominat nomen dni; Fundamentum di .
fides est . quae continet quae promisit ds; Quae fides non
poterit infringi . perfidorum et hereticorum commentis .
Quamuis enim hi negent . futura quae credimus . ds tamen dabit

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

quae credimus; Daturum illum · teste promissione eius; signaculum itaque promissionis dī · fides nr̄a est; Quae firmat dī uerba in die iudicii: cognoscet dn̄s qui se habent signum eius; dissentientes a perfidorum et hereticorum iniquitate quae dī promissionem infirmare se putat; Nihil enim tam iniquum quam dī fidei contraire; Sic & dathan et abiron · & chore dictum est a moyse pr̄ne cum contra dī preceptum offerre sacrificia presumerent; Cognouit itaque dn̄s · qui sunt eius; Quo dicto · ostendit quae pernities maneret eos · qui dī uerba inuerterent; In magna enim domo · non solum sunt uasa aurea et argentea · sed & lignea · et fictilia · et quaedam in honorem · quaedam autem in contumeliam; Hoc dicto significauit in ecclesia diuersos esse homines · quosdam bonos · et summos uiros · quos in auro uult intellegi · quosdam bonos tantum quos in argento designat; Alios uero non bonos · quos uasa lignea et fictilia appellat · quod nulli dubium puto; Nam in corinthiorum hoc ecclesia probat · frequens sermo obiurgantis apostoli: Nunc autem in ecclesia nostra palā est · et in templo hierosolimis: in quo tēpus erat ecclesie · manifestis lectionibus adprobatur; Erant enim ibi saducei: ex quorum radice erant himineus et philetus; De quorum praua sententia: cum apostolus esset locutus: statim hoc subiecit · ut non eēt mirabile in ecclesia uideri homines dissentientes;

Nam in corinthiorum ecclesia de quo dixi · quidā erant qui dissentientes resurrectionem negabant; Insanus tamen nouatianus · ut errori suo blandiatur · aliter hoc intellegendum tradit · ut domus magna · totus mundus significari credatur: qui habet hominum diuersitatem; Cum constet apostolum exemplo usum domus diuitis & opulentis quae quamuis copiosa sit · habeat tamen uasa lignea et fictilia; Hoc modo scā & ecclesia quāquā scā dicitur: habet tamen & uitiosos et praua sentientes sicut su

pra memorauı ; Quos contumelia dignos ostendit · non tamen
perituros · sed tamen purgandos per ignem · quia domui ex ali
qua parte necessaria sunt ; Nouatianus autem elatus super
bia · ut ecclesie suae ueritate et scitatem generalem defende
ret · hoc modo intellegendum decreuit · quasi ecclesia pe
nes ipsum sit · & cunctos habeat purificatus · propter illas
causas · quibus nos innocentes accusat ; Sed quid opus erat
hoc loco de mundo aliquid dicere · aut ut quid adfirmaret ·
mundum domum magnam significans · Nam dns dicit aplis ·
non estis de mundo · ego autem elegi uos ; Quomodo ergo intra
mundum concludendi sunt qui negantur de mundo eē ; Itidem
apostolus · quo inquit mihi de his qui foris sunt iudicare · Na
m una domo · omnes sub uno sunt nomine ; Uno enim dño sui
nomine censentur omnes · Mundus autem diuerse professio
nis continet homines · ita ut dispares profiteantur se habere
deos & dominos ; Non ergo domum magnā mundum dixit · sed
ecclesiam in qua omnes sub unius dni sunt nomine · Si quis ergo
purgauerit semetipsum ab istis · erit uas in honore scificatum ·
utile dño ad omne opus bonum praeparatum · Nunc alia here
sis fraude sua conuincitur · quae adserit animas quasdam · natu
ra esse malis quae ad bonum cogi non possint · cum hic dicat pos
se inmutari in bonum · & sordidos uiuificari · Potuerant
enim himineus & philetus mundare sensum suum si uoluis
sent ut fierent uas scanctificatum preparatum in honorem ;
Iuuenilia autem desideria fuge · Iuuenilia autem desideria aduer
sa sunt · sunt enim uoluptates mundanae · quae omnibus inle
cebris mancipatae sunt · ac per hoc a di seruo fugiendae sunt · Sec
tare uero iustitiam · fidem · caritatem · pacem · cum his qui inuo
cant dnm de puro corde · Haec sectanda iubet quae iuuenili etati
deuia uidentur & aspera · qui enim iustitiam elegit · et nihil facit

contrarium ; Et qui fidem diligit · seruat mandata ; Qui au
tem caritatem sequitur · omnibus humilis est ; Pacis uero
custos est · nullum lacessit ad iurgium ; Stultas autem et in
eruditas questiones · deuita · sciens quia generant lites ;
Insensate questiones · partim hereticorum sunt · aliorum ex
parte infidelium · quae modestos homines cogunt ad litem ;
Inmutantur enim nimia contradictione · impietatis eorum ·
et irati dicunt aliquid contra propositum suum ; Nam so
lent quidam hereticorum patientiam fingere · quatinus
a catholico non possint audire aliquid asperum · ut commen
dent praua sua conloquia · ideo dissimulandum ab his est ;
Seruum autem dñi non oportet litigare · sed mitem ee̅ ad omnes ·
docibilem · patientem · modestum · corrigentem eos qui diuer
sa sentiunt · nequando d&illis ds̅ penitentiam ad agnitionem
ueritatis · et resipiscant a diaboli laqueis · capti ab eo ad ipsius
uoluntatem ; Haec nulla indigent interpretatione · sunt enĩ
manifesta ; Quantum tamen prosit modestia · declarauit ;
Si enim hoc in quibusdã hereticis placitum sit · quia humiles ui
deantur · quanto magis laudabile & fructuosum erit in catholi
co · si fuerit mitis · in quo et sensus utilis · et grauitas imitanda
perspicitur ; Hoc autem scito · quia in nouissimis diebus insta
bunt tempora periculosa · et erunt homines sui tantum ama
tores · auari · insolentes · superbi · blasphemi · parentibus
non obsequentes · ingrati · impii · sine fide · sine dilectione · cri
minatores · incontinentes · inmites · bonorum inimici · prodi
tores · proterui · tumidi · amatores uoluptatum · magis quã
dĩ · habentes formam pietatis · uirtutem eius abnegantes · &
hos deuita ; Prophetia est haec sc̅i apostoli · in qua preuidit ·
quanta mala essent futura hereticorum essent & iudaeorum ;
In his enim omnia ista quae inimica fidei sunt denotantur ;

Ipse enim apostolus dixit · quo enim mihi de his qui foris sunt
iudicare ·; qui enim male de d(e)o sentiunt et non timent · quod
ad iniuriam eius pertinet fieri · quomodo in conuersatione
humana possunt ee beniuoli ·; Ideo enim dixit · habentes
formam pietatis · uirtutem eius abnegantes · qui a(d)p(ro)fitentur
quidem semetipsos xp(ist)ianos · cum sint et nequissimi operis · & sen
su peruersi ; Non enim in professione magis qu(am) in gestis laus
d(e)i et uirtus est ; Ex his sunt enim qui inrepunt in domos · &
captiuas ducunt mulierculas honeratas peccatis ·; quae ducun
tur uariis desideriis · semper discentes · et numqu(am) ad scientia(m)
ueritatis peruenientes ; Quamuis omnibus hereticis · hoc
conueniat · ut subintrantes domos · mulieres subdolis & uer
sutis uerbis capiant · ut per eas uiros decipiant · more patris sui
diaboli · qui per euam adam circumuenit · manicheis tamen
prae ceteris congruit ; Nulli enim tamen inportuni · tam fal
laces · tam captiosi sunt · quam ipsi · quos constat aliud colere ·
et aliud profiteri ; Aliud intus gerere · et foris aliud uindica
re ; Nam scimonium defendunt · & lege sua fauente turpi(ter)
uiuunt ;· Misericordiam laudant · cum inter se iniusti dep(re)
henduntur ; Mundum spernendum adserunt · et semper ac
· curati p(ro)cedunt ; Ieiuniis insistere se iactanter predicant ·;
cum omnes saginati uideantur · Tantum quod arte quad(am) pal
lidi cernuntur · ut fallant ; haec ergo apostolus maxime de
his prophetauit · quos constat apostolorum tempore non fuisse ;
Sicut nec arrianos; quippe · cum diocletianus imperator constitu
· tione sua designet dicens sordidam hanc & inpuram heresim ·
quae nuper inquit egressa est de persida ; hi inueniunt mu
lieres praeuanitate · noua aliquid desiderantes audire ; Et per
ea quae placita sunt suadent illis foeda & inlicita ; Cupide
enim sunt discendi · cum iuditium non habeant probandi ; hoc

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

est semper discere · et ueritatis scientiam non habere ; Quemadmo
dum autem iamnes et mambres · restiterunt moysi · Ita & hi resis
tunt ueritati · homines corrupti mente · reprobi circa fidem · sed
non proficient amplius · Ignorantia enim eorum ·: euidens erit om
nibus · sicut & illorum fuit ; Exemplum hoc de apocrifis ē · Iam
nes enim et mambres · fratres erant · magi uel uenefici aegyptio
rum · qui arte magie suae uirtuti dī quae per moysen agebatur ·
resistebant ; Sed cum moysi uirtus in operibus cresceret · humiles facti · confes
si sunt · cum dolore uulnerum · dīn in moyse operatum ; Unde si
militer · et hos non amplius proficere · in impietate adsertionis
suae dicit · quia imperitia eorum palam fiet et seductio ; Et licet
inuiti · confitebuntur tamen · suam imperitiam in ultimo ; Tu
autem adsecutus es doctrinā meam · institutionē · propositum ·
fidem · longanimitatem · dilectionem · patientiā · persecutiones ·
passiones ; Eorum uult ēē emulum quae enumerat ; haec enī
in ultimo · non ad penitentiam · sed ad letitiam proficiunt ; Qua
lia mihi facta sunt antiochie · iconio · listris · quales persecutiones
sustinui · & ex omnibus liberauit me dns ; Sed & omnes qui uolunt
pie uiuere in xpo ihu · persecutionē patientur ; Nequā autē
omnes homines & deceptores · proficient in peius · ipsi erran
tes · & alios erroribus inuoluentes ; Ideoque et quanta passus
sit memorat · ut auxilia dī ostendat · quibus defendit et tutos
prestat seruos suos · ad inpudentia satanę · ut securos illos fa
ciat · et erigat · ne timeant quae inrogari possunt a perfidis ·
sed in persecutione ilares sint ; Certi quia omnes qui in xpo ·
recte conuersantur · odio habentur · etiam a corporis sui me
bris · mali autem in deterius proficiant · dum uident multos
sibi dare adsensum ; Ita ut ceteros in errore mittant ; Cum
enim sciuntur ēē mali et deceptores · & nihilominus florere ·
& psperari in mundo · adtrahunt quosdam · ad imitatores eor

efficiantur · nonsolum propriis erroribus puniendi · ue
rum etiam inhorum quos exemplo suo deperdunt ;
Tu uero persevera inhis quae didicisti · etquae tibi credita
sunt · sciens aquibus didiceris · etquia abinfantia sacras
litteras nosti · quae possunt te erudire adsalutem ; Mul
tum prodesse significat · ueteris testamenti habere notitiā .
ipsas enim sacras litteras dicit · quae xp̄i personam insinuant ·
etincarnationem eius adsalutem hominum rudimen dā deda
runt ; hortatur enim utinhis p̄ficiant · antiquitas enim haec
robur est natiuitatis ; Sciens quia aquo didicit · firma est auc
toritas ; Signa enim etprodigia uidit facta pereum · quib·
omnis sermo succumbit · Omnis scriptura diuinitus inspira
ta · utilis est addoctrinā · adcorrectionem · adredintegratione
aderuditione · quae est inpsa iustitia · utparatus sit homo dī ·
adomne opus bonum · Manifestum est quia omnis scriptura ·
cuius ds̄ auctor ostenditur utilis est · adhoc enim data est · ut
proficiat imperitis · etinstauret deformes · extrahens ini
quos adiustitiam · ut homo dī inomni opere bono perfectus
sit · Innouo enim homine gradatim p̄ficiens · constituit
illum hominem dī ; Testificor corā dō · etxp̄o ihū quiiudica
turus est uiuos & mortuis · etaduentum ipsius etregnū eius ·
praedica hocuerbum · insta oportune inportune ; Argue ·
obsecra · increpa · inomni magnanimitate etdoctrina ;
Tam sollicite mandat inuiolate predicandum dī donum ·
utcum testatione dī patris etxp̄i filii eius · hoc moneat curan
dum instandumq· ineo · utassidua predicatione · etcrebra
obiurgatione · cumoportunitate prouocet admeliore pro
fectum · etutfacilius arguenti adsentiant · sine amaritudi
ne hocagendum hortatur ; Erit enim tempus cum sanā
doctrinā nonsustinebunt · sedadsua desideria magistros sibi

ueritate
aggerant · prurientes auribus · et auctoritate quidem audi
tum auertent ad fabulas uero conuertentur ; Et haec si
mili modo prophetia est sci apostoli · qui prescius futurorum ·
instandum in doctrina sollicite precepit · ut formati in fide &
bonis operibus eruditi · in disciplina sana robusti maneant ;
Ut postremo tempore · cum quidam a ueritate ad errorem con
uerti ceperint · immobiles perseuerent ; Tales enim futuros
dicit · qui pro desideriis suis · doceri se uelint · ut a magistris
constantibus et ueracibus : ad hos conuertantur · qui haec illos
doceant · quae libenter audiant · quia ueritas illis aspera uide
bitur ; Ut relicta sana doctrina · fabulis uacent ; Nolunt
enim argui maligna opera sua ; Quare · tales uolunt magis
tros · qui seruiant moribus eorum ; Pruriunt enim auribus
eorum · ut audiant fabulas uanitatum · compositas sub nomine
doctrinę quibus delectentur · quod nullis tam proprium est ·
quam manicheis ; Qui nesciunt quia habent diuersa commen
ta inflatis nominibus nuncupata ; Cum sint res friuole ·
et quaedam deliramenta ; Tu uero sobrius esto · in omnibus pa
tiens · opus fac euangelistę · ministerium tuum exple · ego enim
iam delibor · et tempus resolutionis meae instat ; Admonet
et hortatur · ut uigilet in disciplina ecclesiastica · utiliter agat ·
Scripturas explanet : ut prudentes et eruditi · inanes fabulas
uitent ; Apostolus enim sciens passionem suam : exemplum
pię conuersationis et sane doctrine in sco timotheo uult relin
quere · ut per traducem · numquam deessent doctores idonei ; ·
Passionem tamen suam · delibationem appellat ; Deo enim immo
latur · qui pro eius iustitia patitur ; Certamen bonum cer
taui · cursum consummaui · fidem seruaui · quod reliquum est ·
reposita est mihi corona iustitiae · quam reddet mihi dns in
illa die iudex iustus · Non solum autem mihi sed & his qui di

ligunt aduentum eius; Omnia quae sibi et caeteris utilia et
prospera essent seruare se memorat · Non solum enim in uer-
bis · sed & in operibus formam se praebuit audientibus; Ut et
auctori suo ueritate praedicationis fidelis dispensator exis
teret · et contra mundi principes et potestates ∴ omni sollici
tudine et peritia conluctatus ∴ exemplum quomodo uince
rentur relinqueret · Et inuiolata doctrina · et agonis legiti
mum certamen · dignos illos faceret coronari · quia ds ius
tus iudex · dabit amplissima praemia diligentibus se · expec
tantibus filium eius de caelis; Sollicitus esto uenire ad me
quam primum · Demas enim me dereliquit · diligens hoc secu
lum · & abiit thessalonicā · crescēs in galatiā · titus in dalma
tiā · lucas est mecum solus · marcum adsume · et adduc tecū
est enim mihi utilis in ministerio · tithicū autem misi efesū ·
Cum constet omnem instructionem iuris ecclesiastici in episto
la contineri · propter multā tamen caritatem · praesentiā
eius desiderat · Marco autem idcirco testimonium perhibet ·
quia memor est preteritorum eius laborum · Penulā quā
reliqui troade · apud carpum · ueniens adfer · et libros · maxi
me autem membranas; Apostolus natura iudaeus fuit · et
nec quicquā habuit alienum · unde ergo illi penula ∴ sed quia
uenit a tarso · quos constat in societatem romanorum receptos ·
ut de cetero ciues appellarentur romani · Idcirco · necesse
est eos et curiam habere · in quā more romanorum penulati
conuenirant; Quicumque enim illo tempore cum muneri
bus obuiam exissent romanis · inmunitate perpetua donati ·
ciues romani · et fratres eorum nuncupabantur · Teste codē
apostolo · Potest enim fieri · ut si non suam quia totum se legi
dederat · patri suo haberet penulam; Alexander erarius
multa mala mihi ostendit · reddat illi dns secundum opera

sua · quem et tu deuita · ualde enim resistit uerbis meis ; Alexan
der iste et demas supra dictus · college fuerunt ; Hi prius cum
apostolo fuerunt · simulantes illi amicitiam · Et quia fallaces
tempore probantur · ambo ab eo recesserunt ; Hic autem aerari
us qui audatior erat in malis sic ab eo recessit · ut & contra dictor
uerborum eius existeret ; Qui ergo apostolo ausus erat contra
dicere · non inmerito euitandum hunc admonet · dī iuditio
istum dimittens · In prima mea defensione · nemo mihi adfuit ·
sed omnes me dereliquerunt · non illis inputetur ; Pressurā
et tribulationes sibi inlatas · defensionem suam nuncupat · pas
sio enim xpianis uita est · Pressura enim inlata p iustitia · de
fendit illum in die iudicii · reos constituens perfidos · Inter
ipsa ergo initia inlatae pressurae · derelictum se conqueritur ·
et quia scit hanc ēē consuetudinem · non illis uult imputari ·
qui et dñm audierant deprehensum · discipuli reliquerunt · quip
pe cum scriptum sit in propheta · Percutiam pastorem · & dis
pergentur oues gregis · Dñs autem adstitit mihi · et confor
tauit me · ut per me predicatio impleretur · et audirent omñs
gentes ; Propter quod dñi xpi · auxilio se munitum dicit · et
auctum uirtute · ut predicationē impleret · in omnibus gentib ·
Idcirco ignosci petit eis a quibus derelictus est in necessitate · ut
bene acceptus a dō · uindictam non quaerat ; Hac enim causa am
plius adiutum se credit a dō · quia derelictus est ab hominibus ·
Et liberatus sum de ore leonis · liberauit me dñs · ab omni opere
malo · et saluum faciet in regno suo caelesti · cum gloria in aeter
num amen ; Similiter dicit · et petrus coapostolus eius · quia
aduersarius uester diabolus · circum it · fremens sicut leo · que
rens quem deuoret · Sed quia in apostolo occasionem non inue
niebat quia illum deciperet · per filios suos pressurā illi excitabat ·
& penas ; Ut si non quasi peccator · uel quasi iustus · debaet tamen

tolleretur uita . ne multos hortaretur ad fidem . quod cum prope
impleret . di prouidentia liberatus . apostolus insultat illi infirmũ
illum testificans . quia de ore eius ereptus est ; Quia quod cupi
uit . implere non potuit . Igitur di auxilius mortis se ereptum gra
tulatur . et de prouidentia dñi tam securus est . ut et de futuris
temptationibus liberari se credat . et non solum liberari ad pre
sens . uerum etiã saluum se futurum in die iudicii . & regnaturũ
cum dño xpo in eterna secula ; Salutate priscillã & aquilã &
onesifori domum . erastus remansit corinthi . trofimum autem
reliqui infirmum mileti . Sollicitus esto ante hiemem uenire ;
Aquila et priscilla . hi sunt apud quos hospitatus operabatur manibus .
onesiforus autem hic est . cuius testis est in prima epistola ; Quid est
tamen ut presente apostolo qui mortuos excitabat . trophimus in
firmaretur . sed signa propter incredulos facta sunt ; Et quia
ex diuersis causas meritum collocatur apud dm . ut siue qui in tri
bulatione . siue in egritudine . do gratias agit ; Nec ab aduersa
parte suffragium quaerit . ut proficiat meritis apud dm . Prop
ter imbres autem et frigora commonuit . ut autummo ad se ue
niret ; Salutate eubolus . et pudens . et linus . et claudia . & fra
tres omnes ; More consueto completa est epistola . salutatione
fratrum ; Dñs ihs xps cum spiritu tuo . Haec subscriptio apostoli est
quod signum est iste dicit in omni epistola ; et quia di filius . idem filius
hominis est . et ihs dicitur . & xps ; Ut & homo significetur & ds .
duobus nominibus nuncupatur . utroque tamen nomine dignitas
designatur . quia ratione sunt nomina posita . EXPLICIT EPIS
EPISTOLA . AD TIMOTHEUM . INCIPIT AD PHILOMONEM .
Philemoni familiares litteras mittit . pro onesimo seruo eius scri
bit a roma de carcere ; Philimon nulla erat ecclesiasticae ordina
tionis preditus dignitate . sed uir laudabilis unus ex plebe . Cui
excusa onesimi serui eius . familiares litteras facit . Ut non solum

ignoscat ei · sed & d(e)o gratias agat · qui talem illum recipit · ut non seruum aestimet · sed dilectissimum fratrem ;

INCIPIT TRACTATUS · IN EPISTOLAM · AD PHILOMONEM ·

Paulus uinctus xpi ihu · & timotheus frater · philomoni dilecto fratri · & laborum nobis participi · & appie sorori karissime & archippo commilitoni nro · et domesticae eius ecclesiae gratia uobis & pax a do patre nro et dno ihu ; Ut dignitate epistolae a se missae faceret · ab iniuria sua caepit ; Sicut eni peccati causa uinciri obprobrium est · ita contra pro xpo uincula custodiae sustinere · maxima gloria ; Eo enim tempore quo hanc epistolam misit · in custodia erat · quamuis clericus non fuerit · philemon · tamen inter erat ecclesiasticis necessitatibus · causa deuotionis ; Unde participem huic dicit laborum ; Sunt enim multi · qui cum sint digni · excusant tamen infirmos semetipsos iudicantes tanti ministerii · unde uere digni apparent · Gratias ago do semper mentione tui faciens in orationibus meis · audiens fidem tuam · et caritate qua habes in dnm ihm · et in omnes scos · ut communicatio tua accepta fiat in agnitione omnis boni · quae in nobis est in xpo ;

Gaudere se dicit · et do gratias referre · in precibus suis · quia firmus erat in fide · et bonis operibus insistebat · qui enim diligit xpm probare hoc debet in seruos eius ; Sciens dnm sibi inputaturum · quicquid contulerit erogatum in seruis ; Apostolus tamen hoc se dicit addere precibus · ut operatio eius cum cognitione fiat bonitatis · hoc est ut tali hoc mente operetur · ut in futurum huius rei expectet mercedem ; Gaudium enim magnum habui & consolatione super caritate tua quia uiscera scorum requieuerunt per te fr · Manifestum est · quia idcirco se significat laetum ee · quia scorum necessitatibus · utensilia ministrabat ; Unde plus gaudet · et cer

tur ex hoc · quia obsequeretur · & mandatis eius · quem con
stat esse potiorem ; Quapropter multam fiducia͞ habens
in xp̄o imperandi tibi · quod ad rem pertinet · propter cari
tatem magis deprecor · cum talis sis · sicut paulus senex ·
nunc autem & uinctus xp̄i ih̄u ; Quantum ratio exigebat ·
dignum erat imperare · discipulo magistrum · et fiducia
apostolicae auctoritatis ; Sed quia uir bonus erat ·
philemon · per affectum illum prouocare obaudire · qua
si coaeuum aetatis · et uinctum xp̄i ih̄u · id est obligatum ·
negotiis dominicis · uel propter nomen eius · subiectum
uinculis · sicut erant & ipsi apostoli ; Tales enim fuerunt ·
iudas · & silas · qui cum ex plebe essent · primores inter fra
tres · obligauerant semetipsos dominicis actibus · ut una
cum apostolis coagonizarent propter fidem dī · unde silas ·
particeps laborum inuenitur apostoli ; Obsecro te de filio
meo · quem genui in uinculis onesimo · quonda͞ tibi inutile͞ ·
nunc uero tibi mihiq· utilem · quem misi ; Tu aute͞ illu͞
id est sicut mea uiscera suscipe · que͞ ego uolueram apud me ut
ipsum retinere · ut p te ministraret in uinculis euangelii · sed
contra tuum consilium · nihil uolui facere · ẽt non uelud ex
necessitate bonum tuum esset · sed uoluntarium ; Non
magnum est · humilem inclinare se · laudabile uero est ·
sublimem uirum humiliare se ; Ideo apostolus rogat eum ·
cui imperandi habet potestatem · ut in omnibus forma sit ·
ad profectum meritorum ; Onesimu͞ ergo p fugum decur
rentem ad diuinu͞ auxilium · cum esset in custodia urbis
rome · baptizauit apostolus · Uidens in illo utilitatis
spem · quem sic commendat · ut suum animum in illo sig
nificet · Idoneum · ex inutili factum · tam secularibus
quam diuinis obsequiis ; Forsitan enim idcirco recessit

ad horam · ut aeternum illum reciperes · non iam uelud ser
uum · sed pro seruo dilectissimum fratrem · maxime mihi
quanto autem magis tibi & in carne · et in dn̄o ; Onesimus
offenso dn̄o proprio · confugit longa peregrinatione ad
apostolum · ut ostenderet se non ad hoc recessisse · ut delic
ti esset obnoxius · sed ut oblitteratis peccatis utilis seruaretur ;
In tantum ut non solum domino suo aequalis fieret meritis ·
sed ipso magistro frater ; Et ne philemon aliquod ut adsolet
quasi dominus aduersus seruum fastidium inflationis patere
tur · humiliat illum · cum dicit illum fratrem · et in carne ·
et in dn̄o ; Ut sublata humanae conditionis causa · quia om
nes ex uno sumus adam · fratres nos cognoscamus ; Maxime
cum fides accedit media · quae omnem superbiam amputat ;
Si ergo habes me socium · adsume illum sicut me ; Tantum se
affectum habere circa onesimum ostendit · ut tunc philemo
nem quem superius laudat · participem suum dicat si istum sic
susceperit · quasi apostolum ; Hoc est enim quod dixit salomon ·
seruo sapienti · liberi seruient ; Quod dictum terrori est phile
moni · Ut saltim uel hac causa adsumeret eum · si caritate flec
ti non posset ; Si autem aliquid lesit te · aut debitor est · hoc
mihi imputa ; Nunc excusationem iracundiae conuellit · ne
forte si lesum se ab eo quereretur · ut illi ignoscendum minime
uideretur ; Quod si esset · sibi imputandum dicit · per que reg
ni caelorum heredes futuri sunt · qui ante peccauerunt ; Ego
paulus scripsi mea manu · ego reddam · ut non dicam tibi · quod
& te ipsum mihi debes ; Si qua offensa est onesimi · cautione
tuam testatur ēē idoneam · et pro illo satis faciat · & ut uerum
loquatur · subterigit se · et dicit · quia minus ab illo exigit quam
debere probatur ; In seruo enim cognoscitur satis facere · qui se
ipsum debito onerat ; Ita frater ego te fruar in dn̄o · refice uiscera

mea in xp̄o · fiduciā habens · obaudiitionis tuae · scripsi
tibi · sciens quia super quā dico facies · Modo blandi
tur ut obauditio eius uoluntaria sit · ut possit fructū
habere · sic ergo puocat eū ut amplius faciat quā postula
tur abeo · solet enim fieri · ut qui uidet bene de se sentiri ·
meliorem se prebeat · Simul autem · & prepara mihi hos
pitium · spero enim quod & per orationes urās donabor
uobis · Ut sollicitiorem illū faciat · et magis oboediat ·
uenturum ēē sé illi significat · Solent enim absentes con
temni · et ut quid apostolus hic adhuc esse non dedigna
tur · qui semper tedia passus est · et extitia ceder · per
secutiones ac uincula · et cuius requies erunt · nisi in so
lo xp̄o · sed propter profectum credentium · ut & inimi
cos crucis xp̄i confunderet · addi gloriā augmentandā
carnem suam passionibus offerebat · ut animae suae
et corpori coronas inmortalitatis adquireret · Salutat te
epaphras concaptiuus meus in xp̄o ih̄u · marcus · aristar
cus · demas · lucas · adiutores mei · hos omnes partici
pes gloriae suae testatur · Gratia dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i cū
sp̄u ur̄o amen · haec subscriptio · apostoli est · confirman
tis epistolam missam ·

EXPLICIT · EPISTOLA · AD PHILEMONEM ·

G.B. HOFBIBLIOTHEK KARLSRUHE

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

BADISCHE
LANDESBIBLIOTHEK

Baden-Württemberg

restauriert, Febr. 1970, R. Kr.
Fragmente liegen bei

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

Tractatus in eplas paulı
Ad Galatas
Ephesios
philippen
Tessalonicen
Colloçen
Titum
thimoth
philomene

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK Baden-Württemberg

zu Aug. XCVII

Millesimo quadringentesimo vicesimonono Ind.
decima mensis Octobris hora meridiei vel
[illegible] hora [illegible] Vicario Reverendi in christo patris et
[illegible] et testium subscriptorum ad hoc vocatorum
tam cuius tenor de verbo ad verbum subscribitur
maioris et cappellanorum assertorum sancti Stephani
[illegible] nil intererit notitia indubitata deducendi
notario publico subscripto ut sibi super pre
[illegible] instantia requirendo Acta sunt anno
[illegible] Petro Kratzer et Johanne Fanhain
[illegible] Venerabili ad [illegible] et cetera. [illegible]
[illegible] hora non existit apud Constantiam
et camera canonicos et cappellanos collegiata
[illegible] Canonici Cappellani et altariste
[illegible] [illegible] iuris [illegible] mandataque
Reverendi in christo patris et domini domini Otto
[illegible] vicarios et officiales predendi [illegible]
[illegible] firmat et reputat palam publice et
domino Conrado Vögelin Cappellano maioris
[illegible] pertinebat prehabita [illegible] quali cognitione
[illegible] Insuper prefatus Reverendi pat
[illegible] admittendi foret prout hodie [illegible]
[illegible] per omnibus et notariis ego tamquam [illegible]
[illegible] asserebat. dominorum decani et capituli
[illegible] sibi adherentium nomine apud [illegible]
[illegible] notario et testibus contestatus fuerit
[illegible] abseque eo quod ipse dominus Johannes [illegible]
[illegible] alterum [illegible] Cumque insuper
[illegible] habuerint debuerint et consueverint
[illegible] dicte ecclesie sancti Stephani corrigere
[illegible] hodieque obedientiam reverentiam et obedi-
[illegible] cappellanorum dicte ecclesie sancti Stephani
[illegible] habuerint habere debuerint
[illegible] dempto ac investiendi ad easdem
[illegible] obedientie et fidelitatis ac recipe
[illegible] Iuramenta [illegible] prestare con
[illegible] [illegible] consilio et consensu capituli vel
[illegible] instituendi ac recipere [illegible]
[illegible] Iuramento fidelitatis et obe-
[illegible] commissis et adhesionibus [illegible] factis
[illegible] confirmare [illegible] abseque eo quod ma[illegible]
[illegible] dicere [illegible] elapso tunc
[illegible] tendens sibi [illegible] et [illegible]
[illegible] cappellanos [illegible] atque

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

restauriert, Febr. 1970, R. Kr.
Fragmente liegen bei

BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg